

Per Aspera ad Astra

A Pécsi Tudományegyetem művelődés-
és egyetemtörténeti közleményei

2023/1-2

Per Aspera ad Astra

A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei
X. évfolyam, 2023/1–2. szám

PER ASPERA AD ASTRA

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVELŐDÉS- ÉS EGYETEMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEI

Megjelenik évente kétszer
X. évfolyam, 2023/1–2. szám

FELELŐS KIADÓ:

Miseta Attila, a Pécsi Tudományegyetem rektora

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Ambrusné Kéri Katalin, F. Dárdai Ágnes (alapító főszerkesztő), Font Márta,
Jankovits László, Kajtár István, Kaposi Zoltán, Lénárd László,
Monok István, Szögi László, Vonyó József

FŐSZERKESZTŐ:

Polyák Petra

A SZÁMOT SZERKESZTETTE:

Polyák Petra

SZERKESZTŐSÉG:

Bedő Zsigmond, Dezső Krisztina, Lengvári István, Méreg Martin,
Pálmai Dóra, Szabó Kristóf, Vámos Eszter, Varga Krisztina

LEKTOR:

Pilkhoffer Mónika

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Varga Krisztina

TÖRDELŐSZERKESZTŐ:

Acél Róbert

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont – Történeti Gyűjtemények Osztálya

7621 Pécs, Szepesy Ignác utca 3.

+36-72/501-600/22651

paaa.szerk@gmail.com

<https://journals.lib.pte.hu/index.php/paaa>

Borítóterv: Balogh Fanni

A borítón látható fotó forrása:

Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

ISSN 2064-6038

10.15170/PAAA.2023.10.01.

Tartalom

TANULMÁNYOK

Polyák Petra	
<i>Reprezentáció és nyilvánosság az Erzsébet Tudományegyetemen.....</i>	<i>7</i>
Lengvári István	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem rövid története.....</i>	<i>18</i>
Polyák Petra	
<i>Az egyetem elnevezése. Az Erzsébet Tudományegyetem szimbolikus névpolitikája.....</i>	<i>26</i>
Polyák Petra	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem identitáskonstrukciói</i>	<i>34</i>
Polyák Petra	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem szimbólumai</i>	<i>47</i>
Dezső Krisztina – Méreg Martin – Pálmai Dóra – Polyák Petra	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei</i>	<i>59</i>
Méreg Martin	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem épített öröksége</i>	<i>102</i>
Dezső Krisztina – Méreg Martin – Pálmai Dóra – Polyák Petra – Varga Krisztina	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem tárgyi emlékei</i>	<i>117</i>
Lengvári István – Méreg Martin – Polyák Petra	
<i>Az Erzsébet Tudományegyetem történetének írott forrásai.....</i>	<i>142</i>
Képjegyzék	<i>160</i>
Bibliográfia	<i>167</i>
Aktuális számunk szerzői.....	<i>183</i>

Content

STUDIES

Petra Polyák	
<i>Representation and Publicity at the Elisabeth University</i>	7
István Lengvári	
<i>The Short History of the Elisabeth University</i>	18
Petra Polyák	
<i>The Name of the University. The Symbolic Naming Policy of the Elisabeth University</i>	26
Petra Polyák	
<i>Identity Constructions of the Elisabeth University</i>	34
Petra Polyák	
<i>Symbols of the Elisabeth University</i>	47
Krisztina Dezső – Martin Méreg – Dóra Pálmai – Petra Polyák	
<i>Festive, Scientific and Cultural Events at the Elisabeth University</i>	59
Martin Méreg	
<i>The Built Heritage of the Elisabeth University</i>	102
Krisztina Dezső – Martin Méreg – Dóra Pálmai – Petra Polyák – Krisztina Varga	
<i>Relics of the Elisabeth University</i>	117
István Lengvári – Martin Méreg – Petra Polyák	
<i>The Written Sources of the History of the Elisabeth University</i>	142
List of Pictures.....	160
Bibliography	167
Authors	183

TANULMÁNYOK

Reprezentáció és nyilvánosság az Erzsébet Tudományegyetemen

Bevezetés

A tanévnyitó az egyetemi naptárban kiemelt ünnep. Az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) 1923. október 14-i ünnepsége azonban nem csak az oktatás, a tanév szimbolikus kezdetét jelentette. Az intézmény új székhelyen kezdte meg működését: Pécssett, több évszázados kihagyás után ismét egyetem nyílt. Az esemény jelentősége a szokottnál is díszesebb formákat kívánt, (Halasy-)Nagy József rektor már az előkészületek alatt leszögezte, hogy „*az egyetem történetében ezen fontos forduló pontot képező alkalommal az egyetemi Tanácsot beiktató és a tanévet megnyitó ünnepélyes közgyűlést a hagyományos formáktól eltérőleg tágabb keretekben és nagyobb fénnel kívánja megtartani, már Pécs városára való tekintettel is.*”¹ Az időpontot a magasrangú vendégek elfoglaltságaihoz igazították, Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter jelenléte pedig azt is világosan mutatta, hogy a pécsi tanévnyitó nemcsak a város vagy az intézmény, hanem a teljes magyar felsőoktatásügy számára is kiemelt esemény.²

A miniszter és kíséretében államtitkárok, miniszteri tanácsosok, valamint a társegyetemek képviselői már október 13-án, a szombat esti gyorsvonattal megérkeztek, egy kisebb pécsi csoport Dombóvárig előreutazott az üdvözlésükre. A 30–40 fős illusztris társaság a hallgatók sorfala közt vonult be a pécsi főpályaudvar várótermébe, ahol a Nendtvich Andor polgármester vezette, hasonló méretű díszes küldöttség fogadta őket. A kölcsönös köszöntőbeszéd után a vendégeket a Nádor Szálló télikertjében á la carte vacsora várta.

Másnap reggelre a város is díszbe öltözött, az előző napokban a helyi sajtó címlapon figyelmeztette a lakókat a hivatalok és magánházak fellobogozására. Az ünneplés 10 órakor a Veni Sancte-val kezdődött a zsúfolásig megtelt egyetemi templomban, ahová a miniszternek ismét sorfalat álló hallgatók már be sem fértek a vendégektől és a báméskodóktól. Az egyházi ceremóniát követően a résztvevők átsétáltak az egyetem központi, Rákóczi úti épületének dísztermébe, ahol 11 órakor kezdetét vette az ünnepélyes közgyűlés. A Hiszekegy után a leköszönő rektor, Kérészy Zoltán üdvözölte a megjelent vendégeket, s főként Klebelsberget, aki nyitóbeszédében a magyar egyetemek hanyattatott sorsát felidézve kultúrpolitikai programjának legfőbb elemeit, a kárpát-medencei kultúrfölény eszméjét, illetve a kulturális decentralizáció szükségességét ismertette, majd felavatta Dudits Andornak a középkori pécsi studium generale alapítását ábrázoló dísztermi freskóját és hivatalosan is átadta az egyetem épületeit.

1 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1923. szeptember 27., 9. pont. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

2 A megnyitó eseményeiről részletesen lásd az alábbi sajtótudósításokat: A pécsi egyetem ünnepélyes megnyitásának programja. *Dunántúl*, 1923. október 13. 1.; A kultuszminiszter Pécssett. *Dunántúl*, 1923. október 14. 1.; Megérkeztek az egyetemet avató vendégek. *Pécsi Lapok*, 1923. október 14. 1.; Az egyetem ünnepélyes megnyitása. *Dunántúl*, 1923. október 16. 2–3.; Az egyetem ünnepélyes megnyitása. *Pécsi Est*, 1923. október 16. 2.; A pécsi egyetem felavatása. *Pécsi Lapok*, 1923. október 16. 1–2.

A ceremónia a tanévnyitók szokásos programelemeivel folytatódott: Kérészy elmúlt tanévről szóló beszámolója után az egyetemi díszjelvények átadásával szimbolikusan is beiktatták az új tanév rektorát és dékánjait. Az új rektor, (Halasy-)Nagy József az ünnepi momentumba kiválóan illeszkedő székfoglaló beszédet tartott az egyetemek nemzeti feladatairól, világosan kijelölve a pécsi egyetem hivatását is: *„a modern egyetem egyedül az igazság kutatásaival foglalkozik. Az igazság kutatóit pedig a legtisztább idealizmus hatja át. Idealizmus, amely félre tesz minden mellék célt s a jövő hitét építi fel a társadalomban. A pécsi egyetem előtt is csak az a cél lebeg – fogalmazott a korabeli sajtóbeszámolókat szerint hangos éljenzéssel többször is félbeszakított beszédében –, hogy a nemzet jövőjét biztosítsa a tudomány, a kultúra eszközeivel, az igazság keresése útján. Ami az igazságot keresi, az ideál felé tör. Az egyetem a hallgatóinak pedig az igazság keresésének módjait adja át.”*³ Az egyetemi szózatokat végül Weszely Ödön bölcsészkar dékán hallgatókhoz intézett intelmei zárták. Ezt követően Nendtvich Andor polgármester vette át a szót és az egyetem megnyitását egy új korszak nyitányaként jellemezte, majd Hanuy Ferenc kanonok a pécsi püspök, Kapi Béla püspök pedig az evangélikus egyház üdvözlétét tolmácsolta, de felszólalt az Evangélikus Hittudományi Kart befogadó Sopron polgármestere, Thurner Mihály, valamint a társegyetemek nyolc képviselője is. Az üdvözlőbeszédekkel három és fél órára nyúló közgyűlés a Himnusszal zárult, ezt követően a vendégek egy 150 fős tár-

1. kép – Ünnepélyes közgyűlés az Erzsébet Tudományegyetem első pécsi tanévnyitóján, 1923. október 14-én

³ A pécsi egyetem felavatása. *Pécsi Lapok*, 1923. október 16. 1–2. Kiemelés az eredetiben.

sasabédre vonultak át a Pannónia dísztermébe. Itt ismét köszöntők következtek, a fogadás oldottabb légkörében Klebelsberg már nyíltabban és gyakorlatiasan fogalmazott, amikor figyelmeztette a jelenlévőket: az intézmény fejlesztéséhez ne várjanak anyagi segítséget az államtól, a kultúráért és az egyetemért komoly áldozatokat kell hozni.⁴ A hosszúra nyúlt nap fél 8-kor a Nemzeti Színház díszelőadásával folytatódott, ahol Jókai Mór *A szigetvári vértanúk* című drámájának első és *A cigánybáró* második felvonását adták elő. Az este a Nemzeti Kaszinóban tartott szűkkörű estélyel zárult.

Alig egy hónappal később az egyetem legújabb karát, az Evangélikus Hittudományi Kart is felavatták Sopronban. Az azonos forgatókönyv szerint, de szerényebb körülmények közt zajló ünnepségen a kultuszminiszter képviselőjében Tóth Lajos államtitkár adta át a kar épületeit.⁵

*

1923. október 14. az Erzsébet Tudományegyetem történetének fontos dátuma: a Pozsonyban alapított egyetem székhelyének elvesztését és a fővárosi kölcsönépületekben eltöltött, hányatott tanéveket követően új – bár a megnyitáskor még ideiglenesnek tekintett – otthonra talált Pécssett. Az ETÉ-ről szóló történetekben az első pécsi tanévnyitó a székhelyváltás folyamatának, az egyetemi működés megváltozott körülmények között történő ki- és újjáépítésének szimbolikus pillanata, melynek jelentőségét az utókori értékelésekben persze nagymértékben növeli, hogy az átmeneti elhelyezés végül tartós maradt. Az ünnepi közgyűlésen készített fénykép gyakran felbukkan az Erzsébet Tudományegyetem történetét taglaló munkákban, mint a székhelyváltás eseménysorát egy kimerevített képben megragadhatóvá tévő illusztráció. A szervezeti, oktatási, képzési és tudományos kérdésekre, az egyes fakultások vagy diszciplínák történetére koncentráló, hagyományosnak mondható intézménytörténeti megközelítések számára a szertartásos rendben és díszöltözékekben, udvarias köszöntők és derűs koccintások közepette eltöltött nap konkrét lefolyása és eseményei azonban látszólag csekély információt nyújtanak, az egyetemi minden- és ünnepnapok kis színes epizódjai csupán.

Ugyanakkor mára már komoly múltra tekint vissza az egyetemtörténeti kutatások azon tematikai vonulata is, mely éppen az (ön)reprezentáció e látványos pillanatait felhasználva, az egyetem és a nyilvánosság viszonyára, a szervezeti identitásalkotás és -erősítés vagy éppen az ünnep- és emlékezetkultúra egyetemi gyakorlataira kérdez rá. Az egyetem-történet-kutatás némi késéssel ugyan, de rendre leköveti a történettudomány elméleti, módszertani, tematikus irányváltásait, ezen újfajta kérdésfelvetések felbukkanása is annak köszönhető, hogy a hatvanas-nyolcvanas évektől érvényre jutó társadalomtörténeti megközelítések súlypontjai az ezredfordulóra az új kultúrtörténet és a történeti antropológia irányába mozdultak el.⁶ Az egyetemi reprezentáció és emlékezetkultúra területén a középkori és korajútkori egyetemek kulturális gyakorlatait illetően mára nemcsak esetta-

⁴ Az állam hadirokkant – mondotta Klebelsberg Kunó gróf a Pécs városát éltető beszédében. *Dunántúl*, 1923. október 16. 3.

⁵ Felavatták a soproni ev. theologiai fakultást. *Sopronvármegye*, 1923. november 13. 1–2.

⁶ GERBER 2014; FÜSSEL 2018; FÜSSEL 2019; AHLBÄCK – HOLLSTEN 2015. 104–108.; BOER – FÜSSEL – SCHUH 2018a.

nulmányokra, de a szintézis igényével fellépő kézikönyvekre is támaszkodhatunk,⁷ míg a modernkori egyetemekre irányuló kutatásokat elsősorban a századfordulótól felélénkülő jubileumok foglalkoztatják.

Utóbbi korántsem véletlen és szorosan összefügg a diszciplína professzionalizálódása során felbukkanó kételyekkel. Az egyetemtörténeti kutatások döntő része ugyanis még ma is valamilyen jubileum mentén, hirtelen feltámadó, majd a jeles napok elmúltával rendszerint ugyanilyen gyorsan alábbhagyó érdeklődésből (és az ehhez rendelt anyagi forrásokból) születik, ami az elvárt teljesítményt tudományon kívüli szempontok függvényévé teszi/teheti. Az utóbbi években a diszciplína egyfajta „megküzdési stratégiájaként” az egyetemi emlékezetkultúrára, valamint az (ön)reprezentációra vonatkozó történeti kutatásokból mintegy magától értetődően bomlott ki a jelenkori egyetemtörténet-írás, valamint az intézményi önlegitimáció és önreprezentáció ambivalens viszonyának kritikája.⁸

Az új tematika azonban nemcsak a diszciplináris önreflexiót erősítette fel, hanem bővítette a tudományág kapcsolatrendszerét is. A nyilvánosság, az (ön)reprezentáció, a szimbolikus kommunikáció témakörei ugyanis szükségszerűen interdiszciplináris látásmódot igényelnek. Így például a szimbolikus tér- és időhasználat gyakorlatait és eszköztárát, az ünnepek, ceremóniák és emlékműállítások identitásképző szerepét a néprajzi kutatások egyes megközelítéseinek integrálása világíthatja meg. Az egyetem térbeli megjelenése az építészettörténet, a központi terek és épületek díszítése, a megrendelésre készített festmények és szobrok leírása és értelmezése az ikonológia, ikonográfia és a művészettörténet, az egyetemi díszjelvények a pecséttan és/vagy a címertan módszereinek alkalmazását igénylik. Az ünnepi ceremóniák és rítusok szertartásrendje, lebonyolítása pedig olyan, a társadalomtörténet és a szervezetszociológia számára alapvető, de az egyetemtörténet-írásban elsősorban szervezeti és egyéb szabályzatok szövege révén kutatott jelenségek működését mutatja meg a gyakorlatban, mint például a hierarchia, a habitus, a csoportképződés, vagy az inklúzió és az exklúzió formái stb.⁹

Az egyetemtörténet-írás ezen irányvonalának megjelenése a hazai kutatásokban egyelőre eseti jellegű. Bár az imént ismertetett törekvések közé értelemszerűen nem sorolható be, korai előfutárnak tekinthető Papp József *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen* című, monografikus feldolgozásként máig egyedülálló munkája, mely már 1982-ben kijelölte a témakör feldolgozásának főbb tartalmi elemeit (és jelen lapszám számára is hasznos fogódzókat kínált).¹⁰ Noha az utóbbi években számos recenzens próbálkozott már, hogy a hazai szerzők figyelmét az irányzat alpmunkáira irányítsa,¹¹ egyelőre inkább a tematikai érdeklődés felerősödéséről, semmint módszertani sokszínűségről beszélhetünk. Többségében epizódyszerű, olykor a szerzők által is „kis színes”-ként kezelt írások születnek, talán nem véletlen, hogy többségük blogposztok vagy egyéb, könnyedebbnak tekintett műfajokban lát napvilágot. A szerzők többsége a kutatás tárgyát képező egyetem valamely történeti gyűjteményének dolgozója, akik egyszerre generálói és hasznélvezői a tárgyi források iránt megnövekedett történetkutatói érdeklő-

⁷ BOER – FÜSSEL – SCHUH 2018b.

⁸ HAMMERSTEIN 1983; MÜLLER 1998; BECKER 2007; MÜLLER 2010; MÜLLER 2021; DEMANTOWSKY 2014; GERBER 2014. 277–278.; PALETSCHEK 2012; DHONDT 2015; WEIGAND 2021.

⁹ FÜSSEL 2018. 389.

¹⁰ PAPP 1982.

¹¹ Lásd például: BITSKEY 2017; HEGYI 2021.

désnek. Esetükben a reprezentációtörténet felé fordulás szintén összefüggésbe hozható az intézményi önlegitimációban játszott szerep kritikus szemléletével: Szilágyi Judit muzeológus 2016-ban e megfontolásból kiindulva épp a *Per Aspera ad Astra* hasábjain ösztönözte a történetíráshoz hasonló identitáskeresésre az egyetemi múzeumokat.¹² Noha folyóiratunk mindig is elkötelezett volt az egyetemtörténet-írás új útjainak megismertetése iránt, több recenzió is közöltünk olyan egyetemtörténeti munkáról, mely a társadalom- és az új kultúrtörténet megközelítéseit alkalmazva íródott,¹³ s persze számtalan alkalommal publikáltunk az Erzsébet Tudományegyetem történetét feldolgozó írásokat, utóbbiak között a fent említett tematikák csak elvétve bukkantak fel. A szálak mindezülig „nem értek össze”, noha jelen lapszám szerzőit (egyben a folyóirat szerkesztőit) évek óta foglalkoztatják az egyetemi reprezentáció kérdései, amit jól mutat, hogy tanulmányra átdolgozott írásaik korai verziói először blogjaikon (TGYOblog, Levéltári blog) jelentek meg.¹⁴

A lapszám fókuszában tehát az egyetemi (ön)reprezentáció kérdésköre, vagyis az egyetem nyilvánossághoz való viszonya, annak szimbolikus megjelenítése, valamint az ezzel összefüggő intézményi stratégiák állnak. Az utóbbi években megjelentetett intézménytörténeti munkákban annak cáfolata, hogy az egyetem szűkebb-tágabb környezetétől függetlenül, attól elszigetelten, mintegy önmagába zárkózva tevékenykedik, lassan hasonlóan közhelyszerűvé válik, mint a hamisnak bizonyuló, eredeti állítás az egyetemek „elefántcsonttorony”-mivoltáról. Az egyetem – bármilyen más társadalmi intézményhez vagy szervezethez hasonlóan – nem légtüres térben mozog. A modernkori egyetemeknél maradványok, működésüket a tudomány és az oktatás társadalmi alrendszerében túl lokális, állami, nemzeti stb. keretfeltételekbe és kontextusokba illeszkedve fejtik ki. E sokrétű beágyazottság meghatározza – többek között – a tevékenységükkel kapcsolatos elvárásokat, saját igényeiket, működésük szellemi és anyagi feltételeit, formálja polgárai szocializációs és magatartásmintáit, befolyásolja cselekvési stratégiáikat.¹⁵

Egy újonnan alapított felsőoktatási intézmény, mint az Erzsébet Tudományegyetem, több, már kialakult szabályokkal, mintákkal és hagyományokkal bír, egymással különféle módokon összefonódó akadémiai, nemzeti, lokális stb. térbe lép be. (*Az Erzsébet Tudományegyetem rövid története* című írás ennek intézmény- és eseménytörténeti összefoglalását adja.) Amennyiben arra törekszik, hogy e szférák tagjakként ismerjék el, szükséges, hogy magáévá tegye szabály- és szokásrendszereiket, ami nemcsak a működés jog vagy normák által szabályozott, belső mechanizmusait jelenti, hanem a külsőségek, ceremóniák, sajátos szokások átvételét is.¹⁶ Egyetlen példával: a tudományos közösségbe való belépés az új tag kiválasztására vonatkozó minősítési előírások alkalmazása mellett az ünnepélyes doktorrá avatás évszázados beavatási rituáléin keresztül valósul meg.¹⁷ E hagyományok átvétele ugyanakkor nem mechanikus. Az egyetem saját megfontolások alapján válogat, egyes szokásokat elutasít, másokat igyekszik a maga képére formálni, miközben újakat is alkot. Olyan egyedi identitást igyekszik kialakítani és a nyilvánosság

¹² SZILÁGYI 2016.

¹³ POLYÁK 2017; SZTANA-KOVÁCS 2017; POLYÁK 2020.

¹⁴ TGYOblog – PTE ETKK Történeti Gyűjtemények Osztályának blogja (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/> [2024.02.12.]); Levéltári blog (<https://leveltar.pte.hu/leveltarblog> [2024. 02.12.]).

¹⁵ BROCKLISS 2000.

¹⁶ CZARNIAWSKA – WOLFF 1998. 33–37.

¹⁷ Vö. DITZHUYZEN 2007.

számára megjeleníteni, ami megkülönböztethetővé teszi a „klub” más tagjaitól, javítja pozícióit a közvetlen és tágabb környezet, nem utolsósorban a potenciális mecénások és az állami pénzosztók figyelméért vívott harcban.¹⁸ Az egyetemi szimbolikus politika terén született döntések gyakran stratégiai célok megvalósítását szolgálják.

Az egyetemi reprezentáció vizsgálata tehát egyfelől mutatja az intézmény közvetlen működési környezetét jelentő szférák igényeihez és diskurzusaihoz való idomulást, másfelől az intézményi önreflexió tanulmányozására is alkalmas, betekintést nyújt az egyetem múlt-, jelen- és jövőképebe. Az egyetem nyilvánosságban való megjelenésekor színre vitt identitásnarratívái azonban ritkán statikusak: a környezetétől elismerésre vágyó intézmény ugyanis kénytelen a számára releváns diskurzusok változásait az önmagáról alkotott elbeszélések átformálásával (is) követni. Ez eredményezhet drasztikus identitásváltást, melynek legplasztikusabb példája a kommunista egyetemről szóló narratívák megjelenése az ötvenes évek elején, máskor csak finomhangolásokról beszélhetünk. Ahogy a lapszám *Az Erzsébet Tudományegyetem identitáskonstrukciói* című írása mutatja, a két világháború között helyét kereső Erzsébet Tudományegyetem a revíziós kormánypropaganda és lokális várostörténeti narratívák között egyensúlyozva alakította ki öntörténeti narratíváit, melynek hangsúlyváltásai minden esetben olyan egzisztenciális krízishelyzetekhez kötődtek, amikor az intézmény egyetemi mivolta vagy akár léte megkérdőjeleződni látszott. Így identitásnarratíváinak finomhangolásaiból fejlesztési stratégiáinak irányai, de a remélt támogatónak személye is kiolvasható.

Az egyetemi identitás pusztán narratív tartalmi elemeken keresztül történő leírása azonban még semmit sem mond el ezen értelmezések hordozóiról, a disszemináció formáiról, címzettjeiről vagy a célba juttatni kívánt üzenet hatásáról. Az egyetem külső és belső nyilvánossága előtt különböző szimbólumok, rítusok és ceremóniák reprezentálják az intézményt. E jelképek rendkívül sokrétűek lehetnek: ide sorolható például az alapító oklevél, a pecsét, a címer vagy a zászló, a kultikus terekben elhelyezett festmények és szobrok, az ünnepi ceremóniák során használatba vett díszjelvények (láncok, botok, gyűrűk, ruhák), de az akadémiai élet statútumokban lefektetett szabályrendszere és átmeneti rítusai, valamint ezek szertartásrendje is. Valamennyi épp annyira állandó közvetítő csak, mint – ahogy említettük – a külső és belső befolyásoknak egyaránt kitett intézményi önkép maga. Még a legközismertebb szimbólum, a talár sem volt mindig használatban. Az egyetemi tisztségviselők dísztalárjainak használatát II. József tiltotta be, helyüket a 19. század elejétől fokozatosan a díszmagyar vette át.¹⁹ Az Erzsébet Tudományegyetemen ugyanakkor – elsődlegesen takarékosági okokból – eleinte egyszerűbb kivitelű, hosszú, fekete dísztalárokat készítettek, melyeket csak a harmincas évek második felében váltott fel a díszmagyar. A díszöltözéket érintő elhúzódó vitákban azonban már nemcsak anyagi, hanem a nemzeti karaktert túlhangsúlyozó öltözék nemzetközi megítélésével kapcsolatos kételyek is szerepet kaptak. A két világháború között készített rektori és dékáni díszöltözékek, valamint az egyéb díszjelvények (láncok, botok) egyes darabjai 1949 májusáig voltak használatban, amikor is a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elrendelte, hogy az egyetemek mint egy letűntnek tekintett kor relikviáit szolgáltatassák be azokat a Nemzeti Múzeumnak.

¹⁸ SCHWINGES 2008; AHLBÄCK – HOLLSTEN 2015. 104–108.; BÜK et al. 2017. 56–58.

¹⁹ PAPP 1982. 71–72. Vö. FÜSSEL 2018. 398.

Az egyetem elnevezése, valamint Az Erzsébet Tudományegyetem szimbólumai című írásból világosan kitűnik: az intézményi identitásnarratívák és az ezeket hordozó szimbólumok szinte folyamatosan változnak. Az egyetemek évszázados történetében több állandó (vagy pusztán formai azonossága/hasonlósága miatt kontinuosnak tűnő) jelképet találhatunk (ilyen például az alapító oklevél), mások idővel eltűntek, jelentőségüket vagy funkciójukat veszítették. Így például a középkorban a címer az autonómia egyik szimbóluma volt, az Erzsébet Tudományegyetem azonban nem bírhatott saját címert, és pecsétjein is csak az állam címerét használhatta. A mai egyetemek többsége szintén rendelkezik címerrel, ezek mára azonban inkább egyfajta logó szerepét töltik be. Jelentősebb, olykor gyökeres átalakulásokra (névváltoztatásra, jelképek eltávolítására, ünnepnapok törlésére stb.) általában valamilyen politikai rendszerváltást követően kerül sor, a finomhangolások inkább az egyetemi önkép belső indíttatású, kisebb módosulásait jelzik.²⁰ E „belső indíttatás” azonban nem csak az intézményen kívüli nyilvánossághoz való idomulásból fakadhat, a változás igénye érkezhethet a közösségen belülről is, amennyiben az egyetem identitáskínálata saját tagjai számára elégtelennek bizonyul.²¹ Az Erzsébet Tudományegyetem esetében több ilyen eset is említhető, a díszöltözöt körüli vita mellett például az Evangélikus Hittudományi Kar díszdoktori jelöléseit követő szóváltások vagy a „négy szobor”-ügy, amely az egyetem Pécsre költözésében kiemelkedő szerepet játszott személyeknek állított szobrok körül robbant ki, de maga a költözés tizedik évfordulójáról megemlékező ünnepség elmaradása is ide sorolható. Valamennyi epizód azt jelzi, hogy az Erzsébet Tudományegyetem tanártestülete mint ünneplő és emlékező közösség korántsem volt egységes, az egyetem történetének egyes momentumaira, bizonyos identitáselemekre más és más hangsúlyokkal tekintett.

Az egyetemi naptár bővelkedik ünnepi alkalmakban, ezeket *Az Erzsébet Tudományegyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei* című tanulmány mutatja be. A közös ünnepek – a tanév ceremoniális megnyitása és lezárása, a (dísz)doktoravatások, a közgyűlések, az alapítókra, patrónusokra vagy elhunyt professzorokra való megemlékezések, a fakultások tagjai előtti tisztelgés stb. – közösségépítő és -stabilizáló funkcióval bírnak.²² Az ünnepnapok kijelölésekor felbukkanó, a résztvevők számának maximalizálását vagy egy prominens meghívott jelenlétét biztosítani hivatott, pragmatikus megfontolások ugyanakkor azt is mutatják, hogy ezen alkalmak a legtöbb esetben a nyilvánosságnak is szólnak.²³ Sőt, az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete által alapított Erzsébet-serleg adományozása vagy az egyetem díszdoktorrá avatási gyakorlata egyenesen az intézményen kívüli pártfogókkal való kapcsolatok szorosabbra fűzését (és persze sok esetben anyagi támogatásuk megnyerését) célozta.²⁴ A diplomák átadásával, egy kiváló egyetemi polgár méltatásával, vagy éppen az elmúlt évben végzett munka összefoglalásával az intézmény kiválóságát, csúcsteljesítményeit tette láthatóvá, működésének aktuális kérdéseit tematizálta.²⁵ Az ünnep emlékezeti, politikai, gazdasági vagy társadalmi funkcióin túl azonban

20 KNIEFACZ – POSCH 2015. 384–385.

21 PICARD 2012. 161–162.; PALETSCHEK 2012. 146.; HECHLER – PASTERNAK 2013. 381–382.; JANDL 2021. 129–130.

22 VEREBÉLYI 2004. 17–19.; BARNA 2004. 191.

23 MÜLLER 2010. 81. Vö. DRÜDING 2019. 56–60.

24 Vö. DHONDT 2013.

25 MÜLLER 2010. 75.; KNIEFACZ – POSCH 2015. 382.; FÜSSEL 2019. 18–22.

a történeti kutatások számára az ünneplés szerkezete is jelentőséggel bír. Az egyes típusok (tanérvnyitó, doktoravatás stb.), formai elemek (beszéddek, zene, felvonulás, kitüntetés stb.), valamint az aktorok (professzorok, hallgatók, intézményen kívüli szereplők) vizsgálata az egyetem múltértelmezésének, jelenbeli helyzetértékelésének és jövőbeli perspektíváinak érvényre juttatása érdekében megválasztott eszközöket és módszereket, valamint ezek sikereit és kudarcait is mutatja.²⁶

Az Erzsébet Tudományegyetem közösségén belül az alapítási székhely kényszerű elhagyása, az egyetem fogalmának megfelelő intézményi működésért, majd a fennmaradásért folytatott állandó küzdelmek hatására igen korán megmutatkozott a saját múlt historizálásának és a megemlékezésre alkalmas vonatkoztatási pontok kijelölésének igénye, melyet minden bizonnyal az első világháború, az azt követő rendszerváltások, valamint a Trianon jelentette létbizonytalanság és kiszámíthatatlanság érzete is felerősített.²⁷ Az egyetemi közösség tudatosan igyekezett megőrkíteni az utókor számára az emlékezetre méltó momentumokat, s ehhez előre, az efemer ünnepi ceremóniákon túlmenően is megalkotta a megemlékezés és az elismerés térbeli alakzatait is.²⁸ Az *Erzsébet Tudományegyetem tárgyi emlékei* című írásban bemutatott emlékművek, szobrok, festmények és érmek szintén a sokrétű intézményi identitáskínálat elemei, az emlékezés materiális formaváltozatai – mi vagy ki kap emléktáblát, érmet vagy „csak” egy emlékkötetet – egyben a megőrkíteni kívánt személynek vagy eseménynek tulajdonított jelentőséget is mutatja. De erre utal e tárgyi emlékek térbeli elhelyezése is: a hosszú folyósokon sorjázó rektorportrék autonómiát, kontinuitást és stabilitást sugároznak,²⁹ a központi terekben elhelyezett szobrok az egész egyetemi közösség egységes értékítéletét hivatottak megjeleníteni, egy fakultás sokadik emeletén elhelyezett emléktábla viszont egy szűkebb emlékezetközösségre utal.³⁰ Az emlékpontok elhelyezésének vizsgálata arra is rámutat, hogy igyekszik az egyetem magáévá tenni és a maga képére formálni nyilvános tereit. Noha e kérdéskör az új építkezések esetén vizsgálható a legárnyaltabban, ahogy *Az Erzsébet Tudományegyetem épített öröksége* című írás is mutatja, a kényszerű átköltözés következtében a város által, az ETE számára átengedett pécsi épületek szimbolikus és funkcionális birtokbavétele is különös jelentőséggel bír: az intézmény története egy már kialakult városi térbe való beilleszkedés krónikájaként is elmesélhető.

E tanulmányok jól jelzik azt is, hogy jelentősen kibővült az egyetemtörténeti kutatásokhoz felhasználható források köre. Az eddig jobbra mutatós kiállítási tárgyként kezelt meghívók segítségével például az egyetemi ünnepek szerkezete tárul fel, címzettjein keresztül pedig az intézmény kapcsolatrendszere is.³¹ De korábbinál intenzívebb figyelmet kapnak a szimbolikus kommunikáció materiális hordozói is, a reprezentáció tárgyi forrásai – díszjelvények, szobrok, festmények, érmek, síremlékek stb. –, valamint az egyetemi épületek mint funkcionális terek és emlékezeti helyek.³² Az egyetemtörténeti feldolgozá-

26 DRÜDING 2019. 60–76.; BECKER 2007. 92–103. Vö. VEREBÉLYI 2004. 16–17.

27 Vö. BARNA 2000.

28 Vö. BURKE 2001; SZÜCS 2000; FÜSSEL 2018. 391.

29 KNIEFACZ – POSCH 2015. 391.; FÜSSEL – RÜTHER 2018. 420.

30 KESZEG 2004. 27.

31 MÜLLER 2010. 80.

32 GERBER 2014. 285.; BAUER et al. 2016; FÜSSEL 2018; FÜSSEL 2019. 14–18.; WAGNER 2018; KESZEG 2004. 27.

sok elsődleges kútfői azonban továbbra is a különféle szöveges források, melyek forrásértékét *Az Erzsébet Tudományegyetem történetének írott forrásai* című tanulmány mutatja be. A reprezentációtörténeti kérdésselvetések ugyanis nemcsak új forrásokat vonnak be a kutatásokba, hanem a „régit”, hagyományos forrásokon alapuló újszerű olvasatokat is kínálnak. Így például, bár az eseménytörténeti rekonstrukciók szemszögéből indokolt az elmúlt év történéseit összegző tanévzáró és a jövőbeli reményeket soroló tanévnyitó ünnepi beszédeket, krónikákat erős kritikával kezelni, ugyanezek azonban kiváló forrásanyagot kínálnak intézményi önreflexió, önlegitimáció és múltértelmezés vizsgálatához.³³ Az egykori egyetemi polgárok vagy pártfogók visszaemlékezései és a korabeli sajtóforrások segítségével pedig ezen értelmezések érvényre juttatásának sikere is mérhető.

*

Az Erzsébet Tudományegyetem reprezentációtörténetének egyik, szimbolikus tartalmakkal talán leginkább telített pillanata, amikor az első pécsi tanévnyitó prominens vendégei az épp hogy csak elkészült díszteremben a kultúrpolitikai irányelveit felmondó Klebelsberget hallgatják, s szemük olykor az aula egészét uraló Dudits-freskóra téved. A freskó a városba költöző pozsonyi egyetemben az 1367-ben felállított, de néhány évtizedes működés után megszűnt studium generale újjáéledését ünnepli, az alapítást ábrázoló középkori jelenet egyik alakjáról azonban a festményt megrendelő kultuszminiszter arca néz vissza. E momentumban az alig néhány éve alapított, konkrét és átvitt értelemben is helyét kereső egyetem (ön)reprezentációjának legfontosabb elemei sűrűsödnek: a fiatal intézmény legitimációs igénye találkozik a megmaradást garantáló kultúrpolitika és az új székhely nyújtotta identitáskínálattal. Az Erzsébet Tudományegyetem reprezentációs gyakorlatainak, hagyományteremtő törekvéseinek többsége kibontható e pillanatból, a következő oldalakon erre teszünk kísérletet.

A *Per Aspera ad Astra* jelen lapszáma döntően az egyetem pécsi működéséhez köthető reprezentációs gyakorlatokat veszi számba, a feldolgozás tehát az Erzsébet Tudományegyetem egészére nézve térben és időben csak korlátozottan fed le az intézményi működést. Ennek egyik oka, hogy a pozsonyi évek nem egy, az akadémiai-tudományos közegben lábát megvetni kívánó intézmény nyugodt, fokozatos építkezésének időszakát jelentették, az intézményvezetés figyelmét a reprezentáció kérdései helyett elsősorban az oktatók kinevezésének, az épületek elhelyezésének és a karok felállításának egzisztenciális problémái kötötték le. Ezekben az években az egyetem nem az elismertségéért, hanem a létéért küzdött. A pozsonyi időszak mélyebb feldolgozását ugyanakkor a forráshiány is akadályozta, az alapítási székhely kényszerű elhagyásakor ugyanis az egyetem irattárának jó részét is hátrahagyta. Részben szintén a forráshiány az oka, hogy le kellett mondanunk a soproni Evangélikus Hittudományi Kar reprezentációs gyakorlatainak módszeres feltárásáról, ez esetben azonban figyelembe kellett vennünk azt is, hogy a soproni kar pécsi-ektől több szempontból is eltérő keretfeltételei oly mértékben eltérő hagyományokból fakadtak és szokásokhoz vezettek, melyek szétfeszítették volna feldolgozásunkat. A feldolgozás másik időbeli korlátját az 1945 után bekövetkező politikai-társadalmi átalakulás jelentette. Bár az Erzsébet Tudományegyetem megszűnése de iure 1951-ben, az önálló or-

³³ MÜLLER 2010. 85.; BRUCH 2007. 99.

vostudományi egyetemek megszervezésével következett be, a kommunista pártállam fokozatos kiépülése a reprezentációs gyakorlatokban már 1947–48-tól is gyökeres változásokat eredményezett. Ezeket minden esetben jeleztük is, a fokozatosan kialakuló kommunista egyetemi hagyományokat azonban már nem a megelőző időszakhoz hasonló mélységben tárgyaltuk.

A Pécsi Tudományegyetem 2023. évi jubileuma alkalmából összeállított különszám több szempontból is eltér a *Per Aspera ad Astra* eddigi közlési gyakorlatától. Minthogy jelen lapszám kizárólag az Erzsébet Tudományegyetem történetének egy bizonyos szeletével foglalkozó írásokat tartalmaz, így a szerzők által felhasznált levéltári fondok és szakmunkák között több esetben is átfedések mutatkoznak. Ezért a felesleges ismétlődések elkerülése érdekében, valamennyi íráshoz egyetlen közös kép-, forrás- és irodalomjegyzéket készítettünk, melyet a lapszám végén közlünk.

Representation and Publicity at the Elisabeth University Introduction

by Petra Polyák

There is a long history of thematic university history research on the relationship between universities and the public, on the construction and affirmation of organisational identity, as well as on the practices of celebration and remembrance culture. Although our journal has always been committed to the promotion of new ways of writing university history, we have published numerous reviews of works on university history using the social or the new cultural history approach, and of course, many articles on the history of the University of Pécs, but the above-mentioned topics have only occasionally appeared in these writings. To fill this gap, this special issue of *Per Aspera ad Astra* focuses on the history of representation at the Elisabeth University, i.e. the university's relationship with the public, its symbolic representation, and the institutional strategies related to it.

Lengvári István

Az Erzsébet Tudományegyetem rövid története¹

A pozsonyi egyetem

A magyar országgyűlés az 1912. évi XXXVI. törvénycikkkel hozta létre a pozsonyi magyar királyi tudományegyetemet a debreceni egyetemmel együtt, és az intézmény I. Ferenc József engedélyével felvette a magyarok között igencsak népszerű Erzsébet királyné nevét.²

A legfontosabb feladat az egyetem tárgyi és személyi feltételeinek megteremtése volt, különösképpen a klinikáknak a közkórház épületeiben való fejlesztése. Felmerült az egyetem egységeinek egy csoportban, mai szóval campusszerű elhelyezése is egy új városrész kialakításával, de ennek megvalósítása álom maradt. A jogi karra korlátozódó első tanév 1914. október 3-án nyílt meg 189 hallgatóval, épp a világháború kitörése után, így a nagyszabású ünnepségeket mellőzték. A probléma azonban az volt, hogy a háborús helyzet jelentős mértékben megnehezítette az intézmény fejlesztését. Az egyetem avató ünnepségére 1916. november 19-én került sor.³

Noha az orvosi kar az első tanévben épülethiány miatt nem kezdhette meg működését, az uralkodó 1914 januárjában elsőként három orvosprofesszort nevezett ki: Velits Dezsőt (szülészet és nőgyógyászat), Herzog Ferencet (belgyógyászat) és Bakay Lajost (sebészet). 1914 augusztusában a jogi kar nyilvános rendes tanárainak kinevezése is megtörtént: így többek között Kérészy Zoltáné (magyar és európai jogtörténet), Falcsik Dezsőé (polgári jog), Pázmány Zoltáné (római jog), és a bölcsészeti kar két professzora, Kornis Gyula (bölcészet) és Hodinka Antal (történelem) is megkapta hivatali papírjait.⁴

1918 márciusában a két korábbi bölcsészprofesszor mellé újak is kerültek Zolnai Gyula (magyar és összehasonlító finnugor nyelvészet), Gyomlay Gyula (klasszika-filológia), Császár Elemér (magyar irodalomtörténet), Prinz Gyula (földrajz), Lukinich Imre (egyetemes történelem), Weszely Ödön (pedagógia), valamint Thienemann Tivadar (német és francia nyelv és irodalom) személyében. IV. Károly király a következő hónapban további nyolc orvosprofesszort nevezett ki: így többek között Pekár Mihályt (kórtan), Fenyvessy Bélát (közegészségtan), Reuter Camillót (ideggyógyászat), Heim Pált (gyermekgyógyászat), Entz Bélát (kórbonctan és törvényszéki orvostan) és Mansfeld Gézát (gyógyászatan), akiknek nagy része a budapesti és a pécsi időszakban is fontos oktatási feladatokat látott el.⁵

A pozsonyi egyetem hallgatói közül többen életüket veszítették a fronton vagy megsebesültek. Az 1917/18-as tanévben a diáklétszám az első évhez képest csaknem dup-

1 Jelen összefoglalás nagyban támaszkodik a korábban megjelent alábbi munkáinkra: LENGVÁRI 2004; LENGVÁRI 2014; LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

2 LENGVÁRI 2014. 15–16.

3 LENGVÁRI 2014. 16–17.

4 LENGVÁRI 2014. 17.

5 LENGVÁRI 2014. 18.

lájára (első félévben 311 fő, második félévben 413 fő) emelkedett. Az 1914/15-ös tanévben a régi pozsonyi jogakadémia épülete, a korábbi jezsuita kollégium lett a jogi kar otthona. Az orvosi fakultás számára kijelölt épületeket a következő tanév folyamán kívánták felújítani és felépíteni. Az orvoskar hivatali apparátusát az Aspremont–Esterházy-palotában helyezték el. 1918-ra létrejött egy 100 fős egyetemi diákokotthon.

1. kép – A pozsonyi jogi kar aulája

A háború miatt a bölcsészeti karon csak az 1917/18-as tanév második szemeszterében, az orvostudományi karon pedig 1918 szeptemberében indulhatott meg az oktatás. 1919. január elsejével olasz és cseh csapatok szállták meg Pozsonyt, a kiépülő szlovák igazgatásban fokozatosan ellehetetlenült az egyetem működése. 1919 júliusában megjelent egy rendelet, amely egy új cseh és szlovák tannyelvű, négykarú egyetem kiépítését tűzte ki célul, ezzel gyakorlatilag megpecsételődött az Erzsébet Tudományegyetem sorsa. A várható lépésekről az egyetemet nem értesítették, az intézmény dolgozói és hallgatói még 1919 augusztusában is teljes bizonytalanságban voltak. 1919. szeptember 21-én az új állam képviselői megjelentek Fenyvessy Béla rektornál, és bejelentették az egyetem teljes átvételét, megkezdve a több napra tervezett átadás-átvételi folyamatot. Ezek után a megállapodás szerint csak a jogi kar folytathatta a munkát az 1921/22-es tanév végéig, azonban az új egyetem jogi karának felállításáról szóló rendelet csak 1921 júliusának végéig engedélyezte a működést. Az oktatók kérelmezhatték átvételüket nyugállományba való helyezésükkel. Az új hatalom a Pozsonyban maradt oktatók munkáját a professzorok letartóztatásával, illetve lakásaik rekvirálásával is lehetetlenné tette, így ők Pozsonyból Budapestre menekültek.⁶ 1921 őszén megindult az oktatás az új egyetemen, és ezzel az új hatalom szemében „feleslegessé” vált egy másik, gyakorlatilag teljesen magyar jogi kar is.

A budapesti átmeneti tartózkodás

A minisztertanács döntése értelmében a pozsonyi univerzitás az 1919/20-as tanévtől Budapesten kezdte meg működését a kolozsvári egyetemmel együtt. A két intézmény („kettős egyetem”) között a magyar kormány jóváhagyásával együttműködési megállapodás jött létre, amely két évig állt fenn. A közös működést az együttes tanácsulések és a mindkét fél számára elfogadható döntések meghozatala jelentette. A budapesti munka a működés minimális feltételeinek megteremtésével kezdődhetett meg. Az orvosi kar az első pesti tanévben nem is nyitotta meg kapuit. Az elméleti intézeteket a város egyes

⁶ LENGVÁRI 2014. 18–20.

kórházain kívül az Állatorvosi Főiskola fogadta be, a gyakorlati oktatás helyszínei pedig a Szent Rókus Kórház, a Zita Kórház és a Fehér Kereszt Kórház lettek. A bölcsészkart a kolozsvárral együtt a budai Paedagogium épületében helyezték el. Miután az egyetem Pécsre kerülése véglegessé vált, a pécsi jogakadémia tanárai, akiknek legtöbbször átkerült az Erzsébet Tudományegyetem jogi karára, egyszerre tanítottak Budapesten, és fejezték be az utolsó, 1922/23-as tanévet Pécsen. A három kar – szinte kivétel nélkül magyar anyanyelvű – diákságának létszáma az utolsó budapesti évben több mint másfélezer volt. A hallgatók anyaintézményüktől függetlenül bármely tanár előadásaira áthallgathattak.⁷

A nemzetgyűlés 1921. évi XXV. törvénycikkében kimondta, hogy ideiglenes jelleggel a kolozsvári egyetemet Szegedre, a pozsonyit pedig Pécsre helyezi át. 1922. március elején létrejött a megállapodás az evangélikus egyház és az Erzsébet Tudományegyetem között a lutheránus teológiai fakultás megszervezéséről soproni székhellyel. Júliusban Klebelsberg Kuno kultuszminiszter pécsi látogatásakor véglegesítették az univerzitás infrastrukturális alapjait.⁸

Az egyetem elhelyezése és kiépülése Pécsen

Az egyetem Pécsre telepítése nem jöhetett volna létre Pécs városa és polgármestere, Nendtvich Andor, valamint Zichy Gyula megyéspüspök és Pekár Mihály rektor együttműködése nélkül. A város és a püspökség épületek átadásával biztosította – a tervek szerint ideiglenes jelleggel – a karok és klinikák elhelyezését. A főreáliskolának szánt Rákóczi úti főépület fogadta be a karok és intézetek nagy részét. Az első pécsi tanévnyitóra ünnepélyes keretek között 1923. október 14-én került sor.⁹

A Rektori Hivatal élén az egyetemi főtanácsos állt, aki kollégáival intézte a rektor személye körüli és az egyetemhez kapcsolódó általános ügyeket. A Pécsre költözéskor a Rákóczi út 2-be, a volt árvaház épületébe költözött be a mintegy 20 fős gazdasági hivatal,

2. kép – Az Erzsébet Tudományegyetem Rákóczi úti épülete

amely a néhány évvel később felállított műszaki osztállyal együtt irányította a karok és a klinikák gazdasági és műszaki ügyeit (beleértve például a betegellátás elszámolását is). Quaestura néven egy központi tanulmányi hivatal végezte a hallgatók beiratkozásával, eredményeinek nyilvántartásával és az illetékekkel kapcsolatos feladatokat. A négy kar külön hivatallal rendelkezett.¹⁰

⁷ LENGVÁRI 2021. 20.

⁸ MÉREG 2023.

⁹ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 54–55. Az Erzsébet Tudományegyetem korabeli pécsi épületeiről részletesen lásd jelen lapszám *Az Erzsébet Tudományegyetem épített öröksége és tárgyi emlékei* című írását.

¹⁰ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 54–57.

Az egyetem diákjai többféle kollégium közül választhattak – természetesen nem jutott hely minden diáknak, ők al- vagy ágybérletre kényszerültek, de étkezést ettől függetlenül igényelhettek az egyetemi menzán vagy a Szent Mór Kollégiumban. A Nagy Lajos Kollégium a férfi, az Erzsébet a női hallgatók számára nyújtott szállást. A pécsi egyetem európai színvonalú, berendezését és felszerelését tekintve az országban egyedülálló intézménye volt a Maurinum, a Szent Mór Kollégium (ma a Rektori Hivatal épülete). Az egyetemen „Diákjóléti és diákvédő iroda” koordinálta a szegénysorú hallgatók ellátását. A támogatás részben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól, részben magáncégek, egyesületek felajánlásaiból érkezett. A korszakban elsősorban egyéni beadványok alapján adtak kedvezményeket, kevés szabályszerűséggel találkozunk.¹¹

Az egyetemen 1923-ban Pécsi Egyetemi Atlétikai Club (PEAC) néven sportklub alakult, alapítványi formában Keszthelyen 50 ágyas diákküldülő, 1934-től pedig nyári egyetem is működött.¹²

Haszonkölcsön-szerződés alapján az egyetem használati jogot kapott a püspöki könyvtárra az egyházi tulajdon jog fenntartásával, megteremtve egy kiépítendő egyetemi könyvtár alapját.¹³

A Jog- és Államtudományi Kar

A kar szellemiségében és oktatói gárdáját tekintve is támaszkodhatott a megszüntetett joglíceumra, így Faluhelyi Ferenc, Késmárky István, Mihálffy Ernő, Schaurek Rafael, Vasváry Ferenc tevékenységére. A jogi karon két olyan intézet is működött, amelyeknek országos híre és hatóköre érdeklődést keltett. A Magyar Szociográfiai Intézetet 1924-ben Krisztics Sándor vezetésével hozták létre. A Faluhelyi Ferenc vezetésével tevékenykedő Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet pedig az első olyan intézet volt, amely az elszakított magyarság sorsával foglalkozott.

A kar 1934-ben a főépülethez emelt új szárnyba költözött. Az első pécsi tanév (1923/24) első szemeszterére 333, a másodikra 291 fő iratkozott be. A harmincas évek közepére a hallgatói létszám megközelítette az ezret. Ekkor az ifjúság tömegesen választotta a jogi pályát. A negyvenes évek elejére azonban a létszám ismét csökkent.¹⁴

Az Orvostudományi Kar és a klinikák

Míg Debrecen és Szeged orvosképzése új, erre a célra épített létesítményekben zajlott, Pécsen a korszakban meg kellett elégedni a város által felajánlott különféle, ideiglenes elhelyezésre szánt épületekkel. A főreáliskola (Rákóczi út 80.) épülete nemcsak a Dékáni Hivatalnak, hanem a Fizikai, Kémiai, Élettani és Biológiai Intézetnek is otthont adott. Az átépített Dischka Győző utcai tornacsarnok épületébe kerültek az Anatómiai, Kórbonctani és Törvényszéki Orvostani, a városi kórházba pedig a Gyógyszertani és

¹¹ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 58–60.

¹² DEZSŐ 2022c.

¹³ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 144.

¹⁴ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 61–68.

Kórtani Intézetek. Ezek néha csak 2–3 szobával, laboratóriummal, más intézetekkel közösen használt tantermekkel, féltucatnyi vagy annál is kevesebb személyzettel működtek.¹⁵

Szentágothai János anatómus, az Élettani Intézetet vezető Pekár Mihály, Gorka Sándor zoológus, a Kórbonctani Intézetet megszervező Entz Béla, Mansfeld Géza a gyógyszeretan, illetve Fenyvessy Béla, a közegészségtani professzora mind a kar jeles tudósai voltak. Ehhez a gárdához csatlakoztak a klinikákon működő olyan kiválóságok, mint a sebész Bakay Lajos, a fogász Oravec Pál, a belgyógyász Ángyán János, a neurológus Reuter Camillo, és a szülész Scipiades Elemér. A klinikák fejlesztése tárgyában az egyetem vezetése 1937-ben felterjesztést fogalmazott meg Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter részére, de a terv nem talált támogatásra. A kar virágzó nemzetközi kapcsolatokat alakított ki, több szakember a tengerentúrra is eljutott. A kezdetektől az 1944/45-ös tanévig 2267 hallgató szerzett diplomát a karon. Az orvosképzés tanulmányi ideje az 1922-es reform után hat év volt négy szigorlattal, a végzeteknek ezután gyakornoki éveket kellett letölteniük. Azzal, hogy a Dunántúrra már nem csupán a budapesti orvoskarról kerültek szakemberek, a térségben jelentősen javultak az egészségügyi ellátás körülményei, bár ennek hatása csak a negyvenes évektől, majd az azt követő évtizedekben figyelhető meg.¹⁶

A Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar

A bölcsészettudomány ágainak művelése Pécsen jelentős hagyományokra tekinthetett vissza, elég a bölcsészeti líceum tevékenységére vagy a gazdag egyházi hagyományra utalnunk. A Pécsre költöző kar osztozott az egyetem szűkös körülményeiben, javulás ebben csak a jogi kar új épületének átadása, 1934 után következhetett be, amikortól a bölcsészeti fakultás 13 intézete a Rákóczi út 80. szám alatti főépületben némileg komfortosabb körülmények között tudott működni.

A Filozófiai Intézet vezetője Halasy-Nagy József, a Pedagógiai Intézeté Weszely Ödön, a Magyar Nyelvtudományi Intézeté kezdetben Zolnai Gyula és Klemm Antal volt. A Magyar Irodalomtörténeti Intézetben Vargha Damján tevékenysége volt kiemelkedő; utóbbi egyben a Maurinum szervezője és vezetője is volt. A Német Intézetet Thienemann Tivadar alapította. Az Ókortudományi Intézetet 1934-től a világhírű Kerényi Károly professzor vezette, a történészek közül Hodinka Antal tevékenysége kiemelkedő, a Földrajzi Intézetben pedig a nemzetközi hírű tudós, Prinz Gyula is tanított. A kar keretein belül működött a Középiskolai Tanárképző Intézet is. E karnak volt a legkevesebb hallgatója: a kezdeti 40–50 fős létszám a harmincas évek elejére meghaladta a 170-et, majd 1940-ig fokozatosan 100 alá csökkent. Amikor a második bécsi döntéssel Észak-Erdély ismét Magyarországhoz került, törvény rendelte el a kolozsvári egyetem újraszervezését, egyúttal néhány kar, így a pécsi bölcsészkar bezárását, amelyet a pécsi politikai és egyetemi elit tiltakozása sem tudott megakadályozni.¹⁷

¹⁵ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 70.

¹⁶ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 69–74.

¹⁷ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 75–79.

Az Evangélikus Hittudományi Kar Sopronban

1923. november 23-án az evangélikus líceum épületében kezdődött meg a kar tevékenysége. A korszakban nyolc tanszéket (szemináriumot) szerveztek. A kar kiemelkedő teológus tanárai voltak Deák János, Kiss Jenő, Wiczián Dezső, Stráner Vilmos, báró Podmaniczky Pál és Karner Károly. Fennállása alatt több mint 600 hallgatója volt, közel négyszázan diplomát is szereztek. A kar működése Sopron város szellemi életére, valamint a város fejlődésére is nagy hatást gyakorolt. 1930 októberében adták át új főépületét, melyben a kari hivatalok és a könyvtár mellett tantermeket, szemináriumi helyiségeket, hallgatói és oktatói szobákat, gondnoklakást is kialakítottak.¹⁸

Pécs városa és az egyetem: gazdaság, politika, kultúra

A város közönsége egyes érzelmekkel várta új intézményét: a jövőbe fektetett beruházástól az évenként növekvő városi költségeken át a lakásválság réméig sokféle álláspont ütközött a városi közgyűlésen és a napilapok hasábjain. A képviselők többsége végül támogatta a kért, elsősorban infrastrukturális felajánlásokat. Az első évtized azt mutatta, hogy a város gazdasági szempontból mindenképpen jól járt az egyetemmel. Új könyvkereskedések, éttermek és kávéházak nyíltak, és a pécsi és környékbeli cégek is beszállítói és beruházói lettek az intézménynek. Nemcsak a folyamatos átépítések és – kisebb mértékben – az új épületek adtak munkát, hanem az egyetemistáknak, a dolgozóknak vagy a klinikák fekvőbetegeinek élelmiszert, valamint általában a működéshez szükséges anyagokat és eszközöket is részben helyi vállalkozókon keresztül szereztek be. A nagyságrend érzékeltetésére néhány adat: a klinikai hálózat teljes kiépülésekor, a harmincas évek elejére a beteggyak száma elérte a közel 900-at, évente több mint ezer műtétet végeztek, és a nagyobb klinikák 3–4000 járóbetegét láttak el évente.¹⁹ Közel 500 fő volt az oktatókon kívüli dolgozók (adminisztratív személyzet, ápolók, asszisztensek, fűtők, karbantartók, stb.) létszáma.²⁰ A hallgatóságot is hozzászámolva, a lakhatás és élelmezés tekintetében komoly keresletet alakított ki az új intézmény, melynek profitja a városi lakosságnál (ágy- és albérlet, östermelés) és vállalkozóknál maradt.

A városi közügyekre és a politika világára is hatást gyakorolt részben a nagyszámú fiatal, részben az új professzorok érkezése. A hagyományos városi polgárság és az egyházi értelmiség mellett új rétegek jelentek meg. Talán leginkább látványos az ifjúság bajtársi szövetségeinek (Szent István Bajtársi Szövetség, Foederatio Americana, Turul, az elszakított országrészekről érkező hallgatók külön egyesületei, illetve a vallási alapon szerveződő egyesületek) tevékenysége volt. A numerus clausus támogatása és rendelkezéseinek szigorú betartása melletti kiállás mutatkozott meg a beiratkozási sztrájkok szervezésében. A nemzeti és keresztény álláspont hangsúlyozása mellett korszakunk második felében egyre erősödött a szociális kérdések iránti érdeklődésük (bányászsztrájkok és falukutató mozgalom támogatása), emellett németellenes hangok is megjelentek működésükben.²¹ A professzorok részéről kevés és csak óvatos politikai megnyilatkozást találunk, ez alól csak

¹⁸ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 80–82.

¹⁹ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 70.

²⁰ LENGVÁRI 2020. 169.

²¹ RAPOSA 2020; RAPOSA 2023.

Molnár Kálmán jogászprofesszornak a zsidótörvényekkel és az erősödő antiszemitizmussal szembeni bátor kiállása jelent kivételt.²²

Az egyetem egésze – a kari és az egyetemi tanácsi jegyzőkönyvek tanúsága alapján – csak az őt érintő problémák (numerus clausus és általában a hallgatói beiratkozások és létszámkeretek kérdései) tekintetében nyilatkozott meg, akkor is csak szakmai, de az egyetem egésze számára kedvező álláspontot képviselve. Az egyetemnek felsőházi képviselője is volt, amelyet 1927-től Pekár Mihály látott el. A helyi politikában való aktív részvétel csak 1945-től figyelhető meg az oktatók egy részénél.

Az egyetem polgárai a város kulturális és közművelődési életében is tevékeny szereplők voltak. 1924-ben hozták létre az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetségét. Feladata több szakosztályán keresztül tudományos ismeretterjesztő és egészségügyi felvilágosító előadások tartása volt, melyeket a helyi sajtóban is propagáltak.²³ Emellett az egyetem polgárai különféle városi társaságok, alapítványok és baráti társaságok aktív tagjai voltak, továbbá közönséget jelentettek a város színházi, zenei előadásainak, múzeumi programjainak. Az egyetemhez kötődő társaságok, egyesületek báljai nemcsak szórakozást nyújtottak az egész város számára, de lehetőséget kínáltak a társadalmi kapcsolatok építésére is.

Az egyetem veszélyeztetett léte és feldarabolása

Az egyetem már a húszas évektől kezdve a megszüntetés fenyegetettségében élt. 1925-ben a nemzetgyűlés takarékosági bizottsága foglalkozott a vidéki egyetemek és egyes karok bezárásával. 1929-ben, az újabb kormányzati racionalizálási tervek hatására emlékirat született Pécs városától az egyetem továbbfejlesztésének szükségességéről. 1933-ban ismét felmerült a felszámolás ügye, melyet páratlan összefogással sikerrel vertek vissza a dunántúli törvényhatóságok.²⁴

Az 1945–1950 közötti időszak történései gyökeresen új helyzetet jelentettek a magyarországi, ezen belül a pécsi felsőoktatás számára. A bölcsészkar már korábban beszüntette tevékenységét, a soproni hittudományi kar felszámolására a kormány és az evangélikus egyház között kötött egyezmény alapján 1950-ben került sor. Végül 1951-ben Pécssett a megmaradt két karból két önálló intézményt hoztak létre: a Pécsi Orvostudományi Egyetemet és az egykarú, csak jogi fakultással rendelkező Pécsi Tudományegyetemet.²⁵

²² SCHWEITZER 2018.

²³ DEZSŐ 2022d. Az Erzsébet Tudományegyetem tudományos és kulturális egyesületeiről, rendezvényeiről részletesen lásd jelen lapszám *Az egyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei* című írását.

²⁴ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 56.

²⁵ LENGVÁRI – SCHMELCZER-POHÁNKA 2017. 83.

The Short History of the Elisabeth University

by István Lengvári

This short summary covers the history of the university from its foundation in Bratislava (1912) to the end of the civil era (1950). After the Czech occupation in 1919, the university was forced to flee, and after a temporary period in Budapest, it was settled in Pécs. The article describes the settlement and development of the university in its new seat, the activities of its faculties, its economic, political and cultural relations with the city, as well as the changes taking place in the last years of the period.

Az egyetem elnevezése

Az Erzsébet Tudományegyetem szimbolikus névpolitikája

Ha az egyetemeket névadójuk felől kíséreljük meg tipologizálni, elsőként a *névtelen* intézményeket határolhatjuk el, melyek elnevezésében személynév nem szerepel, nevük leggyakrabban székhelyükre utal (lásd a mai Pécsi Tudományegyetemet). A *nevesített* intézmények gyakran *alapítójukat* választják névadónak (például 1921-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem), máskor valamely az intézménnyel *közvetlen kapcsolatba* hozható személy, egy egykori neves professzor, diák vagy patrónus fémjelzi az intézményt (mint például 1950-től az Eötvös Loránd Tudományegyetemet). Nem ritka azonban az sem, hogy a névadó és az egyetem között csak *közvetett kapcsolat* fedezhető fel, amikor az intézmény valamely nemzeti, lokális vagy tudományos szempontból kiemelkedő személy nevét veszi fel (erre nyújt példát a pécsi egyetem 1982 és 1999 között viselt neve: a Janus Pannonius Tudományegyetem). „Erzsébet” azonban csak megkötésekkel sorolható be a fenti kategóriák valamelyikébe: a fennállás rövid ideje alatt ugyanis a név jelentéstartalma többször is átalakult.

Egy egyetem nevének kiválasztása az intézmény szimbolikus és emlékezetpolitikájának leglátványosabb eleme. A személy kijelölése a névadás mindenkori jelenében értékítélettel bír, a megtiszteltetés fenntartások nélkül elismeri a kiválasztott teljesítményeit, legitimálja alakját és egyben jelzi, hogy kiválóságát illetően az uralkodó politikai diskurzusban is konszenzus van. A névadó személye esszenciálisan jeleníti meg az egyetem által magának vallott (diktatórikus rendszerekben inkább: neki rendelt) értékeket és identitást, az egyetemi közösség előtt pedig példaképként tűnik fel. A névadó ráadásul messzemenően nyilvános: míg egy egyetemi épület kevesek által látogatott folyosóján elhelyezett emléktábla egy behatárolt, szűkebb közösség emlékezetkultúrájának része, az ország egyik legfontosabb tudományos és kultúrintézményének elnevezése az intézményi és nemzeti kereteken is túlmutatóan széles nyilvánosságnak szánt szimbólum.¹ Épp e tulajdonságai révén válik konfliktusforrássá: az el- és átnevezések rendszerint – s így az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) esetében is – az uralkodó emlékezetpolitikák kisebb-nagyobb fordulatait jelzik.²

A 20. század elején a magyar egyetemek hivatalos elnevezése három vagy négy névelemből állt: sorrendben a *székhely* megnevezése után, a „magyar királyi” (illetve a budapesti egyetem esetében a „királyi magyar”) jelző állt, amit a *névadó* neve követett (ha volt), végül pedig az intézmény típusát jelző *tudományegyetem* következett. Ezek azonban nem pusztán formális szerepet töltöttek be: valamennyi névelem sajátos identitáselemeket

¹ ECHTERNKAMP 2016. 6–11. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

² Jelen tanulmány *Az Erzsébet Tudományegyetem névváltozatai* című írásom átdolgozott, rövidített, helyenként kiegészített változata, lásd POLYÁK 2014.

jelenített meg, így megváltoztatásuk nemcsak egy hivatalos aktust, hanem az intézményi öndefiníció átalakulását is jelentette. Erre az ETE rövid fennállása alatt – a névadást is beleszámítva – ötször került sor.

A Pozsonyban felállítandó, harmadik magyar egyetem névadójára már jóval az alapítást megelőzően születtek javaslatok. Pozsony városa és a jogakadémia tanári kara 1876-ban már az első, egyetemért lobbizó emlékiratában jelezte, hogy a leendő intézményt *Deák Ferencz-egyetemnek* kívánják nevezni. A javaslat a nemzeti pantheon egy frissen megdicsőült, ám az intézménnyel kapcsolatba nem (vagy alig) hozható alakjának kiválasztását jelentette, melyet Deák alig néhány héttel az emlékirat benyújtását megelőzően bekövetkezett halála tett időszzerűvé. Az aktualitás azonban idővel elenyészett: amikor 1893-ban a pozsonyi városi közgyűlés a millenniumra hivatkozva ismét megújította egyetemalapítási terveit, már *József főherceget* javasolta névadónak. Esetében ismét egy, az intézménnyel közvetlen kapcsolatba alig hozható személyről volt szó, ahol a kötelék legfeljebb annyiban nyilvánult meg, hogy a jelölt a város szülötte volt. „A legmagyarabb főherceg”³ alakja ugyanakkor egyszerre fejezte ki az uralkodóház (tehát az egyetemet alapító dinasztia) iránti tiszteletet, valamint az édesapja, József nádor körül kialakult kultusz „örököséeként”⁴ a majdan felállítandó egyetem jelképes, nemzetpolitikai hivatását is, ti. hogy az intézmény az exponált fekvésű, határszéli városban „*nagy nemzeti és politikai misszió*”-t, azaz a nyelvi-kulturális asszimiláció feladatát lássa el. A névadás – indokolt a memorandum – „*a tudománynak nemzeti műveléséhez*” fűzi „*a magyar államalkotó faj megizmosodásának politikai eszméjét*” egy olyan Habsburgon keresztül, aki „*mindig a legmelegebb részvétellel és szeretettel viselkedett hazánk iránt, melynek művelődési törekvéseiben szóval és tettel vett részt (...), [és akiben] igazán megizmosodott a magyar fajszeretet, erős gyökeret vert a nemzeti érzés s első rangú apostola nemzeti érdekeinknek.*”⁵

A harmadik (sőt, negyedik) egyetem felállítása csak 1910–11 folyamán vált bizonyossá, s bár az alapításról szóló törvény még meg sem jelent, 1911. november táján már ismert volt, hogy a pozsonyi városi bizottság néhány tagja indítványozni fogja, hogy a majdani egyetemet *Erzsébet királynéről* nevezzék el. Az ötletet a kezdeményező, Kumlik Emil városi könyvtáros és újságíró biztatására a *Westungarische Grenzboten* című lap is népszerűsítette. Az indítvánnyal végül 1912. február 5-én foglalkozott a közgyűlés.⁶

Kumlik javaslata már közvetlen kapcsolatot igyekezett teremteni az intézmény és névadója között, és a döntést Ferenc József, az egyetem alapítója iránt érzett hálával indokolta.⁷ Az uralkodó névadóként nem jöhetett szóba, hiszen nevét már 1881 óta viselte a kolozsvári tudományegyetem, így a választás az uralkodóház messze legkedveltebb alakjára, a Pozsonnyal többféle kapcsolatba is hozható, elhunyt királynéra esett, akinek már életében kialakult, s halála után intézményesült kultusza – csakúgy mint József főhercegé – a királyhűséget a nemzeti önbecsüléssel összeegyeztethetővé, az uralkodóházhoz való kötődést pedig elfogadhatóvá, sőt kívánatosá tette.⁸ A névválasztás indoklásában Kumlik Erzsébet mítoszának gyakori tartalmi elemeit, mondatípusait alkalmazta, így például a ki-

3 ORTUTAY 1914. 95.

4 GERŐ 2004. 79–81.

5 PTE EL VIII.1.i. 45. d. Emlékirat a Pozsonyban felállítandó egyetem tárgyában, 1893. szeptember 4.

6 LUKINICH 1933. 37.

7 Az indítvány szövegét idézi: SZABÓ 1940. 8–10.

8 Vö. LANDGRAF 2005. 131–132.

rálányé és a magyarok közti erős érzelmi kapcsolatot, valamint a kiegyezésben játszott – és általában a magyarok és Ferenc József közti konszenzusteremtő – szerepét (mely közvetve az egyetem felállításához is hozzájárult).⁹ Az elnevezés aktualitását továbbá az Erzsébet és Pozsony közti kapcsolatrendszer biztosította, mely az elhunyt királyné és Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletének összefonódásából eredt.¹⁰ A város ugyanis – mint a szent egyik vélt (de már a korszakban is erősen megkérdőjelezett) születési helye¹¹ – kultuszának egyik központi helyszíne volt, így a városi törvényhatósági bizottság lokálpatriotizmusától is pozitív döntést lehetett remélni. A javaslatot, miszerint az egyetem „örök időkre a »Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem« nevet” viselje,¹² a közgyűlés „egyhangú lelkesedéssel”¹³ fogadta el. Ferenc József 1912. október 19-én kelt legfelsőbb elhatározásával engedélyezte a névfelvételt, az erről szóló leirat pedig éppen Erzsébet-napon, november 19-én érkezett meg Pozsony polgármesteréhez.¹⁴

A (hivatalos nevén immár) *pozsonyi magyar királyi Erzsébet Tudományegyetemet* – a világháború kitörése miatt szerény ünnepi keretek között – 1914. október 3-án nyitották meg, ám a csehszlovák csapatok 1919. januári bevonulása lassanként ellehetetlenítette működését. A polgári demokratikus rendszer és a Tanácsköztársaság időszaka alatt a „királyi” jelzőt törölni kényszerülő, így ekkor *pozsonyi magyar Erzsébet Tudományegyetem* nevet viselő intézmény számára öszre egyértelművé vált, hogy nem maradhat a városban.¹⁵ 1920. február 27-én a menekült kolozsvári és pozsonyi egyetem – egymással együttműködésben – Budapesten kezdte meg az oktatást. Az egyetem a budapesti elhelyezést ideiglenesnek tekintette, és ezt névhasználata is alátámasztotta: továbbra is következetesen használta a „pozsonyi” jelzőt. A csehszlovák hatóságok tiltakozásul akadályozták a felvidéki diákok magyarországi tanintézetekben folytatott tanulmányait: tiltották az útlevelkiadást, megnehezítették a magyarországi egyetemeken szerzett diplomák honosítását,¹⁶ hamarosan pedig nyíltan követelni kezdték az egyetemtől a „pozsonyi” jelző elhagyását. Mivel a követelést az antant is támogatta, továbbá a Magyarországon továbbtanulni kívánó felvidékiek érdekeire, valamint új székelyre is tekintettel az Egyetemi Tanács 1921 szeptemberében kimondta a „pozsonyi” jelző törlését. Az aktus utóbb az egyetemi emlékezetben fájó és sérelmes momentummá vált,

1. kép – A pozsonyi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem rektori pecsétje

⁹ Az Erzsébet-kultusz 1898 és 1914 közötti alakulására lásd VÉR 2006. 9–38.

¹⁰ LANDGRAF 2001. 119.; VÉR 2006. 130.

¹¹ Erről részletesen lásd: KARÁCSONYI 1907. 5.; MAGYAR 2007. 9., 61.

¹² SZABÓ 1940. 10.

¹³ LUKINICH 1933. 37.

¹⁴ A névadóhoz kötődő emlékezeti gyakorlatokról részletesen lásd jelen lapszám *Az egyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei*, valamint *Az Erzsébet Tudományegyetem tárgyi emlékei* című írások vonatkozó fejezeteit.

¹⁵ POPÉLY 2005. 30–35.

¹⁶ POPÉLY 2005. 29–30.

mely immár szimbolikusan is megfosztotta székhelyétől az intézményt. Az egyetem hivatalos neve ekkortól *Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem* lett.¹⁷

1921-ben törvény mondta ki, hogy a pozsonyi tudományegyetem ideiglenesen Pécssett nyer elhelyezést, ám az oktatás csak 1923 októberében indult meg a dél-dunántúli városban. A következő, valamivel több mint két évtizedben az egyetem elnevezése nem változott, ám két olyan állásfoglalás is született, amely némiképp árnyalta az intézmény névadójához fűződő viszonyát. Az első esetben az egyetem a „két Erzsébet” összemosása ellen emelte fel szavát. 1930 őszén ugyanis Szentkirályi István, az egyetemi könyvtár kezelésébe került püspöki könyvtár könyvtárhoz indítványozta, hogy az egyetem templomát Árpád-házi Szent Erzsébetről nevezzék el. Az orvosi kar tanácsa azonban úgy vélte, az átnevezés félreértésekre adhat okot, hiszen az egyetem nem a szentről, hanem a királynéról van elnevezve: „*Nem kívánatos tehát, hogy az egyik történelmi múltat a másikkal ellenkezésbe hozzuk. Nagyon különösen hangzanék a pl.: A m. kir. Erzsébet Tudományegyetem árpádkori szent Erzsébetről elnevezett egyetemi temploma.*”¹⁸ Az Egyetemi Tanács ezt követő ülésén az orvosi kari tanácsstagok már az egyetem majdani átnevezésétől tartottak, így végül hosszas vitát követően levették a napirendről a templom elnevezésének ügyét.¹⁹

Az esetleges átnevezéssel kapcsolatos érzékenység nem volt véletlen. Ugyanezen a tanácsülésen tárgyalták ugyanis a városvezetőség informális jelzését, miszerint rosszul esik a pécsieknek, hogy az immár évek óta a városban működő egyetem hirdetéseiben a „*Pécssett elhelyezett m. kir. Erzsébet Tudományegyetem*” elnevezést használja. A kérést közvetítő Pekár Mihály a város „*érzékenységére*” tekintettel a „*pécsi m. kir. Erzsébet tudományegyetem*” elnevezést javasolta, ám ezt Bozóky Géza rektor elutasította, mondván, jogilag az ideiglenességet hangsúlyozó megnevezés a helytálló, és „*a jog érvényesülését érzékenykedések nem zavarhatják*”.²⁰ Molnár Kálmán jogászprofesszor a jogfolytonosság elve alapján vetette el a „*pécsi*” jelző felvételét, mondván „*[a]z egyetem címébe a »pozsonyi« jelző helyett a »pécsi«-nek felvétele (...) egyenlő volna a végleges lemondással egyetemünknek Pozsonyhoz*

2. kép – A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának pecsétje (1927)

3. kép – A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem rektorának pecsétje

¹⁷ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1921. szeptember 13., 14. pont.

¹⁸ PTE EL VIII.105.a. ETE Orvostudományi Kar (OK) tanácsulése, 1930. október 17., 24. pont.

¹⁹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1931. január 28., 15. pont.

²⁰ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1931. január 28., 12. pont.

való kapcsolatáról. (...) Ezért rendkívül fontos jogkérdést képez az eddig is helyesen használt »A Pécssett elhelyezett m. kir. Erzsébet tudományegyetem« elnevezés fenntartása, mert, ha Pozsonyt visszakapcsolják a magyar Szent Koronához, az egyetem újra minden nehézség nélkül felveheti s fel is kell vennie címébe a »pozsonyi« jelzöt, s így más egyetem – mint az Erzsébet tudományegyetem nem kerülhet Pozsonyba.»²¹ Az Egyetemi Tanács ezt követően egyhangúlag az eredeti névhasználat fenntartása mellett döntött, mellyel egyértelműen jelezte, hogy továbbra is Pozsonyt tekinti székhelyének, a pécsi elhelyezést pedig ideiglenesnek tartja. Molnár érvelésében a kényszerűségből elhagyott „pozsonyi” jelző szerepét az „Erzsébet” töltötte be, a névadó tehát immár a székhelyhez (ti. a névadás helyszínéhez) fűződő közvetlen kapcsolatot (is) kifejezte. E jelentéstartalom a második világháborút követően tovább erősödött.

Az 1945-től tört nyert koalíciós politikai berendezkedés nem sokáig tűrte meg az uralkodókra vagy a Horthy-korszak prominenseire való utalásokat a tudományegyetemek nevében. Először – az államforma változásával – a jelzők tűntek el. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 márciusában törölte el a „királyi” jelző használatát, ezt az egyetem mindenféle kommentár nélkül vette tudomásul.

Ennél jóval nagyobb vitát váltott ki a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) 1947. áprilisi utasítása, mely kimondta, hogy további törvényi rendelkezésig a hivatalos intézménynévben a *tudományegyetem* mellett csak a *székhelyre* történhet utalás.²² A névadó törlését a jogi kar 1947. májusi tanácsülésén Csekey István alkotmányjogász-professzor véleményezte, akinek érvelése nemcsak az intézmény névadójához fűződő viszonyáról árulkodik, de arról is, miként érzekelte egy egyetem saját mozgásterét és a megváltozó politikai diskurzust a második világháborút követő években. Csekey először is levezette, hogy az egyetem elnevezéséről rendelkező törvényeket egy miniszteri utasítás nem írhatja felül. A szikár jogi érveket azonban a minisztériumi füleknek jobban csengő érvelés követte, mely a névadás körülményeit igyekezett – a névadó egyértelmű dinasztikus kötődése és kultusza ellenére – demokratikus színben feltüntetni azáltal, hogy a Kumlik-féle javaslatot „népi kezdeményezésként” írta le: „*a mi egyetemünk nevének kezdeményezője maga a nép volt, Pozsony város közössége*” – magyarázta Csekey –, így az egyetem „*elnevezésének gyökerei a demokrácia eszméjéből fakadtak*”.²³ A professzor előter-

4. kép – Az Erzsébet Tudományegyetem rektori pecsétje, a „királyi” jelző kitarva (1947)

5. kép – A magyar Erzsébet Tudományegyetem könyvtárának pecsétje a Kossuth-címerrel

²¹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulása, 1931. január 28., 12. pont.

²² PTE EL VIII.104.b. 382–1946/47. A tudományegyetem elnevezése körül követendő egységes eljárás, 1947. április 17.

²³ PTE EL VIII.104.a. ETE Jog- és Államtudományi Kar (JÁK) tanácsulása, 1947. május 13., 5. pont.

jesztésében az eredeti név, az „Erzsébet” olyan tényezőként jelent meg, mely Pozsony elhagyása után szimbolikus folytonosságot teremtve segítette elő az intézmény működését, de Csekey meg sem próbálta titkolni, hogy a névhez való ragaszkodást nemzeti szempontok is vezérlik. Érveit azonban igyekezett az uralkodó politikai diskurzus paneleibe burkolni, amikor a nemzeti hagyományok megőrzésének és átörökítésének fontosságát a Nagy Péter cárt övező szovjet kultusszal hozta párhuzamba. A professzor mindezekre tekintettel azt javasolta az Egyetemi Tanácsnak, hogy kérelmezze a minisztertől, hogy Pécsset tekintse kivételnek. Az egyetem a fenti indokokra hivatkozással 1947 októberében a név megtartásának engedélyezését kérte, a VKM-től azonban mindössze egy egymondatos választ kapott, miszerint az utasításon nem kívánnak változtatni.²⁴

Az intézkedés végrehajtásával az egyetem azonban nem várta meg sem a közös intézményi álláspont kialakítását, sem a végleges minisztériumi választ: az orvosi kar 1947 áprilisától, a jogi kar júniustól nem használta tanácsülési jegyzőkönyveiben az „Erzsébet” nevet, az egyetemet a kis betűvel írt *pécsi* jelzővel jelölték, június 20. után pedig a *Pécsi Tudományegyetem* elnevezést használták.²⁵ Az új gyakorlat alkalmazása azonban nem volt zökkenőmentes: 1947 decemberében Pécs polgármestere még mindig *Erzsébet Tudományegyetemről* beszélt, a minisztérium pedig még 1948 januárjában is kiadott olyan rendeletet, amely a *pécsi Erzsébet-Tudományegyetem soproni Evangélikus Hittudományi Karáról* rendelkezett.²⁶ A miniszteri utasítás végrehajtása ellenére az egyetem régi nevéhez való ragaszkodása közismertté vált, mely utóbb lehetőséget adott arra, hogy az egyetemi autonómiát támadó baloldali politikusok az intézményt (és tanári karát) „reakciós” szellemiségűnek állítsák be.

Mivel a miniszter névhasználatot előíró utasításából következtetni lehetett egy majdani törvényi szabályozásra, ez az egyetemen azt a látszatot keltette, hogy van helye

6. kép – A Pécsi Tudományegyetem pecsétje (1948)

további javaslatoknak az elnevezéssel kapcsolatban. Az orvosi kar 1948 februárjában tett még egy utolsó kísérletet arra, hogy ha már az „Erzsébet” nem is menthető, mégiscsak megpróbálják elnevezni az intézményt, mégpedig Semmelweis Ignácra. A javaslat azonban nem nyerte el a jogászprofesszorok tetszését, akik kifogásolták a választást, mondván „*Semmelweis tudományos érdemeit, felfedezésének értékét, – magától értetődően – elsősorban az orvosi szaktudományt művelők ismerik, míg más tudományszakok művelői csak kevésbé*”, ráadásul semmilyen kapcsolatban nem állt az egyetemmel.²⁷ Abay Gyula jogászprofesszor – a régi

²⁴ PTE EL VIII.104.b. 382–1946/47. Tudományegyetem elnevezése körül követendő egységes eljárás, 1947. október 26.

²⁵ BÉLI 1997. 68.

²⁶ Az eseteket idézi: PTE EL VIII.202.b. 244–1947/48. A jogi kar válasza Weil Emil interpellációjára, 1948. január 20.

²⁷ PTE EL VIII.202.b. 261–1947/48. Jegyzőkönyv az Egyetemi Tanács 1948. február 12-i, III. rendkívüli üléséről, 1948. február 12.

névhez való ragaszkodás kiváltotta támadásokra utalva – eleve kétségbe vonta az egyetem részére történő személynévadás célszerűségét, hiszen már az „Erzsébet” is „indokolatlan loyaltást” mutatott – magyarázta –, miközben a név megtartásával mindössze annyit szerettek volna kifejezni, hogy a pécsi egyetem a pozsonyi jogutóda.²⁸ 1948 februárjában Holub József jogászprofesszor előterjesztésében az európai egyetemek névadási szokásait elemezve amellet érvelt, hogy ugyan „a népközösség szellemének formálásában döntő szerepet” játszó személy névadóként való kiválasztása nem lenne szokatlan, Semmelweis azonban nem alkalmas arra, hogy róla nevezzék el az egyetemet, főként, hogy sem Pozsonnyal, sem Péccsel nem állt közelebbi kapcsolatban. Holub hosszasan sorolta a különféle elnevezésekkel bíró külföldi intézményeket, felhozott példáiban azonban – éppen a szovjet befolyási övezetbe került és politikai alapon átnevezett egyetemek esetében – többször is tévedett, így jelentése éppen azt a tendenciát hagyta homályban, hogy 1945 után a felsőoktatási intézmények elnevezéséből rendre eltűntek az uralkodók, illetve a két világháború közötti időszak utóbb „reakciónak” bélyegzett prominensei. A jogászprofesszor ugyanakkor érzékelte a világháborút követő évek turbulenciáját, és a névválasztás szimbolikus súlyára is figyelmeztette kollégáit, óvva őket attól, hogy olyan névadót válasszanak, akinek jelentősége, szerepe a pillanat hevében nem ítéltető meg kellőképpen. Holub a névválasztást azzal az indokkal vélte elhalaszthatónak, hogy a VKM által kilátásba helyezett jogszabályi rendelkezés megalkotásakor a minisztérium bizonyára ki fogja majd kérni az egyetem véleményét.²⁹

Az Egyetemi Tanács elfogadta az érvelést, és az elnevezés kérdése ezt követően lekerült a napirendről. Semmelweis esetében azonban nem egy elszalasztott lehetőségről volt szó: az egyetem valójában már 1948 februárjában sem volt reális döntéshelyzetben, véleményére a VKM sem ekkor, sem korábban nem volt kíváncsi. Később pedig még ennél is kevésbé: a következő hónapokban a magyar felsőoktatás állami irányítása fokozatosan kommunista pártirányítás alá került, amely ekkortól már nemcsak olyan kis jelentőségűnek tűnő (bár messzemenően szimbolikus) döntésekre terjedt ki, mint egy egyetem elnevezése, hanem olyan alapvető strukturális-szervezeti átalakításokat eredményezett, melyek végül már nemcsak nevében, hanem de facto is megszüntették az Erzsébet Tudományegyetemet.

7. kép – A Pécsi Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Kara Könyvtárának pecsétje, a jelzők és az „Erzsébet” kitarva (1950)

²⁸ PTE EL VIII.202.b. 5. d. 261–1947/48. Jegyzőkönyv az Egyetemi Tanács 1948. február 12-i, III. rendkívüli üléséről, 1948. február 12.

²⁹ PTE EL VIII.104.a. ETE JÁK tanácsulése, 1948. február 18., 1. pont.

The Name of the University.

The Symbolic Naming Policy of the Elisabeth University

by Petra Polyák

The name of a university is a symbol intended for the general public, and the choice of an eponym is the most visible act of the institution's symbolic and remembrance policy. This is why it often becomes a source of conflict. The name of the Royal Hungarian Elisabeth University of Bratislava has changed five times since its foundation in 1912. As certain elements of the name carried different and crucial identity connotations related to the self-definition of the institution, any internal or external initiative to change/delete them provoked strong (and usually negative) reactions at the university. This was the case, for example, with the rejection of the name of the new seat, Pécs, which expressed the symbolic attachment to Bratislava, the place of its foundation, or the attempts to fit the dynastic eponym into the discourse of the post-1945 "democratic", but already partly Sovietized political establishment. The mostly inevitable changes of the name elements of the Elisabeth University also mark the most important political turning points of the first half of the 20th century, but they were not simply a reflection of political changes in the public law. Since each element of the name represented a specific part of the identity of the university, their change also led to a transformation of institutional self-definition.

Az Erzsébet Tudományegyetem identitáskonstrukciói

Az egyetem mint bármely más intézmény funkciójáról, akadémiai-tudományos szférához való viszonyáról, lokális kapcsolatairól stb. olyan, szerepfelfogásától függő narratívákat alkot, melyek legitimitást nyújthatnak számára, kiemelik jelenbeli kiválóságát, de a jövőre nézve is orientációt kínálnak. Az intézményi identitás kialakítása, formálódása azonban nem légüres térben zajlik: a szűkebb-tágabb működési közegében elismerésre vágyó egyetemnek ugyanis tekintettel kell lennie a tevékenységét meghatározó, aktuális politikai, tudományos, lokális stb. keretfeltételekre és narratívákra is. Az egyetem külső és belső nyilvánosságának szánt, rendszerint a töretlen és ígéretes fejlődés ábrázolására törekvő elbeszélések megalkotásakor ráadásul a működés különféle törései, zavarai (például egy kényszerű székhelyváltás, kisebb-nagyobb mértékű funkcióvesztés, egy szervezeti átalakulásból fakadó bizonytalanság vagy éppen a bezárás fenyegető réme) is komoly kihívást jelentenek.¹ Mindebből fakadóan a külső és belső elvárások között egyensúlyozva, a működési keretek folyamatos változása közepette kialakított szervezeti identitás ritkán statikus, az egyetem folyamatosan módosítja az önmagáról alkotott elbeszéléseit, történeti mítoszait.

A legrégebb és legújabb egyetem

Az Erzsébet Tudományegyetem megalakulása pillanatában évszázados hagyományok hordozója lett. A magyar városok harmadik egyetemért folytatott küzdelmében Pozsony városa gyakran hivatkozott az egyetemhez fűződő „történeti jogára”, melyet a Mátyás király által 1465-ben alapított, de rövid életűnek bizonyult *Academia Istropolitana*-ra vezetett vissza, a jelenkori egyetemalapításban pedig az elődintézmény szellemi örökségének továbbvitelét ünnepelte.² Nem véletlen, hogy az *Academia Istropolitana* történetét feldolgozó monográfia is éppen az ETE 1914-es megnyitójára készült el, mely a középkori egyetemet a jelenkori virágzásának biztosítékaként tüntette fel, évszázados távlatokkal látva el a működését a világháború bizonytalan körülményei között mindössze egyetlen (jogi) karral megkezdő fiatal intézményt.³ Az ETE azonban a szellemi örökség felvállalását az intézmény teljes kiépülésével, az egyetemi jelleg kiteljesedésével kapcsolta össze: tiszteletteljesen tartózkodó korai nyilatkozatai, miszerint a „csonka”, egykarú egyetem egyelőre nem méltó örököse az *Academia Istropolitanának*,⁴ a pozsonyi városvezetéssel az intézmény fejlesztéséért, épületeiért folytatott egyezkedések szimbolikus mellézköngéjét jelentették. Az ETE csak 1918 márciusában – a második, a bölcsészkar megnyitásakor és a harmadik, az orvosi kar felállításának biztos tudatában – vállalta fel a nagy múltú előd

1 A francia egyetemek példáján lásd: PICARD 2012. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán.

2 LUKINICH 1933. 5–8.

3 CSÁSZÁR 1914. 3.

4 Lásd például: ETE 1917. 59.

szellemi hagyományait: „*Voltaképen a mai nappal lett befejezett és megváltoztathatatlan ténnyé, hogy Pozsonyban feltámadt hamvaiból, több mint 400-évi szünetelés után, a nagy Mátyás király Academia Istropolitanaja.*”⁵ – nyilatkozta ki Finkey Ferenc rektor az ünnepélyes megnyitón.

A „feltámadás” azonban csak rövid ideig tarthatott, az egyetem ugyanis 1919 őszén elhagyni kényszerült Pozsonyt, majd néhány éves fővárosi működés után Pécsre költözött. Az 1367-ben alapított első, ám szintúgy rövid életű magyar egyetem otthonában magától értetődően a középkori *studium generale* szellemi utódjává vált: Nendtvich Andor pécsi polgármester a menekült intézmény befogadásában Nagy Lajos egyetemének visszaállítást ünnepelte.⁶ A Pozsonyból menekült és a középkori pécsi egyetem összefonódása már az ETE 1923-as ünnepélyes pécsi megnyitásán nyilvánvalóvá vált, arra ugyanis az egyetem dísztermében, Dudits Andornak a pécsi *studium generale* alapítását ábrázoló falfreskója alatt került sor.⁷ 1928-ban Petri Pál, a VKM államtitkára egy, az egyetemet magasztaló díszbeszédében a következőképp vázolta fel az intézmény évszázados elődjének örökségéből fakadó hivatását:

*„A pécsi egyetem egész eddigi működése alatt annak a gondolatnak felcsillanását is érezni vélem, hogy a pécsi egyetem a legújabb, egyben a legrégebb egyetem is. Legújabb azért, mert pozsonyi működését is tekintve alig több mint 10 éves fennállásra tekinthet vissza, de a legrégebb egyetem is, mert Pécsen Nagy Lajos 1367-ben alapított egyetemet. Ennek az egyetemnek tradíció kell, hogy visszamenjen erre az időre, erre a korra. Az, hogy az egyetem a legújabb, arra kötelezi az egyetem professzori karát, hogy az új modern tudomány és kutatás minden eszközével felszerelve a legmodernebb methodusok szerint igyekezzék bűvárkodásra, újabb és újabb tudományos dolgoknak napfényre hozására. Viszont az, hogy egyszersmind a legrégebb egyetem, arra kötelezi, hogy azokat az ősi tradíciókat őrizze, ápolja és fejlessze, hogy mindig azon ősi magyar gondolat jegyében működjen, amelyek jegyében annakidején Nagy Lajos királyunk megalapította, tehát ősi magyar lélekkel, a modern kutatás szellemével kell dolgoznia az egyetem tanári karának.”*⁸

A Pécsre költözést követően alig hangzott el olyan ünnepi nyilatkozat, mely ne fűzte volna össze Nagy Lajos egyetemének múltját az Erzsébet Tudományegyetem jelenével. Ily módon az ország „legfiatalabb” (valójában a debrecenivel egyidős), alig néhány éves-évtizedes működésre visszatekintő tudományegyeteme a középkori *studium generale* szellemi örökségének áthagyományozásával egyben a „legrégibb” is lett.

A várostörténeti narratívákban a középkori egyetemek mint referenciapontok a felsőfokú intézmény befogadására való alkalmasságot támasztották alá és legitimálták a mindenkor városvezetés új egyetem alapítása érdekében tett erőfeszítéseit. A fiatal egyetem számára a befogadó város felsőoktatási hagyományainak felvállalása az intézményi identitás fontos, biztonságérzetet nyújtó elemét jelentette, a működés első, bizonytalan éveiben egy saját múlttal egyelőre nem rendelkező intézményt látott el évszázados távlatok-

⁵ ETE 1918. 6.

⁶ Nendtvich Andor levele Lukinich Imre rektornak, idézi: BENKE 2000. 103.

⁷ PÁLMAI 2016.

⁸ PTE EL VIII.101.b. 1372/1928–29. Lajos Ivánnak sub auspiciis Gubernatoris államtudományi doktorrá avatása tárgyában előterjesztés.

1. kép – A Pécsi Tudományegyetem díszterme ma

kal. A hagyományokkal teli múlt a sikeres jövő ígéretét hordozta, az akadémiai szférában pedig, ahol a státusz általában a korról (is) jár, mindez bizonyos presztízst is jelentett.⁹ Az Erzsébet Tudományegyetem döntése, hogy „beleírja magát” az őt befogadó városok felsőoktatás-történetébe, ezen túl azonban stratégiai célokat is követett, a mindenkor városvezetés pártfogásának szimbolikus ösztönzését is szolgálta. Noha ezen intézményi/lokális narratívák természetesen a működésnek teret adó városhoz kötődtek, az ETÉ-nek Pozsony kényszerű elhagyását követően sem kellett lemondania az évszázados szellemi elődökről szóló elbeszélésekről, hiszen annak sémái Pécsen is azonosak voltak, ráadásul a régi „pozsonyi” identitás nem kérdőjeleződött meg az új helyszínen sem.

A pozsonyi-pécsi egyetem

A harmadik egyetemért lobbizó városok esetében a középkori felsőoktatási hagyományokon alapuló „történelmi jog” szimbolikus érv lehetett csupán, az alapítás helyszínét inkább anyagi okok és a kormányzat nemzetépítési törekvései döntötték el.¹⁰ Az ország északi részének gazdaságilag és kulturálisan legfejlettebb városa, Pozsony mellett szólt – többek között –, hogy fekvése miatt a nyugat-magyarországi régió természetes központja volt, Bécshez való közelsége lehetővé tette, hogy az oda igyekvő hallgatókat magyar egyetemre terelje. A városban alapított egyetem ezzel együtt további fontos nemzetpolitikai missziót kapott, ti. hogy az etnikailag vegyes lakosságú Felvidéken a nem magyar nemzetiségűeket az oktatás és művelődés lehetőségeinek bővítésével asszimilálja.¹¹

A város és új egyeteme közti szimbolikus kapcsolatot – az *Academia Istropolitana* öröksége mellett – az intézmény névválasztása is kifejezte: Erzsébet királyné Árpád-házi

⁹ HECHLER – PASTERNAK 2013. 411–412.

¹⁰ Az alapítás előzményeiről részletesen lásd: LUKINICH 1933.

¹¹ P. SZABÓ 2011. 138–162.

Szent Erzsébettel összefonódó kultuszának a város – mint a szent vélt születési helye – egyik központi helyszíne volt. Az egyetemvezetés díszbeszédeiben ritkán mulasztotta el, hogy magasztos jelzőkkel és finom metaforákkal jellemezze a városhoz fűződő viszonyát, de Pozsonyra és középkori egyetemére utaló szimbólumokat tervezett leendő címerére is.¹² 1918 áprilisában azonban, a harmadik, az orvosi kar megnyitásakor Finkey Ferenc rektor azt is tisztázta, bár az egyetem számára az őt befogadó város közege kiemelt fontossággal bír, intézményi identitását ennél tágabb kontextusra, az alapításban rejlő nemzetpolitikai misszióra kívánja építeni. A rektori beszédből egy lokális szerepkörét ugyan elismerő, de elsősorban nemzeti hatókörű és nemzeti célokat megvalósító intézmény képe bontakozott ki:

*„Egyetemünk (...) nem Pozsony városáé vagy Pozsonyvármegyéé (...), hanem az egész magyar nemzeté s mi, egyetemi tanárok és az egyetemi hatóságok is nem helyi érdekeket, hanem az egész magyar haza jólfelfogott érdekét, a magyar nemzeti kultúrát, hazánk szellemi felvirágoztatását szolgáljuk minden erőnkkel és tehetségünkkel.”*¹³

A városhoz fűződő szálak azonban Pozsony kényszerű elhagyása után sem lazultak meg, főként, mert az egyetem a székhely elvesztését – a trianoni békeszerződés jelentette traumára adott korabeli politikai-társadalmi reakciókkal egybehangzóan – átmeneti állapotnak fogta fel, s ezt erősítette a pécsi elhelyezést kimondó 1921. évi XXV. törvénycikk is, mely az ETE „ideiglenes áthelyezéséről” szólt.¹⁴

A Pécsre költözést követően az egyetemi beszédek magától értetődően magasztalták fel immár a befogadó várost és vezetését is. Az ETE egykori és jelenlegi székhelyéhez fűződő viszonyát megjelenítő hangzatos metaforák zökkenőmentesen kapcsolták össze a pozsonyi és a pécsi hagyományokat. Néhány, inkább „színfalak mögötti” egyetempolitikai döntés azonban azt mutatja, hogy az intézmény Pozsonyra továbbra is mint *székhelyére*, és nem mint pusztán egykori alapítási helyére tekintett. Ezt Lukinich Imre rektor már 1921-ben nyilvánvalóvá tette, amikor elutasította a debreceni egyetem kooperációra vonatkozó ajánlatát, mivel úgy vélte, önálló intézményként az ETE könnyebben visszatérhet majd Pozsonyba. Ennek – nem is „reményében”, hanem „biztos tudatában” – nyilatkozott úgy 1921 nyarán a debreceni rektornak, hogy a pécsi elhelyezés „nem jelenti (...) a számkivetés végét (...). Mi ideiglenes székhelyünkön – Pécsen is pozsonyiak maradunk, amennyiben hön szeretett hazánk területi épsége helyreállításának biztos tudatában eredeti székhelyünkre akarunk majdan visszatérni.”¹⁵

E levél megírásának pillanatában ráadásul az egyetem még mindig viselte nevében a „pozsonyi” jelzőt, arról néhány hónappal később felsőbb politikai nyomásra volt kénytelen lemondani.¹⁶ Az elnevezésből így kikerült a székhelyre vonatkozó utalás, s ez így ma-

¹² Részletesen lásd jelen lapszám *Az Erzsébet Tudományegyetem szimbólumai* című írásának vonatkozó fejezetét.

¹³ ETE 1918. 84.

¹⁴ 1921. évi XXV. törvénycikk a kolozsvári és pozsonyi m. kir. tudomány egyetem ideiglenes áthelyezéséről. *Budapesti Közlöny* (1921):139. 1.; 1921. évi XXV. törvénycikk indokolása a kolozsvári és pozsonyi m. kir. tudományegyetem ideiglenes áthelyezéséről. *Nemzetgyűlési irományok* (1920):IX. 275. 94–96.

¹⁵ PTE EL VIII.1.a. 642/1920–21. Lukinich Imre rektor levele, 1921. június 22.

¹⁶ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1921. szeptember 13., 14. pont. Az egyetem elnevezésének változásaira részletesebben lásd jelen lapszám *Az egyetem elnevezése. Az Erzsébet Tudományegyetem szimbolikus névpolitikája* című írását.

radt tíz év múlva is, amikor az Egyetemi Tanács elutasította a pécsi városvezetőség informális kérését, hogy a „Pécsett elhelyezett m. kir. Erzsébet Tudományegyetem” elnevezés helyett a „pécsi m. kir. Erzsébet tudományegyetem” nevet használja, mondván a székhelyre történő utalás hiánya tökéletesen illeszkedik az ETE jelenlegi helyzetére, hiszen, ha Pozsonyt visszacsatolják, az egyetem újra felveszi nevébe a „pozsonyi” jelzőt.¹⁷ A pécsi elhelyezés jelentőségének korabeli megítélését árnyalja az is, hogy 1933-ban elmaradt a városba költözés tizedik évfordulójának egyetemi megünneplése, a karok ugyanis hosszas vitákat követően sem tudtak dűlőre jutni, vajon a költözés maga olyan esemény-e, melyet egyáltalán ünnepelni kellene.¹⁸

Ezek az egyetemi állásfoglalások nyilvánvalóvá tették, hogy az Erzsébet Tudományegyetem mint intézmény Pozsonyhoz tartozik, az azonban egyre inkább kérdésessé vált, vajon az egyetemi közösség is követné-e, amennyiben lehetőség lenne visszatérni alapítási helyére.

1923-ban mindössze hét professzor lakott Pécsett, az oktatók lakáskérdésének rendeződése után azonban többen is a városba költöztek, így a helybeliek száma és aránya fokozatosan nőtt.¹⁹ Az egyetem a harmincas évekre szerves része lett a város kulturális és politikai életének. Professzorai irodalmi és tudományos lapokat alapítottak, tagjai lettek helyi kulturális egyesületeknek, megjelentek a városi törvényhatóságban. A város és az egyetem vezetői rendszeresen közösen vettek részt egymás reprezentatív rendezvényein, biztosítva a másik felet az együttműködés kölcsönös előnyeiről.²⁰

A visszatérés gondolatát egyfelől azok tartották életben, akik kinevezésüket még Pozsonyban nyerték, a város elhagyását 1919-ben személyesen is átélték. Másrészt azok, akiknek szakmai-tudományos igényeit a vidéki társadalmi-kulturális közeg nem tudta kielégíteni. Az egyetem pécsi tartózkodása ugyanis egészen különböző egzisztenciális lehetőséget és szakmai-szellemi közeget jelentett professzorai számára. A jogakadémiáról átvett oktatók már az ETE érkezése előtt is Pécsett éltek, a város társadalmi életének szerves részei voltak. A leköltöző orvosprofesszorokkal szembeni szakmai féltékenység gyorsan eloszlott, a városi elit tárt karokkal fogadta őket. Törzsvendégei lettek a kávéházaknak, a kórházi munka révén pedig közvetlenebb kapcsolatba kerültek a városlakókkal is. A

2. kép – Pozsony és Pécs város címere, valamint az Anjou-címer az egyetemi díszöltözeten (1938)

¹⁷ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1931. január 28., 12. pont.

¹⁸ Részletesen lásd: POLYÁK 2019. 112–116.

¹⁹ BENKE 2000. 118.

²⁰ LENGVÁRI 2004. 87–89.

bölcsészprofesszorok egy része számára azonban az önálló, modern tudósi működéshez elégtelen kulturális-tudományos infrastruktúra (például megfelelő könyvtár) hiánya miatt a pécsi tartózkodás kevésbé volt vonzó.²¹ Beilleszkedésüket az is nehezítette, hogy a bezárás réme a bölcsészkart fenyegette leginkább, így nem meglepő, hogy többen is arra törekedtek, hogy előadási jogot szerezzenek a budapesti egyetemen.²²

Az, hogy az esetleges visszatérés mennyire megosztja az egyetemi közösséget, 1938 szeptemberében vált nyilvánvalóvá, amikor is úgy tűnt, hogy a müncheni egyezményt követő tárgyalások kézzel fogható közelségbe hozzák Pozsony visszacsatolását. Az Egyetemi Tanács ekkor az utolsó pozsonyi rektor, Fenyvessy Béla indítványára határozatot hozott, hogy Horthy Miklóshoz fordul annak érdekében, hogy a város visszacsatolása esetén az ETE – a pécsi egyetem fenntartása mellett – mielőbb visszatérhessen eredeti székhelyére.²³ Mivel a fővárosból származó értesülések miatt a kérdés nem volt aktuális, Fenyvessy hamarosan visszavonta az indítványt, így az nem jutott el a kormányzóhoz, az Egyetemi Tanács állásfoglalása azonban komoly vitát generált. Vélhetően a költözést ellenzők megnyugtatóra készítette el néhány héttel később Pekár Mihály orvosprofesszor, felsőházi tag a *Javaslat a pozsonyi és a pécsi egyetem jövőjére* című emlékiratot, melyben leszögezte, hogy Pozsony visszaszerzésével „a húsz év előtt elvett egyetemünket vissza kell vennünk”, ugyanakkor hosszasan érvelt az ETE helyett Pécsen felállítandó „Nagy Lajos Király Egyetem” mellett. A legkényesebb kérdésben, az oktatók jövőjével kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy menni akar-e vagy maradni.²⁴

Az első bécsi döntés nem csatolta vissza Pozsonyt Magyarországhoz, az észak-erdélyi területeket visszajuttató második bécsi döntés azonban már komoly hatással volt az ETE jövőjére, de nem várt módon: a VKM ugyanis annak érdekében, hogy a kolozsvári egyetem visszaállításának anyagi hátterét biztosítsa, a pécsi bölcsészkart (és a szegedi jogi kart) 1940 őszén ideiglenesen bezárta. Az ismét „csonkává” váló egyetem számára a visszaköltözés másodrangúvá vált, a „pozsonyi gyökerek” identitásképző szerepét a Pécshez való ragaszkodás vette át: az egyetemvezetés ugyanis úgy látta, hogy a bölcsészkar visszaállítását csak itt remélhetik. A következő években az ETE, a városi és a dunántúli törvényhatóságok több felterjesztéssel fordultak a VKM-hez, melyekben az intézményt már kizárólag a „Dunántúl egyetemeként”, a régió fejlődésének kulcstényezőjeként jelenítették meg.²⁵ A történeti elődök közül a középkori pécsi egyetemre való hivatkozás vált dominánssá. Vargha Damján 1941. évi rektori székfoglaló beszédében már a pécsi egyetemet alapító 1367-es pápai bullából vezette le „*mai Erzsébet-Egyetemünk létalapját és léte jogosultságát*”, és azt, hogy az ETE csak a bölcsészkar visszaállításával lehet „*Nagy Lajos egyetemének folytatója*”.²⁶ A Pozsonyba való visszatérés és a városhoz való ragaszkodás mint identitásképző elem épp a revíziós sikerek eufóriája közepette veszítette el jelentőségét.

A második világháborúban elszenvedett vereséggel, valamint azáltal, hogy Magyarország 1945-től a szovjet érdekszféra részévé vált, a pécsi elhelyezés ideiglenessége

21 SZEBERÉNYI 2014. 117–120.

22 HALASY-NAGY 1999. 228.

23 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. szeptember 26., 34. pont.

24 PTE EL XIV.2. 12. t. Javaslat a pozsonyi és a pécsi egyetem jövőjére, 1938. október 21.

25 SCHUCH 2003. 37–40., 61–79.

26 ETE 1942. 16.

végleg megszűnt. Az országhoz hasonlóan fokozatosan kommunista pártállammá alakuló, „baráti” Csehszlovákiával szemben pedig az egyetem elűzetésének kérdése is tabuvá vált.

A menekült, elűzött egyetem

A pozsonyi gyökerekhez való ragaszkodást a város elhagyásának dicstelen körülményei is táplálták. A székhely elvesztéséből fakadó sérelem integráns része lett az egyetem önképének. A békeszerződés aláírásának napján Kornis Gyula, az ETE filozófiaprofesszora az elcsatolt területek törvényhatóságainak követgyűlésén az egyetem veszteségét a teljes tudományos közösséget ért csapásként jellemezte:

„Mi, pozsonyi egyetem, (...) Pozsony városának az ezeréves hazától való elcsatolását s így egyetemünk elsajátítását közönséges rablásnak minősítjük (...). Mi, pozsonyi egyetem, ebbe a mai napon nemzetközi szerződésekkel megpecsételt és kodifikált rablásba soha sem nyugszunk bele s minden lehető eszközt fölhasználunk arra, hogy az egész tudományos világ, a respublica litterarum élő lelkiismerete előtt állandóan hangoztassuk s bizonyítsuk elrablott területeinkhez s egyetemünkhöz való elévülhetetlen jogainkat.”²⁷

Az egyetem tudatosan törekedett arra, hogy e veszteség emlékét életben tartsa, a rektorok és dékánok díszbeszédekben rendre „menekült”, „számkivetett” egyetemenként hivatkoztak intézményükre. E retorika kiválóan illett az országterületek elcsatolása ellen érvelő, utóbb pedig a trianoni béke igazságtalanságát hangsúlyozó sérelmi propagandába is, melyben a pozsonyi egyetem menekülése a csehszlovák megszállók kulturális pusztításának mementója lett. Az ETE számára a Pozsonyhoz való ragaszkodás kevésbé a konkrét, lokális-társadalmi közeg iránti nosztalgiával állt összefüggésben, a város azáltal vált referenciaponttá, hogy Trianon igazságtalanságának emlékezeti helyévé vált, így pedig az uralkodó politikai diskurzusba illeszkedő érveket tudott szolgáltatni az egyetem nemzetstratégiai jelentőségét leíró elbeszélésekhez. A vidéki tudományegyetemek (vagy egyes karaik) bezárásának időnként fel-felröppenő terveit például az ETE rendszerint az ország megcsonkításával állította párhuzamba: 1933 szeptemberében Pázmány Zoltán jogászprofesszor rektori székfoglaló beszédében az „*Integer Magyarország, integer egyetem!*” jelszóval tiltakozott az újfent felmerülő bezárási javaslatokkal szemben.²⁸ Az ETE „menekült”, „elűzött” jellegének emlegetése biztonságérzetet nyújtott, mivel tökéletesen illett a kormányzat revíziós retorikájába. Ehhez nyíltan csatlakozva az egyetem vezetése olykor az „irredenta” jelzővel is illette az intézményt.²⁹ E jelzőket pedig meglehetősen tudatosan válogatta: amikor 1938-ban egy – már említett – rövid pillanatra úgy tűnt az egyetemvezetés számára, hogy van remény Pozsony visszacsatolására, Fenyvessy Béla kormányzóhoz intézett indítványával egyidőben az Egyetemi Tanács arról is határozatot hozott, hogy mindent elkövet, hogy „*a köztudatból kikerüljön a mi egyetemünk menekült volta s ehelyett a Pozsonyból elűzött vagy elüldözött egyetem kifejezés kerüljön a köztudatba*”.³⁰

²⁷ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1920. június 7-i tanácsulése, 16. pontjához csatolt melléklet.

²⁸ A pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanévnyitó díszközgyűlése. *Pécsi Napló*, 1933. szeptember 26. 1–2.

²⁹ PTE EL XIV.2. 29. t. Entz Béla levele Nagy Emilnek, 1933. május 23.

³⁰ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. szeptember 26., 34. pont.

Az egyetemet és az országot ért veszteségek és fenyegető sorscsapások analógiája Szabó Pál egyetemtörténeti kötetében és annak fogadtatásában tetőzött, ahogy a szerző fogalmazott munkája előszavában: „Az Erzsébet tudományegyetem sorsa a vérző, a megcsontított Magyarország sorsát kicsinyben tükrözteti vissza”.³¹

A sorsüldözött egyetem

Az Erzsébet Tudományegyetem működése – főként az első évek – valóban nem egy, a tudományos-akadémiai-felsőoktatási közegben érvényesülni próbáló intézmény nyugodt, fokozatos építkezésének időszakát jelentették. Tevékenységét az alapítást követően két évvel, mindössze egy karon kezdhette meg, melyet a további karok felállításáért, valamint az oktatásnak és a klinikai munkának megfelelő épületek megszerzéséért egy világháború közepette zajló napi küzdelmek követték, s épp csak megkezdődhetett volna az immár valóban egyetemi munka, amikor meglehetősen zaklatott körülmények között székhelyének elhagyására kényszerült. A fővárosi kölcsönépületekben lebonyolított tanéveket követően végül Pécsre költözött, itt azonban újra kellett kezdeni a működéshez szükséges infrastruktúra, városi, intézményes és személyi kapcsolatok kiépítését, miközben évről évre felmerült az egyetem vagy egyes karai bezárásának réme, a harmincas évektől pedig – a kultuszárca költségvetésének csökkentésével – állandósultak pénzügyi nehézségei is. Az intézményt ért veszteségek sora 1940-ben, a bölcsészkar szüneteltetésével tetőzött.

Az ETE fennmaradása, működtetése és fejlesztése rendre kihívások elé állította az egyetemvezetést, ami egy olyan intézményi identitás kiformálódásához vezetett, melynek középpontjában a hányattatások, a sorsüldözöttség és egy hol mitikus, hol bibliai magasságokba emelt szenvedéstörténet állt. Mindez egy sajátos időtapasztalattal is párosult, melyben a zaklatott, létbizonytalanságban eltelt tanévek a naptári időszámításnál is hosszabbra nyúltak, az átélt viszonyok több emberöltőnyi megpróbáltatás érzetét keltették. Ezen identitáselemek sűrűsödtek össze Vasváry Ferenc rektornak a bölcsészkar alapításának 10. évfordulójára küldött üdvözlő átiratában:

„10 év még a kultúrintézmények életében sem nagy idő, ha azok békés viszonyok között háborítatlanul élhetnek hivatásuknak. Másként áll ez azonban a mi sorsüldözött egyetemünkön keresztül a bölcsész-, nyelv- és történettudományi karunkra, melynek osztályrészüll működésének első felében a szomorúság és aggodalom keserves kálváriája jutott. Még jóformán fel sem ocsúdott a boldog ünnepi hangulatból, már is arra ébredt, hogy a vesztt világháború után ránk zúduló mérhetetlen csapás, a cseh megszállás folytán 1919. szeptember 22-én egyetemével együtt hontalanná vált s azóta a száműzés keserű kenyerén tengődve, létéért kellett állandóan remegnie, mígnem az 1921. évi XXV. t.c.-el Pécs szab. királyi városában nyert elhelyezést. A hányattatással járó szenvedéseknek és lelki gyötrelmeknek 4 esztendő keretei közé összehúzózott ezen szakadatlan sora nyújtotta hosszúvá s tette jelentőssé a fennállás első 10 esztendejét.”³²

³¹ SZABÓ 1940. III.

³² PTE EL VIII.101.b. 1969/1927–28. Rektori köszöntés a Bölcsész-, Nyelv és Történettudományi Kar 10 éves fennállása alkalmából, 1928. március 17.

Ebben az értelmezési keretben a túlélést biztosító erőfeszítések szükségszerűen rendkívülinek és heroikus teljesítményeknek tűntek fel, többek között ez indokolja, miért mutatkozott meg az ETÉ-n már igen korán a saját közelmúlt és jelen historizálásának igénye, és a törekvés, hogy az egyetemi élet emlékezetre méltó momentumait az utódok számára is megörökítsék.³³

A magyar Heidelberg

Az Erzsébet Tudományegyetem és Pécs város viszonyának leírására használt „magyar Heidelberg” szókapcsolat Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszternek köszönhető. Először az 1923. októberi ünnepélyes tanévnyitón bukkant fel: „Az Erzsébet tudományegyetem tanári karát olyan igaz tudományos szellem hatja át – fogalmazott köszöntőbeszédében a miniszter –, hogy meg vagyok róla győződve, hogy meg fogja alkotni itt a Mecsek-alján a magyar Heidelberget.”³⁴ Az egyetem új székhelyén betöltendő hivatását leíró szókapcsolatot Klebelsberg ekkor nem fejtette ki különösebben, majd’ egy évtized múlva úgy magyarázta, hogy arra kívánt utalni, az egyetem új székhelyén „főleg szellemi tudományokkal és az orvostudományokkal foglalkozzék”,³⁵ míg Weszely Ödön bölcsészprofesszor 1929. évi rektori székfoglalójában úgy értelmezte, hogy a szókapcsolat azt fejezi ki, hogy az egyetem a „szellemtudományi ideáлизmus szolgálatában áll.”³⁶

A frazéma elhangzásakor azonban nem szorult különösebb magyarázatra, hiszen az nem a miniszter alkotása volt, már a 19. század végétől gyakran felbukkant. Az egyik legrégebbi alapítású, a híres európai universitasok között is kiemelkedőnek számító német egyetemet befogadó város magyar másaként általában valamilyen jeles felsőfokú iskolával és pezsgő diákélettel bír, a hazai tudományművelésben kiemelt szerepet játszó vidéki település – így a korszakban Kolozsvár, Sárospatak, Selmecbánya vagy Keszthely – is megkapta az igencsak megtisztelő megjelölést, de a századelőn a harmadik magyar egyetem felállítását szorgalmazó Hettyey Sámuel pécsi püspök is úgy fogalmazta meg programját, hogy „Magyar Heidelberget fogok csinálni Pécsből”.³⁷

Klebelsberg 1923-as megnyitó beszédét követően a szókapcsolatot a helyi sajtó azonnal felkapta és hamarosan Pécs szinonimájaként használta, országos (el)ismertséget azonban 1929-ben nyert, amikor a miniszter a *Pesti Napló*ban *A magyar Heidelberg* címmel hosszú cikket publikált a pécsi egyetem helyzetéről. Néhány hónappal korábban jelent meg ugyanis Pécs városának az ETE fejlesztése érdekében készített memoranduma, mely a szegedi és debreceni egyetemfejlesztésekhez képest csekély figyelmet és anyagi forrásokat kérte számon a kultuskormányzaton.³⁸ Klebelsberg üdvözölte a memorandumban megnyilvánuló elköteleződést, ám kissé megkésettnek tartotta, felhánytorgatva, hogy a koráb-

33 Erről bővebben lásd jelen lapszám *Az Erzsébet Tudományegyetem épített öröksége és tárgyi emlékei* című írásának vonatkozó fejezeteit.

34 Az egyetem ünnepélyes megnyitása. *Dunántúl*, 1923. október 16. 2.

35 A kultuszminiszter jelenlétében Virág Ferenc megyéspüspök szentelte be a pécsi egyetem új épületének alapkövét. *Dunántúl*, 1931. június 11. 3–5.

36 WESZELY 1929. 152.

37 DOLENECZ József: Hettyey Sámuel 1945–1903. *Magyar Nemzet*, 1903. szeptember 3. 1–3.

38 *Pécs szab. kir. város közönségének emlékirata a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem továbbfejlesztéséről*. Pécs, 1929.

bi években az ETE fejlesztési terveihez nem talált partnert a városvezetésben.³⁹ A húszas években ugyanis a miniszter többször is elhárította a vidéki egyetemek bezárására irányuló kezdeményezéseket, cserébe fejlesztésükhöz hathatós városi támogatást várt el. Szeged és Debrecen anyagi erőfeszítéseit általában elégségesnek tartotta, ezért fejlesztési terveikhez komoly hozzájárulást adott, ezekhez képest azonban a pécsi egyetem kiépítése a húszas években jelentősen elmaradt.⁴⁰ A harmincas évek fordulóján Pécs látványos anyagi erőfeszítései láttán azonban a város és a kultuszminiszter viszonya fokozatosan javulni kezdett. A gesztusokat méltányolva, Klebelsberg hamarosan úgy nyilatkozott, hogy a város „*arra az útra lépett, amely célhoz vezet*”,⁴¹ azaz, hogy utóbb ténylegesen saját egyetemet kapjon, ha az ETE visszatér Pozsonyba.

Az 1929-es cikk azonban országos visszhangot keltett, a felsőházban a költségvetés tárgyalásakor vitatták a miniszter kijelentéseit, de számos publicisztika is született. A *Magyarság* szerzője például azon gúnyolódott, hogy Klebelsberg anyagi támogatás helyett csak a „magyar Heidelberg” címmel tudja megajándékozni a várost.⁴² Az írás körüli polémia révén a következő évtizedben a megjelölés szinte összeforrt Péccsel (bár később is előfordult, hogy más városokat illettek e megtisztelő címmel), használata a település egyetem- és iskolavárosi, valamint dunántúli kultúrcentrum-jellegét hangsúlyozta.⁴³ 1945 után azonban jó időre eltűnt, miután az uralkodó politikai diskurzusban a magyar egyetemek és egyetemvárosok nyugat-európai társakkal való párhuzamba állítása nemkívánatossá vált.

Az árva leány

Szintén Klebelsberghez köthető az 1929-es „magyar Heidelberg”-cikk kontextusában született „árva leány” metafora. 1928 decemberében Esztergályos János pécsi szociáldemokrata országgyűlési képviselő ugyanis hosszasan bírálta a kultuszminisztert, a pécsi egyetem fejlesztésének elmaradását, valamint a szegedi és debreceni egyetem látványos fejlesztését arra vezetve vissza, hogy Szegednek Klebelsberg, Debrecennek pedig Bethlen István miniszterelnök a képviselője.⁴⁴ Esztergályos kritikája túlmutatott a politikai színezetű kivételzés felhánytorgatásán, és sértettséggel vádolva személyében is támadta a minisztert. Klebelsberg ugyanis 1922-ben Pécsért kivánt országgyűlési képviselő lenni, ám jelöléséről végül lemondott, melyben szerepet játszhatott az a vele szemben megnyilvánuló helyi ellenérzés is, miszerint egy „*miniszter képviselő a városnak túl drága lenne*”.⁴⁵ Klebelsberg válaszában felelősségét hárítva, ismételten a hűvös városi fogadtatással magyarázta, hogy a pécsi egyetem fejlesztése miért marad el vidéki társaitól:

„A pécsi Erzsébet-egyetemre nem annyira az Alma Mater, az anya neve illik rá, mint inkább az árva leányé. Ezzel az egyetemmel igazán senki sem törődött. Pozsonyból

39 KLEBELSBERG Kuno: A magyar Heidelberg. *Pesti Napló*, 1929. június 16. 1.

40 LADÁNYI 2000. 28–39.; ROZS 2003. 44.

41 Idézi: SZABÓ 1940. 79.

42 A pécsi egyetem. *Magyarság*, 1929. július 2. 9.

43 Lásd például: DIÓSZEGHY Miklós: A magyar Heidelberg, amely várja, hogy felfedezzék – a magyarok. *Budapesti Hírlap*, 1935. február 16. 7.

44 A közoktatásügyi miniszter cikke a vidéki egyetemekről. *Pécsi Napló*, 1928. december 19. 1–2.

45 Idézi: ROZS 2003. 44. Klebelsberg és a pécsi egyetem viszonyához részletesen lásd: PILKHOFER 2021.

először ide menekült Budapestre, azután miniszterségem első hónapjában szerényen bevezettem Pécsre. Új székhelyén nagyon sokan sanda szemmel néztek rá, – egyesek talán úgy, mint mikor leány társaságba egy új, de nagyon szép hajadont mutatnak be. (...) [A]z Erzsébet egyetem nem talált Pécssett tárt karokra.”⁴⁶

Egy évvel később Asztalos Miklós író szintén az „elárvult gyerek” képét vázolta fel, amikor az ETE elhelyezésének ideiglenességével indokolta a városi lakosság tartózkodását: *„egy más város egyetemét kapták meg (...). Az egyetem nem édes, de fogadott gyermek lett.”⁴⁷*

Az „árva leány” képe klebelsbergi jelentésben a városlakók közönyére és a városvezetők elégtelennek vélt anyagi hozzájárulására utalva a miniszter rosszállását fejezte ki. Noha – ahogy láttuk – Klebelsberg és a város viszonya a harmincas évek fordulójára megjavult, és az első nagyobb beruházás, a jogi kar új épületének 1931-es alapkövetételén már egymást szárnyalták felül a másik erőfeszítéseinek dicséretében,⁴⁸ az egyetem és a város viszonyát jellemző „árva leány” képe azonban ezt követően is rendszeresen felbukkant. Az eredetitől némiképp eltérő olvasatokban ugyanis jól beilleszthető volt mind a város, mind pedig az egyetem történeti narratíváiba. A várostörténeti elbeszélések egyik alapja az egyetemért folytatott évszázados küzdelem volt, melynek betetőzését az ETE pécsi elhelyezése jelentette, így a város számára az „árva leány” befogadása a támogatás és az otthoneremtés metaforájává vált.⁴⁹ Az egyetem számára ugyanakkor egyszerre utalt pozsonyi gyökereire és új pécsi kötődésére is, de alkalmas volt arra is, hogy az „édes mostoha” szerepében tetszelgő városvezetést emlékeztesse fogadkozásaira. Pázmány Zoltán rektor 1933. évi tanévnyitó beszédében az „Integer Magyarország, integer egyetem!” jelszó kiadása mellett az „árva leány” kéréjeként ábrázolt várost is figyelmeztette az egyetem bezárásáról újfent felröppenő hírekre:

„Ha keresném a képeket, azt mondhatnám, hogy az egyetem Pozsony leánya, de itt örökbe lett fogadva. Családja ott ötszáz, itt hatszáz esztendő s úgy ott, mint itt, egy szerényebb keretű érdemes kultúrintézmény volt előfutárja. Ez a húsz éves, fejedelmi leányzó ennek a törökverő bástyavitéznek már tíz év óta dédelgetett arája; s örök hűséget is esküdtek. Leventéje nem engedheti, hogy egyszerűen kiragadják karjából; sőt azt sem, hogy jegyese pártadiadémjáról egy-egy gyöngysávozt hasítsanak le.”⁵⁰

Ahogy láttuk, az „árva leány” identitásképző elemeinek rangsorában hosszú ideig az „édesanyát”, Pozsonyt illetve az elsőbbség, a pécsi elhelyezés ideiglenességének megszűnésével azonban a metafora is létjogosultságát veszítette.

*

46 KLEBELSBERG Kuno: Jelszavak és valóságok tusája. *Pesti Napló*, 1928. december 16. 1–2. Vö. PILKHOFFER 2021. 178. Az Erzsébet Tudományegyetem pécsi fogadtatásáról bővebben lásd: ROZS 2003. Lengvári István szerint az „árva leány”-hasonlat Klebelsberg önkritikájaként (is) felfogható. LENGVÁRI 2004.

47 ASZTALOS 1929. 225–226. Az Erzsébet Tudományegyetem pécsi fogadtatásáról bővebben lásd: ROZS 2003; LENGVÁRI 2004.

48 A kultuszminiszter jelenlétében Virág Ferenc megyéspüspök szentelte be a pécsi egyetem új épületének alapkövét. *Dunántúl*, 1931. június 11. 3–5.

49 Vö. ETE 1935. 48–64.

50 A pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanévnyitó díszközgyűlése. *Pécsi Napló*, 1933. szeptember 26. 1–2.

Az Erzsébet Tudományegyetem – tudatosan formált és a Horthy-korszak nyilvánosságában is elfogadott – önképe egy kettős székhelyű, évszázados szellemi örökséget hordozó, hányattatott sorsú intézményt mutatott. Az ezt kifejező változatos jelzők, gazdag metaforák és szókapcsolatok – ahogy jelen lapszám következő tanulmányai is mutatják – állandó elemei voltak az egyetemi ünnepségeken elhangzó díszbeszédeknek és megjelentek az intézmény vizuális reprezentációiban is.

Identity Constructions of the Elisabeth University

by Petra Polyák

The university, like any other institution, creates different narratives about its function, its relationship with the academic-scientific sphere, its local relations, etc., depending on its role, which can give it legitimacy, highlight its present excellence, and provide orientation for the future. However, the formation and shaping of institutional identity does not take place in a vacuum: because a university that wishes to be recognised in its wider or narrower environment must also take into account the current political, scientific, local, etc. frameworks and narratives that determine its operations. In addition, the narratives of the university's external and internal publicity, which usually aim to portray an uninterrupted and promising development, are also challenged by the various disruptions and disturbances of its operation (such as a forced change of location, a more or less significant loss of functions, the uncertainty resulting from an organisational change or the threat of closure). The self-image of the Elisabeth University during the Horthy era was that of a double-seated institution with a centuries-old intellectual heritage and a troubled fate. The various adjectives, rich metaphors and idioms expressing this were a constant element in the speeches at university ceremonies as well as in the visual representations of the institution. This paper presents the six most prominent identity narratives of the Elisabeth University.

Polyák Petra

Az Erzsébet Tudományegyetem szimbólumai

A különféle díszes egyetemi jelvények, öltözékek – a jogar, láncok, gyűrűk, pecsétek, kelyhek, palástok, fővegek stb. – a középkortól kezdve az egyetem és a közösség különleges jogállását, privilégiumait, autonómiáját jelenítették meg. Használatuk rendszerint valamilyen ünnepi, ceremoniális eseményhez kötődött.¹ Az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) már működésének első évében nekilátott a díszjelvények elkészíttetésének, de a rövid pozsonyi tartózkodás időszaka csak a tervezetésekre, az egyetemet és a karokat jelképező szimbólumok kiválasztására volt elegendő. A jogarok, láncok, díszöltözetek csak a húszas évek elején-közepén készültek el, végső megformáltságukban az intézmény anyagi lehetőségei mellett az is szerepet játszott, hogy a közösség tagjai milyen jelentőséget tulajdonítottak a szimbólumokkal kifejezett egyetemi identitáskonstrukcióknak. Az akadémiai szféra és az egyes tudományterületek hagyományos, ezáltal külső szemlélő számára is könnyen felismerhető jelképei mellett nemzeti (magyar) és lokális (pozsonyi és pécsi) szimbólumok tették egyedivé az Erzsébet Tudományegyetem díszjelvényeit.

1. kép – Egyetemi ünnepség a Rákóczi úti díszteremben

¹ GIEYSZTOR 1992. 141–142.; BLECHER 2007. 369–373.; MIKONYA 2014. 429. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

Az egyetem címere

Bár az Erzsébet Tudományegyetem kétszer is megbízást adott címere elkészítésére, a tervek – különböző okokból – mindkétszer papíron maradtak. Először 1915 júniusában állított fel az ETE egy bizottságot Polner Ödön jogászprofesszor vezetésével a címer heraldikai tervének elkészítésére, mely 1917 októberében került az Egyetemi Tanács elé. A címer alapjaként a Szent Koronával fedett magyar címerpajzs szolgált, melyet Pozsony város címerével (vörös mezőben hármass ormú ezüst bástya), illetve a tudományegyetem intézményi jellegét kifejező résszel egészítették ki:

„A főpajzs közepén két részre vágott szívpajzs, melynek felső része Erzsébet királyné családi (Wittelsbach) czimerét (kék-ezüst négyszögű dült csíkok), alsó része pedig a tudomány jelvényeit tartalmazza. Az utóbbi volna: kék mezőben természetes színű bagoly, bal karmát nyitott arany-könyvre téve, jobb karmában piros lánggal égő arany mécses tartva; a mező jobb sarkában ezüst csillag, bal sarkában növény ezüst félhold.”²

A pajzstartók a magyar címer angyalai voltak, a pajzs alatt pedig lebegő szalagon – utalva a 15. században Mátyás király által alapított akadémiára és az egyetem névadójára – az „Istropolitana – Elisabethina” felirat szerepelt. A Polner-féle tervezet a doktori okleveleken használandó pecsétek számára ún. nagy címer elkészítését javasolta, mely az említettek kivül a négy kart (a jogi mellett a majdan felállítandó orvosi, bölcsész-, valamint a mennyiség-termesztudományi és mezőgazdasági kart) szimbolizáló címerrészeket is tartalmazott. A nagy címeren a már ismertetett címerpajzsot egy nagyobb, hátsó címerpajzson helyezték el, mely négy mezőre osztva a négy kart jelképezte úgy, hogy az egyes mezők alapszínei a négy kar színeit, együttesen pedig az egyetem zászlajának színeit (sárga, kék, fehér, zöld) adták ki, de egyúttal tartalmazták Erzsébet királyné családjának, a Wittelsbachoknak családi színeit (kék, fehér) is. Az egyes karokat szimbolizáló címerrészek a következők voltak:

- „1. A jog-és államtudományi karé: arany mezőben jobbra menő vörös oroszlán kinyújtott nyelvvel és fekete (doktori) kalappal, jobb első lábában fekete vesszőnyalábba tett bárdot (»fascies«), bal első lábában fekete mérleget tartva.*
- 2. Az orvostudományi karé: kék mezőben zöld hármass halmon álló arany csésze felé csavarodó ezüst kígyó, piros nyelvvel.*
- 3. A bölcsészlet-nyelv és történettudományi karé: ezüst mezőben lebegő, jobbra néző piros sas kinyújtott nyelvvel és fekete (doktori) kalappal; jobb karmában piros lánggal égő fáklya, bal karmában zöld irattekercs.*
- 4. A mennyiség-termesztudományi és mezőgazdasági karé: zöld mezőben jobbra ágaskodó, halfarkban végződő egyszarvú (unicornis) piros nyelvvel; a mező jobb sarkában arany nap.”³*

A Polner-féle javaslatot az Egyetemi Tanács elfogadta és tárgyalásokat kezdett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériummal a terv véglegesítésére, az ügyben azonban – vélhetően

² PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsülése, 1917. október 30., 16. pont.

³ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsülése, 1917. október 30., 16. pont.

nem függetlenül attól, hogy az ETE hamarosan Pozsony elhagyására kényszerült – végül nem született döntés.

Az egyetemi címer elkészítésének terve 1925-ben merült fel ismét, ekkor először ifj. Richter Aladár iparművész-grafikus kapott megbízást.⁴ A Richter-féle javaslatokat azonban a tervek heraldikai bírálatára kijelölt Holub József történészprofesszor nem tartotta elfogadhatónak, és a címer vázlatának megfestésére Major Henrik festőművészt, az Országos Levéltár címerfestőjét kérte fel.⁵ A Major-címer az egyetem székhelyéül szolgáló két város felsőoktatási hagyományait igyekezett egyszerre megjeleníteni. A címerpajzs négy részre oszlott: az első rész a régi pécsi *studium generale* címerét idézte. A második, kék mezőben a középkori pécsi egyetem alapítójára utalt az Anjou-liliom, a harmadik, szintén kék mezőben pedig a pozsonyi *Academia Istropolitana* alapítójára a Hunyadi-címer. A címerpajzs negyedik, vörös mezője az egyetem alapítási helyszínére utalva, Pozsony város címerét tartalmazta. Noha az első mezőben ábrázolt, 1883-ban feltárt pécsi címertörödékről Békefi Remig már a századfordulón bebizonyította, hogy az bizonyosan nem lehet a középkori egyetem címere,⁶ Holub elfogadhatónak vélte felhasználását, tekintettel arra, hogy a címer mindenképpen tartalmazzon valamilyen pécsi vonatkozást.⁷ A vázlatban a festő ráadásul rosszul – fekvő helyett álló helyzetben – ábrázolta a címeres kövön látható könyvet.

2. kép – A Major Henrik-féle egyetemi címerterv (1927)

Az egyetem címertervét Holub kérésére Döry Ferenc, az Országos Levéltár igazgatója is felülvizsgálta, ám elsősorban abból a szempontból, hogy van-e jogi lehetőség arra, hogy az egyetem címer adományozását kérje a kormányzótól. Döry azonban úgy vélte, hogy az egyetem – egy állami intézmény – számára önálló címer készíttetése nem lehetséges, pecsétjén is csak az állam címerét használhatja.⁸ Ezért azt javasolta, hogy az ETE tegyen le önálló címer készíttetéséről, melyet elfogadva, az Egyetemi Tanács a kérdést 1927. december 21-i ülésén ad acta tette.⁹

Kari színek és szimbólumok

Az egyes karok pozsonyi címerterven szereplő állat- és tárgyi szimbólumai a Pécsre költözést követően átalakultak, leegyszerűsödtek. A bal karmát nyitott, aranszínű könyvre tévő, jobb karmában piros lánggal égő arany méceszt tartó bagolynek, mint a tudomány

4 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1925. november 25., 13. pont.

5 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1927. december 21., 15. pont.

6 BÉKEFI 1909. 53–54.

7 PTE EL VIII.101.b. 1403–1926/27. Holub József levele a rektornak, d. n.

8 Alapítványi egyetem lévén, ez alól kivételt jelentett a Pázmány Péter Tudományegyetem, mely egészen 1945-ig használhatta pecsétjein saját címerét. PAPP 1982. 85–86.

9 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1927. december 21., 15. pont.

3. kép – A kar jelképe, a bagoly a bölcsészjogaron

„általános jelvényének” ábrázolása már az 1917-es címerterven is felmerült, ám utóbb a pozsonyi *Academia Istropolitana* alapítójára való utalásképp Mátyás király arany könyvön álló, csőrében gyűrűt tartó hollójára cserélték.¹⁰ A bölcsészkar címerreszen ekkor még egy karmában irattekercset tartó sas jelképezte a kart, ennek szerepét utóbb a bagoly vette át. Az orvosi kar esetében a gyógyítás ókorig visszavezethető szimbóluma, a tál köré csavarodó kígyó ábrázolása megmaradt, a jogi kart megjelenítő – szintén ókori eredetű – mérleget tartó vörös oroszlánt azonban a paragrafusjel váltotta fel. Az 1923-ban megalakult Evangélikus Hittudományi Kar szimbóluma magától értetődő módon a kereszt lett. E jelképek dékáni jogarokon és az egyetemi serlegen is megjelentek.

A különböző díszjelvényeken azonban az egyes karok megjelenítésének leggyakoribb eszköze az adott kar színének alkalmazása volt (az egyetemi ruházatokon a karok szín szerinti megkülönböztetése már a középkor végétől jellemző hagyomány volt¹¹). Az Evangélikus Hittudományi Kar színe a fréz (eperszín/vörös), a Jog- és Államtudományi Karé a (citrom)sárga, az Orvostudományi Karé a kék volt.¹² A Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar színe az 1917-es címertervben még az ezüst volt, Pécsen azonban – ismeretlen okból – már a barnát használták. Az egyes karokat jelképező színek megjelentek az egyetem zászlóján, de ezeknek megfelelően készítették el a díszdoktori érmek szalagját is. A dékáni és prodékáni talárok gallérija és a kari pedellusok Anjou-heroldok ruháit utánzó öltöneyei szintén különböző kari színekben pompáztak.¹³

Az egyetemi zászló

Az Erzsébet Tudományegyetem Pozsonyban elkészítettett zászlója (és pécsi utóda is) tulajdonképpen a kari színekből összeállított csíkos zászló volt: az arany (sárga) a jogi, a kék az orvosi, az ezüst (fehér) a bölcsészkart, míg a zöld (a végül fel nem állított) Mennyiség-, Természettudományi és Mezőgazdasági Kart jelképezte.¹⁴ A pozsonyi zászlóról további leírás vagy korabeli képi ábrázolás nem maradt fenn, így a színek sorrendje nem ismert.

Az ETE Pécsre költözése után az egyetem épületének ünnepi alkalmakkor való feldíszítésére először két zászlót készítettek: egy nemzeti lobogót, illetve Pécs városának kék-sárga zászlaját. Minthogy a város által használt két szín megegyezett a jogi és az orvosi kar

¹⁰ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1917. október 30., 16. pont.

¹¹ GIEYSZTOR 1992. 140.

¹² PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1917. október 30., 16. pont.

¹³ PTE EL VIII.101.b. 484–1934/35. Egyetemi talár ajándékozásáról értesítés; PTE EL VIII.101.b. 546–1937/38. Tanácsi magyar ruhák elkészítése.

¹⁴ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1917. október 30., 16. pont.

színeivel, 1924-ben a városi zászlót a bölcsész- és a hittudományi kart jelképező barna és vörös színekkel kiegészítve egyetemi zászlóvá alakították át.¹⁵

Rektori és dékáni láncok és jogarok

A jogar (díszbot, pédum) az egyetemi autonómiát és ítélkezési jogot, a rektori és dékáni tisztségláncok pedig a rektorok és dékánok méltóságát, rangját testesítették meg.¹⁶ A jogar megléte az egyetemi jelleg alapvető szimbóluma volt, így nem meglepő, hogy az ETE Tanácsa már 1917 szeptemberében kérte az uralkodót, hogy engedélyezze a rektor és a dékánok számára a „szokásos egyetemi díszjelvények” viselését, „s ezzel egyetemünket valóságos egyetemekkel külső dísz tekintetében is egyenlővé tenni kegyeskedjék.”¹⁷ IV. Károly 1918. április 21-i legfelsőbb elhatározásával az engedélyt meg is adta, ekkor a vázlatok elkészítésére Tóth Gyulát, a Fővárosi Iparrajziskola tanárát kérték fel.¹⁸ Az egyetem Pozsonyból való kényszerű távozása azonban megakasztotta a folyamatot, a Tóth-féle vázlatok pedig a csehszlovák hatóságok által lefoglalt irattárban maradtak.¹⁹

1921 októberében Heim Pál rektor a társegyetemekkel példálózva igyekezett megsürgetni a rektori és dékáni láncok, valamint a jogar elkészítését, mondván az egyetemi ünnepeken „ezek a külsőségek nagyban hozzájárulnak az egyetem tekintélyének növeléséhez”.²⁰ Hamarosan nagyvonalú adományozókat is sikerült megnyerni, Rott Nándor veszprémi püspök például 70.000 koronával járult hozzá a költségekhez. Noha a felajánlott összeg a nagyfokú pénzromlás miatt elégtelennek bizonyult, az egyetemi emlékezet utóbb a püspököt mint a „tanácsi láncok” adományozóját tartotta számon.²¹ A támogatásért cserébe az egyetem átengedte a terveket elkészítő művész kijelölésének jogát az adományozóknak, akik Megyer-Meyer Antal iparművészt bízta meg. Az elkészült terveket az Egyetemi Tanács rendkívül gyorsan jóváhagyta, a rektori jogar, valamint a rektori és

4. kép – A bölcsészkarri jogar

¹⁵ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1924. augusztus 30., 16. pont.

¹⁶ PAPP 1982. 62.; MIKONYA 2014. 219–220.

¹⁷ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1917. szeptember 15., 16. pont

¹⁸ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1918. június 28., I/2. pont.

¹⁹ PTE EL VIII.1.a. 1007–1921/22. Egyetemi díszjelvény tervezet (Tóth Gyula-féle) elkészítése tiszteletdíjának utalványozása tárgyában leirat.

²⁰ PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1921. október 19., 8. pont.

²¹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1922. március 22., 4. pont; PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. szeptember 29., 12. pont.

dékáni láncok hamarosan el is készültek.²² A kari jelleg hangsúlyozása érdekében 1929-ben a dékáni láncon függő domborművek hátoldalára a kar nevét is bevették.²³

A díszjelvények a különféle hivatalos ünnepek alkalmával kaptak szerepet. A jogart a pedellus vitte a bevonuló rektor előtt. A rektori és dékáni láncok ünnepélyes átadása pedig az új tanévben hivatalba lépők beiktatásának ceremoniális része volt. Mihálffy Ernő prorektor 1926-ban a következőképpen nyújtotta át a rektori méltóság díszjelvényeit:

„Magnifice Domine Rector! Fogadja Méltóságod e fényes díszet és az egyetem jogarát, mint a rektori méltóság és hatalom symbolumait és fogadják a Dékán urak is hatósági jelvényeiket. Meginghathatlan bizalommal és abban a határozott tudatban adom át e jelvényekkel a rektori tisztet Méltóságodnak, hogy az Erzsébet tud. Egyetem Magnificentiad személyében bölcs, igazságos és erélyes kormányzót állított élére a ki mély tudományossága, az egyetem életének és Munkásságának teljes ismerete és hosszu, egy emberöltővel felérő sikerekben gazdag tanári működésével teljesen kiérdemelte azt a kitüntető bizalmat, mellyel e díszes méltóságra emeltük!”²⁴

5. kép – Weszely Ödön rektori lánccal (Horváth J. Károly festménye)

A díszjelvényeket 1937-ben a Szent István-jubileumra és az Eucharisztikus Kongresszusra tekintettel felújították. A megrendelő és a tervező olyan új díszjelvényeket álmodott, melyek a középkori pécsi egyetem „ereklyéire” emlékeztetik a szemlélőket. Ekkor készültek el az egyes karok jogarai is. Az Oberbauer Alajos Utóda templomi felszereléseket gyártó cégnek kiállított számlán leírásuk is olvasható:

„4 drb. dékáni pedelus bot: 145 cm. magas, alpaccából ezüstözve, a díszítések aranyozva, szabadkézi művészi cizellőr munkával, a gomb felett, Pozsony, Pécs, és bourbon liliosomos címer zománcos kivitelben, felette a fakultások jelvényei: kereszt, paragrafus, bagoly, kígyó a tállal, bronzból új modellek után öntve és gondosan utána cizellálva”.²⁵

²² PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1921. december 21., 5. pont.

²³ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1929. április 10., 2. pont.

²⁴ A pécsi Erzsébet tudományegyetem negyedik tanévmegnyitó ünnepe. *Pécsi Napló*, 1926. október 12. 1–4.

²⁵ PTE EL VIII.101.b. 546–1937/38. Tanácsi magyar ruhák elkészítése.

A gót stílusú jogarokon tehát az egyes kari jelvények, az Anjou lilimos, valamint Pécs és Pozsony címere is helyet kaptak, amivel – mutatta be Scipiades Elemér rektor az új díszjelvényeket az Egyetemi Tanácsnak 1938 februárjában – „*áthidalást nyert egyetemünk története Nagy Lajostól egészen Ferenc Józsefig.*”²⁶

A kommunista pártállam nem sokáig tűrte az egyetemi ünnepségeken használt, az „úri világ” pompájára emlékeztető kellékeket és ornátusokat. 1949 májusában a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elrendelte, hogy – mivel „*felesleges külsőségek*”-ről van szó – használatukat szüntessék be, a díszjelvényeket pedig juttassák el a Magyar Nemzeti Múzeumba.²⁷

Az egyetemi díszöltözet

Az elől nyitott, változatos szabású ujjakkal, gallérral ellátott talár, valamint a négyszögletes sapka vagy barett a kora újkorban a doktorok hétköznapi viseletének része volt, a városi lakosságtól való elkülönülést szolgálta, de jelezte az egyetemi hierarchiát is. Az ünnepi és hétköznapi öltözék a reformáció idején különült el egymástól.²⁸ A világi klerikusok öltözetét követő, egyházas jellegű talárok viselését II. József 1784-ben tiltotta be, ornátusként szerepét a pesti egyetemen a 19. század második felétől fokozatosan a díszmagyar vette át.²⁹

Bár az ETÉ-n a díszjelvények elkészíttetésével egyidőben a tanácstagok díszöltözékének megtervezése is felmerült, 1921-ben erre anyagi okokból nem került sor. 1927-ben került a téma ismételt az Egyetemi Tanács napirendjére, és kezdettől fogva nyilvánvaló volt, hogy a fő kérdés az, vajon a társegyetemek mintájára díszmagyart vagy a nyugat-európai egyetemeken jellemző fekete szalonkabátot viseljenek-e a Tanács tagjai. Ekkor néhányan az „*internationalis talár*” mellett foglaltak állást, mondván, ennek „*van tudományos színezete*”.³⁰ Bár hivatalos döntés nem született, Imre József rektor ennek hiányában is elkészíttette a kari színeknek megfelelő gallérral ellátott fekete szalonkabátokat és szögletes angol kalapokat, amelyek – a rektor szokatlan eljárásával együtt – a magyaros jelleget támogatók részéről meglehetősen tiltakozást váltottak ki. Az egyik lehangosabb ellenző, Scipiades Elemér orvosprofesszor volt, aki 1930-ban kezdeményezte a talárok és fővegek magyaros jellegű átalakítását. Scipiades javaslata, melynek alapjául az egyetem dísztermében látható Dudits-festmény legelöl álló alakjának bő ujjas palástja szolgált,³¹ egyöntetű támogatást kapott, a bölcsészkar annyival egészítette csak ki, hogy a hímzések mintáit mindenképpen dunántúli népművészeti motívumokból állítsák össze.³² Az Egyetemi Tanács művészeti bizottságot küldött ki a tervek elbírálására, mely a következő módon javasolta a meglévő talár és főveg átalakítását:

26 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. február 23., 19. pont.

27 PTE EL VIII.101.b. 393–1948/49. Egyetemi tanácsok tagjainak díszjelvényei. A Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjteményben őrzött díszjelvények megtekinthetők a MuseuMap-en is: [https://egyetemtortenet.lib.pte.hu/online-collection/-/results/eb47011c-1040-4321-9560-fbbba9f2a3ee/solr/0/24/score/desc#display-Result\[2024.02.03.\]](https://egyetemtortenet.lib.pte.hu/online-collection/-/results/eb47011c-1040-4321-9560-fbbba9f2a3ee/solr/0/24/score/desc#display-Result[2024.02.03.])

28 GIEYSZTOR 1992. 139–141.; MIKONYA 2014. 429–432.

29 PAPP 1982. 71–72.

30 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1927. szeptember 21., 22. pont.

31 PTE EL VIII.105.a. OK tanácsulése, 1930. június 21., XLVI. pont.

32 PTE EL VIII.101.a. 2487–1929/30. Tolnai Vilmos dékán levele, 1930. szeptember 20.

„1. A talárok alakja és anyag maradjon meg, legfeljebb a galléron történjék némi módosítást, azonban a középvonalon végig vonuló színes sáv helyett magyaros hímzésű szalag vonuljon végig a különböző talároknál az illető kar színeiben. (...) A rector talárja arany hímzésű legyen. A hímzések dunántúli magyaros és népies jellegű motívumokkal, folyondár szerűen vonuljanak végig a szalagon. A magyaros motívumok dunántúli népművészeti jellegűek legyenek.
2. A szögletes angol kalap helyett a művészi bizottság elfogadja az indítványozó által ajánlott magyar kuruc kucsmát, mely elöl a perem szétnyílásánál a karok színeiből készült összetartó zsinórokkal, a kucsma köpüje pedig a karok színeinek megfelelő selyemből volna készítenő. A rector köpüje aranyból vagy fehérből.”³³

A javaslatot ugyan 1930 decemberében elfogadták, de megvalósítását az egyetem világgazdasági válságból fakadó nehéz helyzetére hivatkozással elnapolták. A döntés azonban olyannyira elhúzódtott, hogy Scipiades 1931 szeptemberében (immár orvoskari dékánként) kijelentette, hogy mindaddig nem hajlandó felvenni a „magyartalan s egyetemünkre ráoktrojált köpönyegeket”, amíg arról tanácsi határozat nem születik, és ezt javasolta kollegáinak is.³⁴ Bár a tanácstagok egyetértettek abban, hogy a jelenlegi öltözék nem megfelelő, az ünnepi pompa fenntartása érdekében elvetették a hétköznapi ruházat viselését. A pathhelyzetet Vargha Damján bölcsészprofesszor oldotta fel, vállalván egy szerényebb kivitelű (és olcsóbb) díszöltözék megterveztetésének költségeit. A tervek elkészítésére Megyer-Meyer Antal iparművészt kérték fel, aki 1932-re négy vázlatot is készített, ám a karok ekkor már ismételten úgy vélekedtek, hogy bár a talárok lecserélése szükséges, anyagi fedezet hiányában nem aktuális.³⁵ Scipiades azonban nem adta fel: saját és néhány professzortársa költségén Megyer-Meyer terveit felhasználva mintatalárt készíttetett, melyet 1934-ben

6. kép – Megyer-Meyer Antal iparművész három talárvázlata az Erzsébet Tudományegyetem számára (1932)

³³ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1930. december 19., 20. pont.

³⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1931. szeptember 23., 36. pont.

³⁵ PTE EL VIII.101.b. 28–1931/32. Dr. Scipiades Elemér orvoskari dékán bejelentése a talár felvételének megtagadása tárgyában.

az egyetemnek adományozott.³⁶ Az ETE egyre szűkülő pénzügyi lehetőségei közepette azonban ekkor fel sem merült, hogy a tervek alapján további talárok készüljenek.

1937-ben Scipiades (immár rektorként) ismét nekifutott a kérdés rendezésének.³⁷ A közelebbi Szent István-jubileumra és az Eucharisztikus Kongresszusra hivatkozva egyenként „leszavaztatta” a tanártestület tagjait, vajon a használatban lévő, de már elkopott tanácsi talárokat magyaros stílusú öltözékre cseréljék-e. Miután 43 főből mindössze ketten szavaztak nemmel, Scipiades megrendelte a dísztalárokat, de a magas költségekre hivatkozva azt javasolta, hogy azokat csak kiemelkedő eseményeken viseljék a tanács tagjai, az „egyszerű” avatásokhoz minden dékán a saját költségén készíttessen magyar ruhát, *„mely nem egyéb, mint a régi Petőfi vagy Kossuth és Deák viselte magyar ruha.”* A bokáig érő, a karok színeinek megfelelően rojtozott Petőfi-gallérral ellátott, magyaros fekete díszkabátok az 1938. január 26-i doktoravatáson debütáltak, ekkor Scipiades a nagyközönség számára is megmagyarázta a magyaros öltözék jelentőségét:

7. kép – Az egyetem vezetése az 1937/38-as tanévben

³⁶ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1934. november 28., 4. pont; PTE EL VIII.101.b. 484–1934/35. Egyetemi talár ajándékozásáról értesítés.

³⁷ Részletesen lásd: DEZSŐ 2022a.

„A történeti hagyományokat külsőségekben is ápolni kell – [e]nnek a szent célnak szolgálata vezette egyetemünk tanácsát abban (...), hogy azt az idegen egyetemi díszruhát, melyet jóhiszemű elődeink azzal a becsülendő szándékkal és reménnyel vettek magukra, hogy fiatal egyetemünket e külsőség révén is könnyebben és hamarabb tudják a nagyvilág kapcsolataiba beilleszteni, levesse. Tanácsunk ugyanis úgy vélte, hogy egyetemünk az ő 25 éves becsületes munkateljesítménye s Nagy Lajosig visszanyúló hagyományai révén elég erős már ahhoz, hogy tekintélyét kifelé nemzeti, vagy legalább a történeti hagyományokba bekapcsolódó díszruhában se féltse, befelé pedig magához illőbbnek gondolta a magyar történeti hagyományokat ifjúságába nemcsak a szellemiekben, hanem a külsőségekben is továbbnevelni, hogy e hagyományokat e paránnal is megtoldva adhassa át az egyetem örökletes tulajdonságait utódainak a nemzeti juss szolgálatára és gyarapítására.”³⁸

A tanácstagok ezt az öltözéket a kiemeltebb ünnepi alkalmakkor felöltött dísztalárok alatt viselték, melyek néhány hónap múlva készültek el. A Dudits-freskó Anjou-kori talárjait a Szent István-rend nagypalástjával vegyítve a tanácsi dísztalárok zöld színű tiszta selyem damasztból készültek, „[e]züsttel tamburirzott [ti. hímzett] díszítményekkel és ezek alatt az egyes fakultások színei kitamburirozva”. A Mátyás-kori íródeákok kalapjához hasonló kalpagok pereme zöld színű selyem brokátból, köpüje ezüst brokátból készült arany paszománttal és ezüst tollal, „ezen a két zománcozott címerrel [ti. Pécs és Pozsony város címerével], ezüstözött korona és sugárral, a fakultások színei háromszög alakban elkészítve, hogy az a kalpag előrésszébe betolható legyen.”³⁹

8. kép – Scipades Elemér rektor díszöltözetben (Englerth Emil festménye)

Ekkor az egyetemi és kari pedellusok, valamint a tanácsjegyző számára is új díszöltözet készült, melyek szimbólumai az (évszázadokra kibővített) egyetemtörténet stációit idézték. A pedellusi öltönyök az Anjou heroldok öltözkékének mintájára készültek különféle kari színekben, az átalvetőkön arany fonállal hímzett Anjou-liliom, valamint a pápai kereszt, hátsó oldalukon az Anjou-címer mellett Pozsony és Pécs város címerei kaptak

³⁸ A pécsi egyetem tanácsa magyaros díszruhában jelent meg a szerdai doktoravatáson. *Dunántúl*, 1938. január 27. 3. Kiemelés az eredetiben – P. P.

³⁹ PTE EL VIII.101.b. 546–1937/38. Tanácsi magyar ruhák elkészítése; PTE EL VIII.101.b. 840–1937/38. Tanácsülés május IX. rendes határnapjának megállapítása, eucharisztikus kongresszusba bekapcsolódás.

helyet.⁴⁰ Az új egyetemi díszöltözet és az ekkor elkészült/felújított díszjelvények Fabinyi Tihamér pénzügyminiszter 1938. május 15-i díszdoktorrá avatásakor debütáltak, azt követően pedig a központi egyetem rektori folyosóján is kiállították őket.⁴¹

9. kép – Az új egyetemi díszöltözet elő- és hátoldala

⁴⁰ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. február 23., 19. pont.

⁴¹ A pécsi Egyetemi Tanács testületileg vesz részt a budapesti eucharisztikus világtalálkozón. *Dunántúl*, 1938. május 10. 3.; Az egyetem tanácsa testületileg vesz részt az eucharisztikus kongresszuson. *Pécsi Napló*, 1938. május 11. 3.

Symbols of the Elisabeth University

by Petra Polyák

The various ornate university insignia and regalia – sceptres, chains, rings, seals, gowns, etc. – have represented the special status, privileges and autonomy of universities and the community since the Middle Ages. Their use was often associated with a ceremonial event. The insignia of the Elisabeth University were created in the early to mid 1920s, and in addition to the traditional, easily recognisable symbols of the academic field and individual disciplines, national (Hungarian) and local (Bratislava and Pécs) symbols made them unique. Their forms were determined not only by the institution's financial resources, but also by the importance that members of the community attached to the university's identity constructions. Therefore, the choice of colours, patterns, decorations, etc. was not without conflict.

Dezső Krisztina – Méreg Martin – Pálmai Dóra – Polyák Petra

Az Erzsébet Tudományegyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei

Az egyetemi naptár bővelkedett az oktatás-kutatás hétköznapi tevékenységeit megtörő ünnepi alkalmakban. A tanév ünnepélyes megnyitása és lezárása, az eredményes munkát bizonyító doktoravatások vagy éppen a prominens pártfogókat ünneplő díszdoktoravatások stb. a közösség életének kitüntetett eseményei voltak. Az ünnep megélése, a közös sikerek és a társas együttlét (a hivatalos ceremóniákon túli szórakozás, evés-ivás) öröme a közösség összetartozásának élményét nyújtották.¹ Az ünnepek és a mindennapi oktatómunkán túlmutató tudományos, kulturális rendezvények, programok egy szűkebb-tágabb egyetemi közösség tagjainak találkozáspontjai voltak, melyek rituáléi formális és informális lehetőséget kínáltak az egyéni és intézményes teljesítmények megvitatására (felmagasztalására), a tagok közti hierarchia szimbolikus megjelenítésére, egyúttal a közösség stabilitásának megerősítésére.² E programok azonban sosem pusztán privát összejöveteleket jelentettek, hanem nyitottak voltak az intézményt körülvevő szűkebb-tágabb nyilvánosság (szülők, patrónusok, a politikai, tudományos, kulturális közélet prominens alakjai stb.) előtt, sőt, az egyetem tekintélyes vendégek meghívásával, a városi lakosság bevonásával és széleskörű híradásokkal tudatosan igyekezett növelni e rendezvények láthatóságát, annak érdekében, hogy kiválóságát, elért teljesítményeit minél szélesebb körben megismertesse.

Tanévnyitók

Az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) tanévnyitó ünnepi közgyűlésére általában október elején-közepén került sor. Noha az ideiglenes budapesti működés idején az Egyetemi Tanács úgy határozott, hogy a tanévnyitót minden évben szeptember 22-én, azaz az „*egyetem száműzetésének*” napján³ fogja tartani, utóbb – főként szervezési nehézségek miatt – a kijelölt időpontot nem tudták tartani.⁴

1. kép – Az 1930. évi tanévnyitó

1 VEREBÉLYI 2004. 16–17. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

2 KIRWAN 2019.

3 1919-ben ezen a napon vette át Pozsonyban a csehszlovák kormány által kiküldött bizottság az egyetem épületeit és felszerelését, mellyel végérvényesen ellehetetlenült az oktatás az orvosi és a bölcsészkaron.

4 PTE EL VIII.1.a. ETE tanácsulése, 1921. július 6., 7. pont.

A tanévnyitó ünnepség két részből állt: katolikus, protestáns és izraelita istentiszteletből, valamint az ünnepélyes közgyűlésből. Utóbbi a leköszönő rektor beszámolójával kezdődött, aki megemlékezett az elhunyt vagy távozó oktatókról és alkalmazottakról, köszöntötte az újonnan belépőket, valamint beszámolt az előző tanév legfontosabb – első-sorban az egyetem fejlődését demonstráló – eseményeiről (magántanári képzésekről, látogatásokról, kitüntetésekéről, rendezvényekről stb.), nem feledkezve el az (ünnepélyen is helyet foglaló) állami szervek és a város felé nyújtott gesztusokról és köszönetnyilvánításokról.⁵ Végül felidézte a kezdődő tanév rektorának és dékánjainak megválasztására vonatkozó döntéseket, akiket ezt követően a rektori és dékáni láncok ünnepélyes átadásával beiktattak tisztségükbe.

A rektorok és dékánok megválasztása

Az autonómiából fakadóan az egyetem maga választotta rektorát és dékánjait. A rektori és dékáni tisztséget egy-egy tanévre az egyetem valamely nyilvános rendes tanára tölthette be. Megválasztásukra rendszerint júniusban került sor. A dékánokat a kari tanács, a rektort a dékánválasztó kari tanácsüléseken kiküldött négy-négy rektorválasztó elektor választotta meg titkos szavazással és általános szavazattöbbséggel. A választás kultuszminiszteri megerősítését követően az új rektor és a dékánok a tanév első napjával kezdték meg hivatali működésüket, ünnepélyes beiktatásukra a tanévnyitó ünnepi közgyűlésen került sor.

A rektort minden évben más korból választották, sorrendjüket az egyetem szervezeti szabályzata határozta meg. A sorrend azonban csak az orvosi és a bölcsészkar 1918-as kiépülésével nyert jelentőséget, az egyetem működésének első négy tanévében a jogi kar dékánja volt egyszemélyben az egyetem rektora is. 1918-tól a rektori tisztséget sorrendben a jogi, az orvosi, majd a bölcsészkarból választott professzorral töltötték be (az Evangélikus Hittudományi Karról - vélhetően a távolság miatt is - nem választottak rektort). Ettől mindössze egyszer tértek el: az 1921/22-es tanévre a jogi kar még ideig-óráig tartó pozsonyi tartózkodása miatt és a Pécsre költözés hatékonyabb lebonyolítása érdekében orvoskari rektort választottak (a következő tanévben pedig jogi karit). Az 1941/42-es tanévben pedig annak ellenére megtartották a sorrendet, hogy a bölcsészkar működése éppen „szünetelt”. Ekkor a kar fenntartásához való ragaszkodás kifejezéseképp az egykori bölcsészkar professzort, Vargha Damjánt választották rektornak. Szimbolikusnak tekinthető a pécsi jogakadémiairól az ETÉ-re átkerülő Mihálffy Ernő 1924/25-es tanévi rektorátusa is, a leköltözést követő tanévben ugyanis szándékosan pécsi oktatót választottak.

Mansfeld Géza, az 1934/35-ös tanév rektora a következőképp fogadta beiktatását a leköszönő Pázmány Zoltántól:

„Méltóságos Prorektor Úr! Mélységes hálával köszönöm a magam és a Dékán urak nevében a beiktatást és azokat a meleg szavakat, amelyekkel bennünket kitüntetni méltóztatott. A tovarohanó élet kapujában két vándor: A Múlt és a Jövő[,] íme egy percre összetálcsozódik, egymás szemébe néznek és kezét szorítanak. Ez a kézszorítás szent fogadalom, hogy a múlt megszentelt emlékeit mindenkor tiszteletben tartom és hogy egyetemünkön minden új eszme fundamentuma a jövőben is csak a tradíciók kősziklájára lesz. Ezt a láncot pedig, melyet mély hálával szívemben, mint az egyetem legnagyobb ékességét most Méltóságodtól átvettem – ígérem[,] sohasem

⁵ PTE EL VIII.101.b. 14/1928–29. Tanévnyitó ünnepély előkészítése (1928–29).

*fogom csupán díszként viselni, hanem ebben a láncban – amint azt elődeimtől tanultam – mindig csak a kötelességteljesítés jelképét fogom látni.*⁶

Ezt követően beiktatták az új egyetemi tanácsot, majd az új rektor évnyitó beszéde, illetve tudományos értekezése, végül pedig az új hallgatók fogadalomtétele következett.

A közgyűlést pedig az új rektort adó kar dékánjának hallgatóságához intézett beszéde, intelmei zárták. E program a húszas években akár két óránál is tovább tartott, ezért 1930-ban a közgyűlés és általában az egyetemi ünnepségek hosszát másfél órában maximálták, a tudományos előadás 40 percnél, az egyéb előadások pedig 20 percnél nem tarthattak tovább. *„A tapasztalat ezt a korlátozást annyira szükségessé teszi, hogy további indoklást feleslegesnek tartok*” – érvelt a javaslatot előterjesztő és a hosszára nyúló díszbeszédekben talán kissé megfáradt Molnár Kálmán jogászprofesszor.⁸

A tanévnyitó közgyűlésen elhangzott beszédek az egyetem minden évben füzetekben adta ki, de a helyi sajtó is rendszeresen közölt hosszabb-rövidebb kivonatokat az ünnepségről szóló tudósításaiban. Az egyetem és a hallgatóság jelenét és jövőjét értékelő beszédekben magától értetődően felbukkantak aktuálpolitikai reflexiók is, például a nemzeti-hazafias kötelességek teljesítése, a keresztény valláserkölc, a nemzeti és vallásos szellemen művelt tudomány kérdései vagy éppen a bolsevizmus „vörös kísértése”. Az egyetemfejlesztés problémái mentén a trianoni békeszerződés traumája és a Kárpát-medencei kultúrförlény eszméje is megjelent, a kezdeti revíziós sikerek feletti lelkesedést azonban hamar a második világháború mielőbbi befejezésének kívánsága váltotta fel. Nagyobb feltűnést Prinz Gyula beszéde keltett 1936-ban: a lelépő rektor ugyanis a tanszabadságot a *„legtiszteltebb emberi és állampolgári szabadságjogok egyikének*” nevezve egyértelműen a numerus clausust bírálta.⁹ Molnár Kálmán 1941-es hallgatókhoz intézett szövegét pedig vélhetően – noha expliciten nem utalt rá – az alig másfél hónappal korábban kiadott harmadik zsidótörvény (és általában a szélsőjobboldal előretörése) inspirálhatta. A jogi kari dékán ugyanis arra szólította fel a pécsi egyetem diákjait, hogy *„mindig és minden körülmények között emberek, emberséges emberek legyenek*”, politikai kérdésekben tájékozódjanak alaposan és ne üljenek fel a *„nagyhangú propagandának*”.¹⁰

A tanévnyitóra a kormányzót, a felsőoktatás állami irányításának prominenseit, a társegyetemek képviselőit, egyházi méltóságokat, valamint Pécs vezető tisztviselőit, országgyűlési képviselőjét, illetve az egyetem tekintélyes támogatóit stb. is meghívták. Miniszteri vendég két alkalommal tisztelte meg az ünnepet: 1923-ban, az első pécsi tanév-

Az új hallgatók fogadalmá

„(...) fogadom, hogy az egyetemi törvényeket meg fogom tartani, az egyetemi hatóságok iránt engedelmességgel és tisztelettel fogok viselkedni, az egyetem rendje ellen irányuló mindenféle mozgalomtól tartózkodom, tanulmányaimat szorgalmasan végezni törekszem, a nemzethűség ellen nem vétek.”⁷

6 PTE EL VIII.101.b. 62/1934–35. Tanévnyitó ünnepély előkészítése.

7 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1934. május 30., 25. pont.

8 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1930. március 27., 16. pont.

9 Prinz Gyula dr. lelépő rektor feltűnést keltő beszéde a numerus clausus ellen. *Pécsi Napló*, 1936. szeptember 22. 3.

10 A pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanévnyitó közgyűlése. *Dunántúl*, 1941. szeptember 24. 5–6. Molnár Kálmán „zsidókérdésről” alkotott politikai nézeteivel összefüggésben részletesen lásd: SCHWEITZER 2018. 169–182.

nyitón Klebelsberg Kuno,¹¹ 1934-ben pedig a jogi kar új épületének átadásával egybekötött ünnepi közgyűlésen Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter is felszólalt.¹² Megszokott volt, hogy a meghívottak kimentették magukat vagy csak képviselők útján vettek részt a rendezvényen, az azonban meglehetősen nagy megütközést keltett, amikor az 1924. évi tanévnyitóról éppen a saját kollégák, a soproni Evangélikus Hittudományi Kar képviselői hiányoztak. Bár a kar prodékánja sietett leszögezni, hogy a távolmaradást pusztán a takarékoság indokolta, ti. nem akarták vállalni a leutazás költségeit, az is felmerült, hogy a soproni professzorok így kívánnak tiltakozni az ellen, hogy még mindig nem született egyértelmű állásfoglalás abban a kérdésben, vajon az Egyetemi Tanács evangélikus hittudománykari tagjainak részt kell-e venniük az évnyitó előtt tartott katolikus Veni Sancte-n.¹³ Erre vonatkozó későbbi határozat nem ismert, annyi azonban bizonyos, hogy a soproni kar dékánja és prodékánja – mint az Egyetemi Tanács tagjai – minden évben megkapták a Veni Sancte-n való részvételre felszólító rektori leiratot, illetve rendszeresen felkérték a tanévnyitó istentiszteletet celebráló evangélikus lelkészt, hogy azt ne a Veni Sancte időpontjában tartsa, hogy azon a soproniak is részt tudjanak venni.¹⁴ A „figyelmesség” 1932-től lett rendszeres: az evangélikus és református egyházak ugyanis megpróbálták elérni, hogy a tanévnyitó és -záró meghívóin ne csak a katolikus Veni Sancte és Te Deum legyen feltüntetve, hanem a protestáns templomokban tartandó istentiszteletek időpontja is, ezt azonban az Egyetemi Tanács elutasította, mert el kívánta kerülni, hogy az izraelita istentisztelet időpontját is fel kelljen tüntetnie. „Cserébe” azonban helyt adott az Evangélikus Hittudományi Kar kívánságának, hogy ezentúl az evangélikus és református istentisztelet is hivatalos istentiszteletnek minősüljön, vagyis a katolikus mise egy órával korábban, 9 órakor, az evangélikus és református istentisztelet 10 órakor, az ünnepi közgyűlés pedig 11-kor kezdődjön.¹⁵

A prominens meghívottakon túl az egyetem a hallgatók minél nagyobb létszámú megjelenésére is számított, azonban a harmincas évek második felére nagy részük el-elmaradt a hivatalos ünnepekről. Scipiades Elemér, az 1937/38-as tanév rektora a megoldást a részvétel kötelezővé tételében látta, ám – a rektori felszólítások hatékonyságának ismeretében és a társegyetemek ünnepélyeinek díszes külsőségeit is ellesve – a tanévnyitó ünnepélyesebbé tétele érdekében inkább azt javasolta, hogy ezt követően az Egyetemi Tanács a hallgatói egyesületek zászlói alatt vonuljon a Veni Sancte-ra, majd a templomból vissza az egyetemre. Hét egyetemi bajtársi egyesület vezetőségét és tagjait kérték fel a közreműködésre, így már ez is jelentősen növelte a résztvevők létszámát.¹⁶ A hallgatói részvétel növelésének másik lehetősége lett volna, ha az új diákok ünnepélyes beiktatásán és fogadalomtételén való részvételt kötelezővé teszik. Az erről szóló orvoskari javaslatot azonban 1942-ben végül elvetették, lehetetlennek látszott ugyanis, hogy a jogi karra kü-

11 Az egyetem ünnepélyes megnyitása. *Dunántúl*, 1923. október 16. 2.

12 Hóman kultuszminiszter jelenlétében tartotta tanévnyitó közgyűlését és avatta fel az új jogikar épületét a pécsi Erzsébet Tudományegyetem. *Dunántúl*, 1934. október 16. 3–6.; Hóman Bálint kultuszminiszter jelenlétében avatták fel az Erzsébet Tudományegyetem új jogikari épületét. *Pécsi Napló*, 1934. október 16. 3–6.

13 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1924. október 29., 9. pont.

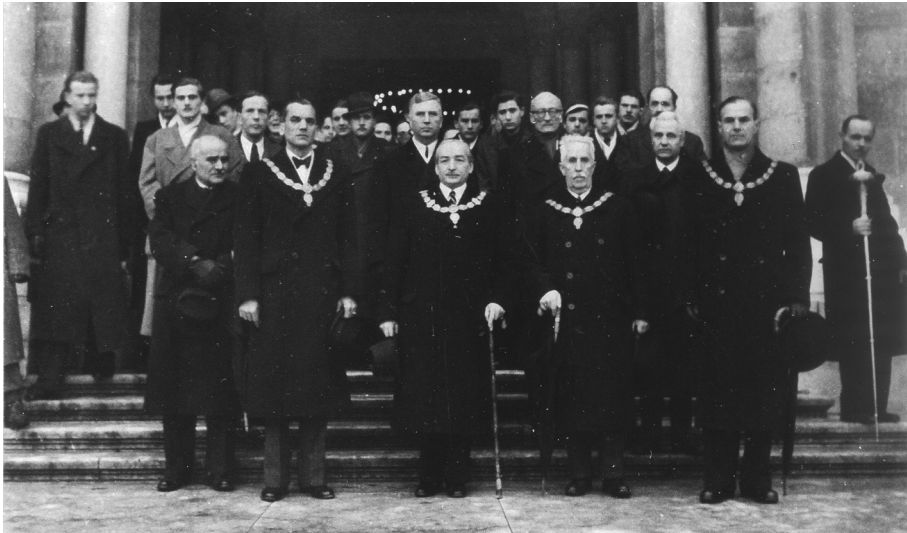
14 PTE EL VIII.101.b. 62/1934–35. Tanévnyitó ünnepély előkészítése.

15 PTE EL VIII.101.b. 325/1932–33. Tanévnyitó és tanévzáró meghívókon a Veni Sancte és Te Deum mellett a protestáns templomokban tartott ünnepélyes istentiszteletek idejének feltüntetése tb. előterjesztés.

16 PTE EL VIII.101.b. 53/1937–38. Tanévmegnyitó ünnepség előkészítése.

lönböző időpontokban beiratkozó, nagyszámú, „mezeiző”¹⁷ hallgatót egyetlen napra össze lehessen hívni.¹⁸

A tanévnyitó programjában 1948-tól jelentek meg komolyabb változások. Ekkortól már nem az egyetem tűzte ki az időpontot sem, a különböző felsőoktatási intézmények ünnepségeit ugyanis össze kellett hangolni, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) képviselője biztosan megjelenhessen és megtarthassa valamely aktuális politikai kérdésről szóló előadását.¹⁹ 1948 őszén például a felsőoktatás szovjetizálását elindító ún.

2. kép – Tanévnyitó szentmise 1948-ban

egyetemi reformot ismertette Szántó György miniszteri tanácsos, az „ifjúság nevében” pedig az ekkorra már kommunista befolyás alatt álló Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetének alelnöke tartott beszédet.²⁰ Az ünnepség a *Szózattal* zárult, egy évvel később azonban már az *Internacionálét* hallgathatták a jelenlevők, és Lissák Kálmán rektort, aki az elmúlt tanév fontos eseményei között Rákosi Mátyás rádióbeszédének közös meghallgatását is megemlítette, majd az egyetem minden dolgozója nevében követelte a „Rajk-féle összeesküvés” szigorú megtorlását.²¹

1950-re az egyetem fokozatosan elvesztette fennhatóságát saját ünnepsége felett, mely egyre inkább (párt)állami jelleget öltött. Az intézmény reprezentatív, önmagát és egyéves teljesítményeit rendkívül ceremoniális keretben és meglehetősen hosszasan ünneplő rendezvényéből egy lecsupaszított, dísztelen, a pártállam társadalmi és oktatási teljesítményeiről informáló, ezeket ünneplő, propagandisztikus, rövid esemény lett.

17 Szabó T. Attila a „mezei” jelzót a „mezei hadak” szókapcsolatra vezeti vissza, mely a „»háborús veszély esetén mezei táborozó helyeken [ti. nem városokban, illetve várakban] gyülekező (...) hadak«”-at jelöli. Ebből eredt az egyetemre beiratkozó, de annak székhelyén nem tartózkodó, s azt csak „veszély esetén”, ti. a vizsgák alkalmával látogató „mezei hallgató” elnevezés, és annak jelzői tagjából a „mezeizik”, illetve a „mezeiző” kifejezések. SZABÓ 1971.

18 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1942. január 28., 96. pont.

19 PTE EL VIII.202.b. 378/1947–48. Egyetemi ünnepségekkel kapcsolatos eljárás szabályozása.

20 PTE EL VIII.101.b. 5/1948–49. Tanévmegnyitó (1948–49. tanévre) ünnepség előkészítése.

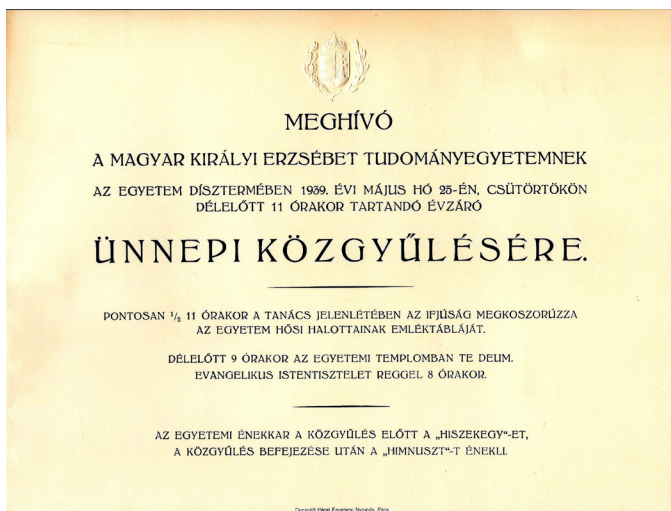
21 PTE EL VIII.101.b. 50/1949–50. Tanévnyitó ünnepély (1949–50. IX. 19.) megrendezése.

Tanévzárók

A tanévzáró ünnepséget eleinte a szorgalmi időszak végét megelőző 1–2 napban, általában május 31. körül tartották, majd 1929-ben – az egyetemi ünnepségek időpontjának és forgatókönyveinek egységes rendezésekor – május utolsó vasárnapját, a hősök emlékűnnepe²² jelölték meg a tanévzárás időpontjaként.²³ Az időpont kijelölésénél fontos szempont volt, hogy egybeessen a nemzeti ünnepel, 1934-re azonban kiderült, hogy bár az évzáró ünnep fényét emeli, korántsem praktikus azt a nemzeti ünnepen tartani, hiszen így nemcsak az oktatók nem tudnak részt venni a hivatalos, állami ünnepségeken, de a városi hatóságok sem az egyetemi tanévzárón, ezért 1934-től a tanévzáró időpontja május utolsó szombatja lett.²⁴ Az ünnepséget általában összehangolták a rektorválasztó üléssel, hogy azokon a soproni Evangélikus Hittudományi Kar dékánja is biztosan részt tudjon venni. A második világháború alatt előfordult, hogy az ünnepély elmaradt, vagy nem a kijelölt időpontban tartották meg. 1947-ben Krisztics Sándor rektor javasolta, hogy térjenek vissza az eredeti időponthoz és programhoz, végül június 8-ára halasztották az ünnepélyes tanévzárót.²⁵ Az időpont (ahogy a félév zárása) a következő években tovább csúszott, a tanévzárót 1949-ben már június 20-án tartották.

A tanévzáró ünnepségek hagyományosan két részből álltak: az ünnepség a különböző hitfelekezetek templomaiban tartott istentisztelettel kezdődött, ezt követte a tanévzáró ünnepélyes közgyűlés, melyet a rektor rövid évzáró beszéddel nyitott meg. Ezt a tanév során elhunyt egyetemi tanárokról tartott emlékbeszéd követte, melyet mindig abból a karból felkért előadó tartott, melyhez az elhunyt is tartozott. Az emlékbeszédet „az egyetem hősi halottairól, az

ezeréves magyar haza igazságtalan szétदारabolásáról, nemkülönben a magyar ifjúságra váró nagy feladatokról”²⁶ való megemlékezés követte, melyet a rektort adó karból kijelölt tanár tartott meg. 1929-től (a társegyetemek mintájára) a közgyűlés programjába bekerült az év közben kiírt tudományos pályatételekre beérkezett hallgatói pályamunkák értékelése és a

3. kép – Meghívó az 1938/39. tanév tanévzárójára

²² A „most dúló háborúban a bazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről” az 1917. évi VIII. törvénycikk rendelkezett először, az 1924. évi XIV. törvénycikk pedig május utolsó vasárnapját nemzeti ünnepé (a Hősök emlékűnnepe) nyilvánította.

²³ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsűlése, 1929. június 26., 12. pont.

²⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsűlése, 1934. június 23., 23. pont.

²⁵ PTE EL VIII.101.b. 1057/1946–47. Tanévzáró ünnepély előkészítése.

²⁶ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsűlése, 1929. december 19., 8. pont.

pályadíjak kiosztása. Ekkorra ugyanis a pályadíjak kiosztásához szükséges anyagi fedezet megfelelően biztosítottnak tűnt. Pécs városa rendszeresen utalt támogatást a bölcsészkar-nak, Molnár Kálmán jogászprofesszor pedig 1928 februárjában felajánlotta, hogy mindaddig, amíg Pécsen tanít és az összeg máshonnan nem biztosított, minden tanévben annyi 100 pengős pályadíjat bocsát a jogi kar rendelkezésére, ahány betöltött tanszéke van.²⁷

A tanévzáró ünnepélyre – a tanévnyitókhoz hasonlóan – a kormányzót, a felsőoktatás állami irányításának prominenseit (minisztert, államtitkárokat és tanácsosokat), a társegyetemek képviselőit, a katolikus, protestáns és izraelita egyházak képviselőit, a hallgatói ifjúsági szervezetek országos vezetőit, valamint Pécs vezető tisztviselőit, országgyűlési képviselőjét, illetve az egyetem tekintélyes támogatóit stb. is meghívták, az évfázóra azonban jellemzően kevesebb vendég érkezett. Többen eleinte a hősök emlékünnepével megegyező időpont miatt nem tudtak részt venni az ünnepélyen, de hivatalos vagy egyéb elfoglaltság miatt később is gyakran előfordult, hogy a meghívottak kimentették magukat a részvétel alól. Az ETE maga is válogatott a meghívások között: a társegyetemek tanévnyitó és -záró ünnepségein általában az Egyetemi Tanács egy tagja képviselte az intézményt, a főiskolák, akadémiák, karok invitálására azonban gyakran csak távirati üdvözléssel válaszolt.

Míg a tanévnyitó beszédek a jövő pozitív fejleményeibe vetett bizakodás jellemezte, a tanévzáró rektori értékelése általában az elmúlt évi fejlődésért vívott küzdelmeket beszélte el, így nem volt mentes a kritikától sem. A leköszönő rektorok rendszeresen taglalták a nehézségeket, melyekkel működésük során meg kellett birkózniuk: így a vidéki egyetemek (vagy egyes karaik) bezárását szorgalmazó felvetéseket, a költségvetés drasztikus csökkentését vagy a bölcsészkar „szüneteltetését” is. A gondok részletezése egyfelől az adott évi vezetés helytállásának bizonyítékaként szolgált, olykor azonban a városnak szánt üzenetként is, miszerint Pécs és az egyetem sorsa össze van kötve, a város fejlődésének az egyetem megmaradása és fejlesztése a kulcsa.

A második világháború után a tanévzáró főbb programjai nem változtak, 1949-re azonban a rendezvényt záró *Köztársasági induló* és a beszédekben elszaporodó kommunista politikai frázisok egyértelműen jelezték a világnézeti váltást. Az utolsó – hagyományos értelemben vett – tanévzáró ünnepélyt 1950. június 17-én tartották, az 1950/51-es tanév végén a vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis a következő utasítást küldte a felsőoktatási intézményeknek: „*A tanév befejezésével az egyetemek és főiskolák nem tartanak külön ünnepélyes évfázót. Karok szerint meg kell szervezni azonban a tanulmányi jutalmak kiosztását, rövid ünnepség keretében, ahol a jó tanulás jutalmazásán legyen a hangsúly.*”²⁸

A doktoravatás

A tanulmányi követelmények teljesítésével a 19. század végéig a magyar egyetemeken *tudori* fokozatot lehetett szerezni, 1892-től ezt a doktori cím váltotta fel. Ekkor szabályozták az eredmények minősítésére szolgáló *summa cum laude* (legnagyobb dicsérettel), *cum laude* (dicsérettel) és *rite* (illő, megfelelő) osztályzatokat is.²⁹ Az Erzsébet Tudományegyetemen teológiai, bölcsész- és orvosi doktori, valamint állam- és jogtudományi tudori fokozatot lehetett szerezni. A doktori avatásnak – az elvégzett tanulmányi és oktatói munka meg-

27 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1929. június 26., 12. pont.

28 PTE EL VIII.202.b. 454/1950–51. Évfázó ünnepségek.

29 PAPP 1982. 24.

koronázásának – egyes ceremoniális elemei a nagyszombati egyetemen kialakult jezsuita hagyományokra vezethetők vissza, II. József egyházi külsőségeket eltörlő intézkedéseivel azonban a 19–20. századra több ponton is egyszerűsödtek.³⁰

A doktorrá avatás tanulmányi előfeltételei

Teológiai doktorátus

A doktorátus megszerzéséhez az ETE hittudományi karán nyolc félévet kellett elvégezni, a negyedik félév végén alapvizsgálatot, a nyolcadik félév végén kötelező szigorlatot kellett tenni. A tanulmányokat a teológiai doktori szigorlat zárta, melynek szaktárgycsoportjai *a)* ószövetségi írásmagyarázat és teológia; *b)* újszövetségi írásmagyarázat és teológia; *c)* egyetemes keresztyén egyháztörténet és segédtudományai; *d)* rendszeres teológia és segédtudományai; *e)* gyakorlati teológia; *f)* egyházi jogtan és magyar protestáns egyháztörténet; *g)* általános vallástudomány és valláspedagógika voltak. A jelöltnek emellett doktori értekezést kellett készítenie.

Jogi doktorátus

A jogi doktorátus megszerzéséhez a jelöltnek először is három alapvizsgát kellett tennie. Az első alapvizsga tárgyai a római jog és a magyar alkotmány- és jogtörténet voltak, a második alapvizsgán magyar közjogból és közgazdaságtanból, valamint pénzügytanból vizsgázott a hallgató, a harmadik alapvizsgán pedig magyar magánjogból, magyar anyagi büntetőjogból és magyar büntető perjogból kellett számot adnia ismereteiről. A jogtudományi vagy államtudományi államvizsga letételét követően három jogtudományi vagy két államtudományi szigorlat teljesítésével, valamint egy felavatási értekezés elkészítésével lehetett elnyerni a jog- vagy államtudományi tudori fokozatot.

Orvosi doktorátus

A leendő orvosdoktoroknak a tanulmányok ideje alatt négy – elméleti és gyakorlati vizsgákból álló – szigorlatot kellett teljesíteniük. Az első természettanból, vegytanból és bonctanból, a másodikat kórbonctanból, általános kórtanból és gyógyszerstanból, a harmadikat belgyógyászatból, sebészetből, szülészet- és nőgyógyászatból, szemészetből, gyermekgyógyászatból, elmekórtanból, valamint bőr- és nemibajokból, végül a negyedik zárószigorlatot közegészségtanból és törvényszéki orvostanból kellett letenni.

Bölcsészdoktorátus

A bölcsészdoktorátust négy tanév elvégzésével lehetett megszerezni. A doktori szigorlathoz a jelölt maga választotta ki a tudományszakjához illő egy fő- és két melléktárgyat, melyek esetében az adott tudományterülettel összefüggő elméleti, módszertani és szakirodalmi ismereteiről kellett számot adnia. A főtárgyból doktori értekezést is kellett készíteni. Noha az egyetemnek csak bölcsészkarra volt, természettudományi szakokból – fizikából, vegytanból, állattanból, biológiából és földrajzból – is lehetett bölcsészdoktori szigorlatot tenni.

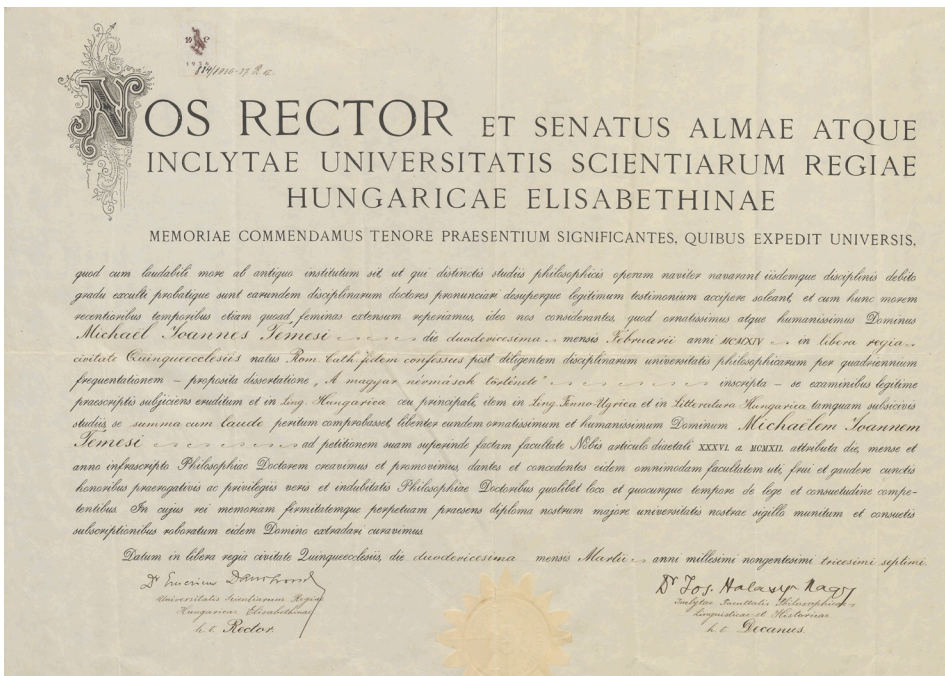
Az első pécsi doktoravatásra nem sokkal az ETE ünnepélyes megnyitását követően, 1923. október 22-én került sor, ekkor nyolc hallgatót avattak doktorrá élénk városi érdeklődés közepette.³¹ Az első, már kizárólag Pécsen tanult doktorokat a húszas évek végén avatták, az Evangélikus Hittudományi Karon pedig először 1930 októberében avattak

³⁰ PAPP 1982. 24–29.

³¹ Doktoravatás a pécsi egyetemen. *Budapesti Hírlap*, 1923. október 23. 3.

teológiai doktort, ezen az eseményen a kar új épületének átadására érkező Horthy Miklós is részt vett.³² Az ünnepségre általában minden hónap második vagy harmadik szerdáján került sor, napját az egyetemi tanácsülések időpontjához igazították, hogy azon valameny-nyi tanácsstag és a soproni evangélikus hittudományi kar dékánja (vagy képviselője) is részt tudjon venni.³³ A harmincas évekre a hallgatói létszám növekedésével már olykor havonta kétszer is tartottak avatást, s előfordult, hogy egy-egy alkalommal az avatandók száma a százat is megközelítette. A rokonok és – egy-egy prominensebb jelölt esetén – a városi érdeklődők rendszerint teljesen megtöltötték a Rákóczi úti épület folyosóit.³⁴ Az egyetemi doktoravatásokat a városi sajtó is kiemelt figyelemmel követte, nemcsak időpontjáról számolt be, de gyakran név szerint is felsorolta az új doktorokat.³⁵

Az avatásra az egyetem dísztermében került sor. Az egyetemi ünnepségek szokásos ceremóniális rendjének megfelelően a szertartás az Egyetemi Tanács díszöltözötű tagjainak bevonulásával kezdődött, élükön a rektor, előtte pedig a rektori díszjogart hordozó pedellus haladt. Őket a díszteremben a karonként felsorakoztatott avatandók várták. A rektor köszöntötte a megjelenteket és felszólította a jelölteket, hogy avatási kérelmüket terjesszék elő. Ezt követően az avatandók letették a doktori esküt, melyet tanácsjegyző olvasott elő számukra, majd az Egyetemi Tanács tagjai kézfogással fogadták doktorrá először a jog- és államtudományi, aztán az orvos-, és végül a bölcsészdoktorokat. Az egyes karok immár

4. kép – Temesi Mihály bölcsészdoktori oklevele (1934)

32 Zászlódszben, hatalmas lelkesedéssel fogadta Sopron Magyarország kormányzóját. *Soproni Hírlap*, 1930. október 21. 1–3.

33 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsülése, 1927. október 6., 2. pont.

34 Doktoravatás. *Pécsi Napló*, 1929. június 27. 2–3.

35 Lásd például: Monstre doktoravatás a pécsi Erzsébet egyetemen. *Pécsi Napló*, 1937. június 24. 3.

felavatott képviselői köszönetet mondtak professzoraiknak, majd a ceremóniát a rektor köszöntő beszéde zárta, melyben útravalóul fogadalmuk tartalmára, értelmiségi felelősségükre emlékeztette az „életbe kilépő” egykori hallgatókat. A rendszerint a magyar nemzettel szembeni kötelességekre figyelmeztető beszéd olykor konkrét politikai tartalmat is kapott. 1938-ban, a néhány nappal a kormányzó 70. születésnapja után tartott avatáson Scipiades Elemér rektor például arra intette a friss doktorokat, hogy ne adják át magukat az új (pontosan meg nem nevezett) politikai irányzatoknak, ne hagyják, hogy „*félművelt, kótyagos népapostolok*” vegyék át az ország irányítását, mivel annak „*igazi és egyetlen vezető*”-e Horthy Miklós.³⁶

A doktoravatás a professzorok, a jelöltek és családtagjaik számára is felemelő ünnep volt, az 1937. február 24-i szertartást azonban kellemetlen incidens zavarta meg. Az egyetemen ekkor már napok óta feszült volt a hangulat, a keresztény bajtársi egyesületek tagjai ugyanis a numerus clausus be nem tartására hivatkozva erőszakkal megakadályozták, hogy a zsidó hallgatók részt vegyenek az előadásokon, így lényegében semmilyen órát nem lehetett megtartani. A helyzetre tekintettel február 24-én, az aznapi doktoravatást követően néhány zsidó hallgató avatásuk elhalasztását kérte, ekkor többüket tetteleg bántalmazták. A kialakult verekedést az egyetem vezetése mélységesen elítélte, de kijelentette, hogy mivel nem nyomozó hatóság, tényleges fegyelmi intézkedéseket csak azt követően tud tenni, ha a sértettek legalább egy-két elkövetőt vagy hangadót név szerint is megneveznek.³⁷ A bántalmazott diákok valószínűleg nem akarták tovább feszíteni a húrt, az ügyben ugyanis további lépések nem ismertek, de vélhetően ez az incidens is szerepet játszott abban, hogy néhány hónappal később az Egyetemi Tanács a hallgatói fegyelmi szabályzat szigorítását kezdeményezte.³⁸

A felavatottak díszes doktori oklevelet kaptak, mely tartalmazta a doktor nevét és személyes adatait, a fokozat tudományszakát és megszerzésének időpontját. Az oklevél alsó, felhajtott széléről zsinóron függött alá az egyetem piros viaszba nyomott pecsétje. A diplomát a rektor, valamint a kibocsátó kar dékánja írta alá. A két világháború között az Egyetemi Tanács többször is foglalkozott az oklevél szövegének kisebb-nagyobb módosításaival. 1926-tól például bekerült a szövegbe a felavatott vallásának megjelölése,³⁹ de felmerült a megszerzett oklevél minősítésének feltüntetése, illetve az egyetem nevébe a *Quinqueecclesiensis*, azaz „pécsi” jelző felvétele is.⁴⁰ Utóbbit az egyetem ideiglenesnek tekintett elhelyezése miatt a Tanács nem támogatta, az eredményeket minősítő jelzöt pedig főként az orvosi kar utasította el. Pekár Mihály orvosprofesszor azzal érvelt, hogy nem látja indokoltnak, hogy egy „*kenyérkeresetért küzdő ember egy egész életen át deklasszifikált diplomával dolgozzék azért, mert véletlenül az egyik szigorlaton nem volt szerencséje és valamelyik tárgyból gyöngén felelt.*”⁴¹

1945 után a korábban megrendelt oklevélnyomtatványokat még jó ideig használták, noha ezek szövege több ponton is módosításra szorult. A nemkívánatos részeket két vonalas tollkihúzással távolították el, így került törlésre például az egyetem elnevezéséből a *re-*

36 Nyolcvannyalc új doktort avatott fel a pécsi Erzsébet egyetem tanácsa. *Dunántúl*, 1938. június 25. 3.

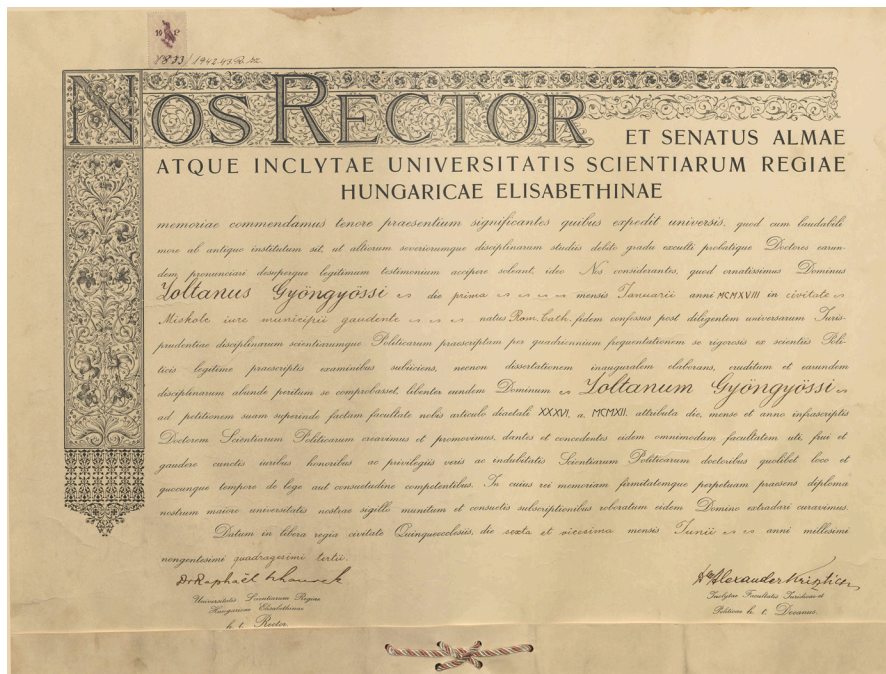
37 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. március 18., 6. pont.

38 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. június 22., 26. pont.

39 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. február 24., 19. pont.

40 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1931. március 26., 13. pont.

41 PTE EL VIII.105.a. ETE Orvostudományi Karának tanácsulése, 1936. november 20., VIII. pont.

5. kép – Gyöngyössi Zoltán államtudományi oklevele (1943)

giae, azaz a „királyi” jelző, a felavatott vallásának megnevezését jelölő *fidem confessus*, azaz a „hit által”, valamint a Pécs városra utaló *libera regia*, azaz „szabad királyi” kifejezés is.⁴²

A kitüntetéses doktoravatás

Az Erzsébet Tudományegyetemen 1912 és 1950 között összesen tizennyolc hallgatót avattak kitüntetéses doktorrá. A rendkívül ünnepélyes külsőségek között zajló ceremónia mind a hallgató, mind pedig az egyetem számára fontos megtiszteltetés volt, mivel nemcsak az avatandó tanulmányi kiválóságát, hanem az intézmény oktatóinak munkáját is minősítette. A hagyomány a 17. századból eredt, a filozófiai és a teológiai karokon a jezsuiták vezették be az ún. *promotio sub auspiciis imperatoris*-t, melynek feltételei a nemesi származás, valamint a kimagasló tanulmányi eredmények és magatartás voltak. A kiváló hallgatók disszertációjukat az uralkodónak ajánlhatták, aki, ha ezt elfogadta, elküldte az avatásra képviselőjét.⁴³ A *promotio sub auspiciis Regis* feltételeit 1893-tól határozta meg miniszteri rendelet, ekkor szabályozták a szertartás menetét is. A *király legfelsőbb védnöksége alatt* történő avatásra, azaz arra, hogy az uralkodó (vagy képviselője) jelenlétében, egy értékes aranygyűrű átadásával avassák doktorrá, a középiskolai és egyetemi vizsgáin és szigorlatain is kitűnő eredményt elérő hallgatók pályázhattak.⁴⁴

1918 után a *promotio sub auspiciis Regis* avatások néhány évig szüneteltek. A hagyományt 1922-ben elevenítették fel, ám az államforma megváltozásával *promotio sub*

42 SCHMELCZER-POHÁNKA 2018.

43 PAPP 1982. 29–30.; KÁNTOR 2013. 110.

44 KÁNTOR 2013. 111–113.; ÁMÁN 2018.

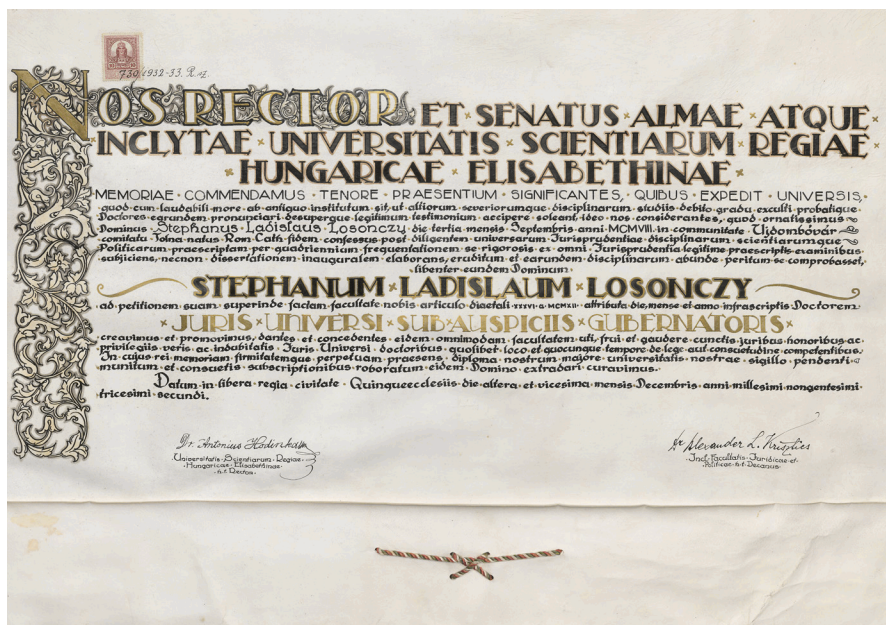
auspiciis Gubernatoris néven.⁴⁵ A kormányzó pártfogásával történő avatás csak nevében tért el a korábbi gyakorlattól, feltételeit az 1922-ben kiadott szabályrendelet a következőképp szabályozta:

„1. Ezen kitüntetés kieszközlése iránt az illető kar indítványára az egyetem tanácsa tesz javaslatot a vallás- és közoktatásügyi Miniszternek. A kar indítványát saját kezdeményezésére, avagy kérvény alapján teheti meg (...).

3. Ezen javaslatnak megtételénél csakis azok az erkölcsi magaviselet tekintetében is teljesen kifogástalan doktorjelöltek veendőek figyelembe, akik úgy gimnáziumi, mint egyetemi tanulmányaikat általában jeles eredménnyel végezték be és a doktori fokozat elnyeréséhez szükséges össze szigorlatokat is mind kitüntetéssel tették le.”⁴⁶

Az Erzsébet Tudományegyetemen az első *sub auspiciis Gubernatoris* avatás viszonylag későn, 1929-ben zajlott, 1946-ig összesen hét hallgatót (három jogász-, három bölcsész- és egy orvostanhallgatót) avattak kitüntetéses doktorrá. Minden biztonnyal nyolc kitüntetéses doktort is avathattak volna, Bacsó László jogszigorló felterjesztésére azonban a minisztériumtól több mint egy évig nem érkezett válasz, a jelölt pedig időközben elhunyt.⁴⁷

A rendkívül ünnepélyes külsőségek között zajló avatásra elvileg a kormányzó, valójában képviselője, leggyakrabban a vallás- és közoktatásügyi miniszter vagy egy államtitkár jelenlétében került sor. Igen fontos egyetemi eseménynek számított, mely a jelölt kiválósága mellett az egyetem oktatóinak utánpótlás-nevelő munkáját is dicsérte: „Az egyetemek

6. kép – Losonczy László *sub auspiciis Gubernatoris* doktori oklevele (1932)

⁴⁵ Vö. ÁMÁN 2017.

⁴⁶ PTE EL VIII.101.b. 1233/1933–34. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszternek 1922. évi június hó 24-én 80.160/1922. szám alatt kelt rendelete.

⁴⁷ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. december 21., 16. pont.

történetében mindig piros betűs esemény volt a király, illetve a kormányzó gyűrűjével való avatás. – tudósított Hajdu Anna Helga avatásáról a *Dunántúl* 1931-ben – *Kitüntető elismerése volt az mindig annak, hogy a tanári kar hivatása magaslatán áll és olyan fiatal tudósokat küld az élet küzdőterére, akik további munkájukkal hírt és dicsőséget szereznek annak a magyarságnak, amelynek szellemi kultúrfölényét csodálattal ismeri el az egész világ.*⁴⁸ A kitüntetéses avatás egyszerre volt tehát a jelölt és az egyetem ünnepe, melyre a minisztérium és a társegyetemek képviselőit, valamint a régió számos gazdasági, kulturális, politikai és egyházi prominensét is meghívták. Hajdu Anna Helga bölcsészhallgató avatása alkalmából például a kormányzó képviseletében érkező Szily Kálmán államtitkárt a pécsi vasútállomáson népes fogadóbizottság (az Egyetemi Tanács tagjai, professzorok, Nendtvich Andor polgármester, Fischer Béla alispán és a hallgatók), sőt rendőri díszőrség is várta.

Az avatás szigorú ceremoniális rendben zajlott.⁴⁹ Az ünnepség az Egyetemi Tanács talárba öltözött és az egyetem díszjelvényeit viselő tagjainak bevonulásával kezdődött, ezt követően a rektor megnyitotta az ülést, majd a jelölt karának dékánja ismertette az avatás előzményeit (azaz a hallgató életrajzát, illetve a felterjesztés adminisztrációs fázisait), végül pedig a kormányzói elhatározásról szóló leiratot. A rektor ezután felkérte a prorektorból és a kari dékánból álló küldöttséget, hogy értesítse az ünnepi ülés megnyitásáról a kormányzó képviselőjét, aki csak ezt követően érkezett a díszterembe. Ezután a jelölt felolvasta felavató értekezésének rövid kivonatát. Ezt követte a rendes felavató eljárás: a hallgató előterjesztette kérelmét, melyet a rektor elfogadott és felszólította a jelöltet fogadalmtételre. Ennek elhangzása után a kari dékán a jelöltet doktorrá avatta, akit az Egyetemi Tanács tagjai „doktorrá fogadom” szavakkal és kéznyújtással fogadtak doktortársukká. Az újonnan avatott doktor köszönetnyilvánítása után a rektor átnyújtotta számára a doktori oklevelet és felszólította, hogy járuljon a kormányzó képviselője elé, aki köszöntő beszéd keretében átadta a doktori gyűrűt. A kitüntetéses doktorok a húszas évek első felében az ország anyagi helyzetére tekintettel nem arany, hanem vas pecsétgyűrűt kaptak ajándékba, majd 1926-tól ismét visszatértek az aranyra.

7. kép – Hajdu Anna Helga sub auspiciis Gubernatoris avatásának résztvevői (a doktorjelölt nélkül), 1931. november

⁴⁸ A kormányzó képviselőjének, Szily Kálmán dr. kultuszállamtitkárnak jelenlétében avatják sub auspiciis gubernatoris doktorrá Hajdu Anna bölcsészettudományi doktorjelöltet. *Dunántúl*, 1931. november 14. 1.

⁴⁹ PTE EL VIII.101.b. 730/1932–33. A sub auspiciis Gubernatoris avatás szertartási szabályzata.

A gyűrű külső oldalán a magyar címer, belső oldalán az avatott neve és az avatás dátuma állt.⁵⁰ A díszbeszéd után a frissen felavatott doktor megköszönte a gyűrűt, és felkérte a képviselőt, hogy köszönetét tolmácsolja a kormányzónak is. A rektor ezt követően megköszönte a kormányzói képviselő közreműködését és további jókívánságokkal bezárta az ülést. Dambrowszky Imre rektor 1937-ben például a következőképp üdvözölte Tenk Béla, Lotz János és Petróczy Zoltán *sub auspiciis Gubernatoris* doktorokat:

„Hogy Önök ép testtel-lélekkel, eleven gátlás nélküli, terheltségmentes szellemmel szegődhetek a tudomány szolgálatába, hogy egészséges törzsnek életképes hajtásai lettek – az szülőik érdeme! – Hogy tudományszakjukat megszerethették; annak a mélyére annyira behatolhattak, hogy e téren való további működésük már nem annyira munka, mint inkább élvezet számba ment, – az oktató, útbaigazító, nehezebb problémákban világosságot gyűjtő, bölcs tanáraiknak érdeme! Hogy tanulmányaik zavartalan folytatásában nem akadályozták Önöket tudtommal sokszor jelentkező anyagi nehézségek és szükségletek, mert mindig akadtak egyesek és intézmények, akik ezeket az akadályokat útból elhárították – ez a társadalom és az egyetem jóléti intézményeinek érdeme! Végül, hogy a kormányzói kegy sok, szintén nagyon kiváló egyetemi hallgató közül, de akiknél a feltételek egyike-másika hiányzott, Önökre esett – az a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának az érdeme.”⁵¹

A képviselő, a rektor és az Egyetemi Tanács kivonulásával az avatás véget ért, ám az ünnepi események sora nem: a prominens meghívottak egy része és a frissen avatott doktor díszbédén vettek részt.

Az ETÉ-n utoljára, 1940-ben avattak *sub auspiciis Gubernatoris* kitüntetéses doktort. A második világháború idején a többi tudományegyetemen is el-elmaradtak a kitüntetéses avatások. 1945 után ezeket a régi formában bepótolni már nem lehetett, hiszen a „király-” vagy „kormányzógyűrűs” avatás az új politikai viszonyok között elképzelhetetlen lett volna. A kiváló hallgatók ünnepélyes avatását először 1946-ban szabályozta a VKM, több szempontból is újradefiniálva az avatás funkcióját. Az ún. *sub laurea Almae Matris* (azaz „egyetemi babérkoszorús”) *promotio*-t bevezető rendelet ugyanis az avatást intézményi magánügynek minősítette: a feltételek teljesülése esetén a jelölt kitüntetéses felavatása kötelező lett, a szertartásrendben pedig az államfő – minthogy az avatás immár „az egyetem pártfogásával” zajlott – semmilyen hivatalos szerepet nem játszott. A *sub laurea Almae Matris promotio* keretében – némileg mérsékelve a pályázati feltételeket – olyan hallgatókat avattak kitüntetéses doktorrá, akik az egyetemen valamennyi szigorlatukat kitűnő minősítéssel tették le és értekezésüket mindkét bíráló kitűnő minősítéssel látta el.⁵²

A szertartásrendet az intézmények saját hatáskörben állapíthatták meg. Pécssett az ünnepély tulajdonképpen a *sub auspiciis Gubernatoris* avatások programját követte, néhány jelentősebb eltéréssel. Az avatás a rektor ünnepi beszédéből, az avatandó érdemeinek ismertetéséből, az eskütételből és a tulajdonképpeni doktorrá avatásból állt, ám sem az államfő, sem a minisztérium képviselője nem kapott hivatalos szerepet, és a jelölt sem

50 HAMZA – HOFFMAN 2014; KÁNTOR 2013; ÁMÁN 2017. 6–7.

51 PTE EL VIII.101.b. 557/1936–37. Ifj. Petróczy István o[rvostan]h[allgató]nak, Tenk Béla és Lotz János b[ölcész]h[allgató]nak *sub auspiciis Gubernatoris* doktoravatása t[árgy]b[an] leirat.

52 PTE EL VIII.101.b. 628/1946–47. 5600/1946. V.K.M. számú rendelet a tudományegyetemen az ünnepélyes doktorráavatás szabályozása tárgyában (másolat).

olvasta fel értekezésének kivonatát.⁵³ Az ünnepi külsőségek fokozatosan eltűntek, a budapesti tudományegyetemen 1950-re a kitüntetéses avatás már csak a tanévzáró ünnepély egyik programpontja volt.⁵⁴

A Pécsi Tudományegyetemen 1947 és 1950 között tizenegy hallgatót (hat jog- és öt orvostanhallgatót) avattak *sub laurea Almae Matris* doktorrá. 1949-ben az egyetem viszszaemlékezően az összes korábban avatott számára gyűrűket készíttetett, melyek 1950 nyarára lettek kész. A gyűrű belső karimájára a jelölt neve és az avatás dátuma, a gyűrű díszdobozára pedig a jelölt neve, illetve a „doctori laureato” felirat került. „Kérem a gyűrűk készítésével kapcsolatban figyelmet fordítani arra – figyelmeztette a tanácsjegyző a készítőket –, hogy a dobozon a laureato szócskánál az »o« betűre vessző nem kell.”⁵⁵

1950-től azonban oly mértékben átalakultak az egyetemi képzések tanulmányi követelményei, hogy az 1946-os rendelet által szabott feltételek már nem voltak alkalmazhatók, 1951-ben pedig az egyetemek elvesztették jogukat doktori cím adományozására. Így 1951-től a *sub laurea Almae Matris* doktoravatásra sem Pécsen, sem más tudományegyetemen nem került sor.⁵⁶ 1948-ban azonban a VKM egy másik kitüntetési formát is bevezetett: az immár állami kitüntetésnek számító *sub auspiciis Rei publicae promotio*-t (elnevezése az 1949-es alkotmány kiadása után egészült ki a *populi* szóval). A magyar köztársaság elismerése mellett történő ünnepélyes avatás iránti feltételeket a rendelet a *sub laurea Almae Matris* avatáshoz képest szigorúbban határozta meg, a kiváló vizsgaeredményeken túl a jelöltnek már valamilyen tudományos tevékenységet is bizonyítania kellett. Az ünnepélyes avatást a köztársasági elnök (illetve képviselője) jelenlétében kellett megtartani, melyen a jelölt „*sub auspiciis Rei publicae*” felirattal ellátott gyűrűt kapott.⁵⁷

Az egyetem 1948-ban Flerkó Béla, 1949-ben pedig Szekeres László orvostanhallgatókat terjesztette fel *sub auspiciis Rei publicae promotio*-ra. A VKM jóváhagyta a jelöltek avatását, és fel is hívta az egyetem figyelmét, hogy az „*»auspiciis rei publicae populi« doktoravatás a felszabadulás óta először történő igen nagy jelentőségű kitüntetés*”, ezért az Egyetemi Tanács „*a doktorráavatást az ügy jelentőségéhez mérten nagy körültekintéssel és kellő ünnepélyességgel készítse elő.*”⁵⁸ Az egyetem már a ceremónia tervét is kidolgozta, az avatásra azonban végül nem került sor. A VKM ugyanis utóbb kifogásolta, hogy a jelöltek nem készítettek értekezést, így azokat nem lehetett nyilvános vitára bocsátani. Az egyetem hiába védekezett azzal, hogy az orvosdoktorok esetében értekezés készítése nem kötelező, a minisztérium időhúzása lépésenként hozta a jelölteket, akik nem vállalták, hogy az értekezés elkészítésével még egy évet toldjon avatásuk, így végül 1950-ben *sub laurea Almae Matris* doktorokká avatták őket.

53 PTE EL VIII.101.b. 628/1946–47. Mátyus Adorján Lászlónak *sub laurea Almae Matris* orvosdoktorrá avatása tb. felterjesztés.

54 PAPP 1982. 32.

55 PTE EL VIII.101.b. 829, 830/1949–50. Flerkó Béla és Szekeres László „*Sub laurea Almae Matris*” orvos-tudományi doktoravatása.

56 KÁNTOR 2013. 125.; HAMZA – HOFFMAN 2014.

57 PTE EL VIII.101.b. 1487/1948–49. Szabályzat az egyetemeken a magyar köztársaság elismerése mellett történő ünnepélyes doktoravatásról (másolat).

58 PTE EL VIII.202.b. 829, 830/1949–50. Flerkó Béla és Szekeres László „*Sub laurea Almae Matris*” orvos-tudományi doktoravatása; MNL OL XIX-I-1-h. 249. d. 1400–53–20/1950. Az „*auspiciis rei publicae populi*” doktorrá avatás.

A díszdoktorátus

Az egyetem által külső személynek kiadható legrangosabb kitüntető cím a *doctor honoris causa*. Az Erzsébet Tudományegyetem pozsonyi és pécsi időszakában az egyes karokon összesen 31 magyar és külföldi személyt avattak tiszteletbeli doktorrá. Az egyetem legelső honoris causa doktora Apponyi Albert volt a bölcsészettudományi karon, szabályszerű díszdoktori avatására azonban nem került sor.⁵⁹

A cím adományozásának rendje

A díszdoktori cím adományozásának menetére vonatkozóan a korszakban hivatalos szabályzat nem létezett, a lebonyolítás során mindinkább a kialakult joggyakorlatot vették figyelembe. E szerint a kellően kidolgozott és megindokolt indítványt, melyben a javaslattevő professzor részletesen bemutatta a jelölt tudományos érdemeit és/vagy az egyetem fejlesztése iránti elkötelezett támogatását és tetteit, először a kari tanácsülésen tárgyalták meg. A javaslatot ezt követően egy háromfős bizottság vizsgálta meg, majd összegezte a jelölt érdemeit. Amennyiben a kari tanács elfogadta a bizottság beszámolóját, a vonatkozó iratokkal és a VKM-hez intézett határozattal az Egyetemi Tanács elé tárták jóváhagyásra a felterjesztésüket. Ha az Egyetemi Tanács is támogatta a cím adományozását, a tárgyiratokat kormányzói jóváhagyásra továbbították a kultuszminisztériumba. Ha a javaslatot az Egyetemi Tanács elutasította, az ügyvel kapcsolatos iratokat visszaküldték a karhoz.⁶⁰

Tiszteletbeli doktor vagy díszdoktor?

A cím adományozásának szabályozása, illetve főként az adományozást megalapozó érdekek kérdése a húszas évek második felében visszatérő problémaként szerepelt az egyes kari és az egyetemi tanácsulések napirendjén – elsősorban a hittudományi kar tömeges címadoományozási kezdeményezései miatt. Ezzel összefüggésben Molnár Kálmán jogászprofesszor 1927. március 9-én nyújtott be indítványt a jogi kari tanácsnak, melyben a tiszteletbeli doktori cím adományozásának szabályozását javasolta, miután a teológiai kar egyszerre négy új díszdoktort kívánt felavatni. Molnár javaslata szerint csak olyan személyt avathattak volna az egyetem díszdoktorává, aki kimagasló tudományos munkásságot tud felmutatni vagy támogatja az egyetem tudományos fejlődését. A jogászprofesszor ezt elsősorban a cím tekintélyének megőrzése miatt tartotta fontosnak, úgy vélte ugyanis, hogy a tömeges adományozás a cím devalválódását eredményezheti. Módosítást javasolt továbbá a díszdoktori kinevezések menetében is, oly módon, hogy az egyes karok kinevezési szándékát az Egyetemi Tanács előtt a többi karnak is be kellett volna nyújtani jóváhagyásra. Molnár szintén problémásnak látta a politikai pályán még aktívan tevékenykedő kormányférfiak kitüntetését is, mondván, az egyetem csak úgy felelhet meg feladatának, ha távol tartja magát a napi politikától, ráadásul – érvelt a professzor – a díszdoktor későbbi pályafutása során hozhat olyan politikai döntéseket, melyek utóbb rossz fényt vethetnek az egyetem hírnevére is. A Molnár-féle javaslat nagy részét a kari tanács nagyobb részben jóváhagyta,

⁵⁹ PTE EL VIII.101.b. 578/1927–28. ifj. Richter Aladár iparművész ajánlata a tiszteletbeli doktori oklevelek és díszes kivitelű üdvözlőlapok elkészítése tb.

⁶⁰ PTE EL VIII.101.b. 1567/1925–26. Honoris causa doktori cím adományozására vonatkozó szabályzat megküldése tb megkeresés.

csak annyi módosítást kért, hogy a cím adományozásának lehetőségét ne zárják el teljesen a még aktív politikusok előtt, csupán törekedjenek erre.⁶¹ A kari véleményezésre továbbküldött javaslat esetében az Egyetemi Tanács végül az orvosi kar előterjesztését fogadta el, amely a döntés elnapolását kérte „figyelemmel az egyetem elhelyezése körül nagy érdemeket szerzett közéleti férfiaknak a Tanács által is javaslatba hozott s még mindig folyamatban lévő honoris causa doktori kitüntetési ügyeire”.⁶² Ekkor volt folyamatban ugyanis Nendtvich Andor polgármester, Keresztes-Fischer Ferenc főispán és Kornfeld Móric báró honoris causa kinevezésének eljárása, így a tömeges adományozásra vonatkozó Molnár-féle kritika félreértésekre adhatott volna okot.

Az evangélikus kar tömeges címadományozásai a jogi kar 1929. március 13-i rendkívüli ülésén kerültek elő újra, ismételten Molnár Kálmán előadásában. A professor rámutatott, hogy az egyetem addigi pécsi évei alatt a bölcsész-, az orvosi és a jogi kar mindössze öt főnek⁶³ adományozott díszdoktori címet, míg az evangélikus kar ekkorra már 12 főnek szerette volna e címet ajándékozni, amelyek egy részéhez addigra a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyét is megkapták.⁶⁴ Molnár kiemelte továbbá, hogy problémát okozhat az egyetem patronálásában is, hogy a katolikus Dunántúl egyetemként emlegetett Erzsébet Tudományegyetem díszdoktorai túlnyomórészt az evangélikus felekezetet képviselik.⁶⁵

8. kép – Nendtvich Andor díszdoktori oklevele

61 PTE EL VIII.104.a. ETE Jog- és Államtudományi Kar (JÁK) tanácsulése, 1927. március 9., 1. pont.

62 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1927. június 30., 10. pont.

63 Klebelsberg Kuno 1925-ben a bölcséleti kar, 1927-ben Nendtvich Andor a jogi, Keresztes-Fischer Ferenc és Kornfeld Móric az orvosi kar, 1928-ban Pietro Fedele olasz közoktatásügyi miniszter pedig a bölcséleti kar honoris causa doktora lett.

64 1928 decemberére érkezett meg a vallás- és közoktatásügyi minisztérium engedélye Nathan Söderblom, Ludwig Ihmels, John Alfred Morehead, Franz Rendtorff tiszteletbeli doktorrá avatásához. Továbbá az ekkor tartott egyetemi tanácsulésen fogadták el a hittudományi kar szándékát a hazai evangélikus élet kiemelkedő alakjainak (Prónay Dezső, Radvánszky Albert, Geduly Henrik, Kapi Béla, Raffay Sándor, Schneller István, Ravasz László, Kiss Ferenc) tiszteletbeli doktori kinevezésére is. PTE EL VIII. 101.a. ETE tanácsulése, 1928. december 20., 2. pont és 12. pont.

65 PTE EL VIII.104.a. ETE JÁK tanácsulése, 1929. március 13., 1. pont.

Az Egyetemi Tanács március 20-i ülésén a hittudományi kar dékánja, Kiss Jenő válaszolt Molnár ellenvetéseire. A teológiai díszdoktorok avatása körüli vitában a *honoris causa* fokozat kettős megközelítése volt a leginkább megfigyelhető, mely abban nyilvánult meg, hogy a *tiszteletbeli doktorátus* és a *díszdoktor* fogalmát megpróbálták élesen elkülöníteni egymástól, miközben mindkettő megnevezésnél a *honoris causa* kifejezést használták. A teológiai kar dékánja a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1926-ban kiadott 79.805. számú rendeletére hivatkozva érvelt a címadományozások mellett. A rendelet az ETE hittudományi karán tartandó doktori szigorlatot és tudományos fokozatot szabályozta, valamint kitért a teológiai doktori cím adományozására is. E szerint a tiszteletbeli doktori címet a kar olyan személyeknek adományozhatta, akik a teológia tudománya területén elévülhetetlen érdemeket szereztek vagy hasonló szintű szolgálatot teljesítettek, illetve a kar hírnevét öregbítették a protestáns közéletben.⁶⁶ Kiss a tanácsülésen végig a *tiszteletbeli doktori cím* megnevezést használta, mely a teológiában a tudományterület legmagasabb kiadható érdemének számított, és külföldön elfogadott volt, hogy az arra érdemes személyek a teológia területén nem a doktori fokozatot szereztek meg, hanem tiszteletbeli doktorságot kaptak. Molnár érveit végül az Egyetemi Tanács elvetette és továbbra is támogatta a hittudományi kar adományozási szándékát. Az ülésen felszólalók ráadásul visszásnak tartották nemcsak a felekezeti érv felhozását, hanem azt is, hogy visszakérjék a VKM-től az Egyetemi Tanács által már korábban elfogadott javaslatokat.⁶⁷

A hittudományi kar tömeges díszdoktoravatási szándéka körüli vita azonban nem csillapult, a jogi kar 1929. szeptember 23-i tanácsülésén ugyan elfogadta a teológiai tiszteletbeli doktorok ügyében hozott korábbi döntést, mégis olyan javaslatot terjesztett az egyetem tanácsa elé, melyben kérték a soproni kar díszdoktorainak valamely megkülönböztetését. A javaslatban szerepelt, hogy az addigi szokástól eltérően a teológiai díszdoktorok beiktatását csupán a kar végezze, és a kiadott oklevélen is csak a kar dékánjának aláírása szerepeljen.⁶⁸ A szeptember 25-i egyetemi tanácsülésen a hittudományi kar kérvényezte, hogy az általuk kiadandó díszdoktori okleveleket a szokásoktól eltérően és a megkülönböztetés jegyében magyar nyelven adhassák ki. Ezzel együtt tárgyalták a jogi kar által benyújtott javaslat pontjait is, és végül engedélyezték a magyar nyelvű díszdoktori oklevelek kiállítását, melyet a rektor mellett csak a kar dékánja írhatott alá. A teológiai díszdoktorok beiktatása azonban továbbra is az Egyetemi Tanács előtt történt.⁶⁹

Mínthogy a hittudományi kar a következő években további kilenc személyt szeretett volna tiszteletbeli doktorrá avatni, az eddigiekben ismertett vita tovább folytatódott. Végül miniszteri jóváhagyással 1934 májusában további hat új *honoris causa* doktort⁷⁰ avattak fel Sopronban.⁷¹

66 Szabályzat a magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem evangélikus hittudományi karán tartandó doktori szigorlatról és a megfelelő tudományos fokozat adományozásáról. *Hivatalos Közlöny* 34. (1926):22. 352–355.

67 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsülése, 1929. március 20., 4. pont.

68 PTE EL VIII.104.a. ETE JÁK tanácsülése, 1929. szeptember 23., 10. pont.

69 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsülése, 1929. szeptember 25., 26. pont.

70 Carl Stange, Bancsó Antal, Csikesz Sándor, Kiss István, Mayer Endre, Pröhle Károly.

71 A vitáról bővebben lásd: PTE EL VIII. 101.a. ETE tanácsülése, 1933. április 26., 18. pont; ETE tanácsülése, 1934. december 20., 16. pont.

9. kép – Ravasz László püspök tiszteletbeli doktori oklevele (1929)

A díszdoktoravatás szertartásrendje

Az adományozáshoz hasonlóan a díszdoktorrá avatási ünnepély menete sem volt központi szabályozva, a formalitások tekintetében azonban minden esetben az Egyetemi Tanács hozhatott döntést. Az avatásokkal kapcsolatos levéltári iratokból, beszámolókból mégis kirajzolódik bizonyos sematizmus. E szerint a honoris causa doktorok avatására egy ünnepélyes egyetemi közgyűlés keretében került sor, melyet a központi épület aulájában tartottak. Az esemény a magyar *Hiszkeggyel* kezdődött az egyetemi énekkar előadásában, majd a rektor üdvözölte a jelenlévőket. Miután összefoglalta a honoris causa cím odaítélésének folyamatát a javaslatételtől a kormányzói jóváhagyásig, elhangzott a jelölt fogadalomtétele, melynek során a leendő díszdoktor elfogadta a felajánlott címet, valamint megesküdött az egyetem védelmére és dicsőségének gyarapítására. Ezután a rektor felkérte az avató kar dékánját, tartsa meg avatási beszédét. Ezt követően a jelölt a rektor kérésére az Egyetemi Tanács elé járult, hogy kézfogással doktorrá fogadják a tanács tagjai. Miután a rektor átadta az oklevelet, a díszdoktor tartott beszédet, majd a közgyűlés a *Himnusz* eléneklésével zárult. Ezután ünnepi fogadás következett.

Külföldi jelölt esetén az egyes beszédek, instrukciók természetesen az avatott anyanyelvén is elhangzottak, de az avatott országának himnuszát is előadta az egyetemi énekkar. Ha a külföldi jelölt nem tudott személyesen részt venni az avatásán, az egyetem kizárólag a külügyminiszter és a külképviseleti hatóságok közvetítésével adhatta át az oklevelet.⁷²

⁷² PTE EL VIII.101.b. 2131/1924–25. Külföldi állampolgárok honoris causa doktori címmel való kitüntetése körül követendő eljárás t[árgyá]b[an].

Frederick Llewellyn-Jones díszdoktorrá avatása

„Ez a művészies diploma, amelyet most átnyújtunk hálánk jeléül, egyetemünk Magna Chartája. De nem szabadságlevél; hanem éppen ellenkezőleg: a ragaszkodás, a szeretet lekötöttségének s a tudományos érdemek elismerésének az okmánya, amelyet az egyetem, s általunk a magyar nemzet Nagyságod, a szuverén angol parlament s közvetve az egész angol nép iránt érez.”⁷³ – e szavakkal adta át Pázmány Zoltán rektor Frederick Llewellyn-Jonesnak díszdoktori oklevelét Pécsen 1933. november 22-én.⁷⁴

10. kép – Frederick Llewellyn-Jones díszdoktorrá avatása 1933-ban

Az angol parlamenti képviselő díszdoktori kinevezésére Faluhelyi Ferenc jogászprofesszor tett javaslatot a jogi kar 1933. október 19-én tartott rendkívüli ülésén. Llewellyn-Jones a revizionista gondolkodást képviselve, a trianoni békeszerződés igazságtalannak tartott rendelkezései ellen lépett fel beszédeiben és írásaiban, ezért Faluhelyi a képviselő legnagyobb érdeméért Magyarország jogainak védelmét, igazságának hirdetését emelte ki, továbbá a nemzetközi jog tudományának művelése körül szerzett érdemi elismeréseként ajánlotta Llewellyn-Jonest az Erzsébet Tudományegyetem díszdoktorainak sorába.

Miután az Egyetemi Tanács is támogatta a honoris causa kinevezést, a felterjesztést továbbították államfői jóváhagyásra. A rektor a Magyar Revíziós Liga kérésére 1933. november 22-ére tűzte ki az avatás időpontját, majd megkezdték az ünnepély megszervezését és a díszoklevél elkészíttetését is, noha a kormányzói jóváhagyás csupán a *Budapesti Közlöny* 1933. november 19-i számában jelent meg. A míves oklevelet Jaschik Álmos iparművész, grafikus készítette, és a Dunántúl Egyetemi Nyomda 450 db kétnyelvű (magyar és angol) meghívót nyomtatott.

Az avatási meghívók kiküldése során külön értesítés ment a Foederatio Americana pécsi csoportjának, a Turul Szövetség pécsi vezetőségének és a Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének is. Az egyetem vezetősége megkérte a magyar királyi államrendőrség kapitányát, hogy a képviselő Pécsre érkezése napján, november 21-én a 13 óra 15 perckor érkező vonatnál a pályaudvari fogadáson, valamint az avatás napján az egyetem központi épületéhez, melyre kifüggesztették az Egyesült Királyság lobogóját, a Union Jacket is, díszőrséget rendeljenek.

A díszdoktori avatásra november 22-én délelőtt 11-kor került sor ünnepélyes tanácsülés keretében. Az esemény alapvetően a díszdoktori avatások hagyományos menetét követte, annyi változtatással, hogy a magyar mellett angolul is elhangzottak az egyes beszédek, illetve az avatott származása miatt az angol himnuszt is elénekelték az egyetemi énekkar, az érdekesség kedvéért magyar nyelven. Az eseményről a Magyar Országos Tudósító mellett az Agence Havas és a Reuter's is tudósított, a hivatalos fényképeket Csehi Nándor pécsi fényképész készítette. A közgyűlést követően délután 2-kor a Nádor Szállóban rendeztek díszebédet az egyetem új díszdoktorának köszöntésére.

⁷³ Impozáns ünnepség keretében avatta a pécsi egyetem díszdoktorává Llewellyn Jonest, a magyar igazság harcos szószólóját. *Pécsi Napló*, 1933. november 23. 2.

⁷⁴ Az ismertetés forrása: PTE EL VIII.101.b. 51. 412/1933–34. Llewellyn-Jones angol parlamenti képviselő honosítása és államtudományi doktorrá avatása.

Kornis Gyula díszdoktorrá avatása

Kornis Gyulát a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem egykori oktatóját, a bölcsészkar első dékánját 1937. október 16-án avatták az Erzsébet Tudományegyetem honoris causa doktorává.

A kinevezésre Prinz Gyula földrajzprofesszor tett javaslatot a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar tanácsa előtt. Indítványában a bölcsészkar megalapításában és megszervezésében, valamint a magyar tudomány és kultúrpolitika területén szerzett érdemei elismeréseként ajánlotta Kornist az Erzsébet Tudományegyetem díszdoktorai sorába.⁷⁵ A Jog- és Államtudományi Kar Kornis nagyszabású tudományos munkássága miatt támogatta a kinevezést, azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy aktív politikus kitüntetését e címmel nem tartják megfelelőnek.⁷⁶ Az elrendelt titkos szavazáson az Egyetemi Tanács végül 5:3 arányban szavazta meg Kornis honoris causa kitüntetését,⁷⁷ melyet az 1937. augusztus 31-én kelt kormányzói leirattal engedélyeztek is.⁷⁸

Kornis Gyula október 15-én, délután 4 óra 12 perckor érkezett meg a pécsi főpályaudvarra egy Árpád sínautóbuszal. Fogadására megjelent az egyetem tanári kara mellett Scipiades Elemér rektor, a város képviselőjében pedig Makay István polgármester, Sik Lajos tb. főjegyző, Závodszy Levente tankerületi főigazgató és Kühn Szaniszló, a Nagy Lajos Gimnázium igazgatója is. Aznap este a bölcsészkar díszvacsorát adott Kornis tiszteletére a mecseki üdülőszállóban.⁷⁹ Másnap, október 16-án 11 órakor kezdődött meg a doktoravatás díszes közgyűlés keretében az egyetem aulájában. Miután a rektor bejelentette a kormányzói jóváhagyást, Kornis a következő fogadalmat mondta el: „*Én dr. Kornis Gyula fogadom, hogy a magyar királyi Erzsébet Tudományegyetemnek, Rectorának és Tanácsának a jogait és kiváltságait, ha kell, megvédem és mindenkor arra fogok törekedni, hogy a tudományegyetem fejlődését biztosítsam, és ezzel Hazánk javát és dicsőségét előmozdítsam.*”⁸⁰ Ezután a bölcsészkar dékán, Klemm Antal a bölcsészettudományok tiszteletbeli doktorává avatta Kornis Gyulát, majd a rektor a következő szavakkal adta át az oklevelet: „*legyen ez a díszes oklevél látható jele annak, hogy Nagyméltóságodban a tudomány és politika szerencsésen találkoztak és záloga annak a reménynek, hogy ez a találkozás a Hazának is, meg egyetemünknek is nagyon sok hasznos gyümölcsöket fog teremni.*”⁸¹

A díszbédre a Nádor Szálló nagytermében került sor, melyen több mint 70 fő vett részt. Scipiades Elemér, Halasy-Nagy József mellett Vasváry Ferenc és Patacsi Dénes országgyűlési képviselő is köszöntötte és méltatta az egyetem új díszdoktorát. Kornis, hogy kimutassa az Erzsébet Tudományegyetem iránti tiszteletét, elutazása előtt 300 pengőt adományozott a bölcsészkar szegény sorsú diákjai segélyezésére.⁸²

75 PTE EL VIII.107.e. 136/1936–37. Dr. Kornis Gyula tiszteletbeli doktorrá avatásának ügye; PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. április 28., 22. pont.

76 Mindez annak tükrében figyelemre méltó, hogy az 1936/37-es tanév folyamán Kérészy Zoltán, a jogi kar nyilvános rendes tanára előterjesztést tett Kornis Gyula jogi díszdoktori kinevezésére, míg az aktív politikusok avatásának mellőzését már 1929-től nem pártolták a karon. PTE EL VIII.104.b. 26.d. 107/1937–38. Kornis Gyula m. kir. titkos tanácsos államtitkári címmel felruházott egyetemi ny. r. tanár honoris causa doktorrá avatása tárgyában átirat.

77 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1937. április 28., 22. pont.

78 Tiszteletbeli doktorrá avatás. *Hivatalos Közlöny* 45. (1937): 19. 250.

79 Az egyetem és a város ünnepélyesen fogadta Kornis Gyula titkos tanácsost. *Dunántúl*, 1937. október 16. 2.

80 PTE EL VIII.101.b. 61/1937–38. Dr. Kornis Gyula magyar királyi titkos tanácsos tiszteletbeli doktorrá avatása.

81 PTE EL VIII.101.b. 61/1937–38. Dr. Kornis Gyula magyar királyi titkos tanácsos tiszteletbeli doktorrá avatása.

82 Kornis Gyulát díszközgyűlés keretében avatta tiszteletbeli doktorrá a pécsi egyetem. *Dunántúl*, 1937. október 17. 3–4.

Az avatás jelképei

A díszdoktorrá avatás legfontosabb jelképe a doktori oklevél volt, elkészíttetése az avatást indítványozó kar feladata volt. A latin nyelvű oklevél szövegezését és fordítását az adott kar készítette elő, általában valamelyik oktató fordította a szöveget latinra. A pergamenpapírra írott díszes oklevelet iparművészek készítették. Az egyetem együtt dolgozott például Miertl Gyulával, aki Pietro Fedele olasz politikus, vagy ifj. Richter Aladárral, aki többek között Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter számára készített díszoklevelet. Fischer Béla oklevelét az egyetemi díszjelvények elkészítésében is közreműködő Megyer-Meyer Antal grafikus és iparművész alkotta meg. Ifj. Richter Aladár, aki Nendtvich Andor, Keresztes-Fischer Ferenc és Kornfeld Móric oklevelét készítette, az alábbi leírással mutatta be munkái kivitelezését, azok stílusát:

„Az oklevelek 38x46 cm méretben – két oldalon, bőrpergamantra (u.n. kutya-börre) dolgozva – gazdag kiképzésű magyaros ornamentális stílusban – Corvina szerű megoldásban és tehnikával – gyöngyírással náddal írott szöveg írással, a keret díszítésben megbeszélés szerint alkalmazott két-két guasch-miniatur festménnyel, díszes kiképzésű natur-borjubőr kötésben – annak fedéltábláján négy u.a. ornamentálisban tervezett ezüst veret – középen az országos címer a koronával fém alapon égetett emeil kivitelben – megfelelő bőrplasztikai díszítéssel, a hátlapon öt drb. ezüst veretű védögombbal, egy ezüst veretű összefogó csattal, esztergályozott fa pecsétokkal, bársonnyal bélelt és sötét barna vászonnal borított megfelelő egy-egy védő tokdobozzal [készülnek – P. D.]. Az oklevelek mindegyike stílusban egy – de kivitelben ill. tervezésben más-más megoldású lesz. A kötés sarok veretei megfelelő kövekkel díszítve – belső burkolat selyem-ripsz – az átfogó pecsétzsinór antik arany. A pecsét a régi oklevelek mintájára közönséges méhviaszba lesz öntve.”⁸³

A harmincas évek elején felmerült egy másik, díszdoktorokhoz kapcsolódó jelkép kialakítása is. Klebelsberg Kuno ugyanis felkérte az egyetemeket, gondolják át egy érem elkészítésének lehetőségét, melyet az oklevél mellé kapnának a díszdoktorok, ünnepélyes alkalmakon pedig nyakukba akasztva viselhetnének. Az ETE minden kara támogatta a javaslatot, a bölcsészkar még tervezetet is benyújtott az Egyetemi Tanácsnak, mely részletesen tartalmazta az érem leírását. A vázlatban az érem a rektori és dékáni láncok kialakításán alapult, amit egy Erzsébet királynét ábrázoló relief díszített. A színes zománcria kivitelezett alakot az ovális síkon egy keret foglalta magába. Az érem felső csúcsánál a Szent Koronával díszített magyar címer foglalt helyet egy szív-pajzsban elhelyezett arany E betűvel. A terv szerint az érem alsó csúcsán babérágakból vagy más díszítő motívumból alakított volna ki az iparművész valamilyen záródísz. Az adott kar színét viselő, arany szegélyű szalagon lógó érem hátlapján a díszdoktor neve, az avatás dátuma és az egyetem ajánló sorai kaptak helyet: *„Illustrissimo ac doctissimo domino N. N., doctori honoris causa creato, D.D.D. Regia Hungarica Universitas Elisabethina Quinqueecclesiensis. A.*

⁸³ PTE EL VIII.101.b. 578/1927–28. ifj. Richter Aladár iparművész ajánlata a tiszteletbeli doktori oklevelek és díszes kivitelű üdvözlőlapok elkészítése t[árgy]b[an]. Hasonló leírást ad a művész Becker Gábor díszdoktori oklevelének tervezésekor egy korábban általa készített díszdoktori oklevélről, lásd: PTE EL VIII.101.b. 134/1929–30. Ifj. Richter Aladár levele Nyakas Józsefnek Becker Károly díszdoktori okleveléről, 1929. szeptember 20.

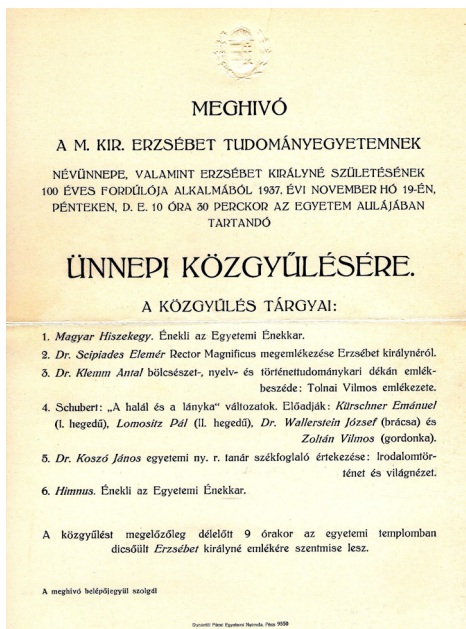
D.....”⁸⁴ Noha az Egyetemi Tanács a bölcsészkar tervezetének elbírálására és az érem kialakítására egy művészeti bizottságot alakított Kovács Sándor, Schaurek Rafael, Entz Béla és Holub József kinevezésével, további forrással az érem megvalósításával kapcsolatban nem rendelkezünk.⁸⁵

Az Erzsébet-névünnep

Erzsébet királyné 1898. szeptember 10-i halálát követően emlékét már a következő hónapban törvénybe iktatták (1898. évi XXX. törvénycikk). Október 4-én jelent meg Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszter körrendelete „*megdicsőült Erzsébet Királyné császári és királyi Felsege emlékezetének évenkénti iskolai megünneplése tárgyában*”, mely szerint Erzsébet napján minden évben méltó gyászünnepélyt kell tartani a hazai tanintézetekben, ahol istentisztelettel, majd ünnepi beszéddel emlékeznek meg az elhunyt királynéről.

Az 1912-ben Pozsonyban létesült egyetemet különleges kapcsolat fűzte névadójához, Erzsébet királynéhoz, amely már az első emlékbeszédekből kitűnik. Falcsik Dezső rektori jogú dékán 1914-ben úgy fogalmazott, hogy a „*kegyelettel hódolók közt (...) nekünk, a pozsonyi m. kir. tudományegyetem tanárainak, tisztviselőinek és polgárainak, elől kell járnunk annál a szoros kapocsnál fogva, hogy a mi megdicsőült Erzsébet királynénk magasztos személyében nemcsak nemzetünk feledhetetlen örangyalát, de ifjú Alma Materünk védő s inspiráló szellemét is tiszteljük.*”⁸⁶ Polner Ödön rektor a következő évben kiemelte, hogy ugyan rendeletileg az összes tanintézetnek megszabták az emlékünnepélyek tartását, a pozsonyi egyetem ezt önként is megteszi, hiszen a királyné az intézmény névadója.

Az Erzsébet Tudományegyetem hagyományosan minden év november 19-én, Erzsébet névnapon emlékezett meg az egyetem névadójáról. Az ünnepség évente hasonló forgatókönyv szerint zajlott. Az ünnepi közgyűlést megelőzően a résztvevők délelőtt 9 órától szentmisén vettek részt. A pécsi időszaktól ezt az egyetemi templomban tartották. A szentmise után került sor az egyetem Rákóczi út 80. szám alatti aulájában az ünnepi közgyűlésre. Az ünnepség elején az egyetemi énekhar a *Magyar Hiszekegyet*, a végén pedig a *Himnusz*t adta elő. A hallgatóság elsőként a regnáló rektor emlékbeszédét hallgatta meg, melyben rendszerint Erzsébet királyné emlékezetéről, magyarokhoz fűződő viszonyáról esett szó. Majd egy vagy több tudományos előadás következett. A tudomá-

11. kép – Meghívó az 1937-es névünnepélyre

⁸⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1930. március 27., 19. pont.

⁸⁵ PTE EL VIII.101.b. 1394/1929–30. Díszdoktorságot jelző díszérem alapítása t[árgy]b[an] leirat.

⁸⁶ FALCSIK 1916. 11.

nyos előadást azon kar dékánja tartotta, amely karról a rektort megválasztották. Ilyen volt például Entz Béla *Kórtani irányok, elméletek és törekvések* című beszámolója 1928-ban. Néhány alkalommal az új nyilvános rendes tanárok székfoglaló előadásai is emelték az ünnepek tudományos jellegét. Például Kerényi Károly *Korfu és az Odysseia*, Kószó János *Irodalomtörténet és világnézet*, Óriás Nándor *A római jog mai jelentősége*, Ereky István *A modern magyar közigazgatás kialakulása*, Lissák Kálmán *A sympatho-adrenalis rendszer szerepe a szervezet védekezésében* című székfoglaló előadásai hangzottak el ekkor.

A harmincas évektől nemcsak a névadó királyné, hanem az előző évben elhunyt neves professzorok emléke előtt is tisztelgett egy-egy előadó. 1935-ben Halasy-Nagy József Weszely Ödön, 1937-ben Klemm Antal Tolnai Vilmos, 1938-ban Császár Elemér Rhorer László, míg Pröhle Károly Payr Sándor emlékét idézte fel.

A pécsi egyetemi ifjúság először az 1926/27-es tanévben készült ünnepélyes műsorral Erzsébet királyné névünnepe alkalmából, amelyet a belvárosi katolikus kör dísztermében tartottak meg. A hallgatóság megemlékezésén zenei darabok és költemények hangzottak el, illetve színdarab-jeleneteket adtak elő az elhunyt királyné tiszteletére. Ezen alkalmakkor egyetemi tanárok mondták az ünnepi beszédeket, köztük Vasváry Ferenc, Vinkler János vagy Neuber Ernő.

A beszédekben nemcsak Erzsébet királyné emlékét elevenítették fel, hanem, ha valamely jeles történelmi személyiségnek vagy művésznek évfordulója vagy emlékéve volt, ők is kiemelt helyet kaptak az ünnepség során. 1938-ban Birkás Géza Kölcsey Ferencről, Tóth László István királyról, 1941-ben Vargha Damján Széchenyi Istvánról és Werbőczy Istvánról emlékezett meg az ünnepi közgyűlés előtt.

Az első (pozsonyi) években a háborús helyzet miatt nem lehetett jelentős Erzsébet-napi ünnepséget tartani. 1914-ben csak szűk körben, az egyetemi polgárok részvételével tartották az első megemlékezést. Falcsik Dezső rektori jogú dékán erre is kitért beszédében:

„Egyetemi tanácsunk határozata folytán ez első alkalommal, ifjú Alma Materünk megnyitása évében, csak szűk házi körben áldozunk dicsőemlékü Erzsébet királynénak magasztos emlékének. A körülmények mostohasága, az idők köztudományos komoly, sőt komor volta felment engem annak megokolásától, hogy miért választjuk az ünneplésnek ezt a diszkrét, szerény módját.

Ám a nehéz napok ólomként reánk nehezülő súlya nem gátolhat meg bennünket abban, hogy kegyeletünk önként előtörő megnyilatkozásának kifejezést adjunk. Csak a zajt, a feltűnést, a rikító színeket kerüljük, melyek díszharmóniát kelthetnének a lelkekben. De kegyeletünk, szeretetünk s hódolatunk mélységét a megnyilatkozás tartózkodó formája nem érinti.

Tisztelt Közgyűlés! A magyar nemzet százezreinek ajkán hangzik el ma Erzsébet, egykori hódolatövezte királynénak áldott neve. És százazrek lelkének húrjai rezdülnék meg neve s dicső emléke varázsától.”⁸⁷

1917-ig házi ünnepi közgyűlésén emlékeztek meg a névadó királynéről. 1915-ben Polner Ödön beszédében nemcsak Erzsébet királyné, hanem a háborúban elesett fiatal Degré Lajos tanártársukra is emlékezett békét áhító szavaival:

„Erzsébet királynéira emlékezve, ki a harmóniát kedvelte, a kiegyenlítést és a meggyezést kereste és a magas kultúrát szerette, nem alkalomszerű-e a kérdésnek fel-

87 FALCSIK 1916. 11.

*vetése, vajjon a milliókra menő emberi élet elveszte, jóformán minden kulturális működés megbénulása és fennakadása után nem érkezett-e el még az ideje a béke keresésének; hiszen az emberi szenvedélyek e háborúban már eléggé kidühönghették magukat.*⁸⁸

Az egyetem Pécsre költözése után a kialakult hagyományoknak megfelelően minden évben ünnepi közgyűléssel emlékeztek meg Erzsébet-napon a névadó királynéről. Weszely Ödön 1929-ben így nyilatkozott ennek fontosságáról: „Midőn tehát egyetemünk minden esztendőben felújítja Erzsébet királyné emlékezetét, erőt akar meríteni a multból a jövő számára, s a nemzeti érzést akarja ápolni s ébren tartani, mint szent Vesztatüzet.”⁸⁹

Az utolsó Erzsébet-névünnepet 1943-ban tartották, ekkor Ángyán János mondott megemlékező beszédet. Ezután a politikai helyzet már nem tette lehetővé az ünnepség megrendezését. 1947-ben egy minisztériumi utasítás alapján a tudományegyetemek neveiből törölni kellett a személyneveket, így a pécsi egyetemnek is meg kellett válni az „Erzsébet” névtől, s ezek után már névünnepeket sem tartottak az intézményben. Az orvosi kar az „Erzsébet” nevet 1947 áprilisától, a jogi kar júniustól nem használta tanácsulési jegyzőkönyveiben, az egyetemet a kis betűvel írt „pécsi” jelzővel jelölték, június 20. után pedig a Pécsi Tudományegyetem nevet használták. 1947 őszén az Egyetemi Tanács kérte a minisztertől a név megtartásának engedélyezését, az azonban nem kívánt változtatni korábbi utasításán.

Az Erzsébet-serlegbeszéd

1921-ben Heim Pál javaslatára alakult meg az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete. Az egyesület az egykori tanítványok és az egyetem iránt érdeklődők, valamint az intézmény közötti kapcsolatokat kívánta szorosabbra fűzni, hogy ezáltal anyagi forrásokat is mozgósítani tudjon a fejlesztési tervekhez. Az alakuló közgyűlés a szervezet első elnökévé Apponyi Albertet választotta. Alapszabályát a belügyminiszter 1923 júliusában hagyta jóvá.⁹⁰ A kezdeti lelkesedést követően azonban lassan megszűnt az egyesület érdemi működése, ezért Scipiades Elemér, az 1937/38-as tanév rektora annak felélesztését tűzte ki célul. Az 1938. június 3-án tartott közgyűlésen Keresztes-Fischer Ferencet választották meg az egyesület elnökévé, majd ő tartotta meg az Erzsébet-serleghez kapcsolódó első beszédet is.⁹¹

Az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete a befolyt tagsági díjból 1938 tavaszán készítette el az Erzsébet-serleget. A serleg tetején Erzsébet királyné alakja, a talapzaton Pécs, Pozsony és az Anjou-ház zománc címere látható. A tetőn körbefutó felirat az egyetem négy karára utal: „*Philosophia, Jurisprudentia,*

12. kép – Az Erzsébet-serleg

⁸⁸ POLNER 1916. 8.

⁸⁹ WESZELY 1930. 10.

⁹⁰ SZABÓ 1940. 111–112.

⁹¹ A belügyminiszter serlegbeszéde. *Dunántúl*, 1938. június 4. 2.

Az első serlegbeszéd

„Nem tudok mély lelki meghatódás nélkül visszagondolni ezekre az időkre [ti. az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre költözésének időszakára – D. K.]. Szeretett szülővárosom ekkor szabaddult fel egy három évig tartó megszállás szenvedései alól. Erről az időről csak annyit akarok mondani, hogy sohasem láttam még az izzó hazafiságnak olyan megnyilvánulását, a lelki öszszeforrottságnak olyan példátlan megnyilatkozását, amilyent ez a három évig tartó szenvedés váltott ki ennek a városnak lakosságából s nem láttam még a boldogságnak azt a paroxizmusát, amellyel ez a város akkor újra visszaborult a magyar haza ölelő karjaiba. Ismétlem, nem tudok a legmélyebb meghatódottság nélkül visszagondolni ezekre az időkre, amikor Pécs város lakossága örökre kiérdemelte magának a magyar nevet.

Ebben az időben jöttek Pécsre néhai gróf Klebelsberg Kunó és bölcs tanácsadójának, Tóth Lajosnak vezetésével az Erzsébet tudományegyetem pionírjai, hogy új otthont építsenek száműzött egyetemüknek. S ez a város, amely minden fejlődés és haladás iránt fogékony, kizárt lélekkel fogadta annak a régen várt gondolatnak megvalósulását, hogy mint Nagy Lajos király korában volt, újra egyeteme legyen. Így született meg ennek a városnak és a kormánynak áldozatkészségéből és az említett pionírok fáradhatatlan munkásságából az egyetem új otthona, azóta munkálkodik itt az Erzsébet tudományegyetem és működését nemcsak ennek a városnak, hanem egy nagy vidék nagy lakosságának áldása kíséri.

Ma, amikor megalakítottuk az Erzsébet Tudományegyetem Barátainak Egyesületét, önként felmerült a kérdés, hogy van-e és miért van szükség erre a baráti egyesületre. Az egyetem Pécsen történt letelepülése óta súlyos gazdasági válságon estünk át s még komoly irányadó tényezőkben is felmerült az a gondolat, hogy vajjon ennek a szegény országnak csökkent anyagi ereje elbír-e négy egyetemet, nem kell-e ezek közül egyet megszüntetni. Ma már azonban ilyen gondolatok nem kísértének, meggyőződésem azonban, hogy nekünk, az Erzsébet tudományegyetem barátainak hangos szóval kell hirdetünk, hogy miért nem lehet ezt az egyetemet sohasem megszüntetni, hogy miért szükség, hogy milyen hivatás vár reá nemzeti szempontból.”⁹²

Theologia, Medica”. A serlegünnepségek célja az volt, hogy az egyesület részére kötelezően előírt januári közgyűlésen kívül még egy alkalommal, egy neves személyiség serlegbeszéde kapcsán összegyűjthessék azokat a személyeket, akik érdeklődnek az egyetem ügye iránt. 1939-ben Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát, 1940-ben pedig Imrédy Béla miniszterelnök szólalt fel az összejevetelen. Utóbbi előadásában az országban élő, más nyelvű népesség szellemi örökségének tiszteletben tartására, és arra hívta fel a figyelmet, hogy e tekintetben különösen nagy szerep hárul az egyetemekre.

Az 1938-as újjáalakuló közgyűlésen adták át az egyesület által alapított emlékérmét, melyet először Hóman Bálint kultuszminiszter vehetett át az egyetem fejlesztésében játszott érdemeiért.

A baráti társaság működése 1945 után a többi egyetemi egyesülettel együtt megszűnt.

⁹² A belügyminiszter serlegbeszéde. *Dunántúl*, 1938. június 4. 2.

Egyetemi bálók

Az Erzsébet Tudományegyetemen már a pozsonyi és budapesti évek alatt is rendeztek egyetemi bálakat, és a hagyomány a pécsi időszakban is folytatódott. Minden évben jótékonyági Erzsébet-bált tartottak az egyetemi ifjúság és a tanári kar részére, mely az egész város, sőt a régió számára kiemelt esemény volt, de szép számmal érkeztek vendégek a fővárosból is. A befolyt összegből a szegény sorsú hallgatók tanulmányait igyekeztek előmozdítani, vagy a menza, illetve az internátusok működését segíteni. A bálakat kezdetekben a hallgatók szervezték, majd az oktatói kar is nagyobb szerepet igyekezett vállalni a szervezésben, különösen a pénzügyi elszámolások kézbentartása céljából, ezért külön tanárelnököket és társelnököket választottak a lebonyolítás támogatására.⁹³ Az 1925/26-os tanévtől a tanárelnököket az Egyetemi Tanács jelölte ki, aki már az ősztől induló előkészítő munkát is felügyelte.⁹⁴ Az 1930/31-es tanévtől a gazdasági válság idején a magas költségek miatt már nem volt lehetőség megrendezni az egyetemi bált, sőt a hallgatói rendezvényeken is tiltották az 'egyetemi bál' elnevezést, helyette táncal egybekapcsolt teaestek tartását javasolták a hallgatói szervezeteknek.⁹⁵

Az első pécsi egyetemi bált 1924 februárjában tartották a Pannonia Szálló báltermében.⁹⁶ Az esemény fővédnöke ekkor és a következő években is Albrecht főherceg volt, de érkeztek vendégek a fővárosból is. A bál napján küldöttség fogadta a pályaudvaron a főherceget, melyben a polgármester és a püspökség képviselői is jelen voltak az egyetem vezetősége mellett. A fővédnököt a bál előtérben gyertyás lakájok, vármegyei hajdúk és díszegyenruhás huszárok fogadták. Az előcsarnokban hangzott el a bálbizottság üdvözlője, ezután heroldok kürtszava mellett vonultak be az előkelőségek a bálterembe. Itt köszöntötték a bál védnökei és háziasszonyai a fővédnököt, majd ünnepélyesen megnyitották a rendezvényt. A bálon körönként katona- és cigányzenére táncoltak a résztvevők.⁹⁷ Később is igyekeztek minden esztendőben valamely országos méltóságot vagy az uralkodó család egy-egy tagját megnyerni a bál fővédnökének. Így például 1927-ben Frigyes főherceg, 1933-ban Virág Ferenc megyéspüspök és Mailáth Györgyné grófné patronátusa alatt zajlott az esemény.

Az egyetemi ifjúság különböző vallású hallgatói csoportjai, valamint korporációs szervezetei, bajtársi egyesületei, de a kollégiumok is minden évben rendeztek jótékonyági bálakat, táncestélyeket, melyek bevételét általában a hallgatók tanulmányi és segélyalapjának juttatták. Ezekre a bálókra igyekeztek megnyerni országosan is híres művészeket, énekeseket, így emelve a bál színvonalát egy kisebb műsoros résszel is.

Megemlékezések az első világháborús hősi halottakról

Az első világháborús veszteségek az Erzsébet Tudományegyetem hallgatóit és oktatóit sem kerültk el. Az elesett diákok mellett egy oktatóját is elveszítette az egyetem. Degré Lajos a pozsonyi jogtudományi karon büntetőjogot oktatott, majd a háború kitörése után bevonult. 1915. március 7-én esett el Uzsoknál.⁹⁸ Az egyetem fiatalon elhunyt tanáráról 1915 novemberében, az Erzsébet-névünnepséghez kapcsolódva emlékeztek meg.⁹⁹ Az emlékbeszédet Finkey Ferenc újonnan kinevezett büntetőjog-professzor, Degré Lajos tanszéki utóda tartotta:

⁹³ Az Erzsébet egyetemi bál előkészületei. *Dunántúl*, 1926. január 14. 6.

⁹⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. június 16., 29. pont.

⁹⁵ PTE EL VIII.105.a. ETE OK tanácsulése, 1930. október 29., 25. pont.

⁹⁶ Albrecht kir. herceg Pécsre jött az egyetemi bálra. *Dunántúl*, 1924. február 15. 1.

⁹⁷ Albrecht királyi herceg Pécssett. *Dunántúl*, 1925. február 24. 1.

⁹⁸ SZABÓ 1940. 155–161.

⁹⁹ A pozsonyi egyetem ünnepi közgyűlése. *Egyetemi Lapok*, 1915. december 31. 6.

„Fiatal, alig egy éves egyetemünknek egyik legfiatalabb, kiváló tanárát kívánta tőlünk aldozatul a világháború. Egyetemünkre, a hazai kultúrára bizonyára mérhetetlen veszteség, hiszen Degré Lajos hosszú tanári és írói működéséhez teljes joggal fűzhattük és fűztük is a legszebb reménységet.

És mégis, bárminő fájdalmas reánk ez a váratlan és érzékeny veszteség, magasabb szempontból felemelő, szinte büszkélkedésünk s mindenesetre méltó ünnepelésünk tárgya lehet a mi fiatal kollegánk hősi halála. (...) Mai ünnepünk, egyetemünk első diszülése egy dicsőítő ünnep a hősi halált halt tudós tiszteletére, aki ércznél maradandóbb emléket állított önmagának, mert betű szerint vette, hogy szép és dicső dolog a hazáért meghalni s a tanárra, a tudósra is áll a jelszó: a haza minden előtt.”¹⁰⁰

A Jog- és Államtudományi Kar volt a kezdeményezője annak, hogy az elesett egyetemi hallgatóknak és Degré Lajos jogtudós tanárnak emléket állítsanak. Később a javaslat kiegészült azzal, hogy ne csak az egyetemi hallgatók, hanem a pozsonyi és pécsi jogliceum elesett diákjai is kapjanak valamilyen emléket. A megvalósítással kapcsolatban több elképzelés is született. Hodinka Antal az 1927. április 27-én tartott egyetemi tanácsülésen javaslatot tett arra, hogy az egyetemi templomban hozzanak létre egy oltárt az elhunyt joghallgatók emlékére, melyet nemzeti lobogóval és hadi trófeákkal díszítenének. Ezzel egyidőben megkezdődött az elhunyt egyetemi hallgatók, illetve jogakadémisták névsorának összegyűjtése is. Javasolta továbbá, hogy állítsanak emléktáblát az első világháborúban elesett Degré Lajos tanárnak.¹⁰¹ Végül a hallgatók és Degré Lajos emlékét egy közös bronz-táblán örökítették meg, melyet a Rákóczi úti főépület díszlépcsőházában helyeztek el.

1930. szeptember 17-én a tanévnyitó közgyűlés után ünnepélyes keretek között leplezték le az emléktáblát és domborművet, melynek alkotója Gecső Sándor szobrászművész volt. A vörös márvány keretezte bronz dombormű jobb oldalán három rohamsisakos, szuronyos magyar katona látható, baloldalon az elesettek neveinek felsorolása, felette felirat: „A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem, valamint a volt Pozsonyi és a Pécsi Jogakadémiák Hősi halottai. 1914–1918.” A mű alsó negye-

13. kép – Megemlékezés a hősök emléktáblájánál 1933-ban

dében Degré Lajos profilban ábrázolt portréja, két oldalán felirat: „Tudománynál csak hazáját szerette jobban. Hősi halált halt százada élén Uzsoknál 1915. III. 7.”¹⁰² A kegyelet-teljes megemlékezést Bozóky Géza rektor ünnepi beszéde vezette be.

¹⁰⁰ FINKEY 1916. 14.

¹⁰¹ PTE EL VIII. 101.a. ETE tanácsülése, 1927. április 27., 13. pont.

¹⁰² ROMVÁRY 1982. 321–322.

Az egyetem működésének első évtizedében az Erzsébet-névünnepek keretében is megemlékeztek az egyetem hősi halottairól. Az Egyetemi Tanács 1929-ben hozott határozatot arról, hogy a megemlékezések időpontja kerüljön át az évzáró közgyűlés ünnepeinek keretébe. Ezekben a tanévzáró rendezvényeken adták át az éves pályadíjakat is, mintegy példaként állítva az egyetem hőseit a kor tanuló ifjúságának:

„Ne keressük, mit jelentene részünkre, ha ezelőtt 18 évvel az Erzsébet Tudományegyetem megnyitásának első évfordulóját Finkey Ferencnek nem kellett volna a meghatott visszaidézéstől ihletett emlékbeszéddel ünnepelnie, de Degré Lajos ma is köztünk és Veletek élhetne tudományának. Példája így, ahogyan a kifürkészhetetlen gondviselés elénk állította, felér egy hosszú, munkás élet ajándékozó gazdagságával. Képzületben úgy látom, mintha az a 35 társatok, kiknek neve bronzba öntve, az ő vezényszavára indult volna szuronytszegezve tűzbe, s biztos vagyok benne, hogy Ti, ha sor kerül rá, tudtok majd azzal is nyomába lépni, hogy nem pennával, de véres szablyával szolgáljátok a mi drága történeti Magyarországnak jövődjének nagyságát és fölvirágzását.”¹⁰³

Az 1938-as megemlékezésen Berde Károly mondta az ünnepi beszédet. Berde négy éven keresztül csapatorvosként teljesített szolgálatot a galíciai és tiroli fronton a világháború idején, beszédében meghatottan emlékezett vissza ezekre a nehéz évekre:

„Ott meneteltem a soraikban esztendőkön keresztül...”

S a magamaradás csendes perceiben, amikor az emlékezés nagy, néma filmje leperog lelki szemeim előtt, minden lélekszántóan mély élményem alakjai között az ő soraikban szeretek tartózkodni ma is legszívesebben. A világháború hőseire kegyelettel felpillantani, a kicsinyhitűség mételye ellen náluk keresni orvosságot: ez nekem nem ünnepem, de mindennapi kenyerem.

Immár nemsokára negyedszázad távlatából néznek reám ezek az arcok és emlékezetemben ott áll ma is mindenikük a maga őrhelyén, ahova a kérelhetetlen végzet, s a kötelességteljesítésnek halálosan komolyan való felfogása állította. (...)

Az antik világ a maga hőseit emberi mértékkel fel sem tudta mérni. (...) A mi hőseink nagyobbak mert, csak emberek. Vérünkéből, húsunkból való egyszerű, szürke halandók, 100%-os ember-voltuknak minden fogyatékoságával, védtelenségével. Milyen nagyoknak kellett lenni bennük a léleknek, hogy a testi szenvedések irtatlan rengetegében, a tusakodások, félelmek és meghasonlások sötét örvényei közepette is tisztán fel tudják fogni és a véres porbaomlásig követni az isteni szótatot...”¹⁰⁴

A második világháború után ezeket a megemlékezéseket az új politikai rendszerben már nem lehetett megtartani.

Tudományos és kulturális programok

Az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetségének megalapítása volt az első lépés afelé, hogy a hallgatók és a tanárok mellett a város tudományok iránt érdeklődő közösségét is tájékoztassák a karokon folyó kutatásokról. De a tudományos szövetség mellett az egyetem több intézménye is működtetett tudományos előadásorozatot: a Maurinum blokkelőa-

¹⁰³ KASTNER 1933. 47–48.

¹⁰⁴ BERDE 1938. 3.

dásai, a Keszthelyi Nyári Egyetem, a magántanárok *Ad Astra* előadássorozata, az egyetem Kisebbségi Intézetének kultúrnapjai, előadássorozatai, valamint a külföldről érkezett nyelvi lektorok nyelvtanfolyamai, országismereti tájékoztatói tartoznak ebbe a körbe. Természetesen nemcsak az egyetem, hanem a város és a szomszédos vármegyék által szervezett szabadegyetemeken (Pécs, Kaposvár, Baja, Mohács), felvilágosító előadásokon, különböző szervezetek által indított tanfolyamokon (Iparos Líceum, Anyák Iskolája, Szociáldemokrata Párt munkáse előadásai stb.) is szép számmal találhatunk egyetemi professzorokat az előadók között.¹⁰⁵

Az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetségének megalapítása

1924. december 10-én Scipiades Elemér professzor javaslatára jött létre az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetsége. Scipiades a szövetség megalakításának szükségességét azzal indokolta, hogy

„a nemzeti fejlődést legerősebben ott tudták biztosítani, ahol a felső oktatásra helyezték a súlyt, ahol intelligens vezetőkkel, intelligens néprétegeket tudtak nevelni s a kiegyensúlyozatlan kritika káros befolyásának elejét tudták venni. Azonban az egyetemeknek kulturális feladata nemcsak a tantermekre szorítkozik, hanem a társadalmi életre is. Intelligenciát kell nevelni. Ezért szükséges, hogy a tudományok terjesztésére bizottságok alakuljanak, hogy megalakítsák egy szövetséget, amely a legszélesebb néprétegeket is bekapcsolná működési körébe.”¹⁰⁶

E célkitűzésekkel alakult meg az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetsége az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete alosztályaként.¹⁰⁷ A szövetség célja népszerű előadások tartása, úgynevezett „kis akadémiák” létesítése, folyóirat indítása, tudományos munkák kiadása volt. A szövetség keretében szakosztályokat alakítottak: orvosi; jog- és társadalomtudományi; bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályt, majd külön javaslatra elfogadták a természettudományi és közegészségügyi szakosztály létesítését is. A szövetség tagja lehetett mindenki, aki egyetértett a szervezet céljaival, a szakosztályok tagjai pedig szakemberek és meghívottak lehettek. A tagok mérsékelt tagdíjat fizettek, amely őket az előadások látogatására jogosította.¹⁰⁸

Az ünnepélyes alakuló ülést 1925. február 8-án tartották. Az eseményen országos főméltóságok, egyetemi oktatók, művészek, a magyar egyetemek és egyházak képviselői, valamint a város és vármegye előljárói is részt vettek. A kultuskormányzat nevében Tóth Lajos államtitkár tolmácsolta Klebelsberg Kuno miniszter üdvözlő szavait:

„Magyarország csak úgy maradhat fenn, ha sikerül kulturális fölényét fenntartani. Ehhez azonban mindenkinek dolgoznia és produkálnia kell. Helyesen értelmezte a pécsi egyetem azt a teendőt, amikor kiszállt az Alma Mater falai közül, hogy ébresztgesse az egyes városokban a kultúra szeretetét.”¹⁰⁹

¹⁰⁵ RAVASZ II. 1983. 122.

¹⁰⁶ Megalakul Pécssett a nagy közönség bevonásával az egyetemi tudományos szövetség. *Dunántúl*, 1924. december 11. 3.

¹⁰⁷ A tudományos szövetség történetéről bővebben: DEZSŐ 2021.

¹⁰⁸ Megalakul Pécssett a nagy közönség bevonásával az egyetemi tudományos szövetség. *Dunántúl*, 1924. december 11. 3.

¹⁰⁹ Fáklya gyújtás az egyetemen. Az Erzsébet Egyetemi Tudományos Szövetség megalakulása. *Dunántúl*, 1925. február 10. 2.

Az alakuló ülésen Scipiades professzor *Az egyetem fogalma és fejlődése* címmel tartott előadást, melynek szövegét a *Dunántúl* is közölte hasábjain. Előadásában hangsúlyozta, hogy „az egyetemeknek mindenkor, s így ma is, csupán egyetlen őseredetű hivatása volt, kutatni a tudományt olyan terjedelemben, mint a milyen területre alkalmas egyének állíthatók olyanokból, akiket a nép erre magából, műveltségének ősisége arányában kitermelt, s hirdettetni a tudományt olyan terjedelemben, mint amilyen mértékben azt a nép, szellemi műveltségének magassága arányában parancsoló módon igényli.”¹¹⁰

Nemcsak Pécsen hozták létre a szövetséget, hanem a közeli kisvárosban, Mohácson is, itt 1925. november 11-én alakult meg a tudományos szövetség helyi csoportja, melynek vezetője Margittai Lajos polgármester lett.¹¹¹

Az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetségének szakosztályai

A tudományos szövetség Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának alakuló ülését már 1925. február 2-án, a tudományos szövetség ünnepélyes megalakulása előtt megtartották. Vinkler János professzor nyitotta meg az első ülést az előkészítő bizottság nevében: „A tiszta élet gazdasági szellemi kulturát igényel és egy harmadik kulturát a szív kulturáját. Az egyetemnek az iránya az erkölcsi kultúra megteremtése, de nem az egyesnek, hanem általában az embernek akarja ezt az életet. Ilyen célt szolgáló intézménynek nem lehetnek ellenségei, csak barátai.”¹¹² Félix Antal megválasztott elnök szerint az osztály feladata a szaktudomány minél intenzívebb művelése volt, valamint a jog- és társadalomtudomány megismertetése és megkedveltetése a társadalom minden rétegével.

A Jog- és Társadalomtudományi Szakosztály első ülését 1925 márciusában tartotta, az első előadó Kérészy Zoltán volt, aki az országgyűlés kialakulásáról beszélt.¹¹³ A szakosztály nevéből adódóan változatos jogi témájú, valamint főként politikai, akár a napi politikára reflektáló előadásokat vett fel programjába. Különösen háborús események idején nőtt meg az érdeklődés az egyes országok iránt, az abesszin vagy finn háború idején például több politikai, történeti, kultúrtörténeti előadást hallgathattak a látogatók az adott országhoz kapcsolódóan.

Az Orvostudományi Szakosztály¹¹⁴ előadásai elsősorban szakemberek – gyakorló orvosok, egészségügyi személyzet, orvostanhallgatók – számára voltak nyitottak, a témák is erősen szakmai jellegűek voltak, nem a szélesebb közönségnek szóltak. Sok gyakorlati esetmegbeszélés, betegbemutató szerepelt az ülések napirendjén. A kifejezetten nagyközönségnek szánt előadásokra külön felhívták a figyelmet. Ilyen volt például az 1926. január–február hónapban tartott rákbetegséggel foglalkozó előadássorozat.¹¹⁵

Az orvosi szakosztály ülésezett a legrendszeresebben, kéthetenként követték egymást az összejövetelek. 1931-től Tóth Lajos, a pécsi egyetemet és az orvostudományi kart támogató

¹¹⁰ Az egyetem fogalma és fejlődése. Scipiades Elemér dr. orvosprofesszor előadása a tudományos szövetség vasárnapi alakuló ülésén. II. *Dunántúl*, 1925. február 11. 2.

¹¹¹ Megalakult Mohácson az Erzsébet egyetem tudományos szövetségének helyi csoportja. *Dunántúl*, 1925. november 12. 2.

¹¹² Megalakult az egyetem barátainak jog- és társadalomtudományi szakosztálya. *Dunántúl*, 1925. február 4. 2.

¹¹³ Kérészy Zoltán dr. egyetemi tanár előadása az országgyűlés két házáról. *Dunántúl*, 1925. március 27. 4.

¹¹⁴ Az orvosi szakosztály működéséről bővebben: DEZSÓ 2022d.

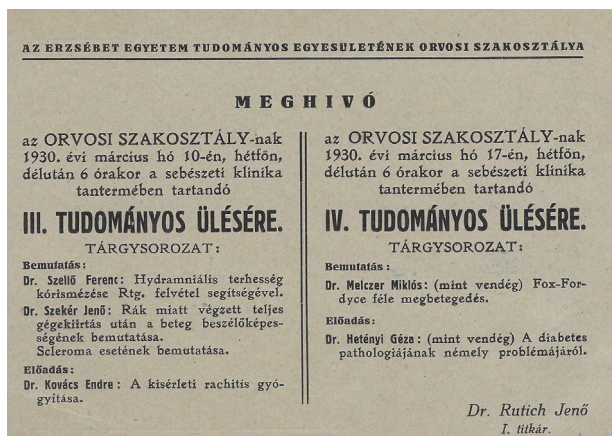
¹¹⁵ Védekezés a rákos betegségek ellen. *Dunántúl*, 1926. január 31. 4.

államtitkár, gyógyszer-tan-profesz-szor tiszteletére emléküléseket is rendeztek. Ezeket egy arra felkért professzor vagy nagynevű külföldi előadó egy-egy nagyobb lélegzetű előadás megtartására kapott lehetőséget. A szakosztály előadásainak és a betegbemutatók eredményeinek rövid kivonatát, a szakosztály üléseinek jegyzőkönyveit 1944-ig külön füzetekben¹¹⁶, valamint az *Orvosi Hetilap* hasábjain is olvashatták az érdeklődők.

1925 februárjának végén a Természettudományi és Közegészségügyi Szakosztály is megalakult. Bár az egyetemnek nem volt természettudományi kara, igény mutatkozott arra, hogy olyan, nagyközönség számára is vonzó programokat nyújtsanak természettudományi, orvostudományi, közegészségügyi témákban, melyeket az orvostudományi szakosztály keretén belül nem érthettek el, hiszen ez utóbbi előadásai főként a gyakorló orvosokat, orvostanhallgatókat célozta meg. A szövetség céljaként egyrészt a természettudományok szakszerű ápolását és előrevitelét határozták meg, másrészt a tudományok vívmányainak közlését, közvetítését a társadalom különböző rétegei felé.

Közegészségügyi előadások

A pécsi egyetem közegészségügyi intézetének akciója keretében 1925 januárjában vidéki előadókörútra indult Heim Pál, Fenyvessy Béla, Vasváry Ferenc professzor és Gáspár János tanársegéd, mely során a meglátogatott községek népegészségügyi helyzetét tanulmányozták, előadásokat tartottak és tanácsokkal látták el a résztvevőket. Első ilyen kiszállás úticélja 1925. január 17-én Olasz község és hat szomszédos falu volt.¹¹⁷ Majd 1925-ös év folyamán Tamási, Baja, Mohács, Kővágószőlős, Dunaszekcső, Németbóly, Barcs, Szigetvár településeken is előadásokat tartottak. 1928-ra az előadók sora Ángyán János, Scipiades Elemér, Entz Béla professzorokkal bővült.

14. kép – Meghívó az Orvostudományi Szakosztály ülésére

A város és az egyetem közegészségüggyel foglalkozó szakemberei lehetőséget láttak a szakosztály működése kapcsán arra, hogy szélesebb közönséget érjenek el felvilágosító előadásaikkal. Rhorer Lászlót választották a szövetség elnökévé, aki az első tudományos előadás megtartását is magára vállalta, *Az elektromosság termelése közvetlenül szénből* címmel. A szövetség alelnöke Ludwig Ferenc városi tiszti főorvos, üléselnöke Fenyvessy Béla volt. A természettudományos témák (fizika, kémia, földrajz stb.) és közegészségügyi, felvilágosító előadások mellett művészettörténeti, zenetörténeti témák is helyet kaptak a programban. Ez utóbbiak akkor jelentek meg az előadások között, amikor 1940-ben a bölcsészettudományi kart bezárták, és ezzel a bölcsész tudományos szakosztály működése is megszűnt.¹¹⁸

¹¹⁶ ETE JEGYZŐKÖNYV 1925–1941.

¹¹⁷ A pécsi egyetem [sic!] akciója Baranya közegészség ügyének megjavítására. *Dunántúl*, 1925. január 15.

¹¹⁸ Az Erzsébet egyetemi természettudományi és egészségügyi társulat első népszerű előadása. *Dunántúl*, 1925. február 20. 2.

Utolsóként a Bölcsész-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztály alakult meg 1925. március 26-án. Az ülést (Halasy-)Nagy József prorektor nyitotta meg, aki beszédében kifejtette, hogy „a tudomány nem zárkózhatik el a világtól, mert ahogy a fény is eljut a legkisebb zugba is, hogy a maga világosságával ragyogjon ott, úgy a tudománynak is ki kell menni a zárt falak közül, hogy a maga fényét ott szórja szét... A tudományos szövetség célja, hogy a tudományos érdeklődésű embereket önmagába egyesítse, társadalmi, hivatali keretektől menten.”¹¹⁹ Nagy arról is szólt, hogy jó együttműködést kívánnak folytatni más közművelődési szervezetekkel is, nem akarják háttérbe szorítani a már meglévő egyesületeket, hanem együttműködni, intenzívebbé kívánják tenni a munkát.

Az első néhány évben igen rendszertelenül tartott a szakosztály előadásokat. A bölcsész előadások azonban igen népszerűek voltak, nagy tömeget vonzottak. Ezért a szakosztály a harmincas évek elejétől igyekezett rendszeresebbé tenni rendezvényeit, az előadások változatos témájúak voltak, pécsi, hazai és külföldi előadók szerepeltek a meghívottak között. A bölcsész szakosztály hozta el az első külföldi előadót is Aldo Dami svájci publicista és irodalomtörténész személyében, aki 1930. október 25-én *L'essence de la création littéraire a propos du centenaire du romantisme (Az irodalmi alkotás lényege a romantika századik évfordulóján)* címmel tartott előadást. A bölcsészettudományi kar megszűnte után a szakosztály is befejezte munkáját, feladatainak egy részét, a bölcsész előadások tartását a természettudományi szakosztály vállalta fel.

Prominens vendégek az egyetemen

Carl Heinrich Becker látogatása

1926-ban az Erzsébet Tudományegyetem vendége volt Carl Heinrich Becker politikus, orientalista, aki 1925 és 1930 között a porosz kultuszminiszteri posztot is betöltötte.¹²⁰ A látogatás nem volt előzmények nélküli, hiszen az előző évben Becker Klebelsberg Kuno kultuszminisztert látta vendégül Berlinben. Pécs és az Erzsébet Tudományegyetem Becker május 25-től június 3-ig tartó magyarországi tanulmányútjának utolsó állomását jelentette, amelynek keretében a budapesti és a debreceni egyetemeket is meglátogatta. Becker kíséretének tagja volt Gragger Róbert, a berlini egyetem Magyar Intézetének alapítója és az ottani Collegium Hungaricum első igazgatója, akit 1925-ben az Erzsébet Tudományegyetem tiszteletbeli nyilvános rendes tanárává neveztek ki.

A porosz kultuszminiszter június 2-án reggel érkezett vonattal Pécsre Klebelsberg és Gragger társaságában. A főpályaudvaron a ciszterci gimnázium diákjai, az Emericana és a Turul Bajtársi Szövetség, a Pius Gimnázium zenekara, Fischer Ferenc főispán, Nendtvich Andor polgármester, Bakay Lajos

15. kép – Carl Heinrich Becker (1876–1933)

¹¹⁹ Az egyetemi szövetség bölcsész, nyelv és történelem tudományi szakosztálya is megalakult. *Dunántúl*, 1925. március 27. 2.

¹²⁰ SZABÓ 1940. 68.

rektor, valamint az egyetem tanácsa fogadta a vendégeket. A rövid köszöntők után autóval indultak a Sebészeti Klinikára, az utcák mentén a közép- és elemi iskolák tanulói álltak sorfalat.

A sebészeti, szemészeti és belgyógyászati klinikák megtekintése után bementek a kórházi kápolnába is, amely valamikor török mecset volt. A *Dunántúl* tudósítója szerint „a porosz kultuszminiszternek a figyelmét teljesen lekötötte a török világnak ez az épségben maradt emléke. Becker porosz kultuszminiszter ugyanis az izlamizmus tanára és erről még most mint kultuszminiszter is előadásokat tart a berlini egyetemen.”¹²¹ Ezután a gyermekklinikát, majd a Rákóczi úti központi épületet látogatták meg. Becker itt a *Pécsi Naplónak* a következőképpen nyilatkozott: „A legnagyobb csodálattal tölt el, amit a pécsi egyetemen alkalmam volt láthatni. Rendkívül meglepő a pécsi egyetem fejlettsége, épületeinek tökéletessége, ami annál inkább elismerést érdemlő, mivel itt alig néhány éve van egyetem. Amit Pécsen rövid idő alatt sikerült a semmiből úgyszólván teremteni, minden elismerést megérdemel. Áll ez különösen az egyetemi klinikákra, melyeknek berendezése oly tökéletes és abszolút precíz, hogy bármilyen kritikát kiállnak. Kívánom, hogy a pécsi egyetem abban az iramban folytassa fejlődését, mint, amilyenben három év óta halad. Örömmel és elismeréssel töltöttek el a látottak.”¹²²

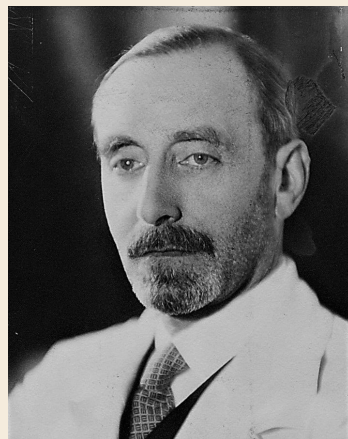
Az egyetemen az utolsó állomás a szülészeti klinika volt, ezután a városnézés kötelező elemei következtek: a székesegyház, az ókeresztény sírkamrák, a dzsámi és az egyetemi könyvtár. A küldöttség egy óraker banketten vett részt az Arany Hajó étteremben majd autóval Németbolyba mentek herceg Montenuovo Nándor meghívására. A küldöttség még aznap Szentlőrincre utazott tovább, ahol Mándy Samu nemzetgyűlési képviselő vendégei voltak. Becker másnap Bécsen keresztül utazott vissza Berlinbe.

A látogatás Klebelsberg számára fontos alkalom volt egyetemfejlesztési eredményeinek bemutatására, valamint a német–magyar kultúrdiplomáciai kapcsolatok elmélyítésére. Ez a törekvése eredményesnek bizonyult, ugyanis a tanulmányútról Becker beszámolót készített a porosz kormány tagjai számára, amelyben többek között elismerően nyilatkozott arról, hogy Magyarországon jelentős anyagi ráfordítással egyszerre három új vidéki egyetemet építenek ki.

Robert Debré látogatása

Robert Debré francia orvos, bakteriológus, a modern gyermekgyógyászat egyik alapítója 1937 márciusában többnapos magyarországi látogatása során az Erzsébet Tudományegyetem Gyermekklinikáján is tartott előadást. A látogatás programját Papp Karola gyermekgyógyász, a budapesti Országos Társadalombiztosító Intézet kórházának főorvosnője szervezte, aki korábban Debré párizsi intézetében kanyaróval kapcsolatos kutatásokat folytatott.¹²³

Robert Debré Claude nevű lánya és Papp Karola kíséretében március 15-én este 23 óraker vonattal érkezett Pécsre. A pályaudvaron az orvosi kar munkatársai fogadták. A vendégek Ángyán János belgyógyász professzornál szálltak meg. Másnap, március 16-én Debré megtekintette a Gyermekklinikát Duzár József klinikaigazgató vezetésével.¹²⁴

16. kép – Robert Debré (1882–1978)

121 Becker porosz külügyminiszter és Klebelsberg Kunó gróf Pécsen. *Dunántúl*, 1926. június 3. 3.

122 „A legnagyobb csodálattal tölt el, amit Pécsen láttam“ [...]. *Pécsi Napló*, 1926. június 3. 1.

123 Debré Róbert dr. világhírű francia professzor előadása Pécsen. *Dunántúl*, 1937. március 19.

124 PTE ETKK EGY Duzár József levele Ángyán Jánosnak, 1937. február 25.

A gyermekklinika tantermében 12 órakor kezdődő előadást az Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetsége Orvostudományi Szakosztálya szervezte, annak VI. tudományos ülése keretében.¹²⁵ Az előadás előtt Duzár József üdvözölte a vendégeket, majd ismertette Robert Debré tudományos pályáját. A *Gyermekkori gümőkór kezdetei* című előadását Debré francia nyelven tartotta az orvosi kar tanárai és hallgatói előtt. Az előadás közben röntgenfelvételeket vetített ki a tuberkulózis korai tüneteinek szemléltetésére. Debré hangsúlyozta, hogy a betegség korai megállapításában a röntgenfelvételek mellett nagy szerepe van a szondával kiemelt gyomortartalom bakteriológiai elemzésének is, valamint felhívta a figyelmet a korai felismerés és az azonnali intézkedések fontosságára a gyógyításban.¹²⁶ Az előadás után megköszönte a figyelmet és kifejezte reményét, hogy a francia–magyar szellemi együttműködést, melynek a világháború óta ez volt az egyik első megnyilvánulása, sikerül állandóvá tenni. Hangsúlyozta, hogy a francia tudományos körök mindig őszinte kollegialitással fogják fogadni a magyar kartársakat.¹²⁷

A tudományos program végeztével megmutatták a vendégnek a francia emlékművet, majd a mecseki üdülőszállóban tartottak ebédet. Debré a pohárköszöntőkre válaszul kiemelte a tudományok művelőinek országhatároktól és politikai ellentétektől független összetartozását.¹²⁸ A professzor még aznap délután visszautazott Budapestre, ahol másnap az Orvosi Továbbképzés Központi Bizottságának meghívására tartott előadást. Március 18-án a szegedi egyetemre látogatott, ezután Belgrádon keresztül Isztambulba utazott az Orient Expressszel.¹²⁹

Azt, hogy a látogatás későbbi szakmai kapcsolatok kialakítását tette lehetővé, Debré április 10-én Párizsban kelt, Duzár Józsefnek címzett levele bizonyítja: „*Remélem, hogy ez a látogatás a kiindulópontja lesz egy termékeny együttműködésnek facultásaink között, és kérem Önt, küldje hozzám hallgatóit, ha Párizsba jönnek és küldjön nekem klinikájának dolgozataiból, amelyek megjelenhetnének francia folyóiratokban.*”¹³⁰

Corvin Mátyás Egyesület

1927 februárjában alakult meg a budapesti Corvin Mátyás Olasz–Magyar Egyesület Pécsi Alosztálya, mely belépett a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetségébe. Az első ülést Kastner Jenő nyitotta meg, és ismertette az alakuló egyesület céljait, melyek között ingyenes olasz nyelvtanfolyamok indítása, az olasz irodalom és művészet történetének magyar és olasz nyelven való ismertetése szerepelt. Ezenkívül a magyar közönség számára a nagy olasz városok kultúrájának, életének és fejlődésének bemutatását is feladatuknak tekintették.¹³¹

1927. április 29-én az egyesület díszközgyűlést tartott, melynek fontosságát mutatja, hogy azon Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, az Országos Corvin Mátyás Egyesület elnöke is megjelent. Az olasz követség képviselői mellett, a püspökség és a város előkelőségei is megtisztelték a rendezvényt. A köszöntő beszédek

¹²⁵ PTE ETKK EGY Meghívó az Orvosi Szakosztálynak 1937. március hó 16-án, kedden déli 12 órakor a Gyermek klinika tantermében tartandó VI. tudományos ülésére.

¹²⁶ Robert Debré tanár előadása a gyermekkorigümőkorról. *Pesti Hírlap*, 1937. március 18. 13.

¹²⁷ Debré Róbert dr. világhírű francia professzor előadása Pécsen. *Dunántúl*, 1937. március 19.

¹²⁸ Debré Róbert dr. világhírű francia professzor előadása Pécsen. *Dunántúl*, 1937. március 19.

¹²⁹ PTE ETKK EGY Papp Karola levele Duzár Józsefnek. Szeged, 1937. március 19.

¹³⁰ PTE ETKK EGY Robert Debré levele Duzár Józsefnek. Párizs, 1937. április 10.

¹³¹ Megalakult a Corvin Mátyás olasz-magyar társulat pécsi alosztálya. *Dunántúl*, 1927. február 27. 3.

után Paolo Calabro egyetemi olasz lektor tartott Dantéről olasz nyelvű, majd Várkonyi Hildebrand *Monte Cassino és Assisi* címmel magyar nyelvű előadást.¹³²

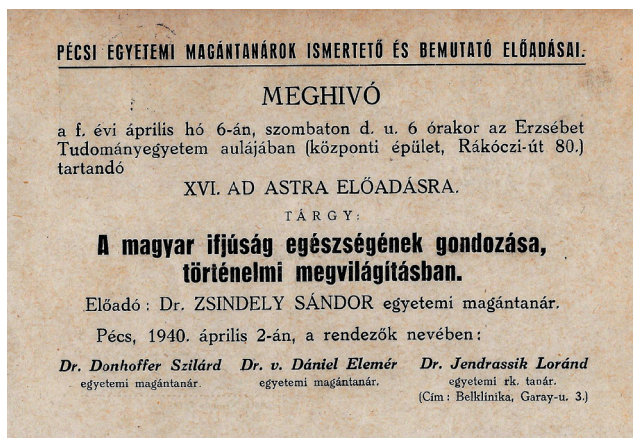
1927 decemberében ismét ünnepi ülést tartottak, azon alkalomból, hogy Lukinich Imre az év tavaszán Olaszországtól visszakapott két Corvinát bemutatta Pécssett. A kiállításához kapcsolódva több előadást is meghallgathatott az érdeklődő közönség.¹³³ A következő tanév szeptemberében meghirdette az egyesület a nagyközönség számára ingyenes olasz nyelvi kurzusait, melyet ezután évente megismételtek.¹³⁴ A harmincas évek közepéig volt aktív az egyesület, ezután már csak a budapesti szervezet rendezvényeit népszerűsítették Pécssett.

Ad Astra előadások

1939-ben indult meg az egyetem *Ad Astra* előadássorozata, mely Pécs kultúréletében új színfoltot, az egyetem magántanárainak pedig új tevékenységi területet jelentett. Ezek az előadások rendszeres alkalmat teremtettek arra, hogy az egyetemen folyó kutatásokat megismertessék a város közönségével.¹³⁵ Előzményeként 1938-ban már rendeztek egy előadássorozatot az egyetemi magántanárok szervezésében, mely során Karg Norbert magántanár, az egyetem gazdasági hivatalának igazgatója a kórházi igazgatással, kórházvezetéssel kapcsolatos problémákról érkezett.¹³⁶

A már *Ad Astra* névre keresztelt valódi előadássorozat Birkás Géza rektor támogatásával és irányításával indult meg 1939-ben az egyetem valamennyi fakultásán, az ott oktató magántanárok szervezésében. A célkitűzés szerint

„az előadások tárgya a legkülönfélébb s a tudományok és ismeretek, kérdések és mozgalmak nagy változatosságát öleli majd fel. Az előadások nem lesznek szakszerűek s e tekintetben különbözni fognak az egyetem tudományos egyesületéhez tartozó szakosztályok előadásaitól. Különbözni fognak azonban mindazon népszerű előadásoktól is, melyeket különböző előadóegyesületek kereteiben tartottak eddig Pécssett. Az orvosi és természettudományi előadásokat a szemléltetés eszközeinek bőséges felhasználása, kísérletek, képek, készítmények bemutatása teszi majd elérhetővé és változa-

17. kép – Meghívó *Ad Astra*-előadásra

¹³² A pécsi Korvin Mátyás Egyesület díszközgyűlése Berzeviczy Albert elnöklése alatt. *Dunántúl*, 1927. április 30. 2.

¹³³ A Korvinák Pécssett. A Korvin Mátyás Egyesület ünnepi ülése. *Dunántúl*, 1927. december 3. 3.

¹³⁴ A Korvin Mátyás Egyesület ingyenes olasz nyelvkurzusai. *Dunántúl*, 1927. október 1. 2.

¹³⁵ RAVASZ II. 1983. 125.

¹³⁶ A kórházügy és kórházépítés multja. Karg Norbert előadása. *Dunántúl*, 1938. április 5. 7.

tossá. (...) Az »ad astra« sorozat előadói egyrészt az egyetem professzorai és magántanárai lesznek, jórészt ismert és híres nevek, számosan azonban olyanok is, akiket előadóként nem, vagy alig volt alkalma eddig megismernie a város közönségének. Nagy számban kíván azonban a sorozat vendéglelőadókat is foglalkoztatni: érdekes egyéniségeket, akik tudományos, illetve közéleti tevékenységükről s az őket leginkább foglalkoztató problémákról fognak előadásuk révén tájékoztatást nyújtani.¹³⁷

Az első meghívott Antal István igazságügyi államtitkár volt, aki *Parlamentarizmus és összeférhetetlenség* címmel tartott előadást.¹³⁸

A helyi sajtó is nagy figyelemmel kísérte az új közművelődési előadássorozat születését. A *Dunántúln*ban több figyelemfelhívó cikk is ismertette – napokkal az előadások előtt – a következő témát, rövid életrajzot közölt az aktuális előadóról, bemutatva addigi tudományos és közéleti eredményeit. Mindig felhívták a nagyközönség figyelmét arra, hogy a téma közérthetően, sok szemléltetőeszközzel – vetített képekkel, filmrészletekkel, kísérletekkel – színesítve kerül bemutatásra. Az előadások után pedig rövid kivonatot közöltek az elhangzottakról.

Az 1939/40-es tanévben egyes tematikájú volt a rendezvény. Majd egy évig szüneteltek az előadások, az 1941/42-es tanévre azonban egységes előadássorozatot hirdettek a *Magyarság jövője és sorskérdései* címmel, mellyel véget is ért a magántanárok *Ad Astra* előadásainak sora.¹³⁹

A Maurinum blokkelőadásai

Az 1929-ben megnyitott Szent Mór Kollégiumban is indult egy tudományos ismeretterjesztéssel, az egyetemi hallgatók tudásbővítésének céljával létrehozott előadássorozat, melyet később a Maurinum blokkelőadásai¹⁴⁰ címmel hirdettek meg. A rendezvény iránti igényt a kollégium hallgatói fogalmazták meg azzal a céllal, hogy az intézményben létrejött tudományos blokkok hívhassanak nagynevű előadókat, akik a legfrissebb tudományos eredményeket, érdekességeket megosztják a hallgatókkal. Az első alkalommal a kollégium orvostanhallgatói Entz Béla professzort, orvostári dékánt kérték fel, aki a vérről tartott előadást.¹⁴¹ Hamarosan a jogszhallgatók is meghívták az első előadót a Szent Mór Kollégiumba. A joghallgatók felkérésére 1929. december 4-én Irk Albert tartott előadást a *Jogtudomány helyzete a világháború után* címmel.¹⁴² A bölcsészhallgatók Birkás Gézát kérték fel az első előadás megtartására, aki a párizsi egyetemről tartott vetített képes beszámolót 1930. február 20-án. A téma sokakat érdekelhetett, ezért valamennyi kar hallgatóit és a város lakosságát is várták a kollégiumba.¹⁴³

¹³⁷ Új nyilvános előadássorozat az egyetemen. Az első előadást Antal István dr. államtitkár tartja. *Dunántúln*, 1939. január 22. 3.

¹³⁸ Új nyilvános előadássorozat az egyetemen. Az első előadást Antal István dr. államtitkár tartja. *Dunántúln*, 1939. január 22. 3.

¹³⁹ Az Ad Astra előadások megkezdése. *Dunántúln*, 1941. december 3. 6.; Fényesen sikerült az Ad Astra megnyitó előadása. Dr. vitéz Nagy Iván előadása nagy tetszést aratott. *Dunántúln*, 1941. december 13. 4.

¹⁴⁰ A blokkelőadásokról bővebben: DEZSŐ 2022b.

¹⁴¹ A Maurinum tudományos előadássorozata. *Dunántúln*, 1929. november 26. 4.

¹⁴² Tudományos előadás a Maurinumban. *Dunántúln*, 1929. december 1. 9.

¹⁴³ Tudományos előadás a Maurinumban. *Dunántúln*, 1930. február 18. 5.

A Maurinum előadásait egészen 1944-ig rendszeresen, havonta 2–3 alkalommal rendezték meg. Eleinte főként az Erzsébet Tudományegyetem karain oktató professzorokat hívták meg, az előadások zöme az ő nevükhöz fűződik. De igyekeztek más egyetemekről is felkérni előadókat, valamint országgyűlési képviselők, egyházi személyek, orvosok, katonatisztek, középiskolai tanárok is tartottak előadásokat. Olyan egyetemi hallgatók is lehetőséget kaptak bemutatkozni, akik tudományterületükön jelentősebb kutatási eredményeket tudtak felmutatni. Azok a hallgatók, akik külföldi tanulmányúton vagy egyetemeken töltöttek el hosszabb időt, élménybeszámolót tartottak a blokkelőadások keretében.

Az utolsó blokkelőadások 1944 februárjában hangzottak el,¹⁴⁴ a háború után már nem volt lehetőség az előadásorozat folytatására.

***A Kisebbségi Intézet ismeretterjesztő és kulturális rendezvényei*¹⁴⁵**

A kisebbségi kultúrnapokat Csuka Zoltán, a *Láthatár* folyóirat szerkesztője és Faluhelyi Ferenc, az egyetemi Kisebbségi Intézet vezetője szervezte. A rendezvények célja az volt, hogy felkeltsék az érdeklődést a kisebbségek kulturális élete iránt, valamint hangsúlyt helyeztek a határon túli magyar kisebbség és az anyaország közötti kapcsolatok ápolására is.

1935-ben öt erdélyi író érkezett Pécsre, a Janus Pannonius Társaság meghívására: Kemény János, Molter Károly, Nyíró József, Szemlér Ferenc és Tompa László. Utóbbi például előadásában az erdélyi magyarság kulturális életéről beszélt, majd a résztvevők a közönség kérdéseire válaszoltak. 1935 novemberében a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége és a Nemzetközi Jogi intézet hirdetett kisebbségi előadásorozatot. Az előadások célja az volt, hogy a nagyközönséget tájékoztassák a kisebbségben élő magyarság sorsáról, valamint a magyarországi nemzetiségekről.

1937 júniusában tartották meg az első kisebbségi kultúrnapot. A kultúrnap témája az utódállamokkal való gazdasági kapcsolatok kisebbségben élő magyarokra gyakorolt hatása volt. A kultúrnapok nemcsak Pécs város és a megye életében játszottak fontos szerepet, hanem országosan és a határokon túl is visszhangot keltettek. Délelőtti neves előadókkal gazdasági ankétot tartottak, majd este színházi műsor zárta az eseményt, melyen Reményik Sándor, Szombathy Viktor, Tamás Lajos, Tamási Áron és Mécs László adta elő egy-egy művét.

A második kisebbségi kultúrnapra 1938. május 12-én került sor, és hasonlóan zajlott, mint az előző. A délelőtti gazdasági ankét után a színházban tartott kultúresten Aradi Zsolt, Kiss Jenő, Nyíró József adtak elő műveikből egy-egy részletet, de Mécs László is küldött néhány új verset, melyeket Faluhelyi Veronika tolmácsolt a közönségnek. A második kultúrnapot követően 1938 augusztusában a Magyarok Világkongresszusa résztvevői számára rendezett ünnepséget az Intézet. Az összejövetelen két előadót hallgathatott meg a közönség: Bisztray Gyula miniszteri titkár a felvidéki, erdélyi és vajdasági irodalomról, míg Szollár István pécsi tanársegéd a Kisebbségi Intézet munkájáról beszélt.

A harmadik kisebbségi kultúrnap 1939. február 12-én a Felvidék visszatérésének jegyében zajlott le. A színházban tartott délelőtti rendezvényen Jaross Andor miniszter beszélt a Felvidék visszacsatolásának jelentőségéről. Majd kulturális műsor következett.

¹⁴⁴ Két érdekes előadás a Maurinumban. *Dunántúl*, 1944. február 9. 4.

¹⁴⁵ Az alfejezet Bédi Imre: *A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet* c. munkájának *Az intézeten kívüli ismeretterjesztés – kulturális rendezvények* fejezete alapján készült: BÉDI 1994. 77–89.

A negyedik kultúrnap 1939. december 9-én Erdéllyel foglalkozott. Oberding József György kolozsvári gazdasági szakíró Erdély történelmi változásairól, Balogh Árpád professzor Erdély gazdasági kincseiről, Horosz Béla, a kolozsvári *Keleti Újság* munkatársa Erdély gazdasági lehetőségeiről, Nyíró József író *A magyarság gazdasági helyzete Romániában a múltban és a jelenben* címmel tartott előadást. Este itt is kultúrest zárta a programot, melyen Balogh Artúr, Kiss Jenő, Zsembery Elvira, Faluhelyi Veronika és Nyíró József léptek fel.

Az utolsó, Délvidéki Kultúrnap 1941. június 8-án került megrendezésre. A dél-eltti anketon Antalfia Antal miniszteri tanácsos a népművelés feladatairól beszélt, majd Krámer Gyula, a Közművelődési Szövetség elnöke 22 év rövid áttekintését adta, Drakóczy Ede, az óbecsei Népkör elnöke a kör munkáját mutatta be. Ezt követően Nagy Iván, az újvidéki *A Nép* szerkesztője a jugoszláviai magyarság népi mozgalmait ismertette. Deák Leó, a délvidéki magyarság egyik vezetője pedig a felvidéki, erdélyi és délvidéki magyarság sorsát hasonlította össze. Az esti irodalmi összeállítást a rádió is felvette, és 1941. június 11-én sugározta.

A kisebbségi kultúrnapok sorozata ezzel lezárult, 1943 áprilisában még sor került egy Felvidéki Estre, de ez már jóval szerényebb keretek között zajlott le, mint az előző kultúrnapok.

*Nyári Egyetem*¹⁴⁶

Magyarországon elsőként Debrecenben tartottak nyári egyetemet 1927-ben. Az ismert külföldi nyári tanfolyamok mintájára szerettek volna egy hasonló rendezvényt létrehozni Magyarországon is azzal a céllal, hogy a külföldi ifjúsággal is megismertessék hazánk kulturális értékeit, illetve a magyar diákok tudjanak külföldi társintézmények hallgatóival szakmai és emberi kapcsolatokat kiépíteni. Az Erzsébet Tudományegyetem vezetősége és tanárai ismerték és részt vettek hallgatóként és előadóként is mind a debreceni, mind az esztergomi nyári egyetemeken.¹⁴⁷ Bizonyára a pozitív tapasztalatok is közrejátszottak abban, hogy az Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa elhatározta, hogy 1934-től létesít egy saját nyári egyetemet. Létrehozásának fő kezdeményezője és szervezője Koltay-Kastner Jenő bölcsészprofesszor volt. A nyári egyetem szervezői a programot úgy állították össze, hogy az előadások egy része a modern ember problémáit tárgyalja, a másik része pedig a Dunántúl természeti kincseit és szellemi életét ismertesse, e programban pedig mindig kiemelt szerepet kaptak a Pannonia-kutatások. A rendezők úgy vélték, hogy ez a tematika a külföldi érdeklődőket is vonzani fogja Keszthelyre. A magyar hallgatókon kívül számos külföldi, főleg német, osztrák, olasz, lengyel, finn és észt hallgatója volt az előadásoknak.¹⁴⁸

A nyári egyetemek igazgatói:

- Koltay-Kastner Jenő (1934–1936)
- Tóth László (1937–1938)
- Óriás Nándor (1942–1943, 1947)

¹⁴⁶ Az ETE nyári egyetemének történetéről bővebben: DEZSŐ 2022c.

¹⁴⁷ Például Halasy-Nagy József az 1928-as Debreceni Nyári Egyetemen tartott két filozófiai előadást. (Nyári egyetem Debrecenben. *Dunántúl*, 1928. június 20. 5.) Az 1933-as esztergomi nyári egyetemen tíz pécsi egyetemi hallgató vett részt. Vasárnap nyílik meg Esztergomban a Katolikus Nyári Egyetem. *Dunántúl*, 1933. június 23. 3.

¹⁴⁸ RAVASZ II. 1983. 124.

A tanfolyam előadásai augusztus 1-től 20-ig a Keszthelyi Gazdasági Akadémia tantermeiben magyar, német, olasz és francia nyelven folytak. Az előadók a magyar egyetemek és főiskolák tanárai, a magyar tudományos élet kiválóságai és neves külföldi tudósok soraiból kerültek ki.¹⁴⁹ Az előadások mellett kirándulások, kulturális és sportprogramok, valamint a Balaton is várta a nyári egyetemre érkezőket. Sok hallgatónak kedvezményes, illetve ingyenes szállást is tudott biztosítani 1937-től az egyetem a keszthelyi üdülőjében.

Az első nyári egyetemet 1934-ben szervezték meg. A megnyitón az egyetem kis tanácsa is képviseltette magát Weszely Ödön prorektor vezetésével, aki hangsúlyozta megnyitó beszédében a nyári egyetem megnyitásának fontosságát:

„Egyetemünk a Dunántúl egyeteme s ezért speciális feladatául a Pannonia kutatást tűzte ki, mint ahogy az alföldi egyetemeknek az alföldkutatás speciális céljuk. Ebben a dunántúli milióban, ebben a virágzó kertben mindenkit meg fog ihletni a Dunántúl sajátos levegője, a Dunántúl múltja és jelene, természeti kincsei és szellemi élete.”¹⁵⁰

A tanfolyamon az egyetem 24 jó tanulmányi eredményű hallgatója ösztöndíjjal (ingyenes, illetve félingyenes helyeken) vehetett részt.¹⁵¹ E mellett Baranya vármegye, Keszthely, illetve a Dunántúl törvényhatóságai és városai is küldtek területükről ösztöndíjas hallgatókat. A magyar hallgatók mellett német, osztrák és olasz csoportok is részt vettek az előadásokon.¹⁵²

Az 1935-ös évben, a nyári egyetem első napján tartották az egyetem keszthelyi diák-üdülőjének bokréta ünnepét is.¹⁵³ A rendezvényt a Balatoni Múzeum nagytermében ünnepélyes keretek között nyitották meg. Az ünnepségen megjelent József főherceg is. A hivatalos program előadásai az első nap délutánján megkezdődtek a gazdasági akadémia nagytermében. Az előadásokon 1935-ben is sok ösztöndíjas pécsi egyetemista vett részt, de nagy számban érkeztek német, olasz, osztrák és finn hallgatók is.¹⁵⁴ A tudományos előadások mellett a magyar hallgatóknak alkalma nyílt arra, hogy német, angol és olasz nyelvórákat vegyenek, a külföldi hallgatók részére pedig magyar nyelvkurzust szerveztek. Az előadásokat három témakörbe csoportosították. Behatóan foglalkozott a nyári egyetem Pannonföld kialakulásával, Magyarország ősrégészetével, másrészt Pannonföld antik szellemével, a római provinciális művészettel, az olasz földön található pannóniai vonatkozású emlékekkel, Pannónia és a római birodalom felbomlásával. Harmadrészt pedig *Magyarország és az európai műveltség* címmel egyes témájú előadásokat gyűjtöttek csokorba.¹⁵⁵

A harmadik, 1936-os Keszthelyi Nyári Egyetem a már megszokott forgatókönyv szerint zajlott. A rendezvény megnyitó ünnepségét ebben az évben is a gazdasági akadémia nagytermében tartották. A nyitó beszédet Prinz Gyula rektor tartotta, aki a kultusz- és kereskedelmi miniszterek üdvözlétét is tolmácsolta.¹⁵⁶ A nyári egyetem kiemelt rendezvé-

149 RAVASZ II. 1983. 125.

150 WESZELY Ödön: A nyári egyetemek. *Dunántúl*, 1934.

151 A keszthelyi nyári egyetem ösztöndíjasai. *Dunántúl*, 1934. június 15. 5.

152 SZABÓ 1940. 101.

153 SZABÓ 1940. 107.

154 Augusztus elsején nyílik meg a keszthelyi nyári egyetem. *Dunántúl*, 1935. július 25. 3.

155 Külföldi és magyar előadók a keszthelyi nyári egyetemen. *Pécsi Napló*, 1935. július 26. 2.

156 Vasárnap megnyílt a Keszthelyi Nyári Egyetem. *Dunántúl*, 1936. augusztus 4. 3.

nye volt a *Búza Napok*, ez adta az előadások fő tematikáját is, mely a magyar búza termelése, nemesítése, kihasználása és értékesítésének módja volt.¹⁵⁷

Az 1937-es évben már a negyedik nyári egyetem nyitotta meg kapuit Keszthelyen. Ebben az évben az újonnan átadott egyetemi üdülőházat is birtokba vehették a diákok, mely a program ideje alatt a külföldi férfi hallgatóknak adott szállást.¹⁵⁸

A nyári egyetem megnyitására a hagyományoknak megfelelően augusztus 1-jén a gazdasági akadémia nagytermében került sor. A megjelenteket Dambrowszky Imre köszöntötte, majd megtartotta székfoglaló beszédét a közigazgatási bíráskodási jogról.¹⁵⁹ A hagyományos témák mellett – Pannonia-kutatás – ebben az évben is színes kínálat várta a hallgatókat. A főbb szekciók a következők voltak: *Magyarország és a római birodalom*, *Magyarország és az európai műveltség*, *A Balaton*, *Természettudomány*.¹⁶⁰

Az Erzsébet Tudományegyetem 1938-as évi nyári egyetemének ünnepélyes megnyitása augusztus elsején, a gazdasági akadémia nagytermében zajlott. Az ünnepségen

19. kép – Az 1936. évi nyári egyetem lengyel estje

Scipiades Elemér rektor és az Egyetemi Tanács tagjai, a gazdasági akadémia, a hatóságok képviselői, valamint 205 észti, német, lengyel, olasz, amerikai és sok magyar hallgató jelent meg. Kimagasló volt a külföldi vendégek aránya, 132 külföldi hallgató jelentkezett, közülük 124-en Lengyelországból érkeztek. A többiek amerikai, német, olasz és észti nemzetiségűek voltak.¹⁶¹ Az 1938-as Keszthelyi Nyári Egyetem előadásai öt tárgykört öleltek fel: *Pannónia és a római*

¹⁵⁷ Búzanapok Keszthelyen a pécsi nyári egyetemen. *Dunántúl*, 1936. augusztus 6. 5.

¹⁵⁸ SZABÓ 1940. 110–111.

¹⁵⁹ A Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Keszthelyi Nyári Egyetemének ünnepélyes megnyitása. *Dunántúl*, 1937. augusztus 3. 1.

¹⁶⁰ Előadások a keszthelyi nyári egyetemen. *Dunántúl*, 1937. augusztus. 6. 2.

¹⁶¹ ETE ALMANACH 1939. 26.

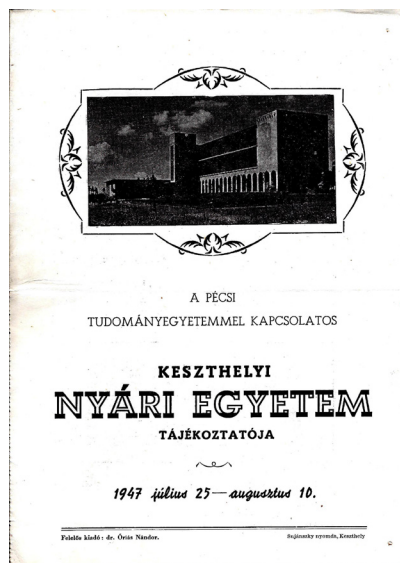
*birodalom, Európa és a magyar középkor, A mai Magyarország, Magyarország és az európai szellemi élet és végül a Balaton.*¹⁶²

1939 és 1942 között külpolitikai és anyagi okokból szünetelt a nyári egyetem megrendezése. 1942-ben ismét meghirdették, de csak magyar hallgatókat vártak a programra. Ennek ellenére sokan jelentkeztek, 98 fő vett részt az előadásokon. Az előadók is mind a magyar egyetemek – kiemelten a pécsi Erzsébet Tudományegyetem – oktatói, illetve a magyar tudományos élet jelentős képviselői voltak. Külföldi előadókat ebben az évben nem hívtak.¹⁶³

A nyolcadik, 1943-as nyári egyetemet Óriás Nándor szervezte, az előadók a legaktuálisabb problémákról szóltak a hallgatóságához.¹⁶⁴ A következő hetekben a 103 főnyi hallgatóság mintegy 29 (főként pécsi) előadó 45 referátumát hallgatta meg, melyek öt különböző témakört jártak körül: *Társadalomtan, társadalompolitika; Közegészségügy; Közgazdaságtan, gazdasági jog; Közjog, közigazgatási jog, politika, nemzetközi jog; Magyarástudomány, történelem.*¹⁶⁵

Az utolsó Keszthelyi Nyári egyetem 1947 augusztusában került megrendezésre. Krisztics Sándor rektor megnyitó beszédében a rendezvény népszerű funkcióját hangsúlyozta. A megváltozott politikai viszonyok szavaiban is megfoghatóak, hiszen arról beszélt, hogy a nyári egyetemen a munkában megfáradt dolgozók szellemi felfrissülést, továbbképzést nyerhetnek. A kétheti időtartamra csökkent nyári egyetem ideje alatt társadalomtudományi, orvostudományi, közegészségügyi, közgazdasági és mezőgazdasági témájú előadásokat hallgattak a résztvevők.¹⁶⁶

Az Erzsébet Tudományegyetem Keszthelyen megrendezett nyári egyeteme – a többszöri megszakítások és működtetési problémák ellenére – sikeres rendezvény volt, bár nem vált olyan jelentőssé, mint a Debreceni Nyári Egyetem. A szervezők igyekeztek egyedi profilt adni a keszthelyi rendezvénynek a Pannonia-kutatások, illetve speciális dunántúli témák kiemelésével. A külföldi hallgatók részvételével lehetőségük nyílt a magyar hallgatóknak más országok egyetemistáival kötetlenebb kapcsolatot kialakítani, illetve megismertetni velük hazánk kulturális értékeit, történelmét és az Erzsébet Tudományegyetem eredményeit.

20. kép – Meghívó az utolsó nyári egyetemre

¹⁶² Nemzetközi érdeklődés a keszthelyi nyári egyetem iránt. *Dunántúl*, 1938. május 29. 5.

¹⁶³ Augusztus 1-től 20-ig tartják meg a keszthelyi Nyári Egyetem előadásorozatát. *Pécsi Napló*, 1942. július 30. 4.

¹⁶⁴ ETE ALMANACH 1943. 27–28.

¹⁶⁵ Vasárnap nyílik meg Keszthelyen a pécsi egyetem Nyári Egyetemének nyolcadik évfolyama. *Dunántúl*, 1943. július 27. 4.

¹⁶⁶ A test pihen, a szellem fejlődik. Megnyílt a Keszthelyi Nyári Egyetem. *Pécsi Hétfő*, 1947. július 28. 2.

Festive, Scientific and Cultural Events at the Elisabeth University

**by Krisztina Dezső, Martin Méreg,
Dóra Pálmai and Petra Polyák**

The university calendar was full of festive occasions that broke up the daily routine of teaching and research. The ceremonial opening and closing of the academic year, the awarding of doctorates for successful work, the conferring of honorary doctorates on prominent patrons, etc., were all important events in the life of the community and provided a sense of belonging. The celebrations and the scientific and cultural events and programmes that went beyond the day-to-day teaching provided a meeting place for members of a wider university community, an opportunity to discuss individual and institutional achievements, a symbolic representation of the hierarchy between members, and a means of reinforcing the stability of the community. A special celebration was the Elisabeth Day on 19 November, the name day of the Queen of the same name, which also honoured the distinguished professors who had died in the previous year and the members of the community who had fallen during the First World War. The Association of the Friends of the Elisabeth University was founded in 1921 to provide the university with sponsorship and financial resources. The Elisabeth University tried to make the results of its research available not only to its students but also to the general public in various forms of educational lectures. Several university institutions organised such programmes: the most important were the University's Scientific Association, the Ad Astra series of private lectures, the Cultural Days of the Institute for Minorities and the block lectures of the Maurinum. Between 1934 and 1947, the Elisabeth University organised the Keszthely Summer University, the aim of which was to acquaint young people from abroad with Hungarian cultural values and to enable Hungarian students to develop professional and personal contacts with students from partner institutions abroad. The main profile of the Summer University was the Pannonia Studies.

Méreg Martin

Az Erzsébet Tudományegyetem épített öröksége

Az egyetem épületei

A Pozsonyból elmenekült és ideiglenesen Budapesten működő Erzsébet Tudományegyetem (ETE) Pécsre helyezésétől 1921-ben született törvény. A város azonban 1921 augusztusáig szerb megszállás alatt állt, ezért két év haladékot kapott az egyetem befogadásának előkészítésére. Új egyetemi campus építésére nem volt anyagi forrás, ezért a város és a pécsi egyházmegye meglévő épületek átengedésével járult hozzá az egyetem elhelyezéséhez, az átalakítási munkálatok költségeit pedig az állam fizette. Az első elképzelés szerint a Hadapródiskola fogadott volna be számos intézetet, de a Honvédelmi Minisztérium végül mégsem engedte át az épületet, ezzel a költözés terve jelentős nehézségekbe ütközött. Pekár Mihály orvoskari dékánként és kormánybiztosként 1922 júniusában ezért új koncepciót készített elő az egyetem elhelyezésére.¹

1. kép – Az Erzsébet Tudományegyetem épületei Pécsen

¹ PILKHOFFER 2014. 37–61.; TANREND 1924/1925. I. 16–22. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

E munkálatok közben érkezett Pécsre 1922. július 18-án a mindössze egy hónapja kinevezett új vallás- és közoktatásügyi miniszter, Klebelsberg Kuno. A látogatás két napig tartott, amelynek során megtekintették a szoba jöhető épületeket és véglegesítették a költözés tervét. Az egyetem intézeteit és klinikáit ennek megfelelően a város különböző pontjain található kilenc nagyobb és több kisebb épületben, szétszórtan helyezték el.² Ezek korábban többnyire iskola- és kórházépületek voltak, amelyek a város és a püspökség tulajdonában álltak. A központi épület a főreáliskola Rákóczi út 80. szám alatti épülete lett. Az átalakítási munkálatok augusztus elején kezdődtek Korb Flóris építész vezetésével. 1923 őszén már Pécssett kezdte az egyetem az új tanévet, bár néhány klinika csak 1924-ben tette át székhelyét a városba.

Az intézmény a korszak körülményeihez képest megfelelő elhelyezést kapott Pécssett, amelyet Klebelsberg Kuno a következőképpen értékelt az első pécsi tanévnyitó ünnepségen, 1923. október 14-én:

„Trianon után külön egyetemi városrészt nem építhettünk, de mégis megnyugvás tölti el a lelket, hogy az állami reáliskola palotájának átengedésével olyan méltó hajlékot adhatunk a pécsi egyetemnek, amely nem áll mögötte több külföldi kisebb egyetem elhelyezésének.”³

A húszas években ugyanakkor a jogi és a bölcsészettudományi kar, valamint az orvosi kar elméleti intézetei állandóan helyhiánnyal küzdöttek a központi épületben. A klinikáknak ehhez képest – támaszkodva a város korábban kiépült egészségügyi infrastruktúrájára – jobb volt az elhelyezése. A húszas évek második felében kormányzati támogatás híján az Erzsébet Tudományegyetem infrastrukturális fejlesztésének mértéke jóval elmaradt a szegedi és a debreceni egyetemen zajló beruházásoktól, ahol többek között új klinikákat és központi épületet is emeltek. Pécssett a korszakban mindössze egy tanári bérház, egy kollégium, a központi épület jogi kari szárnyépülete és egy tornacsarnok épült, többnyire a város költségén.⁴

Új campus építésére sem az alapítás székhelyén, sem a költözés után nem volt lehetőség. Pozsonyban az oktatás mielőbbi megkezdése érdekében iskola- és kórházépületekben helyezték el az egyetemet. Több terv is született egyetemi negyed kiépítésére, de a világháború ezeket rendre megghiúsította. A pécsi campusépítési terveket a gazdasági világválság söpörte le az asztalról, de az egyetem működése a kisebb építkezésekkel is biztosított volt a korszakban.⁵ Az iskolaépületek átengedése és az egyetem letelepítésével járó költségek miatt a pécsi lakosság kezdetben nem lelkesedett az új intézményért, de a későbbi egyetemi építkezések munkaalkalmakat teremtettek a helyi iparosok számára.⁶ Összességében elmondható, hogy a költözés korabeli körülményei, különösen az épületek szórt elhelyezkedését tekintve, mind a mai napig alapvető hatással vannak az egyetem és a város térbeli fejlődésére.

² 1923 szeptemberében megnyílik Pécssett az egyetem mindhárom fakultása. *Dunántúl*, 1922. július 20. 1.; A kultuszminiszter Pécssett. Helyszíni szemle az egyetem elhelyezése ügyében. *Dunántúl*, 1922. július 19. 1–2.

³ A pécsi egyetem felavatása. *Pécsi Lapok*, 1923. október 16. 1.

⁴ PILKHOFER 2021. 169–180.

⁵ PILKHOFER 2014. 37–38., 51–53.

⁶ PILKHOFER 2021. 179.

Oktatási épületek

Központi épület

A Rákóczi út 80. szám alatt 1914-ben épült fel Pilch Andor tervei alapján az állami főreáliskola épülete. 1922-ben a főreáliskola a joglíceumba költözött a Király utca 44. szám alá, épülete pedig az Erzsébet Tudományegyetem központi épülete lett. Itt helyezték el a jogi és a bölcsészettudományi kart, az orvostudományi kar néhány intézetét és az egyetemi hivatalokat.

A középiskolának szánt épületet eredetileg 200 tanuló befogadására tervezték, ezért a húszas években az épületre a túlszűfolttság volt jellemző. A jogi kar az épület egyhatodát használta 650 hallgatóval, a bölcsészkar szintén egyhatodát 150 hallgatóval és a Tanárképző Intézettel. Az 50 fős tantermek nemcsak ülő-, hanem még állóhelyet sem biztosítottak a hallgatók számára. Az előadásokat ezért az aulában és a fizikai előadóteremben kellett megtartani. A jogi kar tantermeit viszont a nap egyes szakaszaiban a bölcsészeti karnak kellett a helyhiány miatt átengedni.

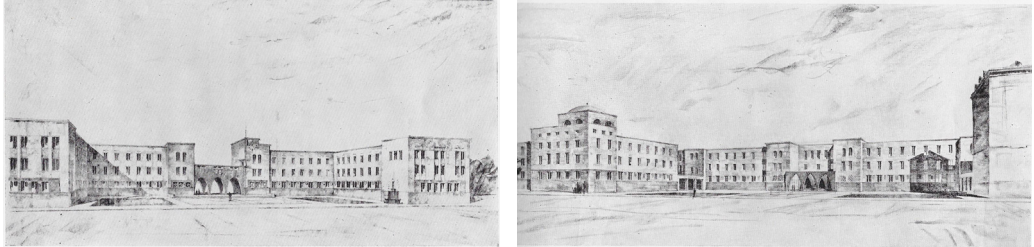
A helyzet rendezése érdekében 1930 júniusában elhatározták, hogy a kultuszminisztérium támogatásával a jogi és a bölcsészettudományi karok új épületet kapnak a központi épület mellett. A gazdasági világválság és a Bethlen-kormány lemondása azonban megghiúsította az eredeti terveket, és még az egyetem működése is veszélybe került. 1932-ben a város vezetése úgy döntött, hogy saját erejéből fejleszti tovább az intézményt. Az erőforrásokból azonban csak a jogi kari szárny épületére futotta. A terveket Kőszeghy Gyula készítette.⁷

2. kép – Az Erzsébet Tudományegyetem központi épülete a harmincas évek második felében

⁷ Az Erzsébet Tudományegyetem 1930-as bővítési terve videón, készítette Acél Róbert, a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár munkatársa: https://youtu.be/huJq5_5aA9c?si=of_fmQSLqp7YmsXR [2024.04.20].

Az új szárny három boltíves nyílású átjáróval kapcsolódik a főépülethez. Az alacsony alagsor felett három szint áll, két szélén toronyszerű rizalitok láthatóak. Az építkezés 1932 szeptemberében kezdődött, az átadásra 1934. október 14-én került sor. Az új szárnyba a jogi kar költözött, a főépületben megürült helyiségeket a bölcsészkar vehette birtokba.⁸

3. kép – Kőszeghy Gyula tervei a jogi és a bölcsészeti kar épületeiről (1930)

Széchenyi István Gyakorló Gimnázium

A pálos kolostor épületét a templommal együtt a 18. században emelték. A szerzetesrendek 1781-es feloszlata után egy ideig üresen állt, majd 1832-ben Szepesy Ignác püspök megvásárolta a vármegyétől, és itt hozta létre a Pécsi Püspöki Joglyceumot és a Pécsi Püspöki Tanítóképző Intézetet.

1923-ban a líceum épületébe költözött a főreáliskola, amelynek Rákóczi út 80. szám alatti épülete az egyetem központi épülete lett. A joglíceum megszűnt, tanárai az egyetem jogi karán folytatták munkájukat. A főreáliskola a két világháború között Széchenyi István Gyakorló Gimnáziumként működött tovább. Igazgatója Horváth Viktor volt. A gimnázium a bölcsészkar Középiszkolai Tanárképző Intézete igazgatótanácsának hatáskörébe tartozott. Az intézetbe beiratkozott tanárjelöltek itt teljesítették egyéves tanítási gyakorlatukat.⁹

Anatómiai, Kóronctani és Törvényszéki Orvostani Intézet

Pécs város első tornacsarnoka 1870-ben épült a Dischka Győző utca 5. szám alatt. 1922 júliusában döntött el, hogy ebben az épületben folytatják tovább munkájukat az Orvostudományi Kar Anatómiai, Kóronctani és Törvényszéki Orvostani Intézetei. Az új funkciót kapott épület átalakítási munkálatai augusztus elején kezdődtek. Az Anatómiai Intézet 1923 őszén Tóth Zsigmond vezetésével foglalta el új helyét, az Entz Béla vezette Kóronctani Intézet és Törvényszéki Orvostani Intézet csak 1924 őszén költözött Pécsre.¹⁰ A három intézet 1970-ben tette át székhelyét az egy-

4. kép – Az Anatómiai, Kóronctani és Törvényszéki Orvostani Intézet épülete

⁸ SZABÓ 1940; PILKHOFER 2014; PILKHOFER 2017.

⁹ SZABÓ 1940. 182–183.; PL I. 2010. 470.; SZABÓ 1940. 182–183.

¹⁰ SZABÓ 1940. 154–156.; PILKHOFER 2014. 39–40.

kori hadapródiskola felújított épületébe, a Pécsi Orvostudományi Egyetem új elméleti tömbjébe, a Szigeti út 12. szám alá. Az épületben 2022-ig a Fogászati és Szájsebészeti Klinika működött.

Gyógyszertani, Kórtani és Közegészségtani Intézet

Pécs városa 1880-ban határozta el egy szegényház felépítését a kórház telkének nyugati részén. A terveket végül a városi főmérnök, Nendtvich Sándor 1887-ben készítette el, az építkezést Schlauch Imre 1888 nyarára fejezte be. A 22 szobában 100–120 főt tudtak elhelyezni.

1924 augusztusában az épületet átalakították, hogy a Pécsre költöző Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának három intézetét be tudja fogadni. A költözésre októberben került sor. A Gyógyszertani és a Kórtani Intézetet ekkor Mansfeld Géza, a Közegészségtani Intézetet Fenyvessy Béla vezette.¹¹

5. kép – A Gyógyszertani, Kórtani és Közegészségtani Intézet épülete

Stomatológiai Intézet

Az Orvostudományi Karon a fogászat oktatása az 1936/37-es tanév második felében indult meg, amikor Oravec Pál budapesti egyetemi tanársegéd szakelőadói megbízást kapott a tantárgy tanítására és a sebészeti klinika keretében fogászati ambulancia vezetésére (a Váradi Antal u. 13. szám alatt). Az önálló Stomatológiai Intézetet 1938-ban nyitották meg a Ferencesek utcája 33. szám alatti épületben. Az új intézetben a kezelőhelyiségek ugyan egyszerűek voltak, de a fogtechnikai laboratóriumban és a

6. kép – A Stomatológiai Intézet épülete

műtőhelyiségben minden felszerelés, többek között egy röntgenkészülék is rendelkezésre állt a korszerű és igényes munkák elvégzésére. A rendelőt elsősorban szegény sorsú, rásszoruló betegek látogatták, de ellátták a többi egyetemi intézetből átirányított betegeket, illetve poliklinikai rendelés formájában a többi klinika fekvőbetegeit is, a pécsi városi

¹¹ PILKHOFFER 2004; PILKHOFFER 2014. 39.

iskola fogászat komplikáltabb eseteit, valamint elvégezték az egyetemi hallgatók fogászati vizsgálatát és kezelését a tanév elején.¹²

Márványpalota (Sopron)

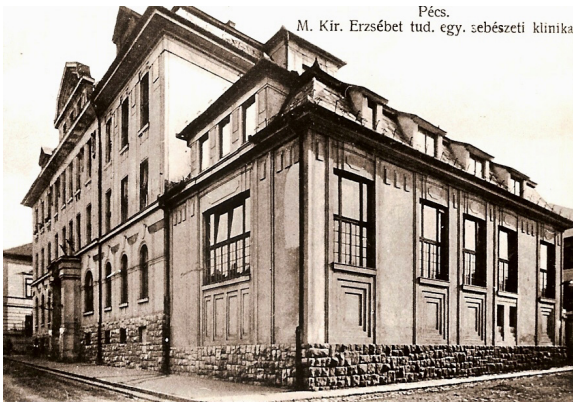
7. kép – Az Evangélikus Hittudományi Kar épületének felavatása 1930-ban

Az egyetem soproni Evangélikus Hittudományi Kara az evangélikus líceum épületében kezdte meg működését 1923 novemberében. A helyhiány miatt 1929-ben új épület emelését határozták el, amely a következő évben el is készült Sándy Gyula műegyetemi tanár tervei alapján. A Márványpalota néven ismertté vált neoreneszánsz stílusú épületet Horthy Miklós kormányzó és Klebelsberg Kuno avatta fel 1930. október 19-én.¹³ Itt helyezték el a

kari hivatalokat, a könyvtárat, ezen kívül tantermeket, szemináriumi helyiségeket, valamint hallgatói és oktatói szobákat is kialakítottak benne.¹⁴

Klinikák

Sebészeti Klinika

8. kép – A Sebészeti Klinika épülete

A városi felsőkereskedelmi iskola épülete 1912 és 1915 között épült Pilch Andor építész tervei alapján, később itt helyezték el a Sebészeti Klinikát. A költözés 1924 júniusában kezdődött. A klinika Budapestről tökéletesen felszerelt szoptikus és aszeptikus műtői műszertárat, laboratóriumot, ortopédiai műhelyt, könyvtárat és kísérleti állatállományt hozott magával. A Sebészeti Klinika keretein belül működtek kezdetben az urológiai, traumatológiai, ortopédiai, valamint a fül-orr-gégészeti szakterületek és az

első magyar véradóközpont is. Ezek a későbbiekben önálló klinikákká váltak. A klinika a többihez hasonlóan városi közkórházi funkciókat is ellátott. 1927-ben például 3873

¹² RAVASZ 1983. V. 616–617.; DEZSŐ 2019.

¹³ Ez volt az egyetlen alkalom, hogy a kormányzó részt vett az Erzsébet Tudományegyetem valamely ünnepségén, az intézmény pécsi épületeibe – az Egyetemi Tanács gyakori invitálása ellenére – sosem látogatott el.

¹⁴ FEDELES et al. 2011. 80–82.

beteget fogadtak. Az első igazgató, Bakay Lajos 1926-tól a budapesti egyetemen folytatta tovább munkáját, utóda Neuber Ernő lett.¹⁵

Ideg- és Elmeklinika

9. kép – Az Ideg- és Elmeklinika épülete

A 19. század végén a pszichiátriai kezelésre szorulókat a városi kórház (Garay u. 3.) megfigyelő pavilonjában található nyolc cellában és a városi szegényházban helyezték el. A betegek egy részét el kellett utasítani, akik így lényegében a sorsukra maradtak, sokan közülük az utcán haltak meg. 1898-ban Erreth Lajos kórházigazgató kezdeményezésére a belügyminisztérium elhatározta egy új elmeegógyintézet létrehozását. Az épület számára a legmegfelelőbb telek a kórháztól délre található püspöki konyhakert volt, amelyet a város

megvásárolt. A kőművesek sztrájkja és különféle műszaki problémák miatt az elhúzó-dó építkezés 1903 szeptembere és 1905 júliusa között zajlott. Az E-alakú épület tervét Schlauch Imre készítette. A három rizalittal tagolt déli főhomlokzat egy fás kertre nézett. Az új kórházban négy orvos és 20 ápoló jutott több mint 300 betegre. A gyógyulási arány alacsony volt, a halálozási magas (10%), és gyakoriak voltak a szökések is.¹⁶

Az Erzsébet Tudományegyetem Ideg- és Elmeklinikája 1924-ben kezdte meg működését az épületben Reuter Camillo igazgatósága alatt. A klinikán ebben az időszakban 135 beteget tudtak kezelni, oktatási célokra egy 100 hallgató befogadására alkalmas tantermet is kialakítottak. Reuter egészen 1947-ig vezette a klinikát, munkássága a betegek életkörülményeinek javítására irányult: művészetterápiás módszereket alkalmazott, illetve arborétumot hozott létre a kertben.¹⁷ Az épületben eredeti funkciójának megfelelően ma a Neurológiai Klinika működik.

Gyermekklinika

Az épület eredetileg a Julián Egyesület tanoncnevelő internátusának épült 1913-ban Pilch Andor tervei alapján. Az Erzsébet Tudományegyetem elhelyezési terve szerint itt kapott helyet a Gyermekklinika. A költözésre 1924-ben került sor, az épületet 1924–25-ben alakították át az új funkciónak megfelelően. Ekkor építették az első fertőző pavilont is. A szervezési munkálatokat a klinika első igazgatója, Heim Pál vezette. A klinika ekkor 149 beteg befogadására volt alkalmas. A főépületben a csecsemő- és belosztály mellett gyermeksebészeti, valamint orr-, fül-, gégerendelés is helyet kapott. A klinika vezető professzora és családja is benn lakott az épületben, így szinte bármikor elérhető volt, ha egy

¹⁵ SZABÓ 1940. 162–164.; PILKHOFER 2014. 39.; FEDELES et al. 2011. 70.

¹⁶ PILKHOFER 2002. 75–83.

¹⁷ RAVASZ 1983. V. 639–640.

betegnek vagy kollégának szüksége volt rá.

Az épület a harmincas években a megnövekedett betegforgalom miatt már szűkösnek bizonyult, a gyerekek egy részét csak matracokon, pótágyakon tudták elhelyezni. Ezt a helyzetet Duzár József igazgatósága alatt, 1934-ben az új fertőző pavilon felépítésével tudták megoldani.¹⁸ Az épületben jelenleg is a Gyermekgyógyászati Klinika működik.

10. kép – A Gyermekklinika épülete

Belgyógyászati és Szemészeti Klinika

A pécsi közkórházat 1714-ben alapította Nesselrode Ferenc Vilmos pécsi püspök. 1780-ban a város tulajdona lett, a földszintes épületre egy emeletet építettek. 1869-ben kétemeletessé bővítették, de az intézmény a század végére már ismét helyhiánnyal küzdött. 1891-ben Erreth Lajos igazgató kezdeményezte egy új, kétemeletes toldalékszárny felépítését a Garay utca mentén. Az épületet Piatsek Gyula tervezte, a kórház új szárnyát 1895. október 1-én adták át.¹⁹

11. kép – A Belgyógyászati és Szemészeti Klinika épülete

Az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre költözése kapcsán már 1921 júniusában eldőlt, hogy a városi kórház épületében folytatja tovább működését az Orvostudományi Kar Belgyógyászati és Szemészeti Klinikája. Az átalakítási munkálatok egy évig tartottak. A Belgyógyászati Klinika vezetését Herzog Ferenc után 1922-ben Ángyán János vette át. Az újonnan kialakított helyiségekben kórtermek, tanterem, laboratórium, telefonközpont, betegvizsgáló szoba és könyvtár működött. Az udvarban külön épület volt a fertőző betegek, illetve az ambulancia számára.²⁰ A Szemészeti Klinika helyiségeinek beosztását ifj. Imre József tervezte meg, és berendezésüket is ő ellenőrizte. A földszinten ambulancia, felvételi fürdő, műtő, sötétkamra, tanterem helyezkedett el. Az emeleteken könyvtár, laboratóriumok, fényképezési terem, műtő és kórtermek voltak.²¹ Az épületben jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Klinikai Központja működik.

¹⁸ SZABÓ 1940. 167–169.; PILKHOFFER 2014. 39.

¹⁹ PL II. 364.; PILKHOFFER 2004.

²⁰ SZABÓ 1940. 160–162.

²¹ SZABÓ 1940. 166–167.

Bőr- és Nemibeteg Klinika

Az 1880-as években a császári és királyi hadügyminisztérium Pécssett új csapatkórház felépítését határozta el. A telket a Szigeti külvárosban, az akkori Artilla úton jelölték ki a Krajczáros, a Mayer és a Lakits laktnyák közelsége miatt. A tervek 1883-ban készültek el. Az épület egy mélyföldszintből, egy magasföldszintből és egy emeletből állt, egyetlen díszítését a szélső rizalitok alkotják. Az épületet 1889-ben fejezték be.²²

12. kép – A Bőr- és Nemibeteg Klinika épülete

1924-ben itt helyezték el az Erzsébet Tudományegyetem Bőr- és Nemibeteg Klinikáját. Az átalakítási munkálatok még augusztusban kezdődtek Beck Soma igazgató elképzelései szerint. A klinika október 24-én kezdhetette meg működését. A főépületben volt a járóbeteg-ellátás, a laboratóriumok, a kórtermek, a gazdasági helyiségek, a tanterem, valamint a könyvtár. Három földszintes melléképületben helyezték el a nemi betegeket és az elkülönítendő fertőző betegeket. Az ágyak száma 110 volt. Beck Soma 1930-ban bekövetkezett halála után Berde Károlyt nevezték ki igazgató-tanárrá.²³ A klinika 2013-ban az Akácfa utca 1. szám alá költözött, az épület azóta üresen áll.

Szülészeti Klinika

Az Édesanyák útja 13. szám alatti épület már több mint száz éve áll a szülészet és a nőgyógyászat szolgálatában. Pécssett 1892-ben szervezték meg a bábaképzést a városi közkórház közreműködésével. A bábaképző intézet önálló épülete 1908-ban készült el Schoditsch Lajos budapesti építész tervei alapján.²⁴ Az intézetet Doktor Sándor vezette 1921-ig, majd összeolvadt a Pécsre költöző Erzsébet Tudományegyetem még Pozsonyban alapított Szülészeti Klinikájával. Az épület rendkívül elhanyagolt állapotban, berendezés nélkül 1921. augusztus 22-én, két nappal a szerb megszálló csapatok kivonulása után került vissza a város kezelésébe. A klinikát Scipiades Elemér vezetésével fejlesztették a kor színvonalára. A korszakban két, műtővel ellátott szülőszoba, három nőgyógyászati műtő, laboratórium és röntgenfelszerelés működött az épületben.²⁵

13. kép – A Szülészeti Klinika épülete

²² PILKHOFFER 2004.

²³ SZABÓ 1940. 197–169.

²⁴ PILKHOFFER 2004.

²⁵ SZABÓ 1940. 164–166.

Kollégiumok

Nagy Lajos Kollégium, első épület

14. kép – A Nagy Lajos Kollégium épülete

nyeinek megfelelően építették át, így 150 ágygal rendelkezett.²⁶ A kollégium 1931-ig működött ebben az épületben, majd ezután került végleges helyére, a Pozsony u. 3. szám alá (ma Dohány u. 1–3.). Az épületet a város elemi iskola céljára visszakapta, ma a Baranya Megyei Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat működik benne.

Nagy Lajos Kollégium, második épület

A mai Dohány és Jogász utca sarkán álló, a korszakban Békepalotának nevezett épületet 1922-ben tervezte Kappéter Géza. Eredetileg itt kezdte volna meg működését a Nagy Lajos fiúinternátus. A kollégium számára azonban az Egyetem u. 2. szám alatti iskola-épületet szereztek meg, a Békepalota épületében pedig tanári lakásokat alakítottak ki. Az Egyetemi Tanács 1924-es határozata értelmében a kétemeletes épületre egy harmadik emeletet is ráépítettek, ezáltal több három- és négyszobás lakás állt a tanárok rendelkezésére.

1931 őszén elkészült az új tanári bérház, a Professzorok Háza a Szent Mór kollégiumtól délkeletre fekvő telken. A tanárok átköltözése után az épületet a Nagy Lajos Kollégium kapta meg. Az ismételt átépítés során az alagsorba gazdasági helyiségek kerültek, egy emelet ráépítésével valószínűleg ekkor egészítették ki az épületet ötszintesre. A két-, három és ötágyas szobákban összesen 136 férőhelyet alakítottak ki.²⁷ Az épületben ma az egyetem Központi Tanulmányi Irodája működik.

Erzsébet Kollégium

1886-ban épült meg Schlauch Imre tervei alapján a Bajcsy-Zsilinszky és a Rákóczi út sarkán az egyemeletes Vadember Szálloda. Az egyetem Pécsre költözésekor a városban hatalmas lakásínség volt, ezért a női hallgatók elhelyezése érdekében a város bútoraival és egyéb felszereléseivel együtt megvásárolta a szállodát. Az épületben alakították ki a 70

²⁶ PILKHOFFER 2014. 40.

²⁷ SZABÓ 1940. 206.; PILKHOFFER 2014. 40–41.

15. kép – Az Erzsébet Kollégium épülete

férőhelyes Erzsébet Kollégiumot és a 300 hallgató napi étkezését biztosító Egyetemi Menzát. A kollégiumban az egy-, két- és háromágyas szobák mellett tanulószoba és kert állt a hallgatók rendelkezésére, ezen kívül német és angol nyelvi képzéseket szerveztek számukra. A menzán nemcsak ebédelni, hanem vacsorázni is lehetett, és hétvégén is üzemelt.²⁸ Az épületben ma a Nemzeti Adó- és Vámhivatal működik.

Szent Mór Kollégium

16. kép – A Szent Mór Kollégium épülete

A Szent Mór Kollégium létrehozására 1925 decemberében jött létre a Maurinum Egyesület Vargha Damján bölcészprofesszor vezetésével. A kollégium a férfi hallgatók megfelelő elhelyezésén túl a tanárképzés támogatását és a diákok katolikus szellemű erkölcsi nevelését is célul tűzte ki. Az építkezést a város a telek átengedésével és pénzfelajánlással támogatta. A

neoromán stílusú épület terveit 1928 februárjában készítette el Fábíán Gáspár építész. 1928. április 22-én Klebelsberg Kuno kultuszminister részvételével tartották az alapköleteli ünnepséget. Az építkezést Pilch Andor felügyelte, az épületet 1929 szeptemberében adták át.²⁹

Az egyetem bölcész-, jogász- és orvostanhallgatói 67 egyágyas, 18 kétágyas és 4 négyágyas szobába költözhettek be, rendelkezésükre állt továbbá egy könyvtár, olvasószoba, tanulószobák, tornaterem és egy tenispálya is. A kollégiumban élénk közösségi élet zajlott: a lakóknak hetente vitaüléseket szerveztek, a felsőbb éves hallgatók korrepetálták a fiatalokat, saját újságot adtak ki. Ma az egyetem Rektori Hivatala működik az épületben.³⁰

Evangelikus Teológiai Otthon (Sopron)

Az egyetem soproni Evangelikus Hittudományi Karának kollégiuma, az Evangelikus Teológiai Otthon 1929-ben épült fel Gerlóczy Gedeon építész tervei alapján. Az otthon a szálláson kívül étkezést is biztosított 65 diák számára. A hallgatók számának csökkenésével 1942-től kötelezővé tették a bentlakást.³¹

28 SZABÓ 1940. 206–207.; PILKHOFER 2014. 40.

29 DEZSŐ 2020.

30 SZABÓ 1940. 208.; PILKHOFER 2014. 42–44.; DEZSŐ 2020.

31 SZABÓ 1940. 208–209.; FEDELES et al. 2011. 81–82.

Tanári lakóházak

Professzorok Háza

Az egyetemi tanárok lakásviszonyainak rendezése elhúzódó problémát jelentett a város és az egyetem számára. A tanári lakásokat kezdetben a mai Dohány és Jogász utca sarkán álló, 1922-ben emelt ún. Békepalotában alakították ki, amely eredetileg a Nagy Lajos Kollégium épülete lett volna, ezért ezt a megoldást ideiglenesnek tekintették.

1930-ban a város felkérte Kőszeghy Gyulát a Szent Mór Kollégiumtól délkeletre fekvő saroktelken felépítendő új tanári lakóház terveinek elkészítésére. Az art deco stílusú, geometrikus és virágos betétekkel díszített négyszintes épületben 4 darab ötszobás és 12 darab négyszobás lakást alakítottak ki. A Professzorok Háza 1931 őszen készült el. Egykori lakóinak a falon elhelyezett tábla állít emléket.³²

17. kép – A Professzorok Háza a kétezres években

Egyetemi Könyvtár

A klasszicista stílusú épületet Szepesy Ignác püspök emeltette a később róla elnevezett utcában a püspöki líceum számára 1830-ban Piatsek József tervei szerint. A földszinten tanári szobákat, az emeleten tantermeket alakítottak ki. Két évvel később a líceum a Király utcába költözött az egykori pálos kolostor helyére, az épület emeleti termeiben pedig a Klimo György által 1774-ben alapított püspöki könyvtárat helyezték el.

Az Erzsébet Tudományegyetemnek Pozsonyban már volt egy 78 000 kötetes könyvtára, amelyet 1919 októberében a csehszlovák kormány lefoglalt. Az egyetemi könyvtár újrászervezése beszerzések és adományok útján már a budapesti évek alatt megindult. 1923-ban, az egyetem Pécsre költözésének évében gróf Zichy Gyula püspök az egyetem számára felajánlotta a püspöki könyvtár használati jogát. A haszonkölcsön-szerződés értelmében a 35 000 kötetes püspöki könyvtár tulajdonosa a püspökség maradt, de a használati jog az egyetemi könyvtárat illeti meg, „amíg a m. kir. Erzsébet tudományegyetem Pécsen működik.”³³

18. kép – Az Egyetemi Könyvtár épülete

³² PILKHOFFER 2014. 45–46.

³³ PTE ETKK Egyetemtörténeti Gyűjtemény. Haszonkölcsön-szerződés (jelzet nélkül, másolat).

A munkaszobák mellett a földszinten három olvasótermet alakítottak a bölcészek, az orvosok és a jogászok számára. 1930-ban Fitz Józsefet, a könyvtártudomány egyik legjelesebb magyar képviselőjét nevezték ki igazgatóvá. Ő hajtotta végre a modern követelményeknek megfelelően a könyvtár újjászervezését. Nevéhez fűződik az egész állomány szakszerű feldolgozása, a betűrendes, a szak- és címszókatalógus felállítása, a könyvbeszerzés, valamint a bel- és külföldi cserekapcsolatok kiépítése.³⁴ A Szepesy u. 3. szám alatt jelenleg a Pécsi Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya működik, ahol megtekinthető a Klimó Könyvtár és az Egyetemtörténeti Kiállítás.

Lyceum templom

A Pálos rend első rendháza 1225 körül jött létre a Pécs melletti Jakab-hegyen. A török hódoltság után a városban ismét meglepedő rend 1741-ben kezdte felépíteni új templomát és rendházát a Budai Városkapu szomszédságában. A barokk stílusú templomot Klimó György püspök szentelte fel 1756-ban. A két homlokzati torony 1779-ben készült el. A szerzetesrendek 1786-os feloszlata után a templomot nem használták. 1832-ben Szepesy Ignác püspök az egykori kolostor épületébe költöztette a joglíceumot, a templomot pedig a tanuló ifjúság rendelkezésére bocsájtotta, amelyet ekkortól neveztek Lyceum templomnak.

A joglíceum 1923-ban megszűnt, épületébe a főreáliskola költözött. A templom Zichy Gyula püspök felajánlása révén egyetemi templomként működött tovább. A templomigazgató Vargha Damján ciszterci rendi szerzetes, bölcsészprofesszor volt, az egyetemi istentiszteleteket vasárnaponként 9 órakor tartották.³⁵ 1997 óta ismét a pálos rendhez tartozik a templom.

19. kép – Az egyetemi templom a Király utcában

Egyetemi sportlétesítmények

PEAC Sporttelep

Az Egyetemi Tanács 1923-ban határozott egy egyetemi sportegyesület létrehozásáról. A Pécsi Egyetemi Atlétikai Club (PEAC) a Pécsi Atlétikai Clubbal (PAC) együttműködve építette ki sporttelepét. Az akkori szigeti külvárosi temető melletti Tüzér utcai telket a PAC adta, az 1926-ban megkezdett építkezést pedig a PEAC finanszírozta. Az elkészült sporttelepet ezután közösen használták.³⁶ A PEAC keretében működött az atlétikai, a labdarúgó, a vívó, a tenisz, az asztalitenisz, a gyeplabda, a torna és az 1941-ben megszervezett kosárlabda szakosztály. Ez utóbbi mérkőzései már az 1938-ban megnyílt Egyetemi

³⁴ SZABÓ 1940. 189–195.; FEDELES et al. 2011. 55.

³⁵ PL I. 2010. 470.; TANREND 1926/1927. II. 80.

³⁶ PILKHOFFER 2014. 46.

Sportcsarnokban zajlottak.³⁷ Az egykori sporttelepet elbontották, helyére áruházat építettek.

Egyetemi Sportcsarnok

1922-ban a város a Dischka Győző utca 5. szám alatti tornacsarnokot az orvoskar számára engedte át, ahol az Anatómiai, a Kórbonctani és a Törvényszéki Orvostani Intézet kezdte meg működését. Cserébe a kultuszminisztérium egy új tornacsarnok felépítését vállalta, amelyet a várossal közösen használhatott. A város az építkezés számára a Balokányligetben biztosított telket az egykori Böckh János u. 1. szám alatt (mai Sport utca), ahol 1939-re készült el az új tornacsarnok Hoffmann László tervei alapján.³⁸

20. kép – Egyetemi Sportcsarnok

³⁷ BODOR 1942.

³⁸ PILKHOFFER 2014. 46–47.

The Built Heritage of the Elisabeth University

by Martin Méreg

One of the most important issues in the relocation of the Elisabeth University to Pécs was the selection and handover of suitable buildings. The planning took place between 1921 and 1922, followed by the renovation, the furnishing and the actual move between 1922 and 1924. As it was not possible to build a new campus and university buildings, the university moved to nine larger and several smaller buildings scattered around the city. This dispersed layout has influenced the spatial development of the university and the city to this day. This chapter examines the university buildings in terms of their function, their history, the circumstances of the relocation and their subsequent use.

Dezső Krisztina – Méreg Martin – Pálmai Dóra
– Polyák Petra – Varga Krisztina

Az Erzsébet Tudományegyetem tárgyi emlékei

Az utóbbi évtizedekben jelentősen bővült az egyetemtörténeti kutatásokhoz felhasznált források köre és ezzel együtt az interpretáció lehetősége is. E megnövekedett érdeklődés hasznélvezői a sajátos helyzetben lévő egyetemi múzeumok és gyűjteményeik, melyek egyszerre kínálnak kiváló alapanyagot a szimbolikus kommunikáció, valamint az ünnep-és emlékezetkultúra kutatásához, miközben az egyetem jelenbeli reprezentációjának aktív alakítói is.¹ Az egyetemtörténet tárgyi emlékei rendkívül sokrétűek: ide sorolhatók az oktatás-kutatás mindennapi használati eszközei (egy professzori szoba berendezésétől a kísérleti-oktatási eszközökön át a művészeti gyűjteményekig), a különféle ünnepi alkalmak, rendezvények során használt díszjelvények és dístárgyak, valamint az intézmény nyilvános tereiben elhelyezett művészeti alkotások is. Jelen fejezetben az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) érmeit, festményeit, szobrait, valamint emléktábláit mutatjuk be,² melyek az intézmény szoros értelemben vett tárgyi örökségét képezik. Ezeket ugyanis – döntő többségében – maga az egyetem készítette, tervezte, létrejöttük és megformáltságuk tudatos intézménystratégiai/-politikai döntések eredménye volt. Megalkotásukkal az egyetem önmagának (küzdelmes múltjának, kiemelkedő vezetőinek és professzorainak stb.), valamint elkötelezett támogatóinak kívánt emléket állítani, az ünnepi rendezvények múlandóságát legyőzve, az eljövendő korok számára megörökítve őket.

Az egyetem érmei

Az Erzsébet Egyetem alapítási és költözési emlékérmé

Az Egyetemi Tanács 1926. március 24-én tartott ülésén Bakay Lajos rektor az egyetem pécsi elhelyezését befejezettnek nyilvánította, ezért az egyetemi építő bizottság feloszlott. Ez alkalommal – jelentette be Bakay –, az egyetemnek az is kötelessége, hogy azoknak, akik az elhelyezésben részt vettek, kifejezze háláját és köszönetét. A rektor összesen 24 főt sorolt fel, akik valamilyen formában szerepet játszottak a költözésben. Az elismerés lehetett köszönőirat, tiszteletbeli doktori cím adományozása vagy valamilyen érdemrendre való felterjesztés, további formáiról pedig később döntöttek.³

Az „*egyetem alapításában és Pécsre helyezésében kiemelkedő szerepet játszó férfiak elismerésének*” ügye az Egyetemi Tanács 1927. január 26-án tartott ülésén került elő ismét. Pekár Mihály orvostudományi prodeán ekkor már 34 fő elismeréséről beszélt, melyet a következőképp indokolt:

1 SZILÁGYI 2016. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon

2 Az egyetemi díszjelvényekről részletesen lásd jelen lapszám *Az Erzsébet Tudományegyetem szimbólumai* című írását.

3 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. március 24., 6. pont.

„a köszönet pedig (...) sokkal hatásosabbá tétetnék azáltal, ha a Tanács az egyetem alapítására művészi kivitelű emléklakettet készíttetne »Az Erzsébet tudományegyetem alapítása. Pozsony 1914 – Pécs 1924« felírással. Hiszen mindig szokásban volt, hogy a köz érdekében fáradozókat hálából ilyen plakettel ajándékozták meg. A hálás megemlékezésnek pedig egyik legszebb megnyilvánulása volna, ha a Tanács ezekből a művészi kivitelben előállítandó plakettekből csak korlátolt, számozott példányokat készíttetne, melyekre a kirüntetendők neveit is rávésetné.

Eszmecsere után az egyetemi Tanács előadó javaslatát, egyhangúlag magáévá tévén, elhatározza, hogy az egyetem alapításának emlékére művészi kivitelű plakettet készíttet és azt megfelelő köszönő irat kíséretében mindazoknak, – tehát a tanári karok azon tagjainak is megküldi, akik az egyetem alapítása, illetőleg elhelyezése körül közreműködtek, nemkülönben azoknak, akiről hálája jelül más irányban is megemlékezni kíván.”⁴

Ugyanezen ezen az ülésen döntöttek szobrok felállítására és dízdoktori kinevezések adományozására, valamint különféle érdemrendekre való feltérjesztések ügyében is.

Az egyetem alapításának emlékére végül az 1928/29-es tanévben készült el a Magyar Állami Pénzverő Intézetben bronz és ezüst változatban. Az ezüsből sokkal kevesebbet készítettek, promi-nens személyeknek adták. A 80 milliméteres vert érem Markup Béla munkája, ahogyan erről a hát-lapon olvasható „MB 1929” feliratú mesterjegy is tanúskodik. Előlapján a következő körirat szerepel: „Magyar Királyi Erzsébet Tudomány-Egyetem”. Középen Erzsébet királyné jobbra néző profil portréja látható. A mellkép alatti üres mező a juttalmazott nevének bevésésére szolgált.

A hátlap körirata: „Pozsonyi alapításának és Pécsre költözésének emlékére 1914–1924”. Láthatjuk tehát, hogy a Pekár Mihály által javasolt szöveg némileg módosult. Érdekesség, hogy míg a mai egyetemi emlékezet az 1923-as évszámot köti a költözéshez, a korszakban az 1924-es évszámot, tehát a költözés befejezését tartották megörökítésre méltónak. Az érem kiadásának szándéka is a költözés véghez vitele iránti köszönet kifejezése volt. A hátlap közepén allegorikus jelenet látható: a magyar koronát viselő nőalak kezét két diákruhás, egymással kezét fogó fiatal férfi vállain nyugtatja. Bal oldalon a pécsi székesegyház, jobb oldalon a pozsonyi vár áll egy-egy dombon, legalul Pécs és Pozsony címerét helyezte el a művész.⁵

1. kép – Az Erzsébet Egyetem alapítási és költözési emlékéremnek elő- és hátlapja

⁴ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsülése, 1927. január 26., 33. pont.

⁵ SÜLE 2017. 13–16.

A városok szimbólumai a két világháború közötti egyetem kettős identitását fejezték ki: egyszerre kötődött Pozsonyhoz, az alapító városhoz és Pécshez, a befogadó városhoz.

Míg az érem készítésekor a cél kifejezetten a köszönetnyilvánítás volt az egyetem alapításakor és Pécsre költözésében kiemelt szerepet játszott személyeknek, addig a későbbi évek folyamán már az egyetem fejlődéséért, fenntartásáért sokat tett személyeknek⁶ is adományoztak az éremből. Egy példányt a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának is megküldtek megőrzésre.⁷

Az Erzsébet Egyetem barátainak érme

Az Erzsébet Egyetem barátainak érmet az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete adta ki 1938-ban, és ugyanebben az évben készítették el az Erzsébet-serleget. Az egyesületet még 1921-ben alapította Heim Pál azzal a céllal, hogy az egykori tanítványokat és az egyetem iránt érdeklődőket szorosabban az intézményhez fűzze. Az egyesület tevékenysége később megszűnt, Scipiades Elemér, az 1937/38-as tanév rektora indította újra.⁸

Az egyesület számára befolyt összegből Scipiades készítette el az Erzsébet-serleget, és egy olyan emlékérem kiadását határozta el,

„amely minden évben egy olyan egyénnek volna kiadandó, aki egyetemünkért kézzelfoghatóan legtöbbet tett abban, vagy az előző évben. (...) A serleg azt a célt szolgálja, hogy az Egyesület részére előírt januári közgyűlésen kívül is, kimagasló egyén serlegbeszéde kapcsán, minden évben még egy díszközgyűlés keretében is összegyűjt-hessük azokat, akik egyetemünk iránt jóakarólag érdeklődnek. Az érem pedig azt a célt szolgálja, hogy általa kézzelfogható tettekre serkentsük azon barátainkat, akiknek ez módjukban áll.”⁹

2. kép – Az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete érme elő- és hátlapja

⁶ Például Beck Sománé, aki az egyetem szegénysorsú diákjainak megsegítésére rendezett kiállítást 1927-ben, majd 1929 májusában a „Diák-teák” rendezvényt, melyekből kb. 5000 pengő tiszta bevételt kapott meg az egyetem Diákszociális Intézménye céljainak eléréséhez. (PTE EL VIII.101.b. 32. d. 40/1929–30.)

⁷ PTE EL VIII.101.b. 47. d. 525/1932–33. Levéltervezet a Magyar Nemzeti Múzeum tekintetes főigazgatójának, 1930. február 21.

⁸ SÜLE 2017. 23–25.

⁹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1938. szeptember 30., 17. pont.

Az első érmet Hóman Bálint leköszönő kultuszminiszter kapta az egyesület 1938. június 3-án tartott közgyűlésén.

A 80 milliméter átmérőjű vert bronzérmén nem található mesterjegy. Az alkotót a M. Kir. Állami Pénzverő mintakönyve alapján sikerült azonosítani Geecső Sándor szobrászművész személyében. Az előlapon Erzsébet királyné szembenéző portréja látható. Körirata: „A M. Kir. Erzsébet Tud. Egyetem Baráti Egyesületének emlékérmé. Alapítási év 1938”. A hátlap a pécsi székesegyház látképét ábrázolja „Az Erzsébet Egyetem érdekében kifejtett áldozatos munkájáért” körirattal.¹⁰

Tóth Lajos-emlékérem

Tóth Lajos orvos, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium államtitkára nagy szerepet játszott az Erzsébet Tudományegyetem pozsonyi alapításában, ideiglenes budapesti működésében és Pécsre költözésében. A húszas években, amikor az ország anyagi nehézségei miatt többször felmerült az egyetem megszüntetésének gondolata, eredményesen állt ki az ETE további fenntartása mellett.

Tóth Lajos 1926. december 14-én bekövetkezett halála után az Erzsébet Egyetem Tudományos Szövetségének orvosi szakosztálya 1927. februári ülésén elhatározta, hogy minden évben Tóth Lajos-emlékelőadásokat tart, az előadók kitüntetésére pedig Tóth Lajos-emlékérmét alapít. Az érmet végül hat évvel később, 1932-ben készítette el Kisfaludi Strobl Zsigmond. Előlapján Tóth Lajos portréja látható profilból az alábbi körirattal: „Tóth Lajos emlékezetére 1856–1926”. Hátlapján a serlegre tekeredő kígyó az orvostudományt szimbolizálja. Az alatta lévő felirat a kiadó egyesület nevére utal: „Erzsébet Egyetem Tudományos Egyesülete.” Ezután üres mező következik a jutalmazott nevének bevésésére. Ezalatt pedig: „A magyar orvostudományért” mondat olvasható. A kitüntetettek között volt többek között Scipiades Elemér, ifj. Imre József, Mansfeld Géza, Heim Pál, Entz Béla, Bakay Lajos, Ángyán János, Reuter Camillo, Rhorer László és Neuber Ernő.¹¹

3. kép – A Tóth Lajos-emlékérem elő- és hátlapja

¹⁰ SÜLE 2017. 23–25.

¹¹ SÜLE 2017. 20–21.

A Pécsi Egyetemi Atlétikai Club érmei

A korszakban a Pécsi Egyetemi Atlétikai Club két érmet is kiadott.¹² Mindkét érmet Takátsy Tibor készítette 1933-ban, mindkettő a következő feliratot viseli: „Pécsi Egyetemi Atlétikai Club 1923”. Az évszám az alapítás évére utal.

Az egyikben Pécs soktornyú távlati látképe látható az egyetem központi épületével, a minarettel, a székesegyházzal, a dzsámival és a városházával. Háttérben a Misina vonulata ismerhető fel a Kiss József-kilátóval, előtérben az egyetemi stadion. Jobbra lent a „Takátsy” mesterjegy olvasható. Az 50 milliméteres vert bronz érem üres hátlapja az adományozás mindenkori alkalmának bevésésére szolgált.

4. kép – PEAC-érem az egyetem központi épületével

A másik 45 milliméteres vert bronz érem előlapja hármas halmon álló sast ábrázol, mögötte tengerbe bukó nap sugarai terülnek szét. A hátlapon sugarak közt felfelé nyúló férfi akt látható. Lent olvasható a Takátsy mesterjegy és a (1)933-as évszám. A férfitől balra eső területre lehetett bevésni az adományozás alkalmát.¹³

5. kép – PEAC-érem a hármas halmon álló sassal

¹² Levéltári források alapján három különböző típusú PEAC érmet lehet elkülöníteni, de se kinézetükkel, se az adományozás okával kapcsolatos információ nem áll rendelkezésünkre. A Bozsay-vertet az egyesület hősi halált halt egyik atlétájáról kapta a nevét, a Pécs-vertet Pécs város látképe van, a Losonczy-vertet pedig az egyetem jogi kari oktatójáról, Losonczy Istvánról nevezték el halálából az egyesület érdekében kifejtett munkájáért. PTE EL VIII.101.b. 116. d. 167/1947–48. PEAC plakettjeinek személyről történt elnevezési ügye.

¹³ SÜLE 1989. 610.; SÜLE 1996. 30.

Egyetemi festmények

Dudits Andor freskója a díszteremben

A Pécsre helyezett magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem rektorátusa, az egyetemi hivatalok, a jogi és a bölcsészettudományi karok a m. kir. állami főreáliskola Rákóczi úti épületében kaptak helyet. Az épület felújítása során kérte fel Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter Dudits Andor festőművészt az aula freskójának elkészítésére.¹⁴ Az alkotó 1923 májusára készült el a festmény tervezésével, amely Klebelsberg tetszését is elnyerte.¹⁵ Nemcsak egy méreteiben monumentális festményt álmodott meg Dudits a 10 méter széles és 4,5 méter magas falra, hanem az ország történelmének egyik fontos eseményét tervezte meg: „a pécsi studium generale (...) alapításának azt a mozzanatát ábrázolja, amikor Miklós [sic!] püspök V. Orbán pápa dekretumát az egyház képviselőjének, a tanulóknak és a tanároknak tudomásul adja.”¹⁶ A műalkotás átadására az egyetem megnyitásakor, 1923. október 14-én került sor.

1923-ban Szőnyi Ottó a freskót művészi és történelmi szempontból is dicsérő szavakkal illette: „a kép közepében feltornyosuló pécsi székesegyház 14. századbeli alakjának rekonstruálása maga hangosan bizonyítja a művész lelkiismeretes gondosságát, mely nem csak a művészi hatás tényezőivel számol, hanem a tudomány pontosságát is kellőleg megbecsüli.”¹⁷ Bár Dudits az 1367-es egyetemalapítás jelenetét ábrázolta, a freskón kortárs, a 20. századi egyetemhez kapcsolódó személyek láthatóak. A nádor Klebelsberg Kuno, kísérete pedig Halasy-Nagy József rektor, Faluhelyi Ferenc, Pekár Mihály és az Erzsébet Tudományegyetem első tanárainak arcvonásait hordozza.¹⁸ A háttérben a Havas Boldogasszony-templom, a pécsi Szent Péter és Szent Pál Székesegyház és Gázi Kászim pasa dzsámija látható, noha az 1367-es események idején sem a Havas Boldogasszony-templom, sem Gázi Kászim pasa

6. kép – Dudits Andor egyetemalapítást ábrázoló freskójának vázlata

¹⁴ A pécsi egyetem a művészet szolgálatában. *Dunántúl*, 1923. április 28. 2.

¹⁵ A pécsi egyetem aulájának freskója. *Dunántúl*, 1923. május 3. 4.

¹⁶ A pécsi egyetem aulájának freskója. *Dunántúl*, 1923. május 3. 4.

¹⁷ SZŐNYI OTTÓ: Monumentális művészet Pécsen. *Dunántúl*, 1923. szeptember 16. 1.

¹⁸ MENDŐL 2010. 181.

dzsámija nem állt még. A dzsámi a 16. század közepére, a templom pedig csak a 17. század végére készült el. A festmény tehát lenyomata a 20. század eleji Pécsnek, hiszen a dzsámi épületén még a barokk tornyot is megtalálni.

A rektorfestmények

Az Erzsébet Tudományegyetem tanácsa 1923-ban, a Pécsre költözés után határozott arról, hogy az egyetem leköszönő rektorainak portréit megfesteti a korszak neves művészeivel.¹⁹ Elsőként Mattyasovszky-Zsolnay Lászlót kérték fel a pozsonyi és budapesti évek alatt működő rektorok arcképeinek megfestésére. A festő, Zsolnay Vilmos unokája, a müncheni festőiskolákban tanult, majd a családi gyárban is dolgozott. Tehetséges portréfestőként a Magyar Arcképfestők Társaságának is tagja volt.²⁰ Polner Ödön az 1915/16-os, Fenyvessy Béla az 1918/19-es, Lukinich Imre az 1920/21-es és Heim Pál az 1921/22-es tanévek rektorainak portréi készültek el először. A festőművész később még két arcképet készített az Erzsébet Tudományegyetem rektorairól, 1927-ben Bakay Lajos (1925/26) és 1930-ban pedig Imre József (1928/29) portréit.

Az Egyetemi Tanács a továbbiakban is előszeregettel kért fel helyi, pécsi kötődésű művészeket a rektorfestmények megalkotására. Dabasi Kovács Gyula 1912-ben végzett a képzőművészeti főiskolán, majd 1913-tól a kecskeméti művésztelepen dolgozott. 1919-ben telepedett le Pécsre, ahol Gebauer Ernővel festőiskolát nyitottak. Több műfajban is alkotott, tájképek, csendéletek, zsánerképek és portrék is kikerültek keze alól.²¹ Az Erzsébet Tudományegyetem rektorai közül az 1936/37-es évben működő Dambrowszky Imre arcképet 1938-ban készítette el. 1948-ban Ángyán János (1943/44), Holub József (1944/45) és Krisztics Sándor (1946/47) portréit festette meg.

Horváth J. Károly pécsi festőművész Székely Bertalan és Lotz Károly tanítványa volt, majd Münchenben tanult. Fiatalon, 23 éves korában a millennium alkalmából megbízást kapott

7. kép – Mattyasovszky-Zsolnay László: Lukinich Imre rektor

8. kép – Dabasi Kovács Gyula: Holub József rektor

¹⁹ A festményekről bővebben: BENKE 2001.

²⁰ PL I. 2010. 493.

²¹ PL I. 2010. 157.

Baranya vármegyétől egy történelmi festmény készítésére. Németországban plakátokat és színházi díszleteket is tervezett. Pécssett több önálló tárlata is volt.²² A pécsi Erzsébet Tudományegyetem Tanácsának megbízásából három rektorfestményt készített: 1928-ban Gyomlay Gyula (1926/27), 1931-ben Weszely Ödön (1929/30) majd 1934-ben Hodinka Antal (1932/33) arcképét festette meg.

Id. Éber Sándor festőművész Pécssett végzett a tanítóképzőben, majd a fővárosban Székely Bertalan tanítványa lett. 1902-ben kapott Baján rajztanári állást. Több templom és közintézmény őrzi freskóit a falain.²³ Az Erzsébet Tudományegyetem számára két rektorról készített portrét: 1926-ban Mihálffy Ernőt (1924/25), 1934-ben pedig Pázmány Zoltánt (1933/34) örökítette meg.

9. kép – Horváth J. Károly: Hodinka Antal rektor

10. kép – Id. Éber Sándor: Pázmány Zoltán rektor

Englerth Emil Bécsben született, szülővárosában és Münchenben tanult.²⁴ Két rektorfestményt készített az Erzsébet Tudományegyetem részére. Az első képet 1925-ben Finkey Ferencről, aki még Pozsonyban volt rektori jogú dékán az 1917/18-as tanévben. 1938-ban pedig ő készítette el Scipiades Elemér (1937/38) arcképét is.

Gábor Jenő a képzőművészeti főiskolán Zemplényi Tivadar tanítványaként szerzett rajztanári diplomát. Az országban több helyütt tanított, majd végül 1919-ben Pécssett kapott állást. Rendszeresen kiállított a pécsi képzőművészeti tárlatokon. A negyvenes évektől előbb Szegeden, majd Budapesten dolgozott, csak 1966-ban költözött vissza szülővárosába, Pécsre.²⁵ Egy rektorfestmény készítése kötődik a nevéhez, 1936-ban festette meg Mansfeld

²² PL I. 2010. 317.

²³ MÉL I. 1967. 406–407.

²⁴ Englerth Emil. In: KIESELBACH 2023. https://www.kieselbach.hu/muvesz/englerth-emil_8138 [2023.02.27.]

²⁵ PL I. 2010. 253.

Géza (1934/35) portróját. Két orvoskari dékánt ábrázoló festményt is ő készített: 1928-ban Entz Béla (1921/22, 1928–30), illetve 1929-ben Reuter Camillo (1925–28) arcképét.

11. kép – Englerth Emil: Finkey Ferenc rektor

12. kép – Gábor Jenő: Entz Béla dékán

Glatz Oszkár Münchenben és Párizsban tanult. 1896-ban csatlakozott Hollósy Simon köréhez. Részt vett a nagybányai művésztelep megalakításában. 1912 és 1938 között a Képzőművészeti Főiskola tanára volt.²⁶ Az Erzsébet Tudományegyetem tanácsának felkérésére három rektor arcképét készítette el. 1937-ben Entz Béla (1931/32), 1941-ben Vinkler János (1939/40) és 1942-ben Tóth Zsigmond (1940/41) portréjának megfestése fűződik nevéhez. Az Egyetemi Tanács a Pécsre költözés után Glatztól megvásárolt hat arcképet, melyeket a művész még 1918–19-ben készített és az Erzsébet Tudományegyetem létrejöttében segédkező méltóságokat ábrázolja: gróf Apponyi Albertet, gróf Apponyi Albertnét, gróf Zichy Józsefet, gróf Batthyány Tivadart, Jankovits Bélát és Kazacsay Árpádot. Vázlatban maradt csak

13. kép – Glatz Oszkár: Tóth Zsigmond rektor

²⁶ MÉL I. 1967. 599.

fenn a pozsonyi egyetem megnyitását ábrázoló képe. A képet 1924-ben látták meg az egyetem képviselői a Helikon kiállításon, ezután az alkotó az egyetem kérésére a vázlatot a kultuszminisztériumon keresztül az intézménynek ajándékozta. A képet a tanácssteremben függesztették ki.²⁷

Edvi Illés Ödön Budapesten, majd Párizsban tanult. Elismert tájképfestő volt, de a portréfestészetben is sikereket ért el.²⁸ A pécsi Erzsébet Tudományegyetem vezetői közül 1924-ben festette meg Kérészy Zoltán portróját, aki még az egyetem pozsonyi időszakában, a 1916/17-es tanévben volt rektori jogú dékán.

Pap Domokos a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult Ferenczy Károly és Réti István növendékeként. A húszas években a nagybányai festőiskola tagja volt. Festményei nagyrészt portrék, tájképek és vallásos kompozíciók.²⁹ Ő készítette az Erzsébet Tudományegyetem 1923/24-es tanévi rektorának, Halasy-Nagy Józsefnek az arcképét.

Martyn Ferenc Kaposvárott, Rippl-Rónai József házában töltötte gyermekkorát, majd 1920-tól a Képzőművészeti Főiskolán tanult. 1925 és 1940 között Franciaországban élt. 1940-ben tért haza Magyarországra, Pécsre. A világháború után az Európai Iskola tagja. Műveinek nagy részét a pécsi Martyn Múzeumban őrzik.³⁰ A pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanácsának felkérésére 1944-ben Schaurek Rafael (1942/43) rektor arcképét festette meg. 1946-ban készült Ángyán János belgyógyász professzort, az 1943/44-es tanév rektorát ábrázoló festménye.

Pécsi-Pilch Dezső pécsi művészcsalád tagja volt. Budapesten, majd Münchenben tanult. A budapesti Képzőművészeti Főiskola tanára volt. Főként tájképeket és csendéleteket festett.³¹ 1929-ben festette meg Vasváry Ferenc, az 1927/28-as tanév rektorának arcképét.

Lakatos Artúr Bécsben született, Budapesten, Münchenben és Párizsban tanult. A budapesti Iparrajziskola tanára volt.³² Az Erzsébet Tudományegyetem 1938/39-es tanévének rektoráról, Birkás Gézáról készített arcképet 1940-ben.

14. kép – Martyn Ferenc: Schaurek Rafael rektor

27 PTE EL VIII.101.b. 9.d. 1556/1923–24. ETE Egyetemi tanácsülés, 1924. február 27.

28 Edvi Iklés Ödön. In: KIESELBACH 2023. https://www.kieselbach.hu/muvesz/edvi-illes-odon_8085 [2023.02.27.]

29 Pap Domokos. In: KIESELBACH 2023. https://www.kieselbach.hu/muvesz/pap-domokos-_pap-domonkos_4241 [2023.02.27.]

30 PL I. 2010. 489–490.

31 PL I. 2010. 102–103.

32 ML II. 1935. 6.

15. kép – Héya Zoltán: Vargha Damján rektor

Héya Zoltán a budapesti Képzőművészeti Főiskolán, majd Münchenben tanult. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett, a fogság ideje alatt sok arcképet festett. Ezután is főként portréfestészettel foglalkozott.³³ 1943-ben készítette el az 1941/42-es tanévi rektort, Vargha Damjánt ábrázoló festményét.

A festményekre hányatott sors várt 1945 után. A képek egy részét a Rákóczi úti épület padlásán tárolták rossz körülmények között több szoborral együtt, más részük a Janus Pannonius Múzeumba került. 1978-ban a Rákóczi útról is a múzeumba kerültek át a műtárgyak. A múzeumban őrzött 17 festményt Soltra Elemér restaurálta, majd 1983-ban Földvári József rektor kérésére visszaadták az egyetemnek szobrok, illetve két jogar kíséretében. A Rákóczi úti épület aula előtti folyosóján mutatták be ezután a

rektori arcképcsarnokot. Az eredeti festmények közül az orvosprofesszorokat ábrázoló képek 1992-től az orvoskari kiállításban, majd 2000-től a jogász- és bölcsészrektorok a Vasváry-házban rendezett tárlaton kerültek bemutatásra. A két kiállítóhely megszűnése után a képek jelenleg a Rektori Hivatalban, illetve a Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény állandó kiállításán tekinthetők meg.

Egyetemi szobrok

Erzsébet-szobrok

Az Erzsébet Tudományegyetemet különleges kapcsolat fűzte névadójához, így az elhunyt királyné emlékezetének ápolása kiemelkedő szerepet kapott az intézmény életében.³⁴ Az évente megrendezésre kerülő névünnepek fennkölt alkalmain túl az egyetem arra is komoly hangsúlyt fektetett, hogy szert tegyen a névadó királynét ábrázoló szobrokra. Ezek a – jelen esetben az egyetemi – közösség szempontjából jelentősnek tartott személy megörökítésével, emlékmegőrző funkciójukkal járultak hozzá a királyné kultuszának továbbéléséhez.³⁵ Az intézmény birtokába kerülő egyes alkotások Erzsébet többi emlékszobrához hasonlóan a királyné magyarok által fontosnak vélt tulajdonságait jelenítik meg. Ezekon Erzsébetet általában szépsége teljében, a koronázás idejéből, magyaros díszruhában öröki-

³³ <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hexham%20and%20Newcastle.html> [2023.02.27.]

³⁴ Részletesen lásd még jelen lapszám *Az egyetem elnevezése. Az Erzsébet Tudományegyetem szimbolikus névpolitikája* című írását, valamint *Az egyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei* című írás *Erzsébet-névünnepe* című fejezetét.

³⁵ Póró 2003. 19.

tették meg.³⁶ Ez alól kivételt képez az a Szentgyörgyi István által készített szobor, amelyről később még lesz szó.

A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem első pécsi tanévnyitóján az egyetem dísztermében, a Dudits-freskó alatti fülkében már állt az a porcelánból készült mellszobor, amely ma is itt, a Halasy-Nagy József Aulában látható. Az alkotás Stróbl Alajos szobrászművész mintája alapján a Zsolnay gyárban készült.³⁷

16. kép – Erzsébet-mellszobor az egyetem dísztermében

Az egyetem különféle módokon értesült a beszerezhető Erzsébet-szobrokról: volt olyan eset, hogy árverésen vásárolt szobrot ajánlottak megvételre az intézménynek, máskor a műalkotás tulajdonosa kívánta értékesíteni a birtokában lévő tárgyat, megint máskor a Szépművészeti Múzeum egyik munkatársa hívta fel az egyetem figyelmét egy érdeklődésre számot tartó műre. Az Erzsébet Tudományegyetem Tanácsának jegyzőkönyvei és rektori iratai alapján többé-kevésbé nyomon követhető ezeknek a műalkotásoknak a sorsa. Vannak azonban olyan szobrok is, amelyek pontos kinézete kérdéses, mert nem maradtak fent róluk képi ábrázolások. Csak annyi bizonyos, hogy az intézmény valamilyen módon a birtokukba jutott.

Az egyetem 1929. április 24-i tanácsülésének jegyzőkönyve beszámol arról, hogy Pekár Mihály egyetemi nyilvános rendes tanár egy Erzsébet királynét ábrázoló, bronzba öntött mellszobrot juttatott el az intézmény rektorához, Imre Józsefhez. A szobrot Zala György szobrászművész készítette, és Molnár Andor miniszteri titkár vásárolta 413 pengőért egy árverésen megbízottja útján az Erzsébet Tudományegyetem részére. A rektor utasítására az intézmény pénzügyeiért felelős Quaestura a rendelkezési alapból fizette ki

³⁶ VÉR 2006. 59–60.

³⁷ Köszönöm Borovi Dániel művészettörténész közlését.

a vételárat május végén.³⁸ A szobor elhelyezéséről és későbbi sorsáról azonban a források hallgatnak.

Pekár Mihály később még egy beadványt intézett egy Erzsébet-szobor tárgyában az egyetem vezetéséhez. 1937-ben ünnepelték az elhunyt királyné születésének százéves évfordulóját, és Pekár az Erzsébet Kollégium igazgatójaként felhívta a rektor figyelmét, hogy az intézményben semmi nem emlékezteti az ott lakókat a névadóra. A kultuszminisztérium által küldött kisméretű szobor 150 pengős vételárát az intézmény nem tudta kifizetni, így Dambrowszky Imre rektor segélyként fizettette ki a kívánt összeget.³⁹ A műalkotásról több információnk nincs: nem ismerjük alkotóját, anyagát, méretét, de későbbi sorsát sem.

Az egyetem egyetlen egész alakos Erzsébet-szobra Szentgyörgyi István alkotása. Felvinczi Takáts Zoltán, az egyetem magántanára 1933 elején jelezte a rektornak, hogy a Szépművészeti Múzeumban van egy Szentgyörgyi István által készített életnagyságú gipszszobor, amelyet a szobrászművész az Erzsébet királyné-szoborpályázatra készített, és amelyet a múzeum letétbe adna az egyetemnek, amelynek mindössze a szállítási költséget kellene kifizetnie. A rektor felvetette, hogy a műalkotást a központi épület előcsarnokába vagy a díszterembe helyezhetnék el. A szoborral kapcsolatban azonban több probléma is felmerült: a szállítási költség mellett felvetődött a szobor gipsszel való befűvésének többeltköltsége, valamint az alkotás mérete és anyaga miatt az elhelyezés nehézsége is. A végleges döntés előtt felkérték a jogi kari prodékánt, Krisztics Sándort, hogy tartson helyszíni

17. kép – Hóman Bálint kultuszminiszter díszdoktori előadása 1935-ben, a háttérben Szentgyörgyi István egész alakos Erzsébet-szobra

³⁸ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1929. április 24., 12. pont; PTE EL VIII.101.b. 2167/1928–29. Erzsébet királynő bronz szobrának egyetem részére történt beszerzése tárgyában.

³⁹ PTE EL VIII.101.b. 1067/1936–37. Erzsébet Kollégiumban elhelyezendő Erzsébet-szobor költségének fedezése tárgyában.

szemlét az új épületben, és nézze meg, hova lehetne elhelyezni a szobrot.⁴⁰ A következő tanácsulésen Krisztics jelentette, hogy Prinz Gyulával megtekintették a szobrot, amely szerintük alkalmas az aulában való elhelyezésre. A műalkotás – meglepetésükre – ülő alakot ábrázolt, de úgy vélték, hogy mérete miatt hatásosan fog érvényesülni a díszterem fülkéjében. A szobor szállításának és rendbehozatalának viszonylag alacsony költsége miatt azt javasolták, hogy keressék meg a Szépművészeti Múzeumot a letétben való kiadás miatt.⁴¹

A szobor a jogi kar új épületének felavatására, 1934 szeptemberére már megérkezett. Végül az aulában kapott helyet, a régi, Stróbl-féle Erzsébet-szobrot pedig a jogi kar folyosóján állították fel.⁴² A 143 centiméter magas, talapatával együtt 80 centiméter széles szobor⁴³ az ötödik Erzsébet szoborpályázatra készült. Ekkorra a művészek terveiben már egy megváltozott Erzsébet-kép jelent meg, amelyben az elhunyt királyné mártíromsága került előtérbe a korábbi ideálképpel szemben.⁴⁴ A *Vasárnapi Újság* így jellemezte az alkotást: „Szentgyörgyi Erzsébet királynéja talán a legközelebb jár ahhoz a fogalomhoz, amelyet a magyar nép nemes pártfogójáról alkotott: elmerengő, bánatos, nemes, egyszerű, de mégis minden ízében fejedelmi”.⁴⁵ Az előző alkotásokhoz hasonlóan sajnos ennek a szobornak a későbbi sorsa is ismeretlen.

Olyan eset is előfordult, hogy az egyetem vezetése valamilyen oknál fogva nem élt a szobor megszerzésének lehetőségével. Így például 1933 augusztusának végén egy beadvány érkezett az egyetemre, amelyben N. Kiss Lajos budapesti lakos megvételre ajánlott az intézménynek egy, a birtokában lévő Erzsébet-szobrot háromezer pengőért. A Zala György által készített szobor anyaga bronzöntvény volt. A mű különlegességét az adta, hogy az egyharmad nagyságú alkotás egyedi módon álló helyzetben ábrázolta a királynét, és a tulajdonos úgy vélte, hogy az tökéletesen illene a díszterembe vagy a rektori szobába.⁴⁶ A levélhez egy szoborról készült fényképet is mellékeltek. Az egyetem vezetése a rendelkezésre álló fedezet hiányára hivatkozva októberben elutasította a megkeresést. N. Kiss Lajos levelében ezt követően Genf városa – a királyné elleni merénylet helyszíne – számára is felajánlotta a szobrot, ám a városvezetés elutasítása után ismét megkereste az egyetemet, ekkor már mérsékeltebb vételárat szabva. Pázmány Zoltán rektor nemleges válaszában ismét pénzhányra hivatkozott, de a Szentgyörgyi-féle Erzsébet-szobor örök letétként való megszerzése miatt egyébként sem látta indokoltnak egy újabb alkotás megvásárlását.⁴⁷ A Zala-féle egész alakos szobor pécsi felállítása tehát meghiúsult.

A két világháború közötti időszakban tehát az egyetem „kötelességszerű Erzsébetkultusza”⁴⁸ miatt számos, az elhunyt királynét ábrázoló szobrot szerzett be. Az 1945 utáni időszak azonban nem igazán kedvezett annak, hogy ezek meg is őrződjenek.

40 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1933. november 29., 11. pont.

41 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1933. december 30., 15. pont.

42 Hóman kultuszminiszter október 7-én avatta fel a pécsi tudományegyetem új jogi karát. *Dunántúl*, 1934. szeptember 21. 3.

43 PTE EL VIII.101.b. 336/1933–34. Átirat a Szépművészeti Múzeum igazgatójától, 1934. április 26.

44 VÉR 2006. 80.

45 Az Erzsébet királyné emlékmű. *Vasárnapi Újság*, 1920. november 14. 245.

46 PTE EL VIII.101.b. 2216/1932–33. Erzsébet királyné álló szobrának megvételre ajánlása.

47 PTE EL VIII.101.b. 2216/1932–33. Erzsébet királyné álló szobrának megvételre ajánlása.

48 PTE EL VIII.101.b. 336/1933–34. Erzsébet királyné szobrának egyetemünkön letétként való elhelyezése tárgyában átirat a Szépművészeti Múzeumnak.

Emiatt ma már csak a legelső ilyen alkotás látható, amely ma is eredeti helyét, a Rákóczi út 80. alatti épület auláját díszíti.

Kleblsberg, Korb, Tóth és Pekár – a „négy szobor”

A Pécsre költözés egyik záróakkordjaként 1925. május 27-én, a Kleblsberg Kuno díszdoktorrá avatását követő ünnepségen az ETE leleplezte „*az egyetem fennmaradása és pécsi elhelyezése körül felejthetetlen érdemeket szerzett kiváló férfiak*”⁴⁹ mellszobrait.⁵⁰ Szobrot kapott maga a díszdoktor, valamint Tóth Lajos kultuszminisztériumi államtitkár, mindketten kiemelt szerepet játszottak a karok felállításában, épületeik kijelölésében, majd a Pécsre költözés lebonyolításában, továbbá Pekár Mihály orvosprofesszor, ekkor orvoskari dékán, aki az egyetemszervező munkában az ETE oldaláról vállalt oroszlánrészt, valamint Korb Flóris műegyetemi tanár, építész, aki a pécsi klinikák átépítésében működött közre. A szobrokat Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotta meg. Leleplezésükkor Mihálffy Ernő rektor elragadtatott szavakkal dicsérte a négy férfit,⁵¹ ám a ceremóniának némiképp szokatlan jelleget kölcsönzött, hogy azon az emlékművel felmagasztaltak is részt vettek. Az aznapi események között ezt az epizódot a díszdoktori avatás némiképp elhomályosította, a korabeli tudósítások csak a szobrok leleplezésének tényét említették.⁵² Három nappal később azonban hosszú cikket közölt a *Dunántúl*, melynek szerzője éles kritikával illette a szoboravatást. *A négy szobor* című írás P. Gy. monogram alatt jelent meg,⁵³ de nyilvánvaló volt, hogy szerzője egyetemi tanár, így könnyen rá lehetett ismerni Prinz Gyula földrajzprofesszorra.

Prinz elsőként arra hívta fel a figyelmet, hogy valamennyi személy még életében részesült e kitüntetésben, így jelen is voltak saját szobruk felavatásánál. A dualizmustól felélénkülő szoborállítási kedv és a gombamód szaporodó emlékművek már a korszakban éles szemrehányásokat váltottak ki egyes (mű)kritikusokból,⁵⁴ hozzájuk hasonlóan a földrajzprofesszor is az időbeli távolság jelentette kellő önkritikát kérte számon. A helyzet szokatlanságát egyébként a pécsi szoboravatók is érzékelték. Beszédében Mihálffy Ernő rektor azzal indokolta a rendhagyó kitüntetést, hogy a „hervadhatatlan” érdemek ilyen formátumú elismerésére azért van szükség, mert az utókor másképp nem szerezne tudomást azokról:

„Némelyek előtt tudom idegennek tetsző gondolat az, hogy élő emberek alakjait így megörökítettük, de mélyebb megfontolással éreztük azt, hogy a késő utódok – akik csak a maradandó eredményeket látják, de nem ismerik azokat az óriási küzdelmeket, melyeket meg kellett vívni akkor, midőn egyetemünk további fennmaradása is kockára volt vetve, majd midőn egyetemünk Pécssett való elhelyezésének technikai kérdését több sikertelen – verességet szenvedett terv után is, diadalra sikerült vezetni – nem fogják, de nem is tudhatják már ezeket az érdemeket ismerni, méltányolni és

49 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1925. május 28., 1. pont.

50 Jelen alfejezet a *Prinz Gyula és a négy szobor. Az egyetemi emlékezetkultúra egy pécsi epizódja* című írás átdolgozott, rövidített, helyenként kiegészített változata, lásd POLYÁK 2021.

51 PTE EL VIII.101.b. 2105–1924/25. Mihálffy Ernő rektor avatóbeszéde. H. n., d. n.

52 A pécsi egyetem ünnepe. *Dunántúl*, 1925. május 28. 1–3.; A kultuszminiszter díszdoktorrá avatása. *Budapesti Hírlap*, 1925. május 28. 2.; Négy szobrot lepleznek le az egyetem szerdai közgyűlésén. *Dunántúl*, 1925. május 24. 4.

53 P. Gy.: *A négy szobor. Dunántúl*, 1925. május 30. 2.

54 RADOCSAY 1942. 101., 105.; VÁMBÉRY 1934. 135–136.; GENTHON 1937; SZÜCS 2000; PÓTÓ 2003. 17–29.

megfelelő formában elismerni. Ezért mi[,] közvetlen szemlélői és megértői e nehéz küzdelmeknek, tartottuk kötelességünknek, hogy az elismerés adóját lerójjuk és e nemes alakokban az utódoknak követendő példát állítsunk. [sic!]⁵⁵

18. kép – Klebelsberg Kuno, Korb Flóris, Pekár Mihály és Tóth Lajos mellszobra

A hányattatott sors egyetemi önképe és a küzdelmekkel teli éveket hosszúra nyújtó sajátos időtapasztalat kínálta értelmezési keretben⁵⁶ az ETE számára nagyon is indokolhatónak tűnt, hogy egyes személyek egyetemért kifejtett erőfeszítéseit olyan horderejű teljesítményként értékelje, melyért még életükben szobrot érdemelnek. Ezt a nézetet azonban nem mindenki osztotta, Prinz e gesztusban az akadémiai közegben rendkívülinek elismert teljesítmények devalválását látta.

A földrajzprofesszor kritikája azonban nemcsak a szoborállítás tényét, hanem részben a szobrot kapott személyeket vette célba. Klebelsberg esetében a megiszteltetést elfogadhatónak vélte, abban a kultuszminiszterként elért eredmények jogos elismerését, valamint az egyetem érdekében kifejtett erőfeszítésekben megnyilvánuló hűség megtestesülését látta. A másik három szoborral kapcsolatban azonban úgy vélte, hogy bár Tóth, Korb és

⁵⁵ PTE EL VIII.101.b. 2105–1924/25. Mihálffy Ernő rektor avatóbeszéde. H. n., d. n.

⁵⁶ Részletesen lásd jelen lapszám *Az Erzsébet Tudományegyetem identitáskonstrukciói* című írását.

Pekár érdemei az egyetem pécsi kiépítésében elvitathatatlanok, szobraik funkciója más, mint Klebelsbergé. E szobrok nem bírnak eszmei, szimbolikus tartalommal, hanem pusztán az orvosi kar hálóját fejezik ki – vélte Prinz. Korbot kritizáló vitriolos mondataiból annak a bölcsészprofesszornak a neheztelése is kiérezhető volt, akinek karára a pécsi költözés során jóval kisebb figyelem irányult, és amely jóval kevesebb anyagi ráfordításban részesült. A pécsi bölcsészkar egyetlen tanterméből és néhány apró szemináriumi szobáskájából szemlélve a klinikák átépítésében jeleskedő Korb teljesítménye Prinz számára csekély jelentőséggel bírt.

Ám kétségkívül Pekár Mihály szobra volt az, amely a legnagyobb megütközést keltette a professzorban. Tóth-tal és Korbbal szemben ugyanis Pekár nem kívülálló volt, hanem a tanártestület tagja, szobra az egyetemi közösségben belül teremtett hierarchiát. Ezt csak fokozta, hogy az avatás során Pekár kapta a legmagasztosabb méltatást a rektortól, és szobrának leleplezése váltotta ki a legnagyobb ovációt a jelenlévő hallgatóságból. Pekár esetében Prinz elsősorban azt utasította el, hogy az egyetem még életében megdicsőítse egy tanárát, ebben egyértelműen aránytétlenséget látott.⁵⁷

A földrajzprofesszor végül az emlékművek elhelyezésében rejlő üzenetet kritizálta. A leleplezéskor ugyanis az is kiderült, hogy a rektor a szobrokat az egyetem legfontosabb nyilvános terében, a díszközgyűlések és az Egyetemi Tanács üléseinek helyszínén, a fokozatosan az egyetemi emlékezet panteonjává váló díszteremben kívánja felállítani.

A szobrok körül a következő hetekben kibontakozó vita egyértelművé tette, hogy Prinz számára a legsérelmesebb momentum az, hogy az avatás jellege és a szobrok díszteremben való elhelyezése azt sugallja, mintha ez a szimbolikus gesztus az egyetemi közösség egyhangú állásfoglalását tükrözné. Az, hogy a professzor nincs egyedül a véleményével, már a szobrok átadását követő, másnapi egyetemi tanácsülésen kiderült. Mihálffy rektor indítványát ugyanis, miszerint a Tanács a szobrok díszteremben való elhelyezését *utólag* vegye tudomásul, a tanácsstagok korántsem támogatták egyöntetűen, és csak azzal a módosítással fogadták el, hogy a dísztermi elhelyezést ideiglenesnek tekintik.⁵⁸

Prinz nyilvános kritikája azonban újabb állásfoglalásra készítette az Egyetemi Tanácsot, amelynek 1925. június 27-i ülésén az orvosi kar leszögezte, hogy Klebelsberg, Tóth és Korb szobrát a kar készítette el és fizette, ezért azokat saját tulajdonának tekinti és csak ideiglenes elhelyezésre ajánlotta fel az Egyetemi Tanácsnak.⁵⁹ Bár Mihálffy továbbra is ragaszkodott a díszteremhez, a Tanács nem állt mellé és megerősítette a szobrok elhelyezésének ideiglenességére vonatkozó korábbi döntését.⁶⁰

A szoboravatás kritikussai számára ez a gesztus önmagában is elegendőnek bizonyult, így a feszültség elülte után a szobrok elhelyezése végül is tartóssá vált. A harmincas évekbeli fotókon is kivehetők, így bizonytalan, hogy pontosan mikor is kerültek ki a díszteremből, ám vélhetően 1945 után sokáig már nem volt maradásuk. Eredeti helyükre azonban a rendszerváltoztatás után sem kerültek vissza. A négy közül a legvitatottabb, Pekár Mihály szobra ma a Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtárban található. Klebelsberg Kuno, Tóth Lajos és Korb Flóris szobra pedig a Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény kiállításán tekinthető meg.

57 P. Gy.: A négy szobor. *Dunántúl*, 1925. május 30. 2.

58 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulása, 1925. május 28., 1. pont.

59 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulása, 1925. június 27., 8. pont.

60 PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulása, 1925. június 27., 9. pont.

Apponyi Albert és Zichy Gyula szobra

Az 1928/29-es tanévben újabb szobrokkal gyarapodott az egyetem jótevőinek szoborcsarnoka. Gróf Apponyi Albert, az egyetem első díszdoktorának Kisfaludi Strobl Zsigmond által készített bronz mellszobra mellett, Yrjö Liipola finn szobrászművész Zichy Gyulát ábrázoló, szintén bronzból készült szobra is ekkor került az aulába. A két szobor felállításának terve az 1926. március 24-én tartott egyetemi tanácsülésen merült fel először, amikor az egyetem költözésének folyamatát befejezettnek nyilvánították és a munkában részt vevő személyek elismerésének különböző formáiról határoztak. Klebelsberg Kuno, Tóth Lajos, Korb Flóris és Pekár Mihály – mivel szobraik már korábban elkészültek – ezúttal köszönőiratot kaptak. Az Egyetemi Tanács ekkor fejezte ki szándékát, hogy Apponyi Albertnek az egyetem központi épülete elé szobrot állít, Zichy Gyulának pedig az egyetem dísztermében plakettet helyez el.⁶¹ Az 1927. január 26-án tartott egyetemi tanácsülésen Zichy Gyulával kapcsolatban már a szoborállítás lehetősége is elhangzott, amelyet végül Yrjö Liipolától rendeltek meg.⁶²

19. kép – Apponyi Albert szobra

20. kép – Zichy Gyula szobra

Liipola finn szobrászművész politikai okok miatt menekült 1904-ben Magyarországra. Stróbl Alajos, majd Zala György műtermében dolgozott, s rövid időn belül saját műtermet tudott nyitni. Kiállításai közül talán az 1925-ös, Budapesten megrendezett tárlat volt a legsikeresebb. Műveinek jelentős részét, több mint 100 műalkotását hazánkban készítette.⁶³ A pécsi egyetemi megbízást felesége rokoni kapcsolatai révén kapta meg.⁶⁴

⁶¹ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1926. március 24., 6. pont.

⁶² PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1927. január 26., 33. pont.

⁶³ ÁGOSTON 1987.

⁶⁴ A szobor készítésének történetéről bővebben: DEZSŐ 2014.

A szobrok 1928 márciusára készültek el, és az egyetem aulájában helyezték el őket. Apponyi szobra a díszfülkében található Erzsébet-szobor egyik oldalára került, másik oldalára pedig Klebelsberg szobrát tették át. Ez utóbbi helyére állították Zichy Gyula szobrát.⁶⁵ Azzal kapcsolatban, hogy milyen szerepe volt Apponyinak kultuszminiszterként és Zichynek pécsi püspökként az egyetem életében, és hogyan emlékeztek meg erről a kortársak, érdemes hosszabban idézni Vasváry Ferenc prorektor 1928. szeptember 30-án tartott megnyitó, beszámoló és beiktató beszédét.

„Egyetemünk a lefolyt tanévben csendes jubileumot ült. Egy évtized telt el azóta, hogy boldog emlékü IV. Károly királyunk, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, Apponyi Albert gróf úr előterjesztésére és ellenjegyzése mellett, előbb egyetemünk bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, majd orvostudományi karának első tanárait kinevezte. (...) Egyetemünk egyik alapító minisztere és első honoris causa doctora, Apponyi Albert gróf úr iránti mélységes hálójának külső jeléül, Kisfaludy-Stróbl Zsigmond mester által készített mellszobrát az egyetem aulájában felállította.

Egyidejűleg egyetemünk hálásan megemlékezve azokról a kimagasló érdemeiről, amelyeket zichi és vásonykeői dr. Zichy Gyula gróf, kalocsai érsek úr, mint volt pécsi püspök, egyházmegyéjének székhelye iránti határtalan szeretetétől vezetve, a honját veszített Erzsébet-tudományegyetemnek Pécsre való elhelyezése érdekében a vallás- és közoktatásügyi kormányhoz ismételten intézett és sikerre vezetett előterjesztései, nemkülönben a rendelkezése alatt álló pécsi püspöki jogakadémia alap tulajdonát képező Király- és Szepes-utcai palotáknak s templomnak, továbbá a volt pécsi püspöki jogakadémia felszerelésének és az egyházmegyei hatalmas könyvtárnak, az egyetem céljaira, áldozatos módon ideiglenes átengedése által, egyetemünknek Pécsre való aránylag gyors és kielégítő elhelyezése körül szerzett, – nevezett érsek úrnak Liipola-féle mellszobrát az egyetem aulájában elhelyezte.” [sic!]⁶⁶

Heim Pál és Beck Soma szobra

1929. október 24-én a *Pécsi Napló* első oldalán megrendülten tudatta a hírt, hogy Heim Pál, a modern gyermekgyógyászat megteremtője, az Erzsébet Tudományegyetem Gyermekklinikájának volt professzora előző nap tragikus hirtelenséggel elhunyt. Heim Pál ekkor már a Pázmány Péter Tudományegyetem Gyermekklinikájának vezetője volt – ahová 1929 őszén, pár hónappal halála előtt hívták meg –, itt még megtartotta tanszékfoglaló előadását, azonban 1929. október 23-án tüdőgyulladásban elhunyt. Heim Pál temetése október 25-én volt a budapesti Kerepesi úti temetőben. Az Erzsébet Tudományegyetem képviselőjében Weszely Ödön rektor mondott búcsúbeszédet.⁶⁷ Emléke később sem halványult az egyetemen. Halálának első évfordulóján, 1930. október 23-án a Szent Mór Kollégium kápolnájában tartottak emlékező gyászistentiszteletet.⁶⁸

⁶⁵ PTE EL VIII.101.a. ETE tanácsulése, 1928. március 28., 8. pont.

⁶⁶ ETE 1928. 6.

⁶⁷ Heim Pál dr., a pécsi egyetem volt tanára, a modern magyar gyermekgyógyászat megteremtője, Budapesten tragikus körülmények között meghalt. *Pécsi Napló*, 1929. október 24. 1–2.

⁶⁸ Requiem Heim Pál emlékére. *Pécsi Napló*, 1930. október 24. 5.

21. kép – Heim Pál mellszobra

22. kép – Beck Soma mellszobra

Fél évvel később ismét nagy veszteség érte az orvostudományi kart, az egyetem 1930. április 26-i orvoskari tanácsi ülésén jelentette be Beck Soma, a bőrgyógyászati klinika igazgatóprofesszorának halálhírét Entz Béla dékán.⁶⁹ Az egyetem és a város 1930. április 29-én az egyetem főépületének előcsarnokában búcsúztatta az elhunyt professzort.⁷⁰

Beck Soma érdemeit a klinika épületében elhelyezett emléktáblával kívánták megörökíteni, mely emléktábla hivatott lesz „a jövőendő nemzedék emlékezetébe idézni, hogy Beck Soma volt a pécsi egyetemi bőrkórtani klinika alapítója és első nagyérdemű tanára.”⁷¹ Az emléktábla elhelyezése⁷² mellett a Pekár Mihály által vezetett bizottság javasolta, hogy készítsenek szobrot is Beck Somáról, melyet az orvoskar tanácstermében vagy a bőrklinika tantermében kívántak elhelyezni.⁷³ Az emléktábla csak évtizedekkel később, a kilencvenes években készült el. 1930 novemberében már a helyszíni bejárást is megtartották Gecső Sándor szobrászművésszel, akit Heim Pál professzor szobrának elkészítésével is megbíztak.⁷⁴

1931 májusára elkészült a két szobor, melyet tanévzáró közgyűlés keretében lepleztek le. Az szoboravató-ünnepségre 1931. június 1-jén került sor, melyen megjelent a város több prominens személyisége is az egyetem vezetősége, oktatói, valamint több neves hazai

69 PTE EL VIII.105.a. ETE OK rendkívüli tanácsulése, 1930. április 6., 4–6. pont.

70 Nagy részvét mellett temették el ma délben az egyetem előcsarnokából Beck Soma professzort. *Dunántúl*, 1930. április 30. 3.

71 PTE EL VIII.105.a. ETE OK tanácsulése, 1930. október 17., 10. pont.

72 Az emléktáblát végül csak 1991 szeptemberében helyezték el a klinika professzori folyosóján. Később ez is áthelyezésre kerül az Akác utcai épülettömbbe. ROMVÁRY 2014. 414.

73 PTE EL VIII.105.a. ETE OK tanácsulése, 1930. október 17., 10. pont.

74 PTE EL VIII.105.a. ETE OK tanácsulése, 1930. november 21., 10–11. pont.

orvosprofesszor mellett. Így megtisztelte az eseményt jelenlétével Virág Ferenc megyéspüspök, Nendtvich Andor polgármester és Imre József budapesti egyetemi tanár.⁷⁵

A Heim Pált ábrázoló alkotást a Gyermekklinika kertjében helyezték el. A szobrot Bozóky Géza, az egyetem rektora leplezte le: „*Legyen áldott és tisztelt emléke mindörökké és éljen tovább az általa megmentett gyermekek mosolyában, az anyák örömkönnyeiben, kartársai megbecsülésében és barátainak szeretetében.*”⁷⁶ A tanítványok nevében Hainiss Elemér, a budapesti egyetem tanára emlékezett meg nagynevű mesterükről és helyezte el koszorújukat az emlékműnél. Az ünnepség végén a szobrot Ángyán János vette át a klinika nevében. A Heim-szoborról egy másolat is készült, mely az orvosi karon került elhelyezésre, jelenleg az egyetemi múzeumban látható.

A Beck Somát ábrázoló szobor a Bőrgyógyászati Klinika tantermében került elhelyezésre.⁷⁷ Az egyetem nevében Bozóky Géza rektor leplezte le a szobrot. A tanítványok nevében Lang Mihály tartott emlékbeszédet:

„Tudományszeretet, igazságszeretet, emberszeretet, átfonva vallásos érzéssel – ezek voltak lelkének legszebb ékességei. Ezeket a magasrendű szellemi tulajdonságokat ontja felénk az az energiaforrás, amit lelke számunkra jelent és jelenteni fog s ezek szellemében teszünk itt ma hitvallást a jövő életre.

A szobor, amellyel a jóbarátok, tisztelők és tanítványok legnagyobb elismerésüknek adtak kifejezést, itt áll. De nemcsak az elismerés kifejezője itt a szobor, hanem egyben szimbóluma egy nagy szellemnek. E szimbolizálás kiválóan sikerült, a művész alkotása tökéletes. Az élettelen érc a Mester jellemének alapvonását, a szeretetet sugározza felénk.”⁷⁸

Az avatóünnepség zárásaként Neuber Ernő egyetemi tanár, a bőrklinika helyettes igazgatója átvette a szobrot. A Beck-szobor jelenleg a klinika könyvtárában tekinthető meg.

Egyetemi emléktáblák

Az egyetem történetével kapcsolatos emléktáblák az új jogi kari szárny felépítésével készültek el. Az 1934-ben felhúzott épület homlokzata ugyanis kiváló felületet kínált az egyetemi emlékezetet reprezentáló emléktáblák elhelyezésére, amelyek a Zsolnay gyárban készültek sómázás kőgyurmából.⁷⁹

A keleti homlokzaton található az 1367-es egyetemalapítás emléktáblája, amely pergamen oklevelet ábrázol V. Orbán pápa alapítólevelének néhány sorával:

75 Nagy ünnepségek közepette leplezték le Heim Pál és Beck Soma, az egyetem elhunyt tanárainak szobrait. *Pécsi Napló*, 1931. június 2. 1.

76 Nagy ünnepségek közepette leplezték le Heim Pál és Beck Soma, az egyetem elhunyt tanárainak szobrait. *Pécsi Napló*, 1931. június 2. 1.

77 A Bőrgyógyászati Klinika 2013-ban a korábbi Kodály Zoltán utcai épületből új telephelyre, az egyetem Akác utcai tömbjébe költözött. A Beck Soma szobor ekkor a klinikával együtt átkerült ebbe az épületbe, jelenleg a klinika könyvtárában található.

78 LANG 1931. 6.

79 A korszakban még egy emléktáblát állítottak ezen kívül, a központi épületben található első világháborús emlékműről lásd jelen lapszám *Az egyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei* című írás *Megemlékezések az első világháborús hősi halottakról* című fejezetét.

„Orbán püspök Isten szolgáinak szolgálja. Örök emlékezetül... Elhatároztuk, ezért elrendeljük, hogy nevezett Pécs városában, mely az ország többi városánál alkalmasabb és érdemesebb, hogy egyebek között a kánon- és polgárjognak egyeteme legyen, és amely minden időkben virágozzék ott, éppúgy, mint bármely más ott engedélyezett fakultás, a hittudomány kivételével, és hogy ott a növendékek és tanulók élvezzék és használják az egyetem tanárainak, növendékeinek és tanulóinak megjáró szabadságok és mentességek összes kiváltságát. Kelt Viterbóban, 1367. szeptember 1-jén, pápaságunk ötödik évében.”⁸⁰

Az épület déli oldalán található emléktábla szintén az Erzsébet Tudományegyetem és az elődöknek tekintett intézmények között teremt szimbolikus kapcsolatot. A dombormű három madáralakot és három évszámot ábrázol: az 1367-es évszám és a koronás sas alakja Nagy Lajost és a középkori pécsi egyetemalapítást szimbolizálja, az 1467-es évszám és a holló Mátyás király és Pozsonyban alapított *Academia Istropolitana* jelképe, 1933 és a bagoly alakja az újonnan emelt jogi kari szárnyat és az Erzsébet Tudományegyetemet jeleníti meg.⁸¹

23. kép – Egyetemalapítás dombormű

Három további emléktáblának azonban nincs egyetemtörténeti vonatkozása. Pécs címere a régi és az új épületet összekötő árkádsor nyugati felén az egyetem és a város kapcsolatára, az árkádsor keleti homlokzatán pajzs alakú címerben látható mérleg pedig az épület funkciójára, illetve a jogtudományra utal. Ez utóbbi alatt Magyarország címere volt látható, a koronás magyar címer helyére azonban a 20. század második felében a Pécsi Tudományegyetem által használt könyves-indás címer került. Létezett még egy Pozsony–Pécs dombormű, amelyet szintén 1934-ben helyeztek el az épület falán, de ma már nem látható. Felirata – *Pozsony–Pécs a királyi jogakadémiák korában* – arra utalt, hogy Pozsonyban az egyetem alapítása előtt, és Pécsen az egyetem költözése előtt is működött jogakadémia.⁸²

Szepesy Ignác centenáriumi emléktáblájának történetét annak ellenére is érdemes hosszabban felidézni, hogy ma már egyik sem létezik. Az 1933/34-es tanévben a jogi kar az elődintézménynek tekintett joglíceum alapításának százéves jubileumára készülve emléktábla készítését határozta el. Az új jogi kari épület keleti falán elhelyezett művet 1934. június 8-án vette át az egyetem a Zsolnay gyártól. Tervezője Kőszeghy Gyula építész volt, Gecső Sándor szobrász mintázta és a Zsolnay gyárban készítették bronzsínű pirogránitból. Bal felén a főiskolát alapító püspök volt látható, jobb felén a líceum épülete és a templom látszott. Felső részén Szepesy püspöki címere kapott helyet. Felirata az 1836. évi

⁸⁰ ROMVÁRY 2014. 428.

⁸¹ ROMVÁRY 2014. 213.

⁸² ROMVÁRY 2014. 486.

XXIV. törvénycikk szövege volt, amellyel az országgyűlésen törvénybe iktatták az intézmény működését:

„Hálaérzéssel fogadják az ország rendei Négyesi báró Szepesy Ignác pécsi püspöknek a közjó előmozdításában bizonyított munkás buzgóságát, amelynél fogva Pécs városában tulajdon költségén bölcselkedési és törvénytthanító intézetet állított fel, mely jeles és követésre méltó alapítványt Öfelsége kegyelmes megegyezésével örök emlékül a törvénybe iktatják.”⁸³

Az átvételt követően a jogi kar tanácsa azonban egy utólagos bizottsági ellenőrzéshez kötötte az emléktábla költségeinek kifizetését. A kar tanáraiból álló bizottság véleménye

szerint a Zsolnay gyár ugyanis tökéletlen, az épület falába több okból nem illeszkedő plakettet készített. Az emléktáblát ezért 1934 októberében leszedették a falról, és az épület alagsorában raktározták el. A centenáriumi ünnepségek végül elmaradtak.⁸⁴

A jogi kar azonban nem mondott le az emléktábla és a centenárium megünneplésének tervéről, 1935-ben a rektor támogatását kérték az ügyben. A márvány emléktábla 1937-ben el is készült. Berán Lajos szobrászművész alkotásának közepén Szepesy Ignác portréja helyezkedett el, bal válla felett a Lyceum templom, jobb válla felett a líceum épülete kapott helyet. Felirata a következő volt: „Nagy Lajos egyetemének felújítását jogi főiskola alapításával biztosította”. Az emléktábla felirata az Erzsébet Tudományegyetem, a joglíceum és a középkori pécsi egyetem között teremtett kapcsolatot, kifejezve azt, hogy az Erzsébet Tudományegyetem mindkét intézményt elődjének tekinti. A központi épület jogi kari szárnyának árkádsor felé eső falán elhelyezett emléktáblát 1937. június 20-án ünnepi keretek között avatták fel.⁸⁵ Az eseményről, illetve az emléktábláról maradtak fenn fotók.

24. kép – Szepesy Ignác 1937-es emléktáblája

Hogy melyik évben volt a Szepesy Ignác püspök alapította Pécsi Püspöki Joglyceum centenáriuma, arra nem egyszerű válaszolni. 1828-ban egy kétévfolyamos bölcsészeti tanfolyam indult a papi szeminárium növendékeinek. A nyilvános, kétéves bölcsészeti oktatás 1831-ben, az erre épülő kétéves jogi képzés pedig az 1833/34-es tanévben kezdődött. A Pécsi Püspöki Joglyceum alapítólevelét 1835-ben adták ki.⁸⁶ Centenárium ünnepsére az eddigiek tanulságaként tehát mind az 1934-es, mind pedig az 1937-es év alkalmas lehetett.

⁸³ Szepesy emléktábla a jogi kar új épületében. *Dunántúl*, 1934. június 8. 4.

⁸⁴ POHÁNKA 2009. 303–306.

⁸⁵ Az egyetem [...]. *Pécsi Napló*, 1937. június 20. 1.; A pécsi jogakadémia alapításának száz éves évfordulóját ünnepelte vasárnap az egyetem. *Dunántúl*, 1937. június 22. 3.

⁸⁶ KOPCSÁNYI 1897. 7–22.

25. kép – A Szepesy-emléktábla leleplezése

A két elkészült centenáriumi Szepesy-emléktábla közül napjainkban tehát egyik sem látható: az elsőt – ahogy láttuk – esztétikai okokra hivatkozva a tanári kar szedette le, a másodikat politikai-ideológiai okok miatt 1949-ben eltávolították. Későbbi sorsa ismeretlen, valószínűleg megsemmisült.⁸⁷

⁸⁷ POHÁNKA 2009. 303–306.

Relics of the Elisabeth University

**by Krisztina Dezső, Martin Méreg, Dóra Pálmai,
Petra Polyák and Krisztina Varga**

The material sources of symbolic communication, and the relics of the academic culture of celebration and remembrance are extremely valuable for research into the history of representation at the university. This article presents medals, paintings, sculptures and plaques from the Elisabeth University. One of the most famous paintings, a fresco by Andor Dudits, depicting the foundation of the medieval University of Pécs, can still be seen in one of the most important ceremonial halls of the University. The medals, paintings and statues were mostly in recognition of individuals who had contributed to the development of the institution (such as the relocation to Pécs), but the university also sought to commemorate itself and the outstanding members of the community. Paintings of retiring rectors were commissioned from renowned artists, often with links to Pécs-Baranya, but paintings were also made not only of the rectors were painted but also of those who had contributed to the founding of the University of Bratislava. The sculptures of the popular professors Soma Beck and Pál Heim, who died suddenly and young, were made for the Faculty of Medicine in 1930 by the sculptor Sándor Gecső. Most of the plaques were placed on the facade of the new Faculty of Law building, which provided an excellent surface for preserving the memory of the university.

Lengvári István – Méreg Martin – Polyák Petra

Az Erzsébet Tudományegyetem történetének írott forrásai

Levéltári iratok

Az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) pozsonyi, átmeneti budapesti, majd pécsi tartózkodásának iratai az egyetem történetének elsődleges forrásai, de ezen túlmenően több politika-, társadalom-, oktatás- vagy mentalitástörténeti kutatás használhatja eredményesen azokat. A dokumentumok – koruknál fogva – az állampolgárok számára történettudományi értékükön túl ügyviteli értékkel már kevésbé rendelkeznek. Ugyanakkor az iratoknak önmagukban tárgyi emlékeként (legyen az egy kötet, meghívó, hivatalos vagy magánlevelezés stb.) fontos szerepük van az egyetem identitásának kialakításában. E dokumentumok nagy része a Pécsi Tudományegyetem (PTE) Egyetemi Levéltárában található és kutatható.¹ Kivételt képeznek ez alól a Pozsonyban maradt iratok (melyek a Szlovák Nemzeti Levéltárban kutathatók),² az Evangélikus Hittudományi Kar iratai a soproni levéltárban³ és a magániratok.⁴ A korabeli egyetemi épületek tervdokumentációi a Baranya Vármegyei Levéltárban találhatóak.⁵

Az egyetem mint intézmény iratai

Vezetőtestületi jegyzőkönyvek

Az intézmény működése, irányítása szempontjából a legfontosabbak az egész egyetemet és azok karait irányító tanácsok üléseinek jegyzőkönyvei. A leglényegesebb kérdések természetesen az egyetem tanácsának ülésein⁶ kerültek napirendre. Ezt a mindenkori rektor hívta össze és ő elnökölt az üléseken. Tagjai rajta kívül a prorektor, a karok dékánjai és prodékánjai voltak. A tárgysorozatba a minisztérium leiratainak és a karok előterjesztéseinek megtárgyalása tartozott, de a tanács tagjai önálló előterjesztéssel is élhettek, valamint fegyelmi ügyekben is döntöttek másodfokon. Az Egyetemi Tanács havonta egyszer köteles volt ülésezni (rendes ülések), de szükség esetén rendkívüli üléseket is tarthattak. A jegyzőkönyvekben az előterjesztések és a határozatok külön hasábjában találhatóak meg, hitelességüket az összes jelenlévő tag aláírása biztosította. A jegyzőkönyveket önálló tanácsjegyző vezette és tanévenként kötetbe kötve irattározták azokat. A napirendi pontok számozása nem volt egységes a korszakunkban, gyakran előfordult, hogy típusügyeket, például hallgatói vagy munkaügyeket gyűjtőszám alá rendeztek. Külön érdekesség, hogy a kényszerű

1 A fondjegyzék a <https://leveltar.pte.hu/content/pte-egyetemi-leveltar-fond-es-allagjegyzeke> oldalon található.

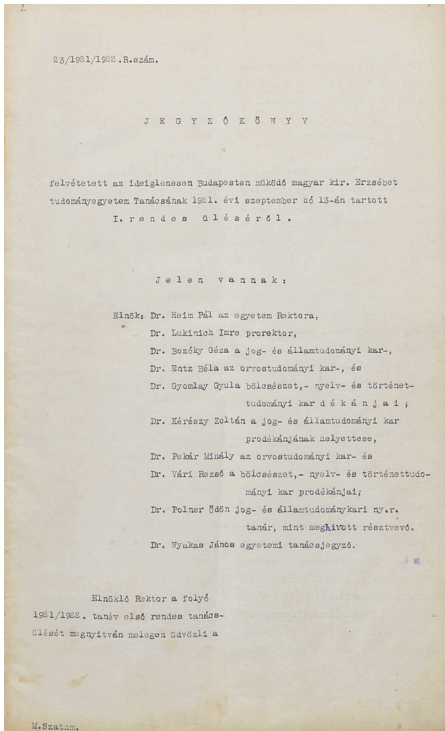
2 Novák 2004. 37. A tanulmányban hivatkozott források és szakirodalom bibliográfiáját lásd jelen lapszám 167. oldalán, a képek jegyzékét pedig a 160. oldalon.

3 MNL GyMSMSL VIII.2. Pécsi Erzsébet Tudomány Egyetem [sic!] Hittudományi Kara iratai. A fond a kari tanácsülések jegyzőkönyveit tartalmazza.

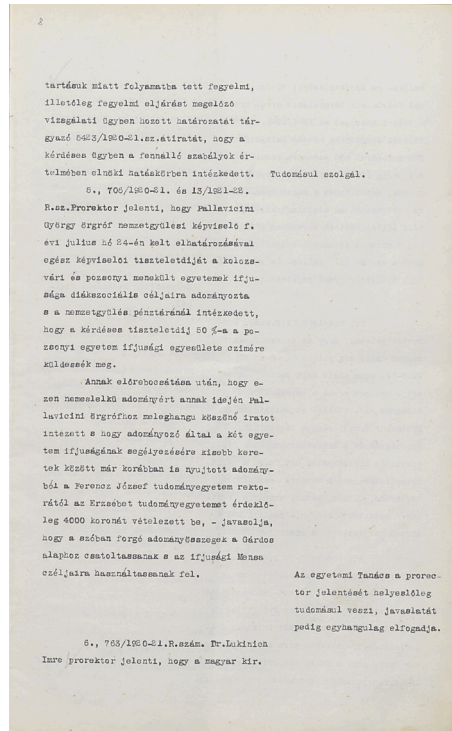
4 Ezekről részletesebben alább szólunk.

5 MNL BaML XV.1. Tervtár.

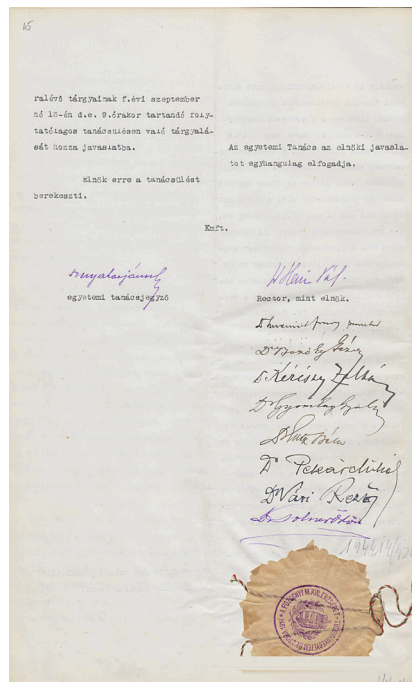
6 PTE EL VIII.101.a. ETE Rektori Hivatal iratai, A Pécsi Egyetem Tanácsának ülésjegyzőkönyvei.

1. kép – Az 1923/24-es tanév tanácsülési jegyzőkönyvei

2. kép – Az 1921. szeptember 13-i ülés jegyzőkönyve

3. kép – A jegyzőkönyv hitelesítőinek aláírásai

budapesti tartózkodás során, amikor a pozsonyi egyetem a szintén menekült kolozsvári egyetemmel együtt működött, közös tanácsülési jegyzőkönyveket vezettek 1920 márciusa és 1921 szeptembere között.

A karok tanácsai is havi rendszerességgel üléseztek. Napirenden a belső ügyek intézése, az egyetem tanácsától érkezett megkeresések voltak, de természetesen a kari tanács tagjai is nyújthattak be saját előterjesztést. Az üléseken a dékán, a prodékán, a rendes nyilvános tanárok és a kari jegyző vett részt. Az orvoskar kiegészítette a tanácsát két megválasztott magántanárral is. Az orvoskari jegyzőkönyvek⁷ csak 1926-tól állnak rendelkezésre, bölcsészkarok⁸ pedig 1940-ig, a kényszerű megszüntetésig születtek. A jogi kar⁹ esetében csak a budapesti tartózkodástól maradtak ránk a jegyzőkönyvek, a korábbiak Pozsonyban maradtak és a Szlovák Nemzeti Levéltárban található meg.

Forrásértéküket tekintve a jegyzőkönyvek – már csak több ezer oldalas terjedelmük miatt is – kiemelkedő jelentőségűek, talán a legfontosabb forráscsoportjai az egyetem történetének. Nemcsak a szervezeti változások, az infrastrukturális és személyi döntések, de a leglényegesebb egyetempolitikai döntések legfontosabb tárai. Alapvető kiindulópontot nyújtanak például az egyetemi beiskolázás, azon belül a numerus clausus betartásának,¹⁰ vagy az egyetemi diákmozgalmak¹¹ kutatásához, de a különféle protokolláris vagy közéleti rendezvények megismeréséhez is. Jelenleg az Egyetemi Tanács és az orvoskar iratai online is kutathatók,¹² de a többi kar tanácsülési jegyzőkönyvei szintén hamarosan elérhetőek lesznek. A kutatást nagymértékben megkönnyítik az ülések napirendi pontjairól készült, nyomtatásban megjelent és online is elérhető segédletek.¹³

A központi igazgatás, a karok, a Quaestura, a klinikák, a könyvtár és az egyéb egységek iratai

A mindennapi egyetemi élet részletgazdag forrásai a különböző egységek általánosságban „iktatott iratok” néven ránk maradt irategyüttesei, melyek a karok, intézetek, klinikák vagy a könyvtár keretein belül keletkeztek, jellemzően az adott egység vezetőjének (dékán, főigazgató, igazgató) titkárságán, majd itt kerültek iktatásra és irattározásra. Olyan dokumentumokról van szó, melyekben a legegyszerűbb beszerzési ügyektől kezdve a minisztériumokhoz felterjesztett statisztikáig és jelentésekig minden előfordul. Különösen fontosak ezek az iratok a karok tudományos, nemzetközi ügyeire nézve, melyek nem feltétlenül kerültek az egyetemi vagy kari tanács elé.

A klinikák iratanyagában¹⁴ nemcsak a működésükkel, hanem a betegellátással kapcsolatos iratokat is megtaláljuk. A két világháború közötti korszak ilyen típusú iratait illetően a pécsi egyetemi levéltár őrzi a legteljesebb és legnagyobb terjedelmű gyűjteményt. A többnyire kötetekben megőrzött kórlapok és egyéb dokumentációk az orvostörténet

7 PTE EL VIII.105.a. ETE Orvosi Kar és intézeteinek iratanyaga, Kari ülési jegyzőkönyvek.

8 PTE EL VIII.107.a. ETE Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kara iratai, Kari ülési jegyzőkönyvek.

9 PTE EL VIII.104.a. ETE Jog- és Államtudományi Kar iratai, Kari ülési jegyzőkönyvek.

10 LENGVÁRI 2021; LENGVÁRI 2022.

11 RAPOSA 2020; RAPOSA 2023.

12 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/EJK_PECS_PTE/ [2023.12.23.]

13 KOVÁCS 2011; KOVÁCS 2012; SZTANA-KOVÁCS 2014; KOVÁCS – PÁLMAI – POLYÁK 2021.

14 PTE EL VIII.106. Klinikák iratanyaga.

és társadalomtörténet fontos forrásai. A Gazdasági Hivatal¹⁵ iratai csak töredékesen maradtak ránk, itt a szakleltárak és az ingatlanvagyonra vonatkozó kimutatások a legfontosabbak. Az Egyetemi Könyvtár¹⁶ irathagyatéka gazdag művelődéstörténeti adatokban. A diákjóléti intézmények iratai között¹⁷ találjuk meg az egyetemi kollégiumok (Nagy Lajos, Erzsébet, Szent Mór), a Diákjóléti Bizottság, a Diákjóléti és Diákvédő Hivatal, valamint a Keszthelyi Diáküdülő iratait is.

4. kép – A Szülészeti klinika kórlapjai

A korszakban az egyetemeken Quaestura¹⁸, mai fogalmainkkal egy központi tanulmányi hivatal működött, mely az összes kar hallgatóinak az ügyeit intézte. Ebben a hivatalban keletkezett azoknak az iratoknak a többsége, melyeket a következő fejezetben ismertetünk.

Hallgatói nyilvántartások

A hallgatóság tanulmányaihoz kapcsolódóan sokféle irat keletkezett az egyetemi adminisztrációban. Ezek közül a két legfontosabb iratcsoport a tanulmányok kezdetéhez, illetve azok befejezéséhez kapcsolódik, adatgazdagsága miatt mindkettő a társadalomtörténeti kutatások fontos forrása.¹⁹ A félévenkénti beiratkozások adatlapjai a hallgatók alábbi adatait tartalmazták a felvett órák mellett: név, születési idő és hely, vallás, apa/gondviselő neve, annak foglalkozása és lakóhelye, gimnázium, a korábbi felsőfokú

5. kép – Csekey Géza jogi diplomája

¹⁵ PTE EL VIII.103. Egyetemi Gazdasági Hivatal iratai.

¹⁶ PTE EL VIII.114. Egyetemi Könyvtár iratai.

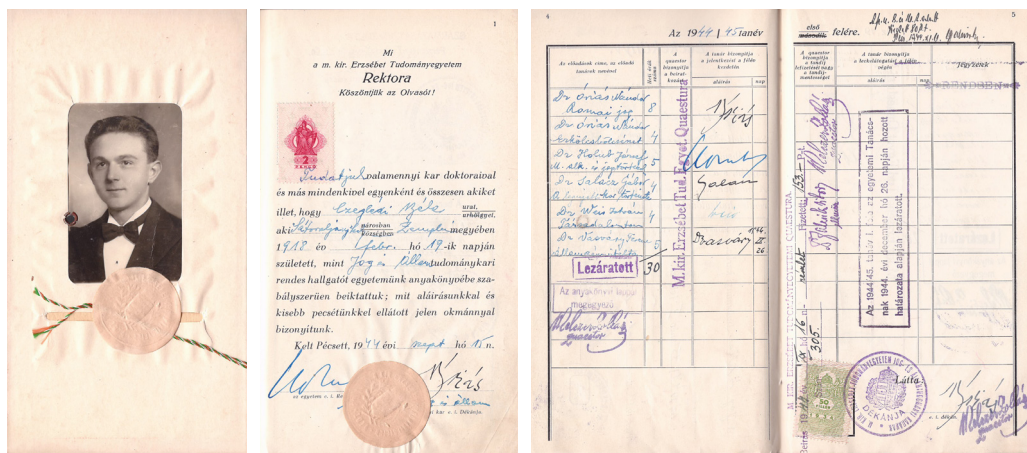
¹⁷ PTE EL VIII.108. Diákjóléti intézmények iratai.

¹⁸ PTE EL VIII.102. Quaestura iratai.

¹⁹ LENGVÁRI 2008; LENGVÁRI 2021; LENGVÁRI 2022.

tanulmányok (amennyiben voltak), egyesületi tagságok és a hallgató pécsi lakhelye. A korszakban latin nyelven kiadott díszes diplomákról nyilvántartást (diplomakönyveket) vezettek. Természetesen a hallgatói előmenetelnek számos egyéb dokumentuma is ránk maradt: szigorlati jegyzőkönyvek, lecke-könyvek²⁰ (indexek), halasztási kérelmek, stb.

Az egyetemnek karoktól független Középiskolai Tanárképző Intézete²¹ és Tanárvizsgáló Bizottsága²² volt, ezek működési iratain túl a tanárjelöltek nyilvántartásai és vizsgáik dokumentációja is megtalálható az Egyetemi Levéltárban.

8. kép – Czeglédi Béla joghallgató lecke-könyve

Magániratok

A korszakra vonatkozóan a professzorok hagyatékait (részben töredékesen) több közgyűjtemény őrzi, mivel ezek az iratok – a levéltárban őrzött közokiratokkal ellentétben – nem kerülnek feltétlenül köztulajdonba. Korszakunkat tekintve többségük egyrésről a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltárában (Kislégi Nagy Dénes,²³ Faluhelyi Ferenc,²⁴ Csekey István²⁵), másrésről a PTE Egyetemi Levéltárában (Entz Béla,²⁶ Pekár Mihály,²⁷ Ernst Jenő,²⁸ Karlinger Tihamér,²⁹ Császár Elemér³⁰) található meg. Ezek közül a legteljesebbnek Faluhelyi, Kislégi és Császár hagyatéka mutatkozik, ahol a személyes iratokon túl a szakmai és magánlevelezés, valamint az oktatói és tudományos munkásságukhoz kapcsolódó dokumentumok is fellelhetők. Az Ernst- és Karlinger-hagyatékok

20 PTE EL XV.4. Lecke-könyvek (index) gyűjteménye.

21 PTE EL VIII.110. Középiskolai Tanárképző Intézet iratai.

22 PTE EL VIII.109. Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság iratai.

23 MNL BaML XIV.32. Kislégi Nagy Dénes egyetemi tanár irathagyatéka.

24 MNL BaML XIV.20. Faluhelyi Ferenc egyetemi tanár irathagyatéka.

25 MNL BaML XIV.10. Csekey István jogászprofesszor irathagyatéka.

26 PTE EL XIV.2. Dr. Entz Béla irathagyatéka.

27 PTE EL XIV.7. Dr. Pekár Mihály irathagyatéka.

28 PTE EL XIV.13. Dr. Ernst Jenő irathagyatéka.

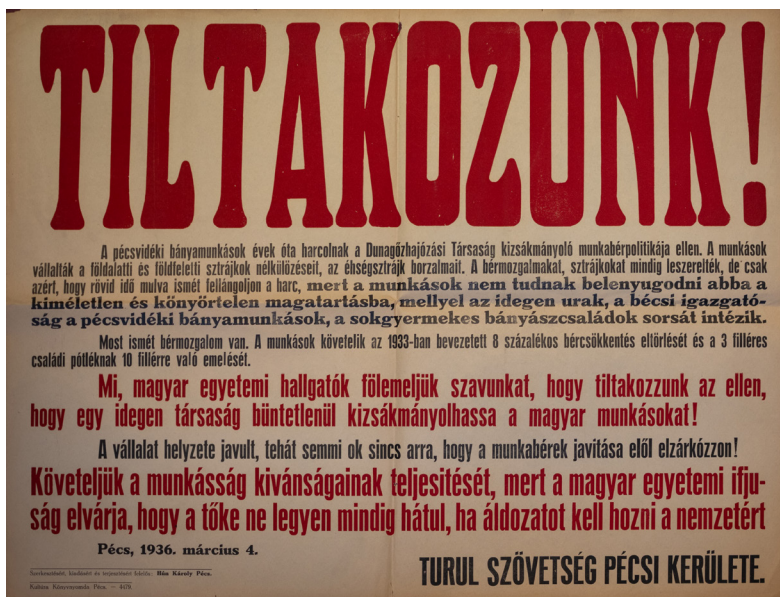
29 PTE EL XIV.18. Dr. Karlinger Tihamér irathagyatéka.

30 PTE EL XIV.19. Dr. Császár Elemér irathagyatéka. A teljes levéltári anyag online is elérhető: <https://leveltar.pte.hu/content/kutathato-dr-csaszar-elemer-irathagyateka> [2023.12.23.]

kisebb része tartozik az ETE időszakához, de fiatalkorukról, egyetemi tanulmányaikról és pályakezdésükről (Ernst Jenő esetén külföldi kapcsolatrendszeréről is) találunk iratokat. Pekár Mihály töredékesen fennmaradt hagyatéka vásárlások során két közgyűjteménybe került. A Budapest Főváros Levéltárában tárolt iratanyag³¹ tartalmazza a fennmaradt levelezés nagyobb részét. A levelezés az orvosi és társadalmi kapcsolatrendszer feltérképezésén túl különösen alkalmas a korszakban elterjedt protekciókérések vizsgálatára is.³² Császár Elemér hagyatékát a család őrizte, onnan került be a PTE Egyetemi Levéltárba. A hagyatéka legfontosabb részei azok a dokumentumok, melyek az ellene indított politikai indíttatású perek anyagához kapcsolódnak, emellett szabadalmaival kapcsolatos iratok és a külföldi kollégákkal való levelezése is megtalálható. A könyvtáros és irodalmár Várkonyi Nándor levelezése a Petőfi Irodalmi Múzeumban került elhelyezésre, erről részletesebb információk egyelőre nem érhetők el.³³

*Aprónyomtatványok*³⁴

Az egyetemi élet változatos jellegéhez kapcsolódóan sokféle, mai felhasználásukat tekintve inkább illusztrációs és muzeális célokat szolgáló iratok tartoznak ebbe a körbe. Az egyetemi és tudományos életet reprezentálják a különféle szakmai szervezetek meghívói. A hallgatóság politikai mozgalmainak emléke a bányászsztrájk támogatására született plakát, a szabadidő eltöltését illusztrálja a báli táncrend. A különféle képeslapok nemcsak az egyetem épületeit mutatják be, de sok esetben olyan életképeket örökítettek meg, amelyekről sem fotófelvétel, sem leírás nem maradt ránk.

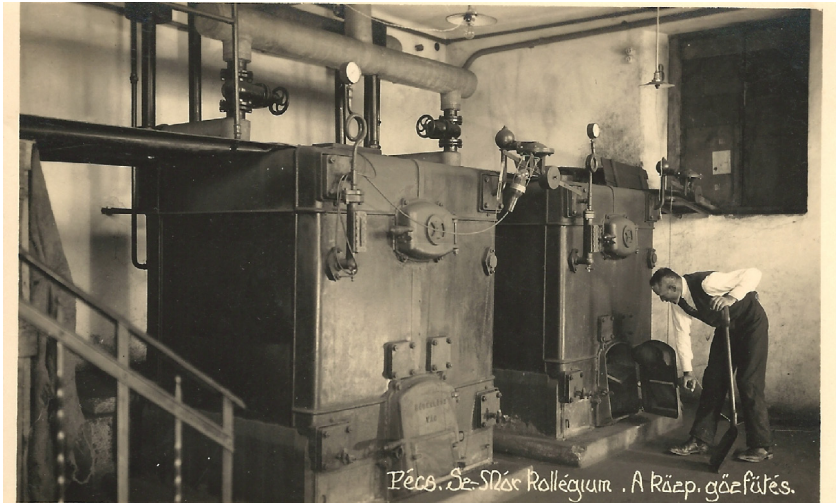
9. kép – A Turul Szövetség plakátja

31 BFL XIV. 170. Pekár Mihály orvosprofesszor, felsőházi tag magánlevelezése.

32 LENGVÁRI 2012.

33 <https://varkonyinandor.hu/varkonyi-hagyatek-1231512> [2023.12.23.]

34 PTE EL XV.1. Aprónyomtatványok.

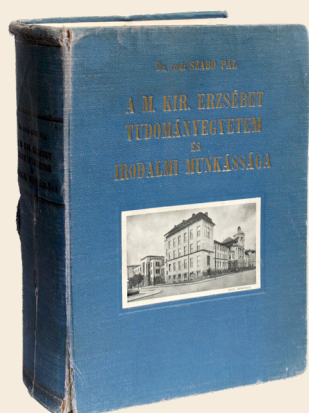
10. kép – Központi gőzfűtés a Szent Mór Kollégiumban

Egyetemi kiadványok, folyóiratok, diáklapok

Almanachok

A kiadványsorozat első kötete 1918-ban jelent meg Pozsonyban, melyben az 1914 és 1917 közötti három tanévről számoltak be, ezt az 1917/18-as tanév almanachja követte. A sorozat 1930-ban már Pécsen (az 1929/30-as tanévre vonatkozóan) jelent meg újra, miután az Egyetemi Tanács 1926 júniusában szükségesnek látta újraindítását, és a feladattal a tanrendkészítő bizottságot bízta meg. A köteteket az 1942/43-as tanévvel bezárólag folyamatosan kiadták.

Az összeállítások az egyetemre vonatkozó történeti visszatekintéseket tartalmaztak, a karok (azon belül a tanszékek és intézetek), valamint az egyetem egyéb szervezeti egységeinek leírását, a diákjóléti intézmények és kollégiumok adatait, az oktatók, a hallgatók és az egyetemi segédszemélyzet névsorát, sőt szakirodalmi munkásságát is. Felsorolták továbbá a rektorok, dékánok, az egyetemi tanács és a bizottságok tagjait is. Az almanachok olyan, más kiadványban, egy helyen nem hozzáférhető intézményi adatok forrásai, mint a hallgatók által elnyert ösztöndíjak vagy a professzorok tudományos pályafutásának mérföldkövei és kitüntetései, de megtudhatók utóbbiak egykori lakcímei is. A hallgatói statisztikák a diplomaszerezésen kívül a szigorlatok számáról is beszámoltak. Megtaláljuk az egyetemen működő egyesületek és bajtársi szövetségek leírását, de azt is, hova fordulhatott a hallgató betegsége esetén. Jól követhetők az adott tanév során lezajlott szervezeti és személyi változások, megismerhetők a fontosabb ünnepek, külföldi delegációk látogatásai. A kötetekben helyet kaptak továbbá az oktatók különféle kitüntetései, valamint az egyetemről távozó, illetve elhunyt professzorok méltatásai is. Az almanachok azonban nem csak adattárak voltak, hírt adtak az egyetem fejlesztési terveiről is: így az első pécsi kötetben például képeket közöltek a jogi kar tervezett épületszárnyának terveiről.

Szabó Pál: A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága

Az Egyetemi Könyvtár megbízásából Szabó Pál könyvtárőr 1931-ben kezdte el gyűjteni az oktatók és dolgozók tudományos munkáinak bibliográfiai adatait. A majd' tízéves, aprólékos gyűjtőmunka eredménye azonban túlmutatott a pusztán könyvészeti felsorolásokon. Az 1940-ben megjelent 900 oldalas kötet első fele az alapítástól kezdve tanévről tanévre haladva, krónika-szerűen mutatja be az egyetemi működés első 25 évét, melyet az egyes karok, tanszékek és a klinikák rövid története, statisztikai követnek. A második részben pedig az ETE több mint 360, szakmai munkakörben dolgozó egykori és jelenlegi munkatársának rövid életrajza, valamint tudományos írásainak bibliográfiai adatai kaptak helyet. Bár az Egyetemi Tanács többször

támogatásáról biztosította a szerzőt, 1938-ban végül anyagi és szakmai indokokra hivatkozva nem támogatták a kötet megjelentetését, és megkísérelték Szabót lebeszélni a publikációról.³⁵ A szerző így végül saját költségén és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium támogatásával adta ki munkáját, amely kiváló kritikai és sajtóvisszhangot kapott.³⁶ A kötet máig elmaradhatatlan adatforrása és hivatkozási pontja minden olyan írásnak, amely az Erzsébet Tudományegyetem történetének valamely szeletét kívánja feldolgozni.

Tanrendek

11. kép – Az 1925/26. tanév második felére kiadott tanrend borítója

A tanrend az egyetem által minden félévben kiadott nyomtatvány, amely az előadásokkal és a tanulmányokkal kapcsolatos legfontosabb információkat tartalmazta a hallgatók számára. Egyetemtörténeti forrásként pontos képet ad az egyetem szervezeti felépítéséről, a meghirdetett előadásokról és a tanárok oktatói munkásságáról. Felépítése és tartalmának változása az egyetem történetében bekövetkező változásokat követte. Formája az 1925/26. tanév második félévére állandósult az egyetem szimbólumait megjelenítő borítóval és az alábbi bevezető sorokkal: „*A m. kir. Erzsébet Tudomány-Egyetem székhelye: Pécs. Itt van elhelyezve az egyetem jog- és államtudományi, orvostudományi, valamint bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi kara; evangélikus hittudományi kara Sopronban működik.*”³⁷

A tanrend új borítója az új székhelyen megtelepedő egyetem önreprezentációjának elemeit vonultatta fel. A felső kétharmadban félkör alakú koszorús keretben az egyetem

35 PTE EL VIII.101.b. 1047–1939/40. Dr. vitéz Szabó Pál műegyetemi alkönyvtáros a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága c. munkájának bemutatása.

36 Lásd például: Y 1940; GYULAI 1941.

37 TANREND 1925/26. második félév.

főépületének homlokzata látható. A koszorú tetején a Szent Korona foglal helyet. A koszorú bal oldalán a csőrében gyűrűt tartó holló Pozsonyra, illetve a Mátyás király által 1467-ben alapított *Academia Istropolitana*ra utal. Jobb oldalon a csőrében patkót tartó sas fején Anjou-liliomot formáló koronával Nagy Lajos 1367-es pécsi egyetemalapítását idézi fel. A holló lábánál a pozsonyi vár, a sas lábánál a pécsi székesegyház látható. Ezek a szimbólumok az egyetem kettős kötődésének kifejeződéseként értelmezhetőek. A koszorú alsó részén az egyetem jelmondata olvasható: *Per aspera ad astra*, vagyis göröngyös úton a csillagokig. A címlap alsó egyharmadát kitevő keretben a tanrend címe és adott évfolyama szerepel.

A tanrendek felépítése állandó volt számos ismétlődő résszel, de az évek során több elemmel is bővült. Az *Általános tudnivalók* című fejezet tartalmazta a felvétellel, a beiratkozással és a tandíjakkal kapcsolatos tudnivalókat. A tanrendi rész az egyes karokra lebontva sorolta fel az adott félévben meghirdetett előadásokat: feltüntette az előadás címét, időpontját, helyszínét és az előadó nevét. Minden évben közölték a rektor és a prorektor, valamint a dékánok és prodékánok neveit is a fogadóóráik időpontjaival együtt. Az *Egyetemi intézetek és hivatalok* című rész az egyetem szervezeti felépítéséről adott képet. Felsorolta a hittudományi és jogi kari szemináriumokat, az orvoskari intézeteket és klinikákat, a bölcsészkarri intézeteket, az egyetemi hivatalokat és kollégiumokat, valamint az egyetemi templomot és könyvtárat, feltüntette az egyes egységek címét és telefonszámát, vezetőinek és munkatársainak nevét. A tanrendekben ezen kívül helyet kaptak az egyetemi bizottságok, a meghirdetett pályamunkák, a diákjóléti intézmények, az egyetem tanárainak név-, cím- és lakásjegyzéke, valamint a tanév rendjét ismertető egyetemi naptár is. A tanrendek több tartalmi eleme is visszaköszön az almanachokban, de míg az előbbiek a félév elején a hallgatók tájékoztatására jelentek meg, addig az almanachok az adott tanév végén egyfajta visszapillantásként láttak napvilágot.

Beszédek

Az *Erzsébet Tudományegyetem ... tanévi irataiból* elnevezéssel kiadott füzetekben döntően az egyetem életének legfontosabb nyilvános eseményein elhangzott díszbeszédek adták ki. Tanévenként általában három–négy füzet jelent meg, olykor akár három–öt éves kiséssel. A kiadványok elnevezése az egyetem hivatalos nevének, valamint az adott tanév megjelölésének függvényében változott, így a legelső füzet *A pozsonyi magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem 1914/15. tanévi irataiból* címet viselte, és Falcsik Dezső rektori hatáskörrel felruházott dékán 1914. október 3-i tanévnyitó beszédét, valamint az Erzsébet királyné emlékére tartott november 19-i közgyűlésen elhangzott szónoklatát tartalmazta. E publikációs gyakorlat a későbbi években is megmaradt: a füzetekben mindenkor helyet kaptak az új egyetemi vezetés beiktatásakor elhangzott tanévnyitó, valamint tanévzáró és Erzsébet-napi közgyűléseken elhangzott beszédek, ám ahogy az egyetem szervezetével a szónokok (a rektor mellett a prorektor, dékánok és prodékánok) és az események (épületátadások, emléktábla-avatók, megemlékezések, doktoravatások stb.) száma is nőtt, a füzetek is egyre terjedelmesebbek lettek. Már az 1916/17. tanévtől helyet kaptak benne a rektori tudományos székfoglalók is, a legelsőként publikált beszédben Kérészy Zoltán a jogtörténet mint önálló tudományos diszciplína feladatáról és jelentőségéről értekezett, de előadásként hangzott el először Weszely Ödön *Az egyetem eszméje és típusai* című írása is.³⁸

38 WESZELY 1933.

Rendkívülinek számított az 1914/15. tanév 2. füzeté, mely az ETE megnyitását a magyar, osztrák és német társegyetemeknek hírül adó többnyelvű értesítéseket, valamint az ezekre válaszul érkező több mint kéttucat dísztávirat szövegét adta közre, írásos bizonyítékát adva annak, hogy a működését alighogy megkezdő pozsonyi egyetemet az akadémiai közösség azonnal és örömmel magába fogadta.

Valamennyi egyetem jelentetett meg hasonló, az intézmény életének legjelentősebb díszbeszédeit tartalmazó kiadványokat és az irattári/levéltári iratanyagokban történő kutatásokat megelőzően e beszédek jelentették az egyetemtörténet egyik legfontosabb, nyilvánosan is elérhető forrástípusát. A tanévnyitó és -záró közgyűlések alkalmával ugyanis az újonnan beiktatott és a leköszönő rektorok is előszeretettel idézték fel az elmúlt év legjelentősebb eseményeit, legnagyobb (rendszerint sikerrel vett) nehézségeit, és vetítették előre az intézmény előtt álló kihívásokat. Az egyetemek hivatali dokumentumaiban elmélyedő kutatók idővel egyre komolyabb kritikával illették e szövegeket, azokból főként az önmagukat és intézményüket felmagasztaló egyetemi vezetők dicsekvését és becsvágját olvasva ki. A forrástípust az intézményi közelmúltról alkotott, öntörténeti narratívákat elemző reprezentáció-történeti kutatások fedezték fel ismét.³⁹

Az egyetemhez kötődő nyomda és kiadó

A *Danubia Könyvkiadó Rt.* 1922. november 20-án jött létre Pécssett az egyetemi oktatás háttérét képező tudományos és segédkönyvek kiadására. Kezdeményezője Thienemann Tivadar, a német nyelv és irodalom tanára volt. *Tudományos Gyűjtemény* nevű sorozatában egyetemi tanárok művei jelentek meg az oktatás igényeinek figyelembevételével. A kiadónak nem volt saját nyomdája, ezért a Dunántúl Nyomdával dolgoztatott, amely a terjesztést is intézte. 1931-ben az anyagi nehézségekkel küzdő kiadó telephelye az igazgatótanács átszervezésével Budapestre került. 1944-ig, 22 éves fennállása alatt mindegy 300 kötetet jelentetett meg.⁴⁰

A *Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.* elődjét még Szepesy Ignác püspök alapította Lyceum Nyomda néven az 1830-as években. 1924 és 1931 között Dunántúl Egyetemi Nyomda, 1931 és 1948 között Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda néven működött először a Lyceum utca 4., majd 1938-tól a Perczel utca 2. szám alatt⁴¹. Az egyetemhez köthető oktatók számos műve látott itt napvilágot. Itt nyomtatták többek között a *Pannonia-könyvtár* sorozatot Halasy-Nagy József, Kerényi Károly és Prinz Gyula szerkesztésében. A könyveket a Széchenyi téren, az Egyetemi Könyvkereskedésben lehetett megvásárolni.

Folyóiratok

A *Minerva* című folyóirat 1922–1944 között jelent meg. Alapítója és szerkesztője Thienemann Tivadar irodalomtörténész volt. A folyóirat szerkesztőségének székhelye az egyetem központi épületében működött a Rákóczi út 80. szám alatt, a Thienemann vezette Német Intézetben. Kiadója a Minerva Társaság volt, és a Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomdában állították elő.⁴² A szellemtörténeti irányultságú folyóirat célja

³⁹ LANGEWIESCHE 2009.

⁴⁰ PL I. 159.

⁴¹ PL I. 184.

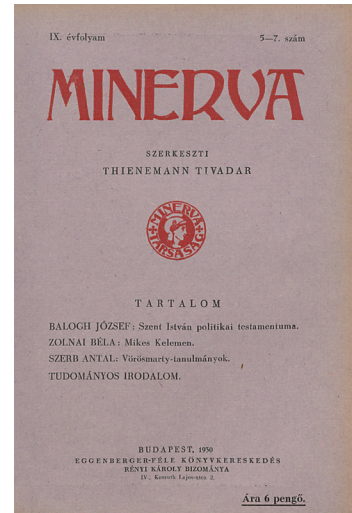
⁴² HUBER 1986. 7–19.

a fülszövegen olvasható: „*Minerva címen megjelenő magyar folyóirat a magyar szellemi élet történetével foglalkozó filozófiai és történelmi tanulmányokat tartalmaz. Beható vizsgálat alá veszi a magyar politika, irodalom, művészet és tudományosság történetének mindazon jelenségeit, melyekben a világfelfogások küzdelme, eszmék fejlődése megnyilvánul és a magyar történelem e különböző területeit összetartó közös szellemi tényezőket igyekszik minden irányban föltárni. E folyóirat a magyar történettudományok körében érvényt szerez Dilthey történetfilozófiájának, a mindjobban elsekélyesedő természettudományos-positivista és materialista történeftölgással szembehelyezkedő idealizmusnak.*”⁴³ A *Minervába* sokan írtak a pécsi egyetem bölcsészprofesszorai közül, többek között Halasy-Nagy József, Kornis Gyula, Tolnai Vilmos és Weszely Ödön. 1925-től a folyóirat mellett elindult a *Minerva-könyvtár* sorozat kiadása külön számozással. Thienemann 1934-ben átvette a budapesti egyetem német tanszékének vezetését, ekkortól az egyetem kapcsolata a *Minervával* megszűnt.⁴⁴

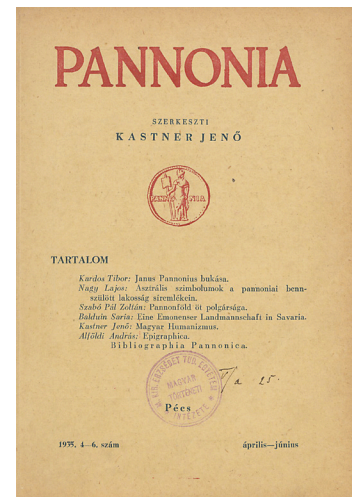
Thienemann 1934-es távozásával felmerült az igény egy új egyetemi folyóiratra, amely a Pannónia-kutatást állítja középpontba. A *Pannonia, a M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem évnegyedes folyóirata* 1935 és 1943 között jelent meg. A folyóirat 1935–1937 közötti első korszakában Koltay-Kastner Jenő és Kerényi Károly szerkesztése alatt az ókortudományi témájú tanulmányok domináltak. A második, 1938–1940 közötti korszakban Halasy-Nagy József vette át a szerkesztést, ekkor a tájegységhez kötődő irodalmi, filozófiai és szellemtörténeti kutatások kerültek a középpontba. A bölcsészkar távozása után, 1940-től a lapban már főként természettudományos ismeretterjesztő írások jelentek meg Gorka Sándor szerkesztésében.⁴⁵

A lap 1939-ben így fogalmazta meg célkitűzését: „*Pécs városával és egyetemével szorosabbra kívánjuk fűzni a szálakat, amelyek bennünket eddig is összekötöttek. (...) Cikkeink mintegy közvetítők akarnak lenni a tudomány emberei és a művelt közönség között. A Pannónia nem szakfolyóirat, amely csak valamely szaktudomány területére szorítkozik, ennél fogva közönségét sem csupán a szaktudósok körében keresi. Felöleli mindazokat a tudományokat, amelyek az egyetem keretében otthont találtak, de a kutatás eredményeit közérthető nyelven, élvezetes formában tárja az olvasó elé.*”⁴⁶

A *Pannoniában* megjelent 140 tanulmány közül 30 sorolható a Pannónia-kutatás körébe, 70 foglalkozik nyelvészeti, irodalomtudományi, történelmi és művelődéstörténeti

12. kép – A *Minerva* címlapja

13. kép – A *Pannonia* folyóirat címlapja

43 *Minerva* (1923): 6–10. 215.

44 HUBER 1979.

45 SURJÁN 1992. 244.; HUBER 1979. 322–329.

46 Pro Domo. *Pannonia* 5. (1939): 1. 3.

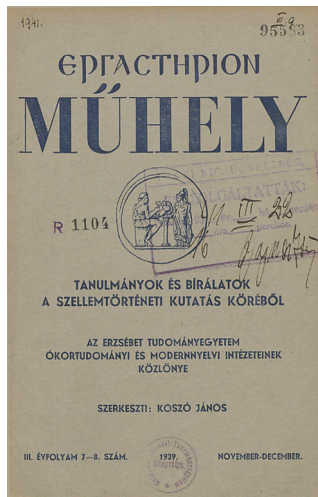
témával, 40 pedig orvosi, jogi és közgazdaságtudományi kérdéseket tárgyal. A folyóirathoz tartozott a mintegy 80 kötetes *Pannonia Könyvtár* című sorozat is, amelyben a jelentősebb tanulmányok jelentek meg különnyomatként. A folyóirat 1943 végén, Gorka Sándor halála után nem jelent meg többet, de megszűnése elsősorban a pécsi bölcsészkar bezárására vezethető vissza.⁴⁷

A *Műhely* című folyóiratot Koszó János, a Német Intézet igazgatója hozta létre 1937-ben, és kezdetben közösen szerkesztette Kerényi Károllyal, az Ókortudományi Intézet igazgatójával. A görög *Ergasterion* név a második számtól szerepel a *Műhely* cím felett, amely az ókori görög műhelyek elnevezése volt. Az alcím a folyóirat szellemtörténeti irányultságáról árulkodik: *Tanulmányok és bírálatok a szellemtörténeti kutatások köréből*. Ez 1939-ben kiegészült egy második alcímmel: *Az Erzsébet Tudományegyetem Ókortudományi és Modern Nyelvi Intézeteinek Közlönye*.⁴⁸

A címlapon közölt embléma a szerkesztő leírása szerint „Pallas Athénéét és Héphaistos mestert ábrázolja közös műhely munkában: sisakot készítenek. Alkotó szellemiségük istennőjét az athéniiek ebben az aspektusában Athéna Héphaista néven tisztelték. Szoborcsoport is ábrázolta őt így. Ennek a képét kölcsönöztük Thyateira kisázsiai város egy érméről.”⁴⁹

A folyóirat előtörténetéhez hozzátartozik, hogy 1924 és 1934 között Kerényi és Koszó együtt szerkesztették a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának lapját, az *Egyetemes Philológiai Közlejt*. Mindketten 1934-ben kerültek Pécsre, és ebben az évben kerültek ki a *Közlejt* szerkesztőségéből azzal az indokkal, hogy annak tagjai vidéki egyetemen működő tanárok nem lehetnek.⁵⁰ Az eset hátterében valójában Kerényi és a szerkesztőség szakmai vitája állt.⁵¹ A *Minerva* után a Német Intézet ezzel egy újabb szellemtörténeti irányultságú folyóirat szerkesztőségének központja lett. A pécsi bölcsészkar bezárása után Koszó a kiadást Kolozsváron is folytatta, de a lap ott már ritkábban jelent meg, 1943-ban pedig megszűnt.

Az egyetem bölcsészkar disszertáció-sorozatát Thienemann Tivadar indította el bölcsészkar dékánként 1926-ban *Specimina Dissertationum Facultatis Philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinqueecclesiensis* címmel. A sorozatban a bölcsészkar disszertációkon kívül a társkarok dolgozatai is helyet kaptak, így a humán témájú dolgozatok mellett természettudományos művek is megjelentek benne.⁵² A sorozatcím alatt külön számozással egy sorozatalcímben tüntették fel a kibocsájtó intézet nevét, amely lehetett a Filozófiai vagy akár a Kémiai Intézet is. A disszertációkat a Dunántúl Egyetemi Könyvnyomda Részvénytársaság nyomtatta. A nyomdaköltség általában a

14. kép – A *Műhely* folyóirat címlapja

47 HUBER 1979. 322–329.

48 SURJÁN 1992. 227–228.

49 *Műhely* 1. (1937):2. 104.

50 KERÉNYI 1937. 59.

51 RAVASZ VII. 29–33.

52 HUBER 1986. 9.

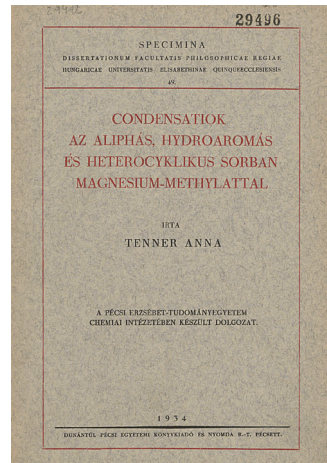
szerzőt terhelte, a füzetekből 100 példányt kellett a karhoz leadni.⁵³ A megjelent értekezéseket az egyetemen folyó tudományos munka lenyomatainak tekinthetjük, amelyekből képet kaphatunk az egyetemen uralkodó korabeli szellemi irányzatokról, valamint az oktatás és a kutatás minőségéről. A sorozat utolsó ismert darabja a 217-es sorszámot viseli, és már a pécsi bölcsészkar megszüntetése után jelent meg 1941-ben a győri Baross Nyomdában.

A *Kisebbségi Körlevél*, ahogyan arról az alcím is árulkodik, *A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet Közleményeinek* adott fórumot. Az 1937 és 1947 között megjelent folyóirat felelős szerkesztője 1937-től Faluhelyi Ferenc, a Jog- és Államtudományi Kar Nemzetközi Jogi Intézetének vezetője, a Kisebbségi Intézet alapítója volt. A szerkesztői feladatokat Bédi Imre látta el. Faluhelyi halála után 1945-től Abay Gyula vitte tovább a lapot az 1947-es megszűnésig.⁵⁴ A folyóirat szerkesztésében kezdettől fogva részt vettek a Kisebbségi Intézet munkájába bekapcsolódó hallgatók is, ami a kisebbségi kérdések kutatásán túl a jogi szakemberképzést is segítette. Maga a folyóirat az alábbiakban fogalmazta meg célkitűzéseit: „Körleveleinkben az egyes aktuális kérdéseket vázaltszerűen kívánjuk bemutatni, rendszeres szemlét adunk a kisebbségi kérdést érdeklő eseményekről, ismertetjük a kisebbségi kérdéssel foglalkozó fontosabb könyveket és beszámolunk az Intézetünk munkásságáról.”⁵⁵ Az intézethez kötődő nagyobb terjedelmű írások *A pécsi M. Kir. Erzsébet-Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének kiadványai* című sorozatban jelentek meg.

Szintén az intézet munkájához kapcsolódik a *Kisebbségi Értesítő. Nemzetiségi Sajtószemle* című periodika, amely 1944. január 15. és 1944. november 4. között jelent meg. Felelős szerkesztője Faluhelyi Ferenc, szerkesztője Bédi Imre volt. A beköszönő írásból kiderül, hogy a *Kisebbségi Körlevél*hez képest ez a periodika kifejezetten sajtószemle kívánt lenni, amely a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézetbe járó folyóiratok és újságok releváns cikkeit szemlézi. A rövid életű lap kézirat gyanánt kéthetente jelent meg.⁵⁶

Diáklapok

A *Maurinum*, *A Pécsi Egyetemi Szent Mór-kollégium Ifjúsági Lapja* 1934 és 1939 között jelent meg a Szent Mór Kollégium hallgatóinak szerkesztésében. A fejlécen 1937-től olvasható új alcím a lap szellemiségét jelöli: *A maurinista egyetemi ifjúság katolikus értelmiség* fo-

15. kép – Az egyetem disszertáció-sorozata

16. kép – A *Kisebbségi Körlevél* címlapja

⁵³ HORVÁTH 1986. 310.

⁵⁴ SURJÁN 1992. 175.

⁵⁵ *Kisebbségi Körlevél* 1. (1937):1. 2.

⁵⁶ SURJÁN 1992. 174–175.; *Kisebbségi Értesítő. Nemzetiségi Sajtószemle* 1. (1944): 1. 1.

lyóirata. A hallgatói lapban komolyabb tanulmányok, esszék, irodalmi művek, kollégiumi hírek, sporteseményekről írt beszámolók és egyetemi tanárok írásai is szerepeltek. Vargha Damján, a kollégium igazgatója az egyetem, a szülők és a kollégiumi ifjúság kapcsolatának erősítése miatt támogatta a lapot, amelynek időnként ő maga is szerzője volt. Az egyes számok 16–20 oldalasak voltak, évente öt–hat alkalommal jelentek meg. A borító a kollégisták épített környezetét és szellemi közegét szimbolizálja: a Maurinum felirat alatt középen a székesegyház, bal oldalon a Maurinum épülete, jobb oldalon a Rákóczi úti főépület látható, a háttérben pedig a Misina a Kiss József-kilátóval.

A *Maurinum* humoros ellenpárjaként jelent meg a *Móric*, később *Móricka* című lap először alkalmanként 1929-ben, majd rendszeresen 1934 és 1939 között. Alcíme: *Friss Mór–Hu–Mor*. A fejlécen a „*Világszerte rettegett sajtóorgánum*” megjelölés szerepelt. Általában a *Maurinum*mal egybefűzve adták ki, és a kollégisták humoros írásai szerepeltek benne.⁵⁷

A *Pécsi Jogász* szintén diáklapként jelent meg 1935 és 1938 között. Alcíme először *Jogászfűzési röpirat* volt, majd 1936-tól *Társadalmi és tudományos jogász ifjúsági szemlére* változott.⁵⁸ A szerkesztőség és a kiadóhivatal a jogi kar épületében működött. A kiadásért kezdetben Somogyi Ferenc tanársegéd felelt, 1938-tól pedig a Werbőczy Bajtársi Egyesület adta ki. A nyomdai munkálatokat a Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1936-tól pedig a Haladás Nyomda Részvénytársaság végezte. Rovatai a követ-

17. kép – A *Maurinum* címlapja

18. kép – A *Pécsi Jogász* diáklap akvarelltechnikával készített plakátja

⁵⁷ SCHMELCZER-POHÁNKA 2016. 185–197.

⁵⁸ SURJÁN 1992. 274.

kezőek voltak: *Tanulmányok, Hírek, Könyvszemle, Szemináriumi élet, Rejtvények, Távirat, Jogász élcek, Egyesületi hírek, Szerkesztői üzenetek.*⁵⁹

A diáklaphoz 1936-ban Lőrincz Zoltán akvarelltechnikával készített egy plakátot, amelyen a jogi kar épülete látható a *Per Aspera ad Astra* jelmondat alatt. Az épület körüli szalag a bal oldalon nemzeti színű, a jobb oldalon Pécs város színeit jeleníti meg. A két oldalon látható embléma a mérleggel és a paragrafusjellel a jogászi hivatásra utal. A plakát alsó részén Csorba Győző joghallgatóként írt indulószerű verse olvasható, melyet a *Pécsi Jogász* 1936. évi 6. száma is közölt:

„*Harcot, nevel, tanít, oktat,*

Üdít, vidít, szórakoztat,

Kár itt minden okoskodás:

*Legjobb lap a Pécsi Jogász!*⁶⁰

Visszaemlékezések, interjúk, szépirodalmi művek

A jelen alfejezetben tárgyalt munkák közös vonása, hogy mind a 20. század második felében keletkezett, alapvetően más politikai-társadalmi viszonyok között, mint az Erzsébet Tudományegyetem időszaka. Ennek megfelelően rengeteg önreflexiót tartalmaznak, felhasználásuk csak erős forráskritikával lehetséges. Ezzel együtt számtalan olyan folyamatra térnek ki vagy olyan történéseket mesélnek el, melyek más forrásokból nem megismerhetők, előadásmódjuk pedig a nem szakember számára is plasztikus képet fest a felsőoktatásnak erről az időszakáról. A legkorábbi, már a pozsonyi időszakról is beszámoló Thienemann Tivadar visszaemlékezése,⁶¹ aki 1918-tól 1934-ig volt az egyetem bölcsészkarának professzora. Nemcsak az egyetem pécsi elhelyezésének egyes mozzanatairól, de tudományszervezői, kiadói tevékenységéről, sőt a többi kar professzoraihoz fűződő kapcsolatairól is olvashatunk munkájában. Magánéletének eseményeit és saját személyén keresztül az egyetem kapcsolatrendszerét is megismerhetjük a poszthumusz megjelent könyvéből. Az egyetem és városa meglehetősen negatív színben tűnik fel az első pécsi rektor, Halasy-Nagy József memoárjának⁶² lapjain. A rövid szöveg elsősorban a város és egyetem viszonyának elnagyolt és frázisokra épülő kritikáját adja, szembeállítva következő munkahelye, a szegedi egyetem helyzetével. Egyetemi vezető tollából itt olvashatunk a legbővebben a felvételi keretszámokról, a numerus claususról és az antiszemita diákmegmozdulásokról is. Arató Jenő, a Pécsi Királyi Törvényszék, majd az ítélőtábla bírójának visszaemlékezéseiben⁶³ a joglíceum világháború előtti működéséről, az egyetemet befogadó Pécs mindennapjairól és az Emericana működéséről olvashatunk, melynek egyik dominusa volt.⁶⁴

⁵⁹ SCHMELCZER-POHÁNKA 2016. 198–206.

⁶⁰ *Pécsi Jogász* 2. (1936):6. 67.

⁶¹ THIENEMANN 2010.

⁶² HALASY-NAGY 1999. 226–232.

⁶³ ARATÓ 2007.

⁶⁴ MÁRFI 2008; MÁRFI 2010.

1939-től volt a jogi karon a római jog tanára és a tanszék vezetője Óriás Nándor, akinek memoárjában⁶⁵ részletes leírást kapunk Pécsre kerüléséről és 1955-ös elbocsátásáról is. Bemutatja közvetlen kollégáit, a kar működését, az oktatás és kutatás lehetőségeit, külföldi tanulmányútjait is. Óriás 1941-től lett az egyetem keszthelyi diáküdülőjének igazgatója, erről a megbízásáról is beszámol, illetve ő volt 1944 novemberében a kar dékánja, így rá hárult a feladat, hogy a szovjet bevonulás után megszervezze az „átjáróháznak” tűnő jogi kari épület őrzését, az értékek megóvását. A leghosszabb, részletes, de természetesen szubjektív leírást a bölcsészkar és az egyetemi könyvtár helyzetéről, az irodalmi élet szervezéséről, valamint általában az egyetem és Pécs kapcsolatáról Várkonyi Nándor visszaemlékezéséből⁶⁶ kapjuk, melyben – Halasy-Nagy elnagyolt leírásától eltérően – higgadt, a problémákat és erényeket is gazdagon számba vevő elemzéseket olvashatunk. Munkája a könyvtártörténetnek is fontos forrása: részletesen beszámol arról, milyen gyűjteményekkel gazdagodott az egyetemi bibliotéka, valamint, hogy könyvtárosként milyen fontosabb feladatokat végzett el. A bölcsészkar tekintetében Thienemannhoz fűződő viharos viszonya, óraadásának története fontos, de megismerjük, miként alakult ki a különféle köteteket katalogizálva és olvasva az a művelődéstörténeti érdeklődés, mely később több kéziratának megszületéséhez vezetett. Irodalomtörténeti szempontból igen jelentős az akkor fiatal író-költőnemzedék két kiemelkedő tagjához, Kodolányi Jánoshoz és Weöres Sándorhoz fűződő kapcsolatának részletes leírása. Első értő felfedezőjükként Várkonyi kapcsolta be őket a magyar irodalmi életbe, ezen kívül szerkesztői tevékenysége során több irodalmár pályájának kezdetén is bábáskodott.

Szerencsés módon hallgatói szemszögből is megismerhetjük az egyetemi életet. A Csorba Győzővel készült beszélgetésekből⁶⁷ a diákéletéről, az oktatás és a vizsgáztatás minőségéről is – sokszor lehangoló – képet kapunk. A későbbi könyvtáros és költő 1935–1939 között volt a jogi kar hallgatója. Beszámol Várkonyi Nándorral és Weöres Sándorral közös irodalmi tevékenységeiről is. Utóbbi az egyik fő témája – saját történetének keretein belül – Tatay Sándor munkájának⁶⁸ is. A formai szempontból önéletrajzi regényben életszerűen jelennek meg a diákélet mindennapi történései, az albréleti élet, a nélkülözések, az ünnepi napok lakomái vagy a pécsi irodalmi élet és a folyóirat-alapítások története.⁶⁹

65 ÓRIÁS 2006.

66 VÁRKONYI 2004.

67 CSORBA 1991. 39–86.

68 TATAY 1977.

69 A kört Weöres Sándor visszaemlékezése teszi teljessé, de filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=E7xLcr6nyS8> [2023.12.23.]

The Written Sources of the History of the Elisabeth University

by István Lengvári, Martin Méreg and Petra Polyák

The records of the Elisabeth University's stay in Bratislava, then in Budapest and later in Pécs, are the primary sources of the history of the institution. They can also be effectively used by many other researchers in the fields of political, social, intellectual and educational history. The documents are not only important as relics but they also play an important role in shaping the identity of the university. Many of these documents are kept and can be researched in the University Archives of the University of Pécs.

Among the principal documents of the university as an institution, there are the minutes of the governing body: they are not only the most important repositories of organisational changes, infrastructure and personnel decisions, but also of the major university policy decisions. The records of the central administration, the faculties, the Quaestura, the clinics, the library and other units are a rich source of everyday university life. The richness of the student records makes them an important basis for social history research.

The private papers, mostly bequests of professors, are a significant source of academic contacts and public life. The small prints (invitations, posters, etc.) represent academic and scientific life.

The memoirs, interviews and works of fiction - although they can be used with strong source criticism - cover countless processes or events that cannot be found elsewhere, and their presentation gives even the non-specialist a vivid picture of this period of higher education.

Several journals and publication series were linked to the University of Pécs, and they provided an insight into the academic work of the individual faculties. At that time, the journals tended to be centred around an important teacher. *Minerva* was edited by Tivadar Thienemann, *Pannónia* by Jenő Koltay-Kastner and later József Halasy-Nagy, *Műhely* (Workshop) by János Koszó and *Kisebbségi Körlevél* (Minority Newsletter) by Ferenc Faluhelyi. Students published their academic work in the *Specimina* dissertation series, and their writings on student life were published in various student magazines.

Képjegyzék

Reprezentáció és nyilvánosság az Erzsébet Tudományegyetemen

1. kép Ünnepélyes közgyűlés az Erzsébet Tudományegyetem első pécsi tanévnyitóján, 1923. október 14-én. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

Az Erzsébet Tudományegyetem rövid története

1. kép A pozsonyi jogi kar aulája. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
2. kép Az Erzsébet Tudományegyetem Rákóczi úti épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

Az egyetem elnevezése

1. kép A pozsonyi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem rektori pecsétje. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
2. kép A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának pecsétje (1927). Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
3. kép A magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem rektorának pecsétje. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
4. kép Az Erzsébet Tudományegyetem rektori pecsétje, a „királyi” jelző kitakarva (1947). Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
5. kép A magyar Erzsébet Tudományegyetem könyvtárának pecsétje a Kossuth-címerrel. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
6. kép A Pécsi Tudományegyetem pecsétje (1948). Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
7. kép A Pécsi Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Kara Könyvtárának pecsétje, a jelzők és az „Erzsébet” kitakarva (1950). Forrás: PTE Egyetemi Levéltár

Az Erzsébet Tudományegyetem identitáskonstrukciói

1. kép A Pécsi Tudományegyetem díszterme ma. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
2. kép Pozsony és Pécs város címere, valamint az Anjou-címer az egyetemi díszöltözeten (1938). Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

Az Erzsébet Tudományegyetem szimbólumai

1. kép Egyetemi ünnepség a Rákóczi úti díszteremben. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
2. kép A Major Henrik-féle egyetemi címerterv (1927). Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
3. kép A kar jelképe, a bagoly a bölcsészjogaron. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
4. kép A bölcsészkar jogar. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
5. kép Weszely Ödön rektori lánccal (Horváth J. Károly festménye). Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
6. kép Megyer-Meyer Antal iparművész három talárvázlata az Erzsébet Tudományegyetem számára (1932). Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
7. kép Az egyetem vezetése az 1937/38-as tanévben. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
8. kép Scipiades Elemér rektor díszöltözetben (Englerth Emil festménye). Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
9. kép Az új egyetemi díszöltözet elő- és hátoldala. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

Az Erzsébet Tudományegyetem ünnepi, tudományos és kulturális eseményei

1. kép Az 1930. évi tanévnyitó. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
2. kép Tanévnyitó szentmise 1948-ban. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
3. kép Meghívó az 1938/39. tanév tanévzárójára. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
4. kép Temesi Mihály bölcsészdoktori oklevele (1934). Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
5. kép Gyöngyössi Zoltán államtudományi oklevele (1943). Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
6. kép Losonczy László sub auspiciis Gubernatoris doktori oklevele (1932). Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
7. kép Hajdu Anna Helga sub auspiciis Gubernatoris avatásának résztvevői (a doktorjelölt nélkül!), 1931. november. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
8. kép Nendtvich Andor díszdoktori oklevele. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

9. kép Ravasz László püspök tiszteletbeli doktori oklevele (1929).
Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
10. kép Frederick Llewellyn-Jones díszdoktorrá avatása 1933-ban.
Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
11. kép Meghívó az 1937-es névünnepélyre. Forrás: Pécsi
Egyetemtörténeti Gyűjtemény
12. kép Az Erzsébet-serleg. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
13. kép Megemlékezés a hősök emléktáblájánál 1933-ban. Forrás: Pécsi
Egyetemtörténeti Gyűjtemény
14. kép Meghívó az Orvostudományi Szakosztály ülésére. Forrás: Pécsi
Egyetemtörténeti Gyűjtemény
15. kép Carl Heinrich Becker (1876–1933). Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Heinrich_Becker#/media/File:Bundesarchiv_Bild_146-2005-0165,_Carl_Heinrich_Becker.jpg
16. kép Robert Debré (1882–1978). Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Debr%C3%A9#/media/File:Robert_Debr%C3%A9.jpg
17. kép Meghívó Ad Astra-előadásra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti
Gyűjtemény
18. kép Megnyitó a gazdasági akadémia épületében (1936). Forrás: Pécsi
Egyetemtörténeti Gyűjtemény
19. kép Az 1936. évi nyári egyetem lengyel estje. Forrás: Pécsi
Egyetemtörténeti Gyűjtemény
20. kép Meghívó az utolsó nyári egyetemre. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti
Gyűjtemény

Az Erzsébet Tudományegyetem épített öröksége

1. kép Az Erzsébet Tudományegyetem épületei Pécssett. Forrás: *A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanrendje az 1934–35. tanév első felére*. Pécs, 1934. 79.
2. kép Az Erzsébet Tudományegyetem központi épülete a harmincas évek második felében. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti
Gyűjtemény
3. kép Kőszeghy Gyula tervei a jogi és a bölcsészeti kar épületeiről (1930). *A pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem almanachja az MCMXXIX–MCMXXX tanévre*. Pécs, 1930.
4. kép Az Anatómiai, Kórbonctani és Törvényszéki Orvostani Intézet épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

-
5. kép A Gyógyszertani, Kórtani és Közegészségtani Intézet épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
6. kép A Stomatológiai Intézet épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
7. kép Az Evangélikus Hittudományi Kar épületének felavatása 1930-ban. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
8. kép A Sebészeti Klinika épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
9. kép Az Ideg- és Elmeklinika épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
10. kép A Gyermekklinika épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
11. kép A Belgyógyászati és Szemészeti Klinika épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
12. kép A Bőr- és Nemibeteg Klinika épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
13. kép A Szülészeti Klinika épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
14. kép A Nagy Lajos Kollégium épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
15. kép Az Erzsébet Kollégium épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
16. kép A Szent Mór Kollégium épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
17. kép A Professzorok Háza a kétezres években. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
18. kép Az Egyetemi Könyvtár épülete. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
19. kép Az egyetemi templom a Király utcában. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
20. kép Egyetemi Sportcsarnok. Forrás: Bodor Imre: *A Pécsi Egyetemi Atlétikai Club évkönyve az egyesület 1941. évi működéséről*. Pécs, 1942.

Az Erzsébet Tudományegyetem tárgyi emlékei

1. kép Az Erzsébet Egyetem alapítási és költözési emlékérmének elő- és hátlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

2. kép Az Erzsébet Egyetem Barátainak Egyesülete érme elő- és hátlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
3. kép A Tóth Lajos-émlékérem elő- és hátlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
4. kép PEAC-érem az egyetem központi épületével. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
5. kép PEAC-érem a hármas halmon álló sassal. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
6. kép Dudits Andor egyetemalapítást ábrázoló freskójának vázlata. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
7. kép Mattyasovszky-Zsolnay László: Lukinich Imre rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
8. kép Dabasi Kovács Gyula: Holub József rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
9. kép Horváth J. Károly: Hodinka Antal rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
10. kép Id. Éber Sándor: Pázmány Zoltán rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
11. kép Englerth Emil: Finkey Ferenc rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
12. kép Gábor Jenő: Entz Béla dékán. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
13. kép Glatz Oszkár: Tóth Zsigmond rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
14. kép Martyn Ferenc: Schaurek Rafael rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
15. kép Héya Zoltán: Vargha Damján rektor. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
16. kép Erzsébet-mellszobor az egyetem dísztermében. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
17. kép Hóman Bálint kultuszminiszter díszdoktori előadása 1935-ben, a háttérben Szentgyörgyi István egész alakos Erzsébet-szobra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
18. kép Klebelsberg Kuno, Korb Flóris, Pekár Mihály és Tóth Lajos mellszobra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
19. kép Apponyi Albert szobra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
20. kép Zichy Gyula szobra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
21. kép Heim Pál mellszobra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

22. kép Beck Soma mellszobra. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
23. kép Egyetemalapítás dombormű. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
24. kép Szepesy Ignác 1937-es emléktáblája. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
25. kép A Szepesy-emléktábla leleplezése. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

Az Erzsébet Tudományegyetem történetének írott forrásai

1. kép Az 1923/24-es tanév tanácsülési jegyzőkönyvei. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
2. kép Az 1921. szeptember 13-i ülés jegyzőkönyve. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
3. kép A jegyzőkönyv hitelesítőinek aláírásai. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
4. kép A Szülészeti klinika kórlapjai. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
5. kép Csekey Géza jogi diplomája. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
6. kép Kardos Erzsébet 1923/24-es tanév II. félévi iratkozási lapja. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
7. kép Kardos Erzsébet diplomakönyvi bejegyzése. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
8. kép Czeglédi Béla joghallgató leckekönyve. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
9. kép A Turul Szövetség plakátja. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
10. kép Központi gőzfűtés a Szent Mór Kollégiumban. Forrás: PTE Egyetemi Levéltár
11. kép Az 1925/26. tanév második felére kiadott tanrend borítója. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
12. kép A *Minerva* címlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
13. kép A *Pannonia* folyóirat címlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
14. kép A *Műhely* folyóirat címlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
15. kép Az egyetem disszertáció- sorozata. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

16. kép A *Kisebbségi Körlevél* címlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
17. kép A *Maurinum* címlapja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
18. kép A *Pécsi Jogász* diáklap akvarell-technikával készített plakátja. Forrás: Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény

Bibliográfia

FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

- XIV.170. Pekár Mihály orvosprofesszor, felsőházi tag magánlevelezése (1893–20. század)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

- XIX-I-1-h. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Felsőoktatási és Tudományos Főosztály iratai (1945–1951)

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára (MNL BaML)

- XIV.10. Csekey István jogászprofesszor irathagyatéka (1897–1966)
XIV.20. Faluhelyi Ferenc egyetemi tanár irathagyatéka (1900–1944)
XIV.32. Kislégi Nagy Dénes egyetemi tanár irathagyatéka (1884–1984)
XV.1. Baranya Megyei Levéltár tervtára (19. század –20. század)

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára (MNL GyMSMSL)

- VIII.2. Pécsi Erzsébet Tudomány Egyetem [sic!] Hittudományi Kara iratai (1927–1950)

PTE ETKK Egyetemtörténeti Gyűjtemény (PTE ETKK EGY)

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár (PTE EL)

- VIII.1.a. A Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem iratai, Rektori Hivatal iratai (1914–1923)
VIII.1.i. A Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem iratai, Egyetemi iratgyűjtemények (1914–1923)
VIII.101.a. ETE Rektori Hivatal iratai, A Pécsi Egyetem Tanácsának ülésjegyzőkönyvei (1923–1944)
VIII.101.b. ETE Rektori Hivatal iratai, Iktatott iratok (1923–1951)
VIII.102. ETE Quaestura iratai (1918–1951)
VIII.103. Egyetemi Gazdasági Hivatal iratai (1923–1951)

- VIII.104.a. ETE Jog- és Államtudományi Kar iratai, Kari ülési jegyzőkönyvek (1921–1950)
- VIII.104.b. ETE Jog- és Államtudományi Kar iratai, Iktatott iratok (1921–1948)
- VIII.105.a. ETE Orvosi Kar és intézeteinek iratanyaga, Kari ülési jegyzőkönyvek (1926–1951)
- VIII.106. Klinikák iratanyaga (1922–1950)
- VIII.107.a. ETE Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Kara iratai, Kari ülési jegyzőkönyvek (1923–1940)
- VIII.107.e. ETE Bölcsészet-, Nyelv- és Történettudományi Kara iratai, Iktatott iratok (1923–1941)
- VIII.108. Diákjóléti intézmények iratai (1926–1951)
- VIII.109. Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság iratai (1918–1941)
- VIII.110. Középiskolai Tanárképző Intézet iratai (1925–1941)
- VIII.114. Egyetemi Könyvtár iratai (1921–1949)
- VIII.202.b. PTE (majd JPTE) Állam- és Jogtudományi kar iratai, Kari igazgatási iratok (1947–1992)
- XIV.2. Dr. Entz Béla irathagyatéka (1923–1943)
- XIV.7. Dr. Pekár Mihály irathagyatéka (1892–1940)
- XIV.13. Dr. Ernst Jenő irathagyatéka (1913–1981)
- XIV.18. Dr. Karlinger Tihamér irathagyatéka (1925–2000)
- XIV.19. Dr. Császár Elemér irathagyatéka (1910–1958)
- XV.1. Aprónyomtatványok (1938–2017)
- XV.4. Leckekönyvek (index) gyűjteménye (1900–1980)

Sajtóforrások

Budapesti Hírlap 1923, 1925, 1935

Budapesti Közlöny 1921

Dunántúl 1922–1944

Egyetemi Lapok 1915

Hivatalos Közlöny 1926, 1937

Kisebbségi Értesítő 1944

Kisebbségi Körlevél 1937

Magyar Nemzet 1903

Magyarság 1929

Minerva 1923
 Műhely 1937
 Nemzetgyűlési irományok 1920
 Pannonia 1939
 Pécsi Est 1923
 Pécsi Hétfő 1947
 Pécsi Jogász 1936
 Pécsi Lapok 1923
 Pécsi Napló 1926–1942
 Pesti Napló 1928, 1929
 Soproni Hírlap, 1930
 Sopronvármegye 1923
 Vasárnapi Újság, 1920

Irodalom

- ÁGOSTON 1987 ÁGOSTON Mária: Egy finn szobrász a Szolnoki művésztelepen – 1906. Részlet Yrjö Liipola Vándoréveim c. visszaemlékezéséből. *Zounek. A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve* 2. (1987) 323–332.
- AHLBÄCK –
HOLLSTEN 2015 AHLBÄCK, Anders – HOLLSTEN, Laura: Changing the narratives of university history. *Kasvatus & Aika* 9. (2015):3. 104–116.
- ÁMÁN 2017 ÁMÁN Ildikó: A szegedi Ferenc József Tudományegyetem doktorainak kitüntetéses avatása a két világháború között. *Acta Universitatis Szegediensis. Forum Publicationes Doctorandorum Juridicorum* 7. (2017) 5–33.
- ÁMÁN 2018 ÁMÁN Ildikó: Jogász doktorok sub auspiciis Regis avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1896 és 1915 között. In: *Jog határok nélkül. Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák VIII.* Szerk. FEJES Zsuzsanna. Szeged, 2018. 21–31.
- ARATÓ 2007 ARATÓ Jenő: *Életem 1891–1979.* Szerk. ARATÓ Csongor [2007]. (<http://www.csongor6.fw.hu/Neus12/index2.htm>) [2023.12.23.]
- ASZTALOS 1929 ASZTALOS Miklós: Pécs szellemi élete. *Magyar Szemle* 3. (1929):5–8. 216–226.
- BARNA 2000 BARNA Gábor: Idő és emlékezet. In: *Közelítések az időhöz. Tanulmányok.* Szerk. ÁRVA Judit – GYARMATI János. Budapest, 2000. 152–171.

- BARNA 2004 BARNA Gábor: Társulati ünnepek és szervezőik. In: *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. Szerk. Pócs Éva. Budapest, 2004. 189–202. (Studia Ethnologica Hungarica VI.)
- BAUER et al. 2016 BAUER, Joachim – GERBER, Stefan – JOHN, Jürgen – MEINHOLD, Gottfried: Ambivalente universitäre Erinnerungsorte. In: *Ambivalente Orte der Erinnerung an deutschen Hochschulen*. Hrsg. BAUER, Joachim – GERBER, Stefan – JOHN, Jürgen – MEINHOLD, Gottfried. Stuttgart, 2016. 11–19.
- BÉDI 1994 BÉDI Imre: *A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet*. Pécs, 1994.
- BECKER 2007 BECKER, Thomas P.: Jubiläen als Orte universitärer Selbstdarstellung. Entwicklungslinien des Universitätsjubiläums von der Reformationszeit bis zur Weimarer Republik. In: *Universität im öffentlichen Raum*. Hrsg. SCHWINGES, Rainer Christoph. Basel, 2007. 77–107.
- BÉKEFI 1909 BÉKEFI Remig: *A pécsi egyetem*. Budapest, 1909.
- BÉLI 1997 BÉLI Gábor: Epizódok a pécsi Jogi Kar történetéből a II. világháború után. In: *Per aspera ad astra: Megemlékezés a honfoglalás 1100. és az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre költözésének 75. évfordulójáról*. Szerk. NAGY Ferencné. Pécs, 1997. 67–70.
- BENKE 2000 BENKE József: *Egyetemünk története*. [Pécs], 2000.
- BENKE 2001 BENKE József: A pécsi egyetem rektorainak arcképfestői. *Pécsi Szemle* 4. (2001):1. 83–96.
- BERDE 1938 BERDE Károly: *Hőseink emléke*. Különlenyomat. [Pécs, 1938.]
- BITSKEY 2017 BITSKEY István: University jubilees and university history writing (recenzió). *Gerundium* 8. (2017):2. 147–152. (<https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/1398/1457>) [2024.02.28.]
- BLECHER 2007 BLECHER, Jens: Die Siegel der Universität Leipzig. Bedeutung, Symbolik und Siegelführung vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. *Archivalische Zeitschrift* 89. (2007) 369–405.
- BODOR 1942 BODOR Imre: *A Pécsi Egyetemi Atlétikai Club évkönyve az egyesület 1941. évi működéséről*. Pécs, [1942]. (<https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/33911>) [2024.02.23.]
- BOER – FÜSSEL SCHUCH 2018a de BOER, Jan-Hendryk – FÜSSEL, Marian – SCHUH, Maximilian: Einleitung. In: *Universitäre Gelehrtenkultur vom 13.–16. Jahrhundert. Ein interdisziplinäres Quellen- und Methodenhandbuch*. Hrsg. de BOER, Jan-Hendryk – FÜSSEL, Marian – SCHUH, Maximilian. Franz Steiner Verlag, 2018. 11–18.
- BOER – FÜSSEL SCHUCH 2018b *Universitäre Gelehrtenkultur vom 13.–16. Jahrhundert. Ein interdisziplinäres Quellen- und Methodenhandbuch*. Hrsg. de BOER, Jan-Hendryk – FÜSSEL, Marian – SCHUH, Maximilian. Stuttgart, 2018.

- BROCKLISS 2000 BROCKLISS, Laurence: Gown and Town: The University and The City in Europe, 1200–2000. *Minerva* 38. (2000):2. 147–170.
- BRUCH 2007 vom BRUCH, Rüdiger: „Universität” – ein „deutscher Erinnerungsort”? In: Jena: Ein nationaler Erinnerungsort? Hrsg. JOHN, Jürgen – ULBRICHT, Justus H. Köln, 2007. 93–99.
- BURKE 2001 BURKE, Peter: A történelem mint társadalmi emlékezet. *Regio* 12. (2001):1. 3–18.
- BÜK et al. 2017 BÜK, Tuba Bozaykut – ATAKAN-DUMAN, Şirin – PAŞAMEHMETOĞLU, Ayşin: The University Identity: Communication of Identity Themes. *International Business and Accounting Research Journal* 1. (2017):2. 55–70.
- CZARNIAWSKA – CZARNIAWSKA, Barbara – WOLFF, Rolf: Constructing New WOLFF 1998 Identities in Established Organization Fields. Young Universities in Old Europe. *International Studies of Management & Organization* 28. (1998):3. 32–56.
- CsÁSZÁR 1914 CsÁSZÁR Mihály: *Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme*. Pozsony, 1914.
- CSORBA 1991 CSORBA Győző: *A város oldalában*. Pécs, 1991.
- DEMANTOWSKY DEMANTOWSKY, Marko: From Anniversary to Anniversariness. 2014 *Public History Weekly* (2.) 11. ([dx.doi.org/10.1515/phw-2014-1682](https://doi.org/10.1515/phw-2014-1682)) [2024.02.21.]
- DEZSŐ 2014 DEZSŐ Krisztina: Yrjö Liipola Zichy Gyula szobra. *TGYO blog*, 2014. április 28. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/yrjo-liipola-zichy-gyula-szobra/>) [2023.06.16.]
- DEZSŐ 2019 DEZSŐ Krisztina: A pécsi Stomatológia Intézet műszerei. *TGYO blog*, 2019. április 4. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/a-pecsi-stomatologia-intezet-muszerei/>) [2023.06.16.]
- DEZSŐ 2020 DEZSŐ Krisztina: A Szent Mór Kollégium (Maurinum) építésének története. *TGYO blog*, 2020. augusztus 3. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/a-szent-mor-kollegium-maurinum-epitesenek-tortenete/>) [2023.06.16.]
- DEZSŐ 2021 DEZSŐ Krisztina: „Az egyetemeknek kulturális feladata nemcsak a tantermekre szorítkozik, hanem a társadalmi életre is” – A pécsi Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetségének tevékenysége. *TGYO blog*, 2021. október 6. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/az-egyetemeknek-kulturalis-feladata-nemcsak-a-tantermekre-szoritkozik-hanem-a-tarsadalmi-életre-is-sciapiades-elemer-a-pecsi-erzsebet-tudomanyegyetem-tudomanyos-szovetsegenek-tev/>) [2023.01.26.]

- DEZSŐ 2022a DEZSŐ Krisztina: Az Erzsébet Tudományegyetem képviselőinek részvétele az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus eseményein. *TGYOblog*, 2022. március 9. (https://tgyoblog.lib.pte.hu/az-erzsebet-tudomanyegyetem-kepviseloi/#_ftn9) [2023.04.23.]
- DEZSŐ 2022b DEZSŐ Krisztina: A Maurinum blokkelőadásai. *TGYOblog*, 2022. március 31. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/a-maurinum-blokkeloadasai/>) [2023.01.26.]
- DEZSŐ 2022c DEZSŐ Krisztina: Az Erzsébet Tudományegyetem Keszthelyi Nyári Egyeteme. *TGYOblog*, 2022. augusztus 18. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/ete-nyari-egyeteme/>) [2023.01.26.]
- DEZSŐ 2022d DEZSŐ Krisztina: A Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Tudományos Szövetsége Orvosi Szakosztályának tevékenysége. *Kaleidoscope* 11. (2022):24. 238–252. (<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=691>) [2024.02.24.]
- DHONDT 2013 DHONDT, Pieter: Pomp and Circumstance at the University: The Origin of the Honorary Degree. *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 20. (2013):1. 117–136.
- DHONDT 2015 DHONDT, Pieter: University History Writing: More than a History of Jubilees? In: *University Jubilees and University History Writing. A Challenging Relationship*. Ed. DHONDT, Pieter. Leiden – Boston, 2015. 1–17. (Scientific and Learned Cultures and Their Institutions 13.)
- DITZHUYZEN 2007 van DITZHUYZEN, Reinildis: Selbstdarstellung der Universität. Feiern und Zeremoniell der Doktorpromotionen. In: *Universität im öffentlichen Raum*. Hrsg. SCHWINGES, Rainer Christoph. Basel, 2007. 45–75.
- DRÜDING 2019 DRÜDING, Markus: Warum feiern Universitäten Geschichte? Funktionen und Formen deutscher Universitätsjubiläen im späten 19. und 20. Jahrhundert. In: *Akademische Festkulturen vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Zwischen Inaugurationsfeier und Fachschaftsparty*. Hrsg. KINTZINGER, Martin – WAGNER, Wolfgang Eric – FÜSSEL, Marian – HÝNEK, Stefan. Basel, 2019. 55–76.
- ECHTERNKAMP 2016 ECHTERNKAMP, Jörg: *Namenspatronage als historische Symbolpolitik: Das Beispiel der Universität und die Rolle des Historikers*. Halle-Wittenberg, 2016.
- ETE 1917 *A Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet-Tudományegyetem 1917/18. tanévi irataiból. I. Füzet*. Pozsony, 1917.

- ETE 1918 *A Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet-Tudományegyetem 1917/18. tanévi irataiból. III. Füzet.* Pozsony, 1918.
- ETE 1928 *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1928/29. tanévi irataiból. [I.] Füzet.* Pécs, 1928.
- ETE 1935 *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1934/35. tanévi irataiból. 1. Füzet.* Pécs, 1935.
- ETE 1942 *A Magyar Királyi Erzsébet-Tudományegyetem 1941–42. tanévi irataiból.* Pécs, 1942.
- ETE ALMANACH 1939 *A Pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem almanachja a MCMXXXVII–MCMXXXVIII. tanévre.* Pécs, 1939.
- ETE ALMANACH 1943 *A Pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem almanachja a MCMXLII–MCMXLIII. tanévre.* Pécs, 1943.
- ETE JEGYZŐKÖNYV 1925–1941 *Az Erzsébet Egyetem Tudományos Egyesület Orvosi Szakosztályának ülésgyűzőkönyvei az ... évről.* Pécs, 1925–1941.
- FALCSIK 1916 FALCSIK Dezső: Dr. Falcsik Dezső rektori hatáskörrel felruházott dékán beszéde dicsőült Erzsébet királyné emlékezetére 1914. évi november hó 19-én. In: *Az első 1914/15. tanév megnyitása alkalmából 1914. évi október 3-án és dicsőült Erzsébet királyné emlékezetére 1914. évi november hó 19-én tartott ünnepélyes egyetemi közgyűlések. = Conventus generales solennes occasione inchoationis anni scholastici primi die III. octobris anni MCMXIV et in memoriam divae Elisabeth reginae die XIX. novembris anni MCMXIV celebrati.* Pozsony, 1916. 9–14.
- FEDELES et al. 2017 FEDELES Tamás – LENGVÁRI István – SCHMELCZER-POHÁNKA Éva – POLYÁK Petra: *A pécsi felsőoktatás évszázadai.* 2. kiad. Pécs, 2017.
- FINKEY 1916 FINKEY Ferenc: Emlékbeszéde Dr. Degré Lajos, a pozsonyi m. kir. Erzsébet-Tudományegyetemnek a hazáért hősi halált halt ny. rk. tanára felett. In: *Dicsőült Erzsébet királyné emlékére 1915. évi november hó 21-én tartott ünnepélyes egyetemi közgyűlés. = Conventus generalis solennis occasione in memoriam divae olim Elisabeth reginae die XXI novembris anni MCMXV celebratus.* Pozsony, 1916. 11–51. (A pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1915/16. tanévi irataiból 2.)
- FÜSSEL 2018 FÜSSEL, Marian: Repräsentation. In: *Universitäre Gelehrtenkultur vom 13.–16. Jahrhundert. Ein interdisziplinäres Quellen- und Methodenhandbuch.* Hrsg. de BOER, Jan-Hendryk – FÜSSEL, Marian – SCHUH, Maximilian. Stuttgart, 2018. 389–404.

- FÜSSEL 2019 FÜSSEL, Marian: Universitäre Festkultur. Praktiken – Räume – Medien. In: *Akademische Festkulturen vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Zwischen Inaugurationsfeier und Fachschaftsparty*. Hrsg. KINTZINGER, Martin – WAGNER, Wolfgang Eric – FÜSSEL, Marian – HYNEK, Stefan. Basel, 2019. 14–24.
- FÜSSEL – RÜTHER 2018 FÜSSEL, Marian – RÜTHER, Stefanie: Bilder. In: *Universitäre Gelehrtenkultur vom 13.–16. Jahrhundert. Ein interdisziplinäres Quellen- und Methodenhandbuch*. Hrsg. de BOER, Jan-Hendryk – FÜSSEL, Marian – SCHUH, Maximilian. Stuttgart, 2018. 419–430.
- GENTHON 1937 GENTHON István: Újabb emlékszobraink. *Magyar Szemle* 30. (1937):5–8. 232–238.
- GERBER 2014 GERBER, Stefan: Wie schreibt man „zeitgemäße“ Universitätsgeschichte? *NTM Zeitschrift für Geschichte der Wissenschaften, Technik und Medizin* 22. (2014):4. 277–286.
- GERŐ 2004 GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. Budapest, 2004.
- GIEYSZTOR 1992 GIEYSZTOR, Aleksander: Management and Resources. In: *A History of the University in Europe. Vol. 1. Universities in the Middle Ages*. Ed. de RIDDER-SYMOENS, Hilde. Cambridge – New York, 1992. 108–143.
- GYULAI 1941 GYULAI Ágost: Dr. vitéz Szabó Pál: A m. kir. Erzsébet-tudományegyetem és irodalmi munkássága. *Magyar Peadagogia* 50. (1941) 89–90.
- HALASY-NAGY 1999 HALASY-NAGY József: Summa vitae. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Studia Historiae Literarum et Artium* 2. Szerk. LENGYEL András. Szeged, 1999. 207–237.
- HAMMERSTEIN 1983 HAMMERSTEIN, Notker: Jubiläumsschrift und Alltagsarbeit. Tendenzen bildungsgeschichtlicher Literatur. *Historische Zeitschrift* (1983):236. 602–633.
- HAMZA –
HOFFMANN 2014 HAMZA Gábor – HOFFMAN István: Promotio sub auspiciis Praesidentis Rei publicae, különös tekintettel a magyar és osztrák jogászokra. Történelmi és aktuális áttekintés. *Magyar Tudomány* 10. (2014) 849–853.
- HECHLER –
PASTERNAK 2013 HECHLER, Daniel – PASTERNAK, Peer: *Traditionsbildung, Forschung und Arbeit am Image: die ostdeutschen Hochschulen im Umgang mit ihrer Zeitgeschichte*. Leipzig, 2013. (Hochschulforschung Halle Wittenberg)

- HEGYI 2021 HEGYI Ádám Alex: Akademische Festkulturen vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Zwischen Inaugurationsfeier und Fachschaftsparty (recenzió). *Gerundium* 12. (2021):1–2. 233–237.
- HORVÁTH 1986 HORVÁTH Veronika: A Minerva Társaság története. *Irodalomtörténeti Közlemények* 90. (1986):3. 305–312.
- HUBER 1979 HUBER Kálmánné: A Pannónia folyóirat története, 1935–1943. In: *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. Szerk. SZITA László. Pécs, 1979. 305–370.
- HUBER 1986 HUBER Kálmánné: *A Minerva folyóirat története és repertórium, 1922–1944*. Pécs, 1986. 7–19.
- JANDL 2021 JANDL, Marco: *Universitäre Erinnerungskultur in Österreich nach 1945 am Beispiel der Universität Graz*. Diplomarbeit. Karl-Franzens-Universität Graz, 2021.
- KÁNTOR 2013 KÁNTOR Sándorné: A debreceni kitüntetéses doktoravatások története (1912–2012). *Gerundium* 4. (2013):1–2. 109–132. (<https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/1239>) [2023.04.25.]
- KARÁCSONYI 1907 KARÁCSONYI János: Szent Erzsébet születéshelye. *Religio* 57. (1907):1. 4–6.
- KASTNER 1933 KASTNER Jenő: Bölcsészet, nyelv- és történettudományi kari dékán ünnepi beszéde az egyetem hősi halottairól és jelentése az 1932–33. tanévi pályamunkákról. In: *1933. május 28-án tartott tanévzáró ünnepélyes egyetemi közgyűlés*. Pécs, 1933. 45–55. (A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1932/33. tanévi irataiból 4.)
- KERÉNYI 1937 KERÉNYI Károly: Levél a Budapesti Philológiai Társaság elnökéhez. *Műhely* 1. (1937):2. 59.
- KESZEG 2004 KESZEG Vilmos: Az ünneplő Torda. Az ünneplés alkalmi és terei. In: *Ritus és ünnep az ezredfordulón*. Szerk. Pócs Éva. Budapest, 2004. 21–42. (*Studia Ethnologica Hungarica* VI.)
- KIESELBACH 2023 *Kieselbach Galéria művészeti adatbázisa*. (https://www.kieselbach.hu/kereses?CUR=HUF&is_photo=0&keyword=&is_webshop_artist=0&frontcat=&abcfiter=1&artistsearch=1&color=&category=all&listview=&limit=50&orderby=&tabid=artist&listview=grid) [2023.02.27.]

- KNIEFACZ – POSCH 2015 KNIEFACZ, Katharina – POSCH, Herbert: Selbstdarstellung mit Geschichte. Traditionen, Memorial- und Jubiläumskultur der Universität Wien. In: *Universität – Forschung – Lehre. Themen und Perspektiven im langen 20. Jahrhundert*. Hrsg. KNIEFACZ, Katharina – NEMETH, Elisabeth – POSCH, Herbert – STADLER, Friedrich. Göttingen, 2015. 381–410.
- KOVÁCS 2011 *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Kar tanácsülési jegyzőkönyveinek napirendi pontjai, 1926–1951*. Összeáll. KOVÁCS Adrienn. Pécs, 2011.
- KOVÁCS 2012 *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelvi- és Történettudományi Kar tanácsülési jegyzőkönyveinek napirendi pontjai, 1918–1940*. Összeáll. KOVÁCS Adrienn. Pécs, 2012.
- KOVÁCS – PÁLMAI – POLYÁK 2021 *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar tanácsülési jegyzőkönyveinek napirendi pontjai, 1921–1950*. Összeáll. KOVÁCS Adrienn – PÁLMAI Dóra – POLYÁK Petra. Pécs, 2021.
- KOPCSÁNYI 1897 KOPCSÁNYI Károly: *A Pécsi Jogakadémia multja s jelene*. Pécs, 1897. 7–22.
- LADÁNYI 2000 LADÁNYI Andor: *Klebelsberg felsőoktatási politikája*. Budapest, 2000.
- LANDGRAF 2001 LANDGRAF Ildikó: Erzsébet, a magyarok királynéja – második Szent Erzsébet. In: *A szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és Közép-Európában. A magyar szentek tisztelete*. Szerk. BARNA Gábor. Szeged, 2001. 108–127.
- LANDGRAF 2005 LANDGRAF Ildikó: Megtorló császár – megtévesztett király. Ferenc József alakja a magyar hagyományban. In: *Mindenes gyűjtemény. Tanulmányok Küllös Imola 60. születésnapjára. 1. köt.* Szerk. CSÖRSZ Rumen Arnold. Budapest, 2005. 129–140.
- LANG 1931 LANG Mihály: *Dr. Beck Soma szobrának leleplezésekor (1931. május 31-én) tartott beszéd*. Pécs, 1931.
- LENGVÁRI 2004 LENGVÁRI István: A város és az „árva leány”. Pécs és az Erzsébet Tudományegyetem. *Limes* 17. (2004):4. 83–92.
- LENGVÁRI 2008 LENGVÁRI István: A pécsi Magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának női hallgatói (1919–1945). In: *Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára*. Szerk. CZOCH Gábor – HORVÁTH Gergely Krisztián – POZSGAI Péter. Budapest, 2008. 395–405.
- LENGVÁRI 2012 LENGVÁRI István: „Papírforma szerint talán én volnék a legkvalifikáltabb, de hát ez ma kevés az üdvösségre”: Protekciókérések Pekár Mihály pécsi orvostudományi professzor levelezésében. *Korall* 13. (2012):50. 202–216.

- LENGVÁRI 2014 LENGVÁRI István: Az Erzsébet Tudományegyetem alapítása, a pozsonyi és budapesti évek története. *Per Aspera ad Astra* 1. (2014):1. 15–25.
- LENGVÁRI 2020 LENGVÁRI, István: Der Ernährungsgewohnheiten der Professoren Studenten und Patienten an der Erzsébet Universität (1914–1945). In: *Karge Kost und Herrschaftstafel: zur Ernährungssituation im pannonischen Raum. 48. Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 2019 in Mogersdorf 2. bis 5. Juli 2019.* Hrsg. Michael, HESS. Eisenstadt, 2020. 155–170.
- LENGVÁRI 2021 LENGVÁRI, István: The Social Composition of Medical Students at the Erzsébet University in the 1920s. In: *Economic and Social Changes: Historical Facts, Analyses and Interpretations.* Eds. KAPOSÍ, Zoltán – RAB, Virág. Pécs, 2021. 72–79.
- LENGVÁRI 2022 LENGVÁRI, István: The Social Composition of Medical Students at the Erzsébet University Between 1930 and 1945. In: *Different Approaches to Economic and Social Changes: New Research Issues, Sources and Results.* Eds. KAPOSÍ, Zoltán – RAB, Virág. Pécs, 2022. 85–96.
- LENGVÁRI-SCHMELCZER-POHÁNKA 2017 LENGVÁRI István – SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: A pozsonyi, majd pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem. In: FEDELES Tamás – LENGVÁRI István – SCHMELCZER-POHÁNKA Éva – POLYÁK Petra: *A pécsi felsőoktatás évszázadai.* 2. kiad. Pécs, 2017. 49–83.
- LUKINICH 1933 LUKINICH Imre: *Az egyetem alapításának története.* Pécs, 1933.
- MAGYAR 2007 MAGYAR Zoltán: *Árpád-házi Szent Erzsébet. Történelem, kultusz, kultúrtörténet.* Budapest, 2007.
- MÉL 1967–1981 *Magyar életrajzi lexikon.* Főszerk. KENYERES Ágnes. Budapest, 1967–1981.
- MÁRFI 2008 MÁRFI Attila: A boldog békeidők utolsó évei Pécssett. Arató Jenő visszaemlékezései 1909–1914, I–IV. *Pécsi Szemle* 11. (2008):1. 62–73.; (2008):2. 63–75.; (2008):3. 58–69.; (2008):4. 86–99.
- MÁRFI 2010 MÁRFI Attila: Veszett háború és forradalmak után. Arató Jenő visszaemlékezései 1921–1945, I–III. *Pécsi Szemle* 13. (2010):1. 84–97.; (2010):2. 76–89.; (2010):4. 78–104.
- MENDÖL 2010 MENDÖL Zsuzsanna: Dudits Andor. In: *Pécs Lexikon I.* Szerk. ROMVÁRY Ferenc. Pécs, 2010. 181.
- MÉREG 2023 MÉREG Martin: Klebelsberg Kuno 1922-es pécsi látogatása. *TGYOblog*, 2023. február 20. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/klebelsberg-1922-pecs/>) [2023.12.23.]
- MIKONYA 2014 MIKONYA György: *Az európai egyetemek története (1230–1700).* [Budapest], 2014.

- MÜLLER 1998 MÜLLER, Winfried: Erinnern an die Gründung. Universitätsjubiläen, Universitätsgeschichte und die Entstehung der Jubiläumskultur in der frühen Neuzeit. *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 21. (1998) 79–102.
- MÜLLER 2010 MÜLLER, Winfried: Inszenierte Erinnerung an welche Traditionen? Universitätsjubiläen im 19. Jahrhundert. In: *Die Berliner Universität Im Kontext der deutschen Universitätslandschaft nach 1800, um 1860 und um 1910*. Hrsg. vom BRUCH, Rüdiger. München, 2010. 73–92.
- MÜLLER 2021 MÜLLER, Winfried: Eigengeschichte im Jubiläumsrhythmus. Anmerkungen zu Herkunft und Zukunft der Universitätsgeschichte. In: *Universitätsgeschichte als Projekt und Programm: Kategorien und Perspektiven*. Hrsg. WEIGAND, Katharina. München, 2021. 17–36.
- ML 1935 *Művészeti lexikon*, 1–2. kötet. Szerk. ÉBER László. Budapest, 1935.
- NOVÁK 2004 Novák Veronika: *A szlovákiai levéltárak magyar provenienciájú fondjai és állagai 1918-ig és 1938–1945 között 1*. Budapest, 2004. (A Kárpát-medence levéltári forrásai 1. Fond- és állagjegyzékek 1.)
- ÓRIÁS 2006 ÓRIÁS Nándor: *Emlékeim töredékei*. Pécs, 2006.
- ORTUTAY 1914 ORTUTAY István: *József főherceg élete*. Szeged, 1914.
- PALETSCHEK 2012 PALETSCHEK, Sylvia: The Writing of University History and University Jubilees: German Examples. *studium. Tijdschrift voor Wetenschappen Universiteitsgeschiedenis/Revue d'Histoire des Sciences et des Universités* 5. (2012):3. 142–155.
- PÁLMAI 2016 PÁLMAI Dóra: Dudits Andor freskója az Erzsébet Tudományegyetemen. *TGYOBlog*, 2016. március 24. (<https://tgyoblog.wordpress.com/2016/05/24/dudits-andor-freskoja-az-erzsebet-tudomanyegyetemen/>) [2023.04.23.]
- PAPP 1982 PAPP József: *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Budapest, 1982.
- PL 2010 *Pécs lexikon I–II*. Főszerk. ROMVÁRY Ferenc. Pécs, 2010.
- PICARD 2012 PICARD, Emmanuelle: Recovering the History of the French University. *studium. Tijdschrift voor Wetenschappen- en Universiteitsgeschiedenis / Revue d'Histoire des Sciences et des Universités* 5. (2012):3. 159–169.
- PILKHOFFER 2002 PILKHOFFER Mónika: Az elmegyógyintézet építéstörténete. In: *Tanulmányok Pécs történetéből 10–11–12*. Szerk. VARGA Lajos – VONYÓ József. Pécs, 2002.

- PILKHOFFER 2004 PILKHOFFER Mónika: *Pécs építésze a századfordulón (1888–1907)*. Pécs, 2004.
- PILKHOFFER 2003 PILKHOFFER MÓNIKA: A pécsi közkórház kibővítése (1891–1895). *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 46–47. (2003) 103–110.
- PILKHOFFER 2014 PILKHOFFER Mónika: Az Erzsébet Tudományegyetem pécsi épületei. *Per Aspera ad Astra* 1. (2014):2. 37–61.
- PILKHOFFER 2017 PILKHOFFER Mónika: Az Erzsébet Tudományegyetem központi épületének bővítése (1932–1934). In: *Iskola, művelődés, társadalom. Az oktatás, nevelés és művelődés társadalomtörténeti látószögei*. Szerk. SASFI Csaba – UGRAI János. Budapest, 2017. 133–142.
- PILKHOFFER 2021 PILKHOFFER Mónika: A pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem letelepedése Pécssett, és működésének infrastrukturális nehézségei a két világháború között. In: *Trianon után: határon innen és túl*. Szerk. ANDRÁS Ferenc – KALMÁR Zoltán. Budapest, 2021. 167–184.
- POHÁNKA 2009 POHÁNKA Éva: Epilógus. Szepesy Ignác püspök emléktáblája a pécsi jogi kar épületén. In: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923*. Szerk. KAJTÁR István – POHÁNKA Éva. Pécs, 2009. 303–306.
- POLYÁK 2014 POLYÁK Petra: Az Erzsébet Tudományegyetem névváltozatai. *Per Aspera ad Astra* 1. (2014):1. 115–137.
- POLYÁK 2017 POLYÁK Petra: Egyetemi jubileumokon innen és túl (recenzió). *Per Aspera ad Astra* 4. (2017):1–2. 277–281.
- POLYÁK 2019 POLYÁK Petra: Pécsi egyetemi jubileumok a 20. században. In: *Évszázados történetek Pécsről. Dolgozatok a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének műhelyéből*. Szerk. WÉBER Adrienn. Pécs, 2019. 111–126.
- POLYÁK 2020 POLYÁK Petra: Társasági élet az egyetemen (recenzió). *Per Aspera ad Astra* 7. (2020):1. 152–158.
- POLYÁK 2021 POLYÁK Petra: Prinz Gyula és a négy szobor. Az egyetemi emlékezetkultúra egy pécsi epizódja. In: *Az Év Levéltára 2020. A 2021. április 13-án tartott konferencia előadásai*. Szerk. LENGVÁRI István. Pécs, 2021. 67–103.
- POLNER 1916 POLNER Ödön: Dr. Polner Ödön rektori hatáskörrel felruházott dékán elnöki megnyitó beszéde. In: *Dicsőült Erzsébet királyné emlékére 1915. évi november hó 21-én tartott ünnepélyes egyetemi közgyűlés. = Conventus generalis solennis occasione in memoriam divae olim Elisabeth reginae die XXI novembris anni MCMXV celebratus*. Pozsony, 1916. 3–10. (A pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1915/16. tanévi irataiból)

- POPÉLY 2005 POPÉLY Gyula: *Búcsú a főiskoláktól. A felsőoktatás és a felvidéki magyarság (1918–1945): a fiatal magyar értelmiség útkeresése.* Pozsony, 2005.
- RADOCSAY 1942 RADOCSAY Dénes: Budapest szobrai. *Magyar Szemle* 42. (1942):1–6. 101–106.
- RAPOSA 2020 RAPOSA Vivien Kitti: A pécsi bajtársiak antiszemita beiratkozásai sztrájkja az 1933/34-es tanévben. *Per Aspera ad Astra* 7. (2020):1. 66–94.
- RAPOSA 2023 RAPOSA Vivien Kitti: A keresztény és zsidó vallású hallgatók konfliktusai az Erzsébet Tudományegyetemen a két világháború között. In: *Trianon Doktorandusz Konferenciasorozat. Tanulmánykötet.* Szerk. MOLNÁR Dániel – MOLNÁR Dóra. Budapest, 2023. 26–44.
- RAVASZ 1983 RAVASZ János: *Pécsi Tudományegyetem (1923–1950) I–VII.* [kézirát] Pécs, 1983.
- ROMVÁRY 1982 ROMVÁRY Ferenc: *Pécs szobrai. Szobrok, épületszobrok, emlékművek, emléktáblák.* Pécs, 1982.
- ROMVÁRY 2014 ROMVÁRY Ferenc: *Pécs köztéri szobrai. Épületplasztikák, emlékművek, emléktáblák.* Pécs, 2014.
- ROZS 2003 ROZS András: Pécs, a befogadó város. In: *80 éve Pécssett. A város és egyeteme.* Szerk. NAGY Ferencné – VONYÓ József. Pécs, 2003. 35–48.
- SCHUCH 2003 SCHUCH, Gereon: *Hochschulen und politischer Wandel. Eine exemplarische Untersuchung der Universität Pécs (Ungarn) in den Jahren 1939–1950. (Inauguraldissertation).* Stuttgart, 2003.
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2018 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Dr. Csekey Géza diplomája a pécsi Erzsébet Tudományegyetemről (1947). *TGYOBlog*, 2018. január 30. (<https://tgyoblog.lib.pte.hu/dr-csekey-geza-diplomaja-a-pecsi-erzsebet-tudomanyegyetemrol-1947/>) [2023.06.03.]
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2016 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Hallgatói periodikumok a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen. A Maurinum, melléklapja a Móric(czka) és a Pécsi Jogász. *Magyar Könyvszemle* 132. (2016):2. 183–209.
- SCHWEITZER 2018 SCHWEITZER Gábor: „A tisztességes jogtanár”. *Molnár Kálmán pályaképe.* Budapest, 2018. (Jogtudományi alap kutatások 2.)
- SCHWINGES 2008 SCHWINGES, Rainer Christoph: Universität im öffentlichen Raum. Eine Einführung. In: *Universität im öffentlichen Raum.* Hrsg. SCHWINGES, Rainer Christoph. Basel, 2008. 1–11.
- SURJÁN 1992 SURJÁN Miklós: *Baranya megye sajtóbibliográfiája.* Pécs, 1992.

- SÜLE 2017 SÜLE Tamás: *A Pécsi Tudományegyetem és neves orvosai érdemben*. Pécs, 2017.
- SÜLE 1989 SÜLE Tamás: Baranya és Pécs orvostörténelme érmékben. In: *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. Szerk. SZITA László. Pécs, 1989. 593–682.
- SÜLE 1996 SÜLE Tamás: *Százötven év pécsi orvosi érmei 1845–1995*. Pécs, 1996. (Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 2.)
- PÓTÓ 2003 PÓTÓ János: *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*. Budapest, 2003.
- P. SZABÓ 2011 P. SZABÓ Béla: Az 1912. évi XXXVI. törvénycikk „a debreczeni és a pozsonyi magyar királyi tudomány egyetem felállításáról” szövege és miniszteri indokolása (Forrásközlés). *Gerundium* 2. (2011):1–2. 135–162. (<https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/1201/1199>) [2023.05.23.]
- SZABÓ 1940 SZABÓ Pál: *A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága: az egyetem 25 éves fennállása alkalmából*. Pécs, 1940.
- SZABÓ 1971 SZABÓ T. Attila: A szó és az ember. In: SZABÓ T. Attila: *Válogatott tanulmányok, cikkek II*. Bukarest, 1971. 144–147.
- SZEBERÉNYI 2014 SZEBERÉNYI Gábor: Holub József és a Tagányi-könyvtár Pécsre kerülése. Egy „vidéki” történészprofesszori egzisztencia lehetőség-feltételei az 1920-as évek elején I. *Per Aspera ad Astra* 1. (2014):2. 117–137. (<https://journals.lib.pte.hu/index.php/paaa/article/view/3851/3573>) [2023.05.04.]
- SZILÁGYI 2016 SZILÁGYI Judit: Egyetemi múzeumok és gyűjtemények Magyarországon, avagy sajátos helyzetű gyűjtemények bemutatása. *Per Aspera ad Astra* 3. (2016):1. 9–24.
- SZTANA-KOVÁCS 2014 *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Egyetemi Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyveinek napirendi pontjai 1914–1943*. Összeáll. SZTANA-KOVÁCS Adrienn. Pécs, 2014.
- SZTANA-KOVÁCS 2017 SZTANA-KOVÁCS Adrienn: Egyetemtörténet-írás másképp. *Per Aspera ad Astra* 4. (2017):1–2. 282–287.
- SZÜCS 2000 SZÜCS György: Ars memoriae, ars obliuendi. Emlékművek térben és időben. In: *Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon*. Szerk. MIKÓ Árpád – SINKÓ Katalin. Budapest, 2000. 689–694.
- TANREND *A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem tanrendjei*. [Pozsony, Pécs], [1914–1944].
- TATAY 1977 TATAY Sándor: *Lödörgések kora*. Budapest, 1977.

- THIENEMANN 2010 THIENEMANN Tivadar: *Az utókor címére. Thienemann Tivadar hátrahagyott életrajzi feljegyzései.* Sajtó alá rend. KONCZ Lajos. Pécs, 2010.
- VÁMBÉRY 1934 VÁMBÉRY Rusztem: A szobor. *Századunk* 9. (1934):3. 135–137.
- VÁRKONYI 2004 VÁRKONYI Nándor: *Pergő évek.* Budapest, 2004.
- VASVÁRY 1933 VASVÁRY Ferenc: 1927–28. tanévi Rectornak megnyitó, beszámoló és beiktató beszéde. In: *Az 1928–29. tanévre megválasztott egyetemi hatóságnak beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából tartott ünnepélyes egyetemi közgyűlés. = Conventus generalis sollemnis occasione inaugurandi magistratus universitatis et inchoandi anni scholastici MCMXXVIII-XXIX. die XXIII. septembris anni MCMXXVIII. celebratus.* Pécs, 1933. 5–17. (A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1928/29. tanévi irataiból 1.)
- VÉR 2006 VÉR Eszter Virág: Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezethelyei tükrében 1898–1914 között. *Budapesti Negyed* 14. (2006):2. 5–180.
- VEREBÉLYI 2004 VEREBÉLYI Kincső: Ünnepek. In: *Rítus és ünnep az ezredfordulón.* Szerk. Pócs Éva. Budapest, 2004. 13–20. (Studia Ethnologica Hungarica VI.)
- Y 1940 Y: Dr. vitéz Szabó Pál: A m. kir. Erzsébet-tudományegyetem és irodalmi munkássága. *Magyar Könyvszemle* 64. (1940):1–4. 96–97.
- WAGNER 2018 WAGNER, Wolfgang Eric: Gebäude. In: *Universitäre Gelehrtenkultur vom 13.–16. Jahrhundert. Ein interdisziplinäres Quellen- und Methodenhandbuch.* Hrsg. de BOER, Jan-Hendryk – FÜSSEL, Marian – SCHUH, Maximilian. Franz Steiner Verlag, 2018. 431–450.
- WEIGAND 2021 *Universitätsgeschichte als Projekt und Programm: Kategorien und Perspektiven.* Hrsg. WEIGAND, Katharina. München, 2021.
- WESZELY 1929 WESZELY Ödön: Az egyetem eszméje és típusai. *Minerva* 8. (1929):4–7. 125–171.
- WESZELY 1930 WESZELY Ödön: Megemlékezés Erzsébet királynéről. In: *Dicsőült Erzsébet királyné emlékére 1929. november 19-én tartott ünnepélyes egyetemi közgyűlés. = Conventus generalis sollemnis in memoriam divae olim Elisabeth reginae die XIX. Novembris anni MCMXXIX celebratus.* Pécs, 1930. 5–10. (A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1929/30. tanévi irataiból 2.)

AKTUÁLIS SZÁMUNK SZERZŐI

DEZSŐ Krisztina	osztályvezető, könyvtáros, muzeológus Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya
LENGVÁRI István	igazgató, főlevéltáros Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár
MÉREG Martin	szakértő, könyvtáros Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya PhD-hallgató Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola
PÁLMAI Dóra	könyvtáros Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya PhD-hallgató Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola
POLYÁK Petra	főlevéltáros Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára
VARGA Krisztina	tanár Pécsi Református Kollégium Általános Iskolája